T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

İLETİŞİM BİLİMİ VE İNTERNET ENSTİTÜSÜ

MEDYA VE İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALİ

MEDYA VE İLETİŞİM ÇALIŞMALARI DOKTORA PROGRAMI

Sosyal Medyanın Dijital Gettolarında Oluşan Polarizasyonun Kültürel Kimliğin Üzerine Etkisi: Facebook Hemşehri Sayfaları Örneği

Doktora Tezi

Murat Gülgör

2000006959

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Celalettin Aktaş

İstanbul 2021

Teşekkür

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde büyük emeği geçen Tez Danışmanım Prof. Dr. Celalettin AKTAŞ ve Prof. Dr. Füsun ALVER hocalarıma, katkıları için teşekkür ederim.

Gönülden destekleri için Prof. Dr. Şebnem ÇAĞLAR ve Prof. Dr. Oya ŞAKI AYDIN hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Annemin, Eşimin ve Kızımın emeği büyüktür. Onlara minnettarım.

Bu tezi, Doktoraya başladığımda en az benim kadar sevinen ancak, tezin sonuçlandığını göremeden aramızdan ayrılan Babama ithaf ediyorum.

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Murat GÜLGÖR

Özet

Göç, coğrafi bir yer değiştirme gibi algılansa da göç edenin sosyal konumunda, iletişim alışkanlıklarında ve daha da önemlisi kültürel kimliğinin üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Yaşanan bu farklılık, büyük kentin mevcut riskleri ile birleşince göçmen, dünyanın her yerinde olduğu gibi, kendini korumak adına çözüm yolları aramaya başlamaktadır. Bu güvenlik mekanizmalarının içinde en kullanışlı olanı ise hemşehrilik ağları vasıtasıyla elde edilmektedir. Bekâr odalarından gecekondulara, kahvehanelerden hemşehri derneklerine uzanan bu süreçte gelişen ve farklılaşan hemşehri ağları, ekonomik olarak gelişen göçmenin kent içinde dağılmasıyla beraber sosyal medya uygulamaları ile sürdürülmektedir. Web 1.0 ile 'memleket mektupları' şeklinde, devam eden sosyal medyanın hemşehri ağları, web 2.0 uygulamalarının yarattığı kolaylıkla birlikte hemşehriler arası kamusal bir alan oluşturmakta, göç edilen bölgenin kadim bilgisini yeniden inşa etmekte ve bireyin sosyal kimliğinin kurumsallaşmasını ve yeni nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Güvenlik ve tutunma ihtiyacı için başlayan bu faaliyet, fiziki olarak kentte ikamet eden ancak kendini yaşadığı kentin bir parçası olarak göremeyen, sosyal medyanın gettolarında oluşan grupların polarize ettiği bireyler üretmeye başlamıştır. Bu sorunsal çerçevesinde kullanıcıların, Facebook hemşehri ağları ile ilgili düşüncelerinin neler olduğu, bu ağlarda meydana gelen hemşehrilik olgusunun hangi koşullarda oluştuğu sorularına cevap arandığı **ç**alışmada, sosyal medya uygulamalarında yer alan hemşehri sayfalarının genel özellikleri ve kültürel kimlik üzerine etkisinin, Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın gerçekliğin sosyal inşası kuramı çerçevesinde belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönetmelerinden yorumlayıcı olgu bilimsel desen ile gerçekleşen çalışmanın katılımcılarıyla yapılan görüşmeler sırasında, yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmış ve elde edilen verilerin analizi MAXQDA programı ile gerçekleştirilmiştir. Bu veriler çerçevesinde ortaya konan bulgulara göre, Facebook hemşehri ağlarında bulunan bireylerin grup içi bağlılıklarının güçlenmesiyle orantılı olarak, kültürel kimlik bağlarının, sosyal sermayeye yönelik beklentilerinin arttığı ve ayrıca, siyasi polarizasyonun da güçlendiği gözlemlenmiş, sosyal ağların sosyal sermaye üzerine doğrusal ve güçlü bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Hemşehri Ağları, Sosyal Sermaye, Sosyal Medya, Facebook

Abstract

Migration, although percieved as a geographic change solely, it also creates an undeniable impact on one's identity and communication habits. This change, combined with the risks of living in the big and new cities, creates a need of protection and safety. This is the main motivation behind the townsmanship networks, as the most familiar protection mechanism against all. This has been developing, changing and differentiating from single rooms to suburbs, from coffee shops to townsmans' associations and nowadays this need is satisfied via social media channels, starting as of web 1.0 becoming widespread at the early 90's taking "homeland letters" to a broader extent. The practice of creating such communities, although started with a need of safety, now creates polarized groups within the ghettos of social media by people who identifies themselves as outliers, who can't see themselves as a part of the city that they live in and can't cope with its culture. This study aims to determine the ideas of the users of those townsmans' Facebook networks and in which conditions this phenomenon of townsmanship occurs within those networks. Moreover, the general characteristics of them and how they affect the cultural identity is analysed through the framework of Peter Berger and Thomas Luckmann's theory of social construction of reality. The study is resulted from a qualitative research and was carried out with a phenomenological pattern methodology. Semi-structured interview forms was utilized and the obtained data was analysed by MAXQDA tool. The outcomes from this analysis revealed that the expectations for the social capital have been increasing in accordance with the strengthening in-group loyalties of individuals in the Facebook townmanship networks. Furthermore, it has been determined that those networks have linear and strong effects on social capital and been observed that there is a strong correlation between mutual trust and social capital.

Key Words: Migration, Citizenship Networks, Townsmanship Network, Social Media, Facebook

İÇİNDEKİLER

Özet ii
Abstract iii
İÇİNDEKİLER iv
ŞEKİL LİSTESİ viii
TABLO LİSTESİ x
1 GİRİŞ 1
2 GÜNDELİK YAŞAMIN GERÇEKLİĞİNİN SOSYAL İNŞASI 14
2.1 İnşacı Yaklaşımın Temelleri 14
2.2 Sosyal İnşacılık 20
2.2.1 Gündelik Yaşamın Gerçekliği 26
2.2.2 Gündelik Yaşamın İnşasında Kullanılan Yapı Taşı: Dil 30
2.2.3 Gündelik Yaşamın İnşasında Aktarılan Bilgi 33
2.2.3.1 Bilginin Türleri 35
2.2.4 Bilgi Felsefesi- Epistemoloji 37
2.2.4.1 İnanç ve Bilginin Kaynağı Olarak Algılama 43
2.2.4.2 Bilgide Doğruluk 46
2.2.4.2.1 Haklılandırma 47
2.2.4.3 İçselcilik ve Dışsalcılık 49
2.2.5 Sosyal Epistemoloji 50
2.2.6 Berger ve Luckmann'da Sosyal Gerçeklik- Bilgi Sosyolojisine Giriş 52
2.2.6.1 Nesnel Gerçeklik Olarak Toplum 53
2.2.6.1.1 Kurumlaşma 54
2.2.6.1.2 Meşrulaştırma 60
2.2.6.2 Öznel Gerçeklik Olarak Toplum 62
2.2.7 Sosyal Gerçekliğin Korunması 64
3 KÜLTÜR, KİMLİK ve KÜLTÜREL KİMLİĞİN İNŞASI 66
3.1 Berger ve Luckmann'da Kültürel Kimliğin İnşası 66
3.2 Sosyal Gerçekliğin İnşasında Kültür Kavramı 67
3.2.1 Kültür Kamusal Bir Olgudur 71
3.2.2 Kültür Toplumsal Bir İnşa Faaliyetinin Ürünüdür 73
3.3 Kimlik Kavramı 74
3.4 Kimlik Çeşitleri 78
3.4.1.1 Modern Öncesi Dünyada Kültürel Kimlik 79

3.4.1.2 Modern Dünyada Kültürel Kimlik 81
3.4.1.3 Post-Modern Dünyada Kültürel Kimlik 85
3.5 Bireysel ve Kolektif Kimlikler 91
3.5.1 Kültürel Kimlik 96
3.5.2 Kültürel Kimliğin Yıkımlayıcı Etkileri 98
3.6 Kültürel Kimliğin İnşası ve Mitlerin Rolü 99
4 KÜLTÜREL KİMLİK MEKÂNI KENTE GÖÇ ve HEMŞEHRİLİK 102
4.1 Kent 102
4.1.1 Tarihte Kentin Değişimi 106
4.1.2 Kentin Kültürel Kimliği ve Belleği 110
4.2 Kırdan Kente: Cemaatten Cemiyete 114
4.2.1 Modern Öncesi Yaşam Geleneği: Cemaat 115
4.2.2 Cemaatten Cemiyete 118
4.2.3 Mekân – Birey İletişimiyle Kimliğinin Aktarımı: Cemiyetin İnşası 120
4.3 Sosyal Bir Olgu Olarak Göç 122
4.3.1.1 Türkiye'de Dış Göç Hareketleri 124
4.3.1.2 İç Göçler 124
4.3.1.3 Türkiyede İç Göç Sorunları 126
4.3.1.3.1 Gecekondu Sorunu 127
4.3.1.3.2 Göç ve Kentlileş(e)me(me) 129
4.4 Göçün Kimlik Üzerine Etkisi: Anomi, Yabancılık, Uyumsuzluk 130
4.5 Kentin Bireysel Sorunlarına Çözüm: Hemşehrilik Grupları 133
4.5.1 Kavramsal Olarak Hemşehrilik 134
4.5.2 Tampon Mekanizmalar: Hemşehri Ağları ve Cemaatleşen Gruplar 137
4.5.2.1 Kahvehaneler 138
4.5.2.2 Hemşehri Dernekleri 139
5 POST-MODERN BİR TAMPON KURUM: SOSYAL MEDYANIN HEMŞEHRİ AĞLARI 142
5.1 Sosyal Ağlar 142
5.2 Dijital Dünyanın Sosyal Ağları 144
5.2.1 Dijital Sosyal Ağların Tarihçesi 148
5.2.2 Geleneksel ve Dijital Sosyal Ağların Özelikleri 149
5.3 Sosyal Ağlarda Gruplar 153

5.3.1 Grup Kavramı 154
5.3.2 Gruplar ve Sosyal Sonuçları 155
5.3.2.1 Gruplarda Sosyal Sermayenin Oluşumu ve Kullanımı 158
5.3.2.1.1 Sermaye Çeşitleri 159
5.3.2.1.2 Sosyal Sermayenin Temel Unsurları 165
5.3.2.1.3 Sosyal Ağlarda Oluşan Sosyal Sermaye 166
5.3.2.1.4 Sosyal Sermayenin Yıkıcı Etkileri 168
5.3.3 Grupların Kültürel Kimliğin İnşası Üzerine Etkisi 170
5.4 Sosyal Medyada Yıkıcı Gruplar: Dijital Gettolar 174
5.4.1 Modern Dünyada Getto 177
5.4.2 Getto Çeşitleri 178
5.4.3 Post-Modern Dünyada Getto: Sosyal Medyanın Gettoları 179
5.4.4 Sosyal Medya Gettolarında Kutuplaşma 181
5.4.5 Sosyal Medya Gettosunun Kamusal Alana Etkisi 185
5.5 Sosyal Ağların Göçle İlişkisi: İlişkiler Ağı 187
5.5.1 Dijital Sosyal Ağlarda Oluşan Yeni Memleket: Facebook 188
5.5.1.1 Facebook 189
5.5.1.2 Facebook Hemşehri Sayfaları 191
6 ARAŞTIRMA 193
6.1 Araştırmanın Önemi 193
6.2 Araştırmanın Sorunsalı, Amacı ve Soruları 194
6.3 Araştırmanın Yöntemi 196
6.4 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 198
6.5 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 198
6.6 Araştırmanın Kısıtlılığı 199
6.7 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Oluşturulması 200
6.8 Araştırma Etiği 201
6.9 Araştırmaya İlişkin Temel Bulgular 201
6.9.1 Katılımcıların Sıklıkla Kullandığı Kelimeler 201
6.9.2 Katılımcıların Demografik Özellikleri 203
6.9.3 Kod ve Alt-Kodların Belirlenmesi 203
6.9.4 Çalışmanın Genel Haritası 204

6.9.5 Kültürel Kimlik ve Hemşehriler Arası Kültürel Bağlılık 207
6.9.6 Facebook Hemşehri Sayfalarının Genel Özellikleri 215
6.9.7 Facebook Hemşehri Sayfalarında Güvenin İnşası 223
6.9.8 Facebook Hemşehri Sayfalarında Oluşan Siyasal Destek 229
6.9.9 Facebook Hemşehri Sayfalarında Oluşan Sosyal Sermaye 234
6.9.10 Sosyal Gerçekliğin İnşasında Duygusal Yakınlığın Etkisi 240
6.9.11 Grup İçi ve Gruplar Arası Kutuplaşma 246
6.9.12 Facebook Hemşehri Sayfalarında Gettonun Oluşumu ve Kamusal Alandan Uzaklaşma 252
6.9.13 Facebook Sayfalarının Hemşehriler Arası Gözetime Yönelik Etkisi 260
6.9.14 Facebook Hemşehri Sayfalarında Yankı Odası ve Filtre Balonu Oluşumu 265
6.10 Sonuç 268
KAYNAKÇA 279
EKLER: 298

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Sosyal Gerçekliğin İnşa Modeli (Berger & Luckmann, 2018)..... 53

Şekil 2: Berger ve Luckmann'da Öznel Gerçekliğin İnşası (Berger & Luckmann , 2018, s. 193)..... 62

Şekil 3: Öznenin Sosyalleşme Süreci 64

Şekil 4: Çalışmaya Dahil Edilen Katılımcılar..... 199

Şekil 5: Katılımcılar Tarafından Sıklıkla Kullanılan Kelimeler..... 202

Şekil 6: Çalımanın Kod Birlikte Oluşma - Kod Yakınlığı Diyagramı 205

Şekil 7: Çalışmanın Kod Birlikte Oluşma Diyagramı 206

Şekil 8 Kültürel Kimlik - Çakışan Kodlar Modeli..... 209

Şekil 9: Hemşehriler Arası Kültürel Bağlılık - Kültrel Kimlik İlişkisi-Çakışan Kodlar Modeli..... 209

Şekil 10: Aynı Memlekette Yetişmek - Kültürel Bağlılık İlişkisi 210

Şekil 11: Kültürel Kimlik-Kod Birlikte Oluşma Modeli..... 210

Şekil 12: Facebook Hemşehri Ağlarında Kültürel Kimlik Oluşumu-Kod-Alt Kod Modeli..... 211

Şekil 13 Facebook Hemşehri Sayfaları - Hiyerarşik Kod - Alt Kod Modeli..... 217

Şekil 14 Facebook Hemşehri Sayfaları- Kod Yakınlığı 217

Şekil 15: Facebook Hemşehri Sayfaları - Çakışan Kodlar 218

Şekil 16: Facebook Hemşehri Sayfaları Genel Özellikleri - Kod-Alt Kod Modeli..... 219

Şekil 17: Hemşehri sayfalarında Güvenin İnşası - Kod Yakınlığı..... 224

Şekil 18: Hemşehri Sayfalarında Güvenin İnşası - Çakışan Kodlar..... 225

Şekil 19: Hemşehri Sayfalarında Güvenin İnşası - Kod-Alt kod-Bölümler Modeli..... 226

Şekil 20: Hemşehri Sayfalarında Güvenin Ağ Katılımcı Sayısı ile İlişkisi..... 228

Şekil 21: Hemşehri Sayfalarında Siyasal Destek - Çakışan Kodlar 230

Şekil 22: Hemşehri Sayfalarında Oluşan Siyasal Destek - Kod Yakınlığı..... 230

Şekil 23: Hemşehri Sayfalarında Siyasal Destek - Kod- Alt Kod Bölümler Modeli ... 231

Şekil 24: Hemşehri Sayfalarında Oluşan Sosyal Sermeyenin Etkisi-Çakışan Kodlar.. 236

Şekil 25: Facebook Hemşehri Sayfalarında Sosyal Sermayenin Gelişimi 236

Şekil 26: Sosyal Medyada Sosyal Sermayenin Gelişimi- Kod- Alt Kod Modeli..... 237

Şekil 27: Facebook Hemşehri Sayfalarında Duygusal Yoğunluk - Çakışan Kodlar 242

Şekil 28: Facebook Hemşehri Sayfalarında Duygusal Paylaşımların Etkisi - Kod Yakınlığı Modeli..... 242

Şekil 29: Hemşehri Sayfalarında Yapılan Duygusal Paylaşımların Etkisi -Kod-Alt Kod Modeli..... 243

Şekil 30: Hemşehri Sayfalarında Polarizasyonun Etkileri - Kod Yakınlığı Modeli..... 248

Şekil 31: Facebook Hemşehri Ağlarında Polarizasyonun Etkileri-Çakışan Kodlar Modeli 248
Şekil 32: Facebook Hemşehri Sayfalarında Polarizasyon-Kod-Alt Kod- Bölümler Modeli 249
Şekil 33: Facebook Hemşehri Sayfalarının Kamusal Alan Etkisi - Çakışan Kodlar Modeli 255
Şekil 34: Facebook Hemşehri Sayfalarında Kamusal Alan-Kod Yakınlığı 255
Şekil 35: Facebook Hemşehri Sayfalarında Kamusal Alan-Kod - Alt Kod Modeli 256
Şekil 36: Facebook Hemşehri Sayfalarının İzlenme ve İzleme Üzerine Etkisi-Çakışan Kodlar 262
Şekil 37: Facebook Hemşehri Sayfalarında Gözetim-Kod Yakınlığı 262
Şekil 38: Facebook Hemşehri Sayfalarında İzleme ve İzlenme-Kod -Alt Kod Model 263
Şekil 39 Facebook Hemşehri Sayfalarında Yankı Odaları ve Filtre Balonu Oluşumu 265
Şekil 40: Hemşehri Derneklerinin Bölgelere göre Dağılımı 298
Şekil 41: Türkiye'de Derneklerin Faaliyet Konularına Göre Dağılımı 299

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri 203
Tablo 2 Kod ve Alt-Kodlar 204
Tablo 3: Kültürel Kimlik ve Facebook Hemşehri Sayfalarında Kültürel Bağlılık 207
Tablo 4: Facebook Hemşehri Sayfalarının Genel Özellikleri 215
Tablo 5: Hemşehri Sayfalarında Güvenin İnşası 223
Tablo 6: Hemşehri Sayfalarının Siyasal Destek Üzerine Etkisi 229
Tablo 7: Hemşehri Sayfalarında Oluşan Sosyal Sermaye 234
Tablo 8: Sosyal Gerçekliğin İnşasında Duyguların Etkisi 240
Tablo 9: Facebook Hemşehri Sayfalarında Grup İçi ve Gruplar Arası Kutuplaşma 246
Tablo 10: Facebook Hemşehri Sayfalarında Getto Oluşumu ve Kamusal Alana Etkisi 252
Tablo 11: Hemşehriler Arası Gözetim 260

1 GİRİŞ

Biz ve ötekileri ayıran en önemli özellik kimliklerimizdir ve kimlikler en kolay erişilen ve kullanılabilen iletişim araçlarıdır. Özellikle kültürel kimliklerimiz, bizim gibi olanları aynı düzlemde birleştirirken, farklı olanları belirgin hale getirir. Modern öncesi dönemde kültürel kimlikler vasıtasıyla gerçekleşen sembolik etkileşim inanç, renk, cinsiyet ve benzeri organik kalıplar vasıtasıyla sürdürülürken, ulus devletlerin inşası, sınırların ortaya çıkması, sanayinin ve uluslararası ticaretin belirginleşmesi ile oluşan modern dünyada iki farklı kültürel kimlik algısı meydan gelmiştir. Bunlardan ilki bürokratik belgelerle ifade edilmekte olan yasal kimliğimiz diğeri ise toplum içinde bizi "birey" kılan ve sosyalleşme ile meydana gelen kültürel kimliğimizdir.

Çalışmanın kuramsal temelinin yer aldığı birinci bölümde, kültürel kimliğin, bilginin aktarımı ile inşa edilmekte olduğundan hareketle, Peter L. Berger ve Thomas Luckmann (2018) tarafından ortaya konulan 'Gerçekliğin Sosyal İnşası' yaklaşımının genel çerçevesi değerlendirilmiştir. Berger ve Luckmann'ın kuramı, bilginin dil vasıtasıyla aktarımını esas aldığından, öncelikle epistemoloji konusu ele alınmış ve ardından, bilginin aktarıcı gücü olarak anlamlandırılan dil kavramı değerlendirilmiştir.

Sosyal bilimler alanında kültürel kimliğin ortaya çıkışına dair iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki kültürel kimliğin sosyalleşerek meydana geldiğini öne sürerken, bir diğeri ise sosyal ilişkilerin dışında, verili olarak oluştuğunu iddia eden yaklaşımdır. Bilgi temelinde oluşan ve inşacı yaklaşımlara bir örnek teşkil eden sosyal inşacılık kuramı, kültürel kimliğin sosyal ilişkilerin nihai ürünü olduğunu belirtmektedir. Berger ve Luckmann'da bu görüşün izinde, bireyin ve dolayısıyla grubun kimliğinin meydana gelişinde sosyal yapıyı önemli görürler. Ancak bu oluşum, onların ifadesiyle 'organizmanın' yaşam şekli haline gelerek, benliğin ve grupsal yapının bir arada değişmesi ile ortaya çıkacak ve sürekli olarak inşa edilecektir.

Yalnızlığımızın bir kültürel kimlik inşasını mümkün kılamayacak olması dikkate alındığında gerek benliğin gerekse kolektif kimliğin oluşmasında birincil ve ikincil grupların katkısı önemlidir. Modern öncesi ve modern dönemde inşa edilen kimlikler, başta aile olmak üzere birincil grupların etkisi ile şekillenirken, sanayi toplumunda oluşan sınıf bilinci ile daha farklı bir şekle bürünmüştür. Sanayi toplumunun kültürel kimliği, üretim koşulları ile ifade bulan ve altyapının üst yapıyı etkilemesi ile oluşan

kolektif kimliğin, birey açısından kristalleşmiş halidir. Ancak kolektif kimliğin sembolü haline gelen ulusların yerini, liberal devletlerin almasıyla beraber, kolektif kimliğin benlik üzerinde süre giden iddiası da zayıflamış, liberal düşüncenin renkli günleri başlamış ancak, hiçbir zaman tarihin ve düşünce sistemlerinin sonu gelmemiş, kolektiviteden uzak, liberalizmin arzuladığı, kapitalizmin ise gerekli gördüğü ben merkezli bir kimlik anlayışı da oluşmamıştır.

Post-modern dünyanın iletişim koşularına göre ortaya atılan ve nihayetinde liberal benlik ile sonuçlanması beklenen kimlikler, her ne kadar kültürel kimlik örüntülerinde ve daha sıkı bağlarla inşa edilerek uygarlıklar çatışması halini almamış olsa da post-modern dünyanın koşullarında, aynı ülkede yaşayan, aynı sosyal ve kolektif kimliğe sahip gruplar arasında bile bir çatışma ortamını meydana getirmiştir. Bunun en önemli sebebi, yalnızlaştıkça güçsüzleşen bireylerin, gruplara dâhil olma isteği ile başlayan ve nihayetinde dâhil olduğu grubu diğer tüm gruplardan daha üstün olarak görmeye yönelik isteklerinden kaynaklanmaktadır (Brehm & Kassın, 1993). En büyük örneğini, İkinci Dünya Savaşı sonrası şekillenen sosyal bilimlere yönelik çalışmalarda görmek mümkündür. Bu dönemde, birey vurgusunun yerini grup içi ve gruplar arası iletişim temelinde ortaya çıkan toplumsal kimlik olgusu alacaktır.

Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilen ve dönemin üretim ve tüketim kalıpları çerçevesinde sınıfsallığa dayanan sosyal kimlik kuramı, arkaik bağlara önemli bir vurgu yapmasa da grupların herhangi bir duygu, düşünce veya fonksiyon temelinde inşa edilebileceğini ifade etmektedir. Bu dönemde Tajfel ve Turner, grupları oluşturan ve devamlılığını sağlayan grup içi süreçlere ve grubun devamlılığını sağlayan "gruplararası" (Wetherell, 1996'dan aktaran McKinlay & McVittie, 2008 s. 43-60) ilişkilere odaklanmışlardır.

Sosyal kimlik teorisine göre birey, bir gruba üye olduğunda, benlik duygularında ve buna bağlı olarak davranışlarında değişiklikler olmaktadır. Bir dine, bir klana veya bir aileye bağlı olmanın ötesinde; işçi olmak, bankada çalışmak, araç kullanmak veya yaya olmak gibi özellikler bile sosyal kimliklerle örülmüş grupları oluşturmakta ve bu durum grup içi iletişimi etkilemektedir (Turner J. C., 1975, s. 30). Birey, diğer gruplara ait üyelere yönelik değerlendirmeler yaptıkça, kendi grubunu oluşturan duygu ve düşünceleri kalıplaştırır ve kendi grubunun kurallarını sürekli hale getirir (Hogg & Abrams, 1988). Bu duruma gelen öznede, grupla özdeşleşme sonucunda davranışta tek

tip olma, bir başka ifade ile benliğini kaybetme eğilimi artar (Turner J. C., 1991, s. 17-34) ve hatta birey olmaktan uzaklaşarak grubun davranış örüntülerini kendi davranışı haline getirir (Hogg M. A., 1993, s. 106-107).

Modern dünyanın ulus devletlerinde sosyal kimlik kentliye ait bir kavramken, kültürel kimlik ise kırsalın kimliği olarak değerlendirilmiştir. Ancak sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçildiği, üretim ve tüketim ilişkilerinin güçlenmesi sebebiyle iletişimin de başat bir aktör halini aldığı post-modern dünyada bu kimlikler, çok daha fazla iç içe geçmektedir. Özellikle göç ile beslenen kentler, hibrit bir kimlik modeli üzerine yeniden inşa edilmişlerdir. Modern dünyanın yanılgısı üreten, tüketen ve doğal olarak sınıfsal bir sosyal kimliğe sahip olan bireylerin kimlik inşalarını tamamlamış saymasıydı. Post-modern dönemin yanılgısı ise globalleşen köyde yaşayan bireylerin tüm arkaik ve sınıfsal ağırlıklarından kurtularak 'ben' olabileceklerini varsayması oldu.

Çalışmada öncelikle kuramsal çerçevenin belirlendiği, Peter L. Berger ve Thomas Luckmann tarafından ortaya konan gerçekliğin sosyal inşası kuramı incelenmiştir. Daha sonra kültür, kimlik ve kültürel kimlik kavramları ile bireyin kültürel kimliğinin inşası, tarihsel bağlamda ve çevresel koşullar değerlendirilerek ele alınmıştır.

Çalışmanın bir diğer bölümlerinde ise kültürel kimliğin farklılaştığı, bir başka ifade ile kültürel kimliklerin inşa edilmesini zorunlu kılan kentler ele alınmıştır. Çalışmada kent kavramı tarihsel bir dizge içinde; modern öncesi, modern ve post-modern dönem çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, kentin coğrafyası sabit, zamanı ise değişken bir denklem olduğu ifade edilerek, bu denklemde yer alan kültürel kimliğin yanı sıra, zaman değişkeni ile kentin mekânının ve insanının da değiştiği belirtilmiştir. Weber'e göre kentin çehresi ile birlikte yaşama sistemi de değişmekte, hatta şehrin kendine has haşeratı ve hayvanları oluşmaktadır (Weber, 2012, s. 10). Bu açıdan bakıldığında kentler, modern dünyanın inşa edildiği mekanlardır ve insanın birey haline gelmesinde, kimliğinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Ancak, bir şehrin kültürel ve ahlak gelişimi fiziksel büyüme ile farklıysa bahsedilen kenti materyalist kent şeklinde adlandırmak gerekecektir (a.g.e., s. 22). Materyalist kentler ise kültürel kimliğin yok olduğu mekanlardır. Bu nedenle kentin kimliği ve bu kimliğin birey üzerindeki etkisi de bu bölüme konu olmuştur.

Çalışmanın önemli bir kavramını teşkil eden ve kentin genel yapısı üzerinde de büyük bir etkisi olan göç kavramı, tarihsel bir dizge içinde değerlendirilmiştir. Tutunamayarak

köklerinden kopmanın ifadesi olan göç etme fiili, tarihin başlangıcından beri insanoğlu açısından kalma fiilinin bir alternatif olarak varlığını sürdürmektedir. Genel olarak, coğrafi koşulların zorluğu, güvensizlik algısı, yaşamak istediği mekânda geleceğini kuramama kaygısı gibi nedenlerle çıkılan göç yolculuğunu bir ölçü birimi ile tanımlanmak gerektiğinde, bir mekândan bir diğerine yapılan ve geri dönüşü olmayan bir yolculuk olarak belirtmek mümkündür. Bir başka ifadeyle, bulunulan mekânın daimî veya geçici süreli olacak şekilde ve belirlenmiş bir idari çevrenin/sınırın dışına doğru değiştirilmesidir (Faist, 1993, s. 1637-1640).

Çalışmada, göç olgusunun ekonomik, kültürel, sosyal ve psikolojik katmanları vasıtasıyla çok daha karmaşık sonuçlar üretme kabiliyetinde olduğu dikkate alınarak, göç ve göçün sonuçlarının sadece mekân değişikliği ile ifade edilmesinin, bu olgunun bir boyutunu görme anlamına geldiği belirlenmiştir. Göç, köklerinden ayrılmak zorunda kalan bireyin, tüm alışkanlıklarını ve hatta kültürel kimliğini bırakmasını, daima karşılaştığı ve sıklıkla güven hissettiği insan profilinden uzaklaşmasını ve nihayet ötekilerle daha yoğun ilişki kurmasını ifade etmektedir. Göçmenin yolculuğu, kalabalıkların içinde kaybolmak, güvenliğini sağlamak, daha rahat geçinebilmek için bir şans yakalayabilmek, anayasal haklardan daha kolay istifade edebilmek gibi 'çeken' sebeplere doğru gerçekleşebileceği gibi, baskıdan uzaklaşmak, korkudan kurtulmak gibi 'iten' sebeplerden de kaynaklanabilmektedir. Ancak, hangi gerekçe ile olursa olsun bu yolculuk genellikle ulaşımın daha kolay olduğu, sanayi ve hizmet sektörlerinin geliştiği kentlerde sonlanır. İşte bu noktada kent ve kent topluluğu göçmen açısından yeni bir başlangıç olacaktır. Bu durumu en iyi Arendt belirtmektedir. Ona göre Yunanlıların hem fiziksel olarak yüksek duvarlarla çevirdikleri, hem de yasalarla koruma altına aldıkları polis, vatandaşların bireysel varlıklarını gerçekleştirerek güvenceye alma konusundaki hassasiyetlerinin göstergesidir. "Antik insan, Homeros'a ihtiyaç duymadan kendisini dinleyen hemşehrileri sayesinde, kendisini gerçekleştirir" (Arendt, 1996, s. 198).

Ancak tarih, Arendt'in yanılgısını gösterecek örneklerle doludur. Daha büyük özgürlükler ve fırsatlar için yolculuğa çıkan göçmenin ilk karşılaştığı zorluk, ulaştığı kentin uyulması zorunlu olan kurallarıdır. Durkheim açısından modern kent tanımı soyut değil, üyelerinin uymakla zorunlu oldukları kural ve yaptırımları içeren somut bir birlikteliktir. Bu birlikteliğin sağlanabilmesinin en önemli yolu ise bireyin

dönüşümüdür. Aksi halde birey, sonsuz bir dişli olan toplumsal yaşamın gereklerini ve bu dişlinin neresinde yer alması gerektiğini öğrenemez. Cemiyetin bir parçası olabilmek isteyen birey, uzmanlaşmak ve kendisine verilen rolü yerine getirmek zorundadır. Durkheim, bu "karşılıklı dayanışma" ve "iş bölümü" prensibiyle sürdürülen toplumu işlevsel ve heterojen toplumsal düzen yani "organik dayanışma" olarak tanımlar (Durkheim, 1994, s. 180).

Organik dayanışmanın temelleri üzerinde inşa edilen birçok sanayi kenti, dünyanın farklı yerlerinden gelen, farklı renklerde, dinlerde ve dillerdeki topluluklarının oluşturdukları yerleşim alanlarını barındırmışlardır. Upton Sinclair bu konuyu 1906 tarihinde kaleme aldığı "The Jungle" adlı eserinde ifade etmiş ve Amerikan rüyasının çekim etkisi şu şekilde açıklamıştır. "Amerika'da zengin de olsa, fakir de olsa 'insan özgürdür' denirdi. …. Canının istediğini yapar, herkes gibi adamdan sayılırmış. Bu nedenle Amerika, sevdalıların ve gençlerin rüyalarına girerdi. Yol parası bir bulunsa dertleri sona ermiş olurdu" (Sinclair, 2019, s. 38).

Modern kent yaşamının kendine has yapısı, öteki ile buluşmanın ve kaynaşmanın mekânı olarak görülmesi, bireyin kalabalıkların içinde yok olması, sosyalleşmenin ve bir cemiyet haline gelmenin zorunluluğu ile sonuçlandı (Lefebvre, 1998). Ancak Şikago örneğinde görüldüğü gibi kent, bir fırsat bularak (Kıray M. B., 1999) kendini gerçekleştirmek ve rüyasını yaşamak isteyenleri mezbahalarında tüketmekteydi (Sinclair, 2019). Kentin yapısı, bireyin tüm özellikleri bir yana, aynı coğrafyada yaşayan diğerlerine bağımlılığı arttıran ve bu nedenle riski yükselten bir yer haline gelmesine sebep oldu.

Bu mezbahaların hedefinde öncelikle göçmenin kültürel kimliği bulunuyordu. Çünkü kentin mevcut kültürel kimliği, o kent dahilinde bir yaşam boyu öğrenilen ve uzlaşı ile oluşan kültürel kimlik şeklindeyken, göçmenler atalarından aldığı kültürün izlerini taşımaktaydı (Mead, 1970, s. 72). Bu nedenle modern kent toplumu, göçmenin beraberinde getirdiği prefigurative kültürel kimliğini ve kolektif bilincini unutmasını ve kentin kültürel kimliği ile süslenen bireyselliğini yaşamaya başlamasını talep etmektedir. Durkheim, bunun ne kadar zor olduğunu gören ilk düşünürdür. Ona göre öznenin içinde yer aldığı çevre içerisinde, güncele uyarak tercihlerini bireysel hale getirse de yapının dışına çıkması mümkün değildir. Sosyal çevre düşünsel hareketin de sınırlarını ortaya koymaktadır (Durkheim, 1994, s. 124-126). Bunun en önemli sebebi

az sayıda bireyden teşekkül eden cemaat tipi toplumları barındıran yerleşim yerlerinin coğrafi olarak küçük, kendine özgü ve yeknesak bir kültüre sahip olması, tüm unsurların kendini oluşturan yapıya benzer özelliklere sahip olması ve hemen hepsinden daha önemli olmak üzere, coğrafi yakınlık sebebiyle yüksek bir iletişimin bulunmasıdır. Bu benzerlikler, bireyin sorgulama ihtiyacını ortadan kaldırırken, topluluğu bir arada tutan bağlayıcı unsurun, sorgulamadan inanma ile oluşan kolektif bilinç şeklinde oluştuğu görülmektedir.

Coğrafi olarak hedefine ulaşan, cemaat yaşamından cemiyet hayatına geçen ve kentin yeni yerleşiği olma yolunda önemli bir adım atan göçmenin karşılaşacağı bir diğer zorluk ise tarih çizelgesinde kendinden önce yerleşmiş olanlar nezdinde etiketleneceği yabancılıktır. Yerleşikler açısından en büyük risk ise kentin mevcut kimliğini kaybetmesidir. Bu durumda kent, gerek göçmenler gerekse yerleşik olanlar açısından, risk toplumunun mekânı haline gelmektedir. Modern dünyanın bu koşullarında, ne Homeros'a ihtiyaç duymayan bir bireyi ne de polis gibi bir kenti bulmak mümkün olacaktır.

Simmel açısından kentte yaşamını sürdüren özne, yapıp etmelerini bireysel şekilde kurgulayamadığı ve daha da önemlisi farklılaşmış roller çerçevesinde farklı kişilik örüntüsüne sahip olduğu için zaten yabancıdır. Kentin içinde karşılaşan tüm taraflar açısından duyulan bu yabancılık hissi, yüz yüze iletişimde yaşanan tiksinti ile kendini göstermektedir (Simmel, 1950, s. 417). Bu durumda modern kent yaşamı biz ve ötekilerin ayrışması ve daha da önemlisi, 'biz' ile etiketlediklerini koruma iç güdüsünün artmasına ve aynı kentin bireyleri olsalar bile, ötekilere karşı duyulan şüphenin çoğalmasına ve korunma yollarının aranmasına yol açacaktır.

Bu koruma ve korunma içgüdüsü, Bauman'a göre, modern öncesi dönemin kentlerinde inşa edilen ve kentleri bir uçtan diğerine geçen yüksek duvarlar şeklinde görülürken, modern dünyada bu duvarlar yıkılmış, yerini kentin içini bölen ve görünmeyen duvarlar almıştır. Bu duvarlar kentlinin birbirinden uzak kalmasına yaramakta ve böylece arınarak saflaşma meydana gelmektedir (Bauman Z. , 2017, s. 52). Biz ve ötekiler arasında oluşan kutuplaşma ile ortaya çıkan anomi, göç edenin kendi gibi olanlarla hem fiziki hem de duygusal açıdan yakınlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Tarih, göçmenlerin birbirine yakınlaştığı, yerellerin göçmenlerden uzaklaştığı örnek kentlerle doludur. Kentlerde oluşan bu çoklu kimlik ve çoklu coğrafi yapılar, bireylerin kendileri

gibi olanlarla yaşadıkları sosyal, ekonomik ve politik ilişkilerini güçlendirirken, diğerlerinden uzaklaşmalarına, bir başka ifade ile kendileri tarafından oluşturulan gettolarda, gönüllü veya gönülsüzce kapanmalarına sebep olmaktadır.

İnsanoğlu ister surlarla çevrili bir gettoda isterse sosyal medyanın gettolarında yaşasın, memleketinden koparılmış bir kimlik anlayışını öne sürmek mümkün olmamakla beraber, köklerinden aldığı özü de sonsuza kadar koruyabileceğini ifade etmek mümkün görülmemektedir. Bu durumda, göç edenin en büyük sorunu, kültürel kimliği sebebiyle yaşadığı ötekiliktir. Bireyin bu güvensizliğini ortadan kaldırabilecek, kolektiviteyi yeniden tesis edebilecek kurumlara ihtiyaç duyacağı açıktır. Bu durumda, günümüz kent yapısı içinde kendini risk altında hisseden birey, güvende olmak amacıyla ikincil gruplardan istifade etmeye çalışmaktadır. Ülkemiz açısından bunların içinde en önemlisi, göç kültürü ile oluşan ve teknoloji ile şekillenen hemşehri gruplarıdır. Hemşehri grupları ile girilen sembolik iletişim, göçmenin kültürel kimliğini korumasına yönelik önemli bir etki yaratmakta, bireyin davranışlarını da kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Göç fiilinden uzak, yaşanılan kentte doğmuş olsa da diğer jenerasyonların kültürel kimlikleri de bu ikincil grupların güçlü bağları ile inşa edilmektedir.

Ülkemizde, özellikle 1950'lerden itibaren, köy yaşamını etkileyen teknolojik değişimler sebebiyle yaşanan tarımsal mekanizasyonun artması, geçimini tarım alanlarında fiilen çalışarak temin eden bireylerin işsiz kalmasına sebep olmuş ve bu durum, kır nüfusunun kentlere akması ile sonuçlanmıştır. Diğer taraftan, 1970'lerden itibaren sanayi tipi üretimin artması ile birlikte, sanayisiz kentlerden sanayi kentlerine doğru yoğun bir göç hareketi meydana gelmiştir. Özellikle, 1980'lerin ortasından itibaren başlayan terör hareketleri ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan vatandaşlarımızın göç etmelerine sebep olurken, oluşan bu iç göç çerçevesinde kurumsallaşan iletişim mecraları, bekâr odalarından kahvehanelere, 1970'lerden itibaren hemşehri derneklerine evrilmiştir.

Bekâr odalarında atılan hemşehri ağlarının temelleri, gecekondu kavramının ortaya çıkması ve göçmenlerin aynı gecekondu çevresinde yerleşmeleri ile birlikte kahvehanelere taşınmıştır. Hikâyelerin, şarkıların, oyunların, mezarların, mekânların, dansların iletişim kanalları vasıtasıyla aktarılmasına dayanan yeniden inşa süreci, gecekondu rantının elde edilmesi ve hemşehrilerin, ekonomik güçleri ölçeğinde, kentin

farklı semtlerine yönelmesi ile birlikte, hemşehri dernekleri vasıtasıyla kurumsallaşmıştır. Dernekler, tıpkı kahvehaneler, gecekondular ve hatta bekar odaları gibi, yeni gelenin sığınacağı tampon bir mekanizma olma özelliğini gösterirken, 1980 sonrası yeniden inşa edilen siyasetin de etkisiyle bir baskı grubu halini almaya başlamıştır.

Yalnız hareket eden bireyin yetersizliği, bir gruba dahil olan bireyin gücü karşısında açıkça ortaya çıkmakta ve göç edenin ailesinden sonra sığınabileceği tek kale olan hemşehri yapıları, demokratik çerçevede sürdürülen siyasal mücadelenin de merkezine oturmaktaydı.

Yardımlaşmayı önceleyen, sivil toplumun oluşumunda önemli bir yer teşkil eden hemşehri ağları, Kıray (1999)'a göre göçmenin en kullanışlı ve kolay erişebileceği tampon mekanizmasıdır. Toplum ve kimliklerde yaşanan farklılıklar, sosyal çevrenin hızla gelişen tarafları ile özellikle bireyin diğer kurumlardan edindiği ve göreceli olarak yavaşça farklılaşan hususları arasında oluşan mesafenin açılmasına neden olmaktadır. İşte tampon mekanizmalar adını verdiğimiz kurumsal yapılar, ortaya çıkması muhtemel mesafeyi gidermek için önemli bir ihtiyaç halini almaktadır. En önemli görevleri çözülmeyi ve anomiliği önlemesidir. Bu ve benzeri tampon mekanizmaların bulunmaması durumunda özne, toplumsal güçlerin yaratacağı gerilimler karşısında güçsüz kalmaktadır.. Ancak zaman, hemşehri ağlarının da birer grup olduğunu ve tüm gruplarda olduğu gibi grubun kimliğinin ve görüşlerinin, bireyin kimliğinin önüne geçme ihtimalinin bulunduğunu göstermiştir.

Grup iletişimleri ve kararları üzerinde yapılan çalışmalarda, grup üyelerinin görüşleri aslında heterojen olsa bile, genellikle grubun ortak bir karara varması gerektiği görülmektedir. Grup kararları, bireyin kendine has görüşlerinden farklı olduğunda veya bir grup tartışmasından sonra bir grup kararı geliştirildiğinde, grup kutuplaşması meydana gelmektedir. Grup kutuplaşması, uzlaşarak veya uzlaşmadan alınan kararı değil, bireylerin daha aşırı karar alma eğiliminde oldukları durumu ifade eder. Bu kavram ilk olarak Stoner (1961) tarafından, grup kararlarının, grup içindeki bireylerin özel kararlarından daha riskli olduğunun tespit edilmesiyle ortaya atılmıştır. Grup kutuplaşmasının önemini gören Cass Sunstein ise müzakere eden bir grubun üyelerinin, daha aşırı görüş ve düşünceleri olan diğer üyelerin görüşlerini kabul etme yönünde bir eğilim gösterdiğini işaret etmektedir (Sunstein, 1999, s. 3-4). Bunun en önemli sebebi,

söz konusu grubun, hali hazırda bir önyargı üzerine inşa edilmesidir. Örneğin hemşehri gruplarının üyeleri, belirli bir kültürel kimliğin temsilini kabul eden, bu kimliğin gerekliliği olan önyargıları da içselleştiren bireylerden oluşmaktadır.

Zemini, içine kapanma ile oluşan ve grubun baskın fikirlerinin kabulü ile sonuçlanan grup kutuplaşması, demokratik ortamda gelişen ciddi ve endişe verici bir olgudur. Sadece benzer görüşleri paylaşan diğer kişilerle etkileşime geçebiliyor olmak ilk bakışta daha kullanışlı ve verimli gibi gözükse de, bu seçici maruz kalma, zaman içerisinde hem grup içi hem de gruplar arası kutuplaşmaya (Sunstein, 2002, s. 59) neden olmaktadır.

Diğer taraftan, hemşehrilerini 'ötekilerin' yıkıcı etkilerinden korumayı amaçlayan, onların başta barınma ve iş bulma olmak üzere önemli fizyolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşıladığı düşünülen hemşehri ağları, gün geçtikçe sosyal sermayenin üretildiği mekanlar olarak karşımıza çıkmıştır. Ülkemizle aynı tarihsel süreçte gelişen ve Thatcher - Reagan dönemlerinde kristalleşen 'bireysellik', sosyal sermaye kavramına ilgiyi arttırmıştır (Field, 2008, s. 9). Sosyal sermayeyi çok farklı şekilde tanımlayan birçok düşünür olsa da, genellikle ilişkilerin insan hayatı için yarattığı değer, şeklinde ifade edilmektedir. Genel olarak sosyal sermaye vasıtasıyla istikrarlı bir ekonomik yapının elde edilebileceği ve daha da önemlisi siyasi bütünleşmenin sağlanacağı iddia edilse de Bourdieu açısından sosyal sermaye, eşitsizlikleri artırarak yeni eşitsizliklerin oluşmasına sebep olmaktadır (a.g.e., s. 107-110). Bir sosyal grubun içinde elde edilemeyen sermayenin bir başka grup içinde aranması veya ehliyet, liyakat gibi kıstaslara göre elde edilmesi gereken sermayenin, sadece o grupta bulunulması nedeniyle elde edilmesi, Bourdieu'nun işaret ettiği olumsuzluklara verilebilecek örneklerden birisidir.

Aşırı kullanılması sonucunda bağlamından koparılması muhtemel olan hemşehri ağlarının yaratacağı bir diğer olumsuz etki de kamusal alana katılımı engelleme ihtimalidir. Kent yapısı, ulus devletin oluşumunda önemli bir yapı taşı olmuş ve dar coğrafi bölgede türemiş bir kültürel kimlik ile tanımlanan cemaat yerine, kolektif kimliğin üzerine kurulmuş bir cemiyeti talep eder hale gelmiştir. Bu durumda kent, hemşehrilik yerine vatandaşlığı öncelemektedir. Bireyin kültürel kimliği ve "vatandaşlık arasındaki bağlantılar karmaşıktır. Kültürel kimlik, birey ile sosyal çevre arasındaki sembolik ilişki olarak tanımlanabilir" (Chryssochoou, 2003, s. 225). Bu

çerçeveden bakıldığında kent yaşamındaki kültürel kimliğin vatandaşlık temelinde kurulması önem arz etmektedir. Her ikisinde de tanımlanmış bir çevreye aidiyet önemli olmakla beraber vatandaşlık kavramı teorik olarak bazı bağlamlarda daha evrensel olabilir (Isin & Wood, 1999, s. 17-18). Bunun en önemli sebebi, vatandaşlığın öznel olarak kabul edilen bir kimlik kadar yasal statüyü de içeren diyalektik bir süreç açısından da tartışılabilir olmasıdır (Berger ve Luckmann, 2018). Kaldı ki, sağlıklı bir demokrasi için, sosyal yaşamın içinde yer alan tüm bireylerin, yeni konulara ve karşıt fikirlere maruz kalması ve daha da önemlisi kendi fikirlerini paylaşabilmesi gerekmektedir.

Hemşehri ağlarının sağladığı faydalar ve yarattığı muhtemel sorunlar, sosyal medyanın kullanımı ile birlikte daha da güçlü hissedilir hale gelmiş, hemşehriler arası kurulan iletişim yapıları da günün gelişen koşulları çerçevesinde değişmiştir. Bu nedenle çalışmada, post-modern dünyanın en önemli hemşehri dayanışma ağlarından birini teşkil eden Facebook hemşehri sayfaları, sosyal medya kavramı ve sosyal medya gruplarının özellikleri çerçevesinde incelenmiş, bu gruplarda oluşan abartma etkisi ve iç grup kayırmacılığı gibi etkiler de ifade edilmiştir.

Sosyal hayatın içinde en çok karşılaştığımız hemşehri oluşumları hemşehri dernekleri şeklindeyken, son yıllarda internet tabanlı teknolojilerin kullanılmaya başlaması ile birlikte, başta Facebook olmak üzere birçok sosyal ağ oluşumunda hemşehri sayfaları dikkat çekmektedir. Sosyal medyanın yarattığı kolaylıklar, hemşehri derneklerinin formel yapısından kaynaklanan, belirli bir zaman süresince belirli bir mekânda bulunma zorunluluğu başta olmak üzere birçok gereksinimi ve sorumluluğu ortadan kaldırmıştır. Hemşehriler ile yüz yüze gerçekleştirilen iletişim, sosyal medyanın getirdiği kolaylık sebebiyle, bireyin ihtiyaç duyduğu anda, dilediği yerde ve istediği süre boyunca sağlanabilmektedir. Tüm hemşehrileri ile ilgili bilgi edinmek kolaylaşmakta, gelişmelerden haberdar olmak mümkün olmaktadır.

Bu ağ yapılarından biri olan Facebook, her türlü fikir ve duygu ile örülen sanal gettoların mekânı haline gelirken, uzaklarda kalan memleketin dijital yansımasını oluşturmuştur. Ancak, farklılıkları görmek yerine, kendi gibi olanların arasında yaşanan bu iletişim şekli, tek tip bir anlamlandırmaya ve yankı odalarına sebep olmaktadır. Bireylerin gündelik yaşamında ihtiyaç duyduğu bu anlamlandırma ihtiyacı, geç modern döneme kadar yüz yüze iletişimin güçlü bir şekilde gerçekleştiği birincil ve ikincil

gruplarla giderilmeye çalışılırken, post – modern dünyanın enformatikleşen yapısında bu görevi, ağırlıklı olarak sosyal medya grupları üstlenmiştir. Ancak, bu grupların sunduğu sosyal sermaye ve güvenilirlik duygusu da önemli ölçüde farklılaşmıştır.

Hemşehri ağları gibi, kullanıcıların gündelik hayatın içinden tanıdığı ötekiler ile oluşturdukları ağlar, özneler arası iletişimin geliştiği, karşılıklı güvenin arttığı bir yapı sergilerken, öznenin başta kültürel kimliği olmak üzere; davranışları üzerinde etkili olmakta ve bu durum, çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Ülkemizin sosyal bir gerçekliği haline gelen hemşehrilik ağlarının sosyal yaşamın oluşumuna ve bireyin kendisi için belirlenen role daha kolay uyum sağlamasına yönelik çeşitli çalışmalar uzun zamandır yapılmaktadır. Başta hemşehrilik kültürü olmak üzere (Erder, 2006) (Ayata, 1990) hemşehrilerin kent yaşamına uyum sağlaması ve kentin gerekliliği olan dayanışma modelinin ve ayrıca kimliğin inşa edilmesine yönelik çalışmalar (Ayata, 1990; Es, Ateş, 2004; Aktaş, Aka, Demir, 2006; Altay, 2009; Geyik, 2010; Uzun, 2013; Özbay, 2014; Terzi, Koçak, 2014; Öksüz, 2018; Şahnagil, Güler, 2019) ile beraber, özellikle yoksulluk başta olmak üzere, hemşehrilerin dayanışmalarına ve hemşehriliğin sosyal sermaye ediniminde kullanılmasına ilişkin araştırmalar da (Erder, 2000; Tekşen, 2003; Kurtoğlu, 2004, 2005; ; Dural, Yaş, 2007; Özdemir, 2013; Akgiş, Karadaş, 2018) bulunmaktadır. Bununla beraber literatürde, hemşehri ağlarının iletişim modellerine yönelik çalışmalara kısıtlı sayıda olsa da rastlamak mümkündür (Yeşiltuna, 1997; Sarı, 2002). Ancak, Facebook hemşehri ağlarının oluşumuna ve bireyin kültürel kimliğin inşasına, bu kültürel kimlik çerçevesinde oluşan münferit kamusal alanın ve bu alandan elde edilen sosyal sermayenin niteliğine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu nedenle çalışmada, gettolaşma eğilimi görülen Facebook hemşehri ağlarında oluşan kutuplaşmanın ve bunun kültürel kimlik üzerinde yarattığı olumlu ve olumsuz etkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın araştırma bölümünde,

1) Kültürel kimliğin inşasında, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan iletişimin belirleyici bir özelliği bulunmakta mıdır? Kültürel kimliğin inşası nasıl gerçekleşmektedir?

2) Facebook hemşehri sayfalarının genel özellikleri nelerdir? Bu ağlarda oluşan hemşehrilik olgusu nasıl anlamlandırılmaktadır?

3) Facebook hemşehri sayfalarında, hemşehriler arası güvenin inşası ve sürdürülebilmesi için hangi koşullar sağlanmalıdır?

4) Facebook hemşehri sayfalarında siyasal bir yapılanma veya destek söz konusu mudur?

5) Facebook hemşehri sayfalarında sosyal sermayenin oluşumu hangi koşullarda gerçekleşmektedir?

6) Sosyal gerçekliğin inşasında, Facebook sayfasında yer alan paylaşımların yarattığı duygudaşlığın etkisi var mıdır?

7) Facebook hemşehri sayfasında kutuplaşma oluşmakta mıdır? Kutuplaşma hangi koşullarda meydana gelmektedir?

8) Facebook hemşehri sayfaları 'getto' şeklinde değerlendirilebilir mi? Oluşan bu Facebook hemşehri gettolarının kamusal alana katılımda olumsuz bir etki yaratmakta mıdır?

9) Facebook hemşehri sayfalarında oluşan gözetimin, gündelik hayatın gerçekliği üzerine bir etkisi bulunmakta mıdır?

10) Facebook hemşehri sayfalarını yankı odaları şeklinde anlamlandırmak mümkün mü? Bu sayfalarda filtre balonu kullanılmakta mıdır?

Sorularına cevap aranmıştır.

Çalışmada, nitel araştırma desenlerinden yorumlayıcı fenomenoloji yöntemi kullanılmıştır. Yorumlayıcı fenomenoloji analizinin tümevarımsal yapısından istifade edilerek, katılımcıların Facebook hemşehri ağları ile ilgili olarak düşünceleri ve ayrıca, bu ağlardan yer aldıkları süre içinde karşılaştıkları olaylar hakkındaki görüşleri, yine onların söylemleri ışığında değerlendirilmiştir. Genel olarak bireyin deneyimini anlamak şeklinde de adlandırılabilecek olan (Van Manen, 2007, s. 17) yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım deseni vasıtasıyla katılımcıların, hemşehrilik olgusu çerçevesinde yaşadıkları olgularla oluşan deneyimlerinin ve bu deneyimler merkezinde meydana gelen algı ve tecrübelerinin ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Yine çalışmanın araştırma bölümünde, Ankara'da ikamet eden ve Facebook hemşehri ağlarında en az iki yıldır faaliyetini sürdüren 19 katılımcıyla, derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bu görüşmelerde kullanılacak yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması sırasında, öncelikle iletişim konusunda çalışmakta olan bir akademisyenin görüşü alınmış, soruların içeriğinde ve ayrıca dizilişinde değişiklikler yapılmıştır. Hazırlanan görüşme soruları bir katılımcıya uygulanarak sınanmış ve nihai şekli verilmiştir. Öncelikle katılımcılara elektronik posta ile yarı yapılandırılmış görüşme formu gönderilmiş, tamamından cevapları alınmıştır. Daha sonra 4 katılımcı ile ortalama 35 dakika süren yüz yüze görüşmeler yapılmış ve uygun bulanların ses kayıtları da alınmıştır. Bununla beraber, iki katılımcı ile tamamlayıcı görüşmeler yapılması uygun bulunmuştur. Elde edilen verilere yönelik içerik analizi, MAXQDA nitel analiz programı kullanılarak yapılmış, öncelikle kodlar ve temalar belirlenmiş ve nihayetinde tartışmaya temel teşkil edecek olan öze ulaşılmıştır.

2 GÜNDELİK YAŞAMIN GERÇEKLİĞİNİN SOSYAL İNŞASI

2.1 İnşacı Yaklaşımın Temelleri

Sosyal bilimlerin genel sorunsalını teşkil eden fail – yapı kutuplaşması, sorunların ortaya konuşunda, çalışmaların amacının belirlenmesinde ve çözüm önerilerinin ifade edilmesinde önemli bir yer işgal etmektedir. Bu nedenle tarihsel gelişim içerisinde varlığını sürdüren düşünce sistemleri genellikle bu iki kutbun bir noktasında bulunmayı tercih etmektedir. "Bir yanda klâsik ifadesini Durkheim'ın 'olgu' tanımında, programatik anlamını ise yapısal-işlevselcilikte bulan 'nesnelci' gelenek, öte yanda ise 'anlam/anlama' teması etrafında Weber'in teorisinde ve sonraki hermeneutik, fenomenolojik vs. yaklaşımlarda cisimleşen 'öznelci' gelenek" (Balkız & Öğütle, 2012, s. 33). Her ne kadar fail ve yapı kavramları da bulunulan coğrafya, toplumsal yapı, kadim gelenek gibi sınırlayıcılar çerçevesinde farklı tanımlara konu olsa da genel olarak yapı, sınırları çizen, usul ve esasları belirleyen olgular olarak algılanmaktadır. Bu tanım kapsamında, yapının içinde bulunmak zorunda kalan öznenin, her türlü fiilinin kısıtlanacağı açıktır.

Sosyal bir varlık olarak özne, gerek uymakla mükellef olduğu davranışları gerekse istek ve arzularını bu yapıya göre sınırlandırmak durumundadır. Bu nedenle ortaya konan eylemin, öznenin kararları ile şekillendirilmediği, bir başka ifade ile özne, fail konumunda değerlendirilmediği için ancak aktör olarak anılmaktadır. Elbette zaman diyagramında yapının konstrüktif parçaları da değişmektedir ancak, yapıda beklenen asli değişiklikten söz etmek mümkün değildir. Davranışçı ve bilişsel öğrenme teorileri davranışa ait öğrenmenin belirli kurallar dâhilinde gerçekleştiğini iddia ederek, öznenin herhangi bir kontrolünün olmadığını veya bu kontrolün ihmal edilebilir seviyede bulunduğunu ve ayrıca bilgi edinim sürecinin sabit koşullar altında işlediğini ifade etmişlerdir.

Modern dünyanın, ulus devletlerin ve hatta kapitalist üretim ve tüketim sisteminin pek de yadırgamayacağı bu görüş, geç-modern ve post-modern dünyanın genel kabullerine uygun görülmemektedir. Modernitenin yaşam koşullarında oluşan birey, sosyal etkilerle şekillenen özgür iradesi ile fail konumuna gelmiştir. Yaşam dünyasında bireyin merkezde olduğu, olguların bu deneyim dünyasının çevresinde hareket ettiği ve

nihayetinde her birey için olgunun anlamının da devamlı değişeceğini ifade eden düşünceler etkili olmuştur. Bu açıdan bakıldığında dış dünyanın, öznenin özel dünyası bağlamında yorumlanması gerekmiştir. Sosyal kimliğin yerini kültürel kimliğin aldığı, tüm öznelerin aktif, özgür ve kişisel terimlerle anlam üretmek için çabaladığı kabul edilen bir dünyada, bu görüş, inşacılığın genel ifadesi halini aldı. Bu nedenle makro kuramlar, gelişen ve çeşitlenen mikro kuramlar karşısında alan kaybetti. Eylemin ve dolayısıyla failin esas alınmasına sebep olan mikro kuramlar, yapıyı değil özneyi açıklama gayretinde oldular. Sosyal bilimlerde ortaya çıkan mikro kuramların önemli bir bölümü, özneler arasında gerçekleşen iletişimin ve toplumsal ilişkilerin, gerek başlamasında gerekse sürdürülmesinde önemli olduğunu, öznenin kendi kararlarını alabilecek seviyede yetkin ve bunları uygulayabilecek derecede donanım sahibi olduğunu ve ayrıca, özneler arasındaki ilişkilerin, yapının tekrar oluşmasına sebep olduğunu kabul etmektedir.

Diğer taraftan, Berger ve Luckmann'da olduğu gibi, yaşam örüntüsünün, fail-yapı farklılaşmasından ziyade, genel bir iletişim ve uzlaşı temelinde oluştuğunu düşünen kuramlar da bulunmaktadır. Bilginin, doğası gereği öznel olduğuna, algılar vasıtasıyla inşa edildiğine ve sosyal yaşamın dinamikleri çerçevesinde oluşan uzlaşılar vasıtasıyla 'genel – geçer' bir hal aldığına inanan inşacılara göre, bir şeyin bilgi halini alabilmesi için olduğu gibi kabul edilmemesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında bilgi, nesnenin dışsal bilgisi ile belleksel bilgimizin işlenmesi sonucunda oluşmaktadır. Bu nedenle kullanılabilecek en önemli yöntem ise iletişim faaliyetleridir. Özellikle sosyal medya, elde edilen verilerin başka öznelere veya gruplara ait verilerle test etmemize olanak sağlamaktadır.

Bu nedenle, inşa faaliyetinin gerçekleşmesi için deneyimin anlamlandırma üzerinde doğrusal ve güçlü bir etkisi olduğunun kabulü gerekmektedir. Özneler, birincil ve ikincil gruplardan elde ettiği deneyimler ve bu deneyimlerle şekillenen bilişsel kapasiteleriyle toplumsal yaşamda yer alırlar ancak, toplumun ona sunacağı yeni bilgileri eski bilgileri ile birlikte işleyerek bilişsel yapının inşasını sağlamaktadırlar. Buradaki amaç, eskinin tamamen ortadan kalkması değil, eski ile yeninin, toplumun öngördüğü kısıtlar çerçevesinde, yeniden düzenlenmesini sağlamaktır. Birey; fiilde özne, sonuçta fail halini almaktadır.

Ancak, inşaya konu olan her bilginin doğruluğu da şüphelidir ve mutlaka test edilmelidir. Epistemolojik temelli şüpheciliğin, inşa faaliyeti üzerindeki etkisi dikkate alındığında, başlangıcını kuşkuculara kadar götürebileceğimiz geniş bir tarihi arka plan ortaya çıkmaktadır. Eğer, bilgi felsefisinin kuşkuculuğa dair genel yapısını ve o döneme damga vuran, söylenebilecek her şeyin kişinin kendi kavramsal işlevleri tarafından belirlendiği ve gerçeği bilmek ile yanlış anlama arasındaki sınırın akışkan olduğu tezini kabul edersek, inşacı düşünce faaliyetinin felsefi öncülerini Hıristiyanlık öncesi yüzyıla kadar götürmek mümkün görülmektedir (Pörksen, 2011'den aktaran Martinsen, 2021, s. 7).

Ancak bilgi, irrasyonel bilginin özne için anlamlı olmadığını ifade eden Rene Descartes (1596-1650) açısından, çok güçlü bir eleştiriye konu olmuştur. Ona göre, başta tarih olmak üzere sosyal olana ilişkin bilimler menkıbelerden öteye gidemeyen zevk vericilerdir ve genel geçer bilgiler sağlamaktan uzaktır. Descartes açısından fizik ve matematik dışındaki bilimler eğlenceli, ancak bilgi verici değildir. Giambattista Vico (1668-1744) ise kartezyen bilginin mutlak üstünlüğüne karşı çıkmıştır. Vico'da tüm dönem düşünürleri gibi Tanrının mutlak bilgisinin dışında, öznenin bilgisinin ulaşabileceği hedefi saptamaya çalışmaktadır. Bilgi, özü itibariyle sabit olsa da bireyden bireye, zamanda uzama farklı anlamlarla inşa edilebilmektedir.

Ancak, Vico'nun döneminde gerçekleşen yeni ufukların keşfi ile beraber, insanın neyi ve ne kadar bilebileceği üzerinde yoğunlaşmak kaçınılmaz hale gelmekte, bilginin temin yöntemleri, dönemin kısıtlı koşulları sebebiyle ikinci planda kalmaktadır. Vico açısından hakikatin sadece matematiği esas alan Kartezyen metot ile elde edilmesi de mümkün değildir. O özneye ait hakikatin, nesnel ve öznel olduğunu belirtir ve aynı zamanda, özne açısından açık ve seçik gerçeğin elde edilebilmesi için anlama yetisinin nesnede değil öznede olduğunun kabul edilmesi gerektiğini söyler. Ona göre bir kavram üzerinde düşünmek ve bunu güçlü bir şekilde ifade etmek doğruluğun değil inancın göstergesidir (Vico, 2007, s. 19) ifadesiyle, bilgiden önce inanç dünyamızın tutumlarımızı oluşturduğunu ifade etmiştir. Vico sadece bireyin değil, toplumsal yapıların da meydana gelmesinin ve yapılandırılmasının dil ile oluştuğunu belirtmiştir (Vico, 2007, s. 28). Ona göre kullanılan kronolojik yöntem Mısırlılardan Romalılara kadar aynı uzamda yerleşmiş farklı zamanda yaşayanların 'yeniden ve yeniden' yapılandırmalarını işaret etmektedir. Vico açısından tarih, bilginin tamamen

olumlanması veya reddedilmesi değil, yorumlanarak inşa edilmesini içermektedir. Vico, söz konusu yorumun sadece bir özne açısından değil, öznelerle inşa edilen, başta ulus, cemiyet ve cemaat olmak üzere tüm gruplar için de söz konusu olduğunu belirtir. Özneler vasıtasıyla inşa edilen birimin ortak paydası ise 'kültür' olmalıdır (Vico, 2007).

Bilginin, inşa faaliyetinin temel yapı taşı olduğunu, ancak bilginin kullanılmadan kontrol edilmesi gerektiğini kabul ettiğimizde bu yaklaşımın en önemli kaynaklarından birinin bilişsel yetenekleri aklın testine sokma amacını güden aydınlanma filozofu Immanuel Kant (1724-1804) olduğunu söylemek mümkündür. Ortaya koyduğu görüşleri ile modernliğin öncüsü olarak kabul edilen Kant, insan bilgisinin kaynağı olarak saf aklı eleştirel bir şekilde incelemeye tabi tutar. Ona göre biliş, gerekli (örneğin toplumsal algı ile oluşan koşullarla değil) ve genel (sınırlamasız- istisnasız) özellikleri içermesiyle karakterize edilir. Kant'a göre bilgimiz nesnelere değil, nesneler bilgimize dayanmaktadır. "….(H)erhangi bir nesnenin tasarımından; bu tasarım ne olursa olsun, haz mı, acı mı vereceği, yoksa ona ilgisiz mi kalınacağı önsel olarak bilinemez. Böyle durumda kişisel yönelmeyi belirleme nedeni ve bu nedeni koşul sayan pratik içerikli ilke her zaman deneysel olma gereğindedir" (Kant, 2001, s. 44).

Sosyal veya bilişsel inşa faaliyeti, bireylerin geçmiş deneyimleri ve mevcut durumları açısından çevrelerini anlamlandırmak için bilinçli olarak anlam için çabaladıklarını ortaya koymaktadır. Özne tarafından yaşam boyu sürdürülen bu faaliyet, öznenin zihninde düzensizlikten düzen yaratma, uyumsuzlukları çözme ve dış gerçeklikleri önceki deneyimlerle uzlaştırma girişimidir. Bunun gerçekleştirilme yolları, kişisel düşünmeden, yeni bilgi aramadan, başkalarıyla sosyal iletişim yoluyla fikirleri test etmeye kadar karmaşık ve çok yönlüdür. Bilinen ve yeni olan arasında ilişki arama, benzerlikleri ve farklılıkları belirleme ve hipotezleri veya varsayımları test etme gibi stratejiler yoluyla sorunlar çözülür ve uyumsuzluklar giderilebilir.

İnşacı teorinin de temelini oluşturan bu stratejiler, her bireyin benzersiz olduğunun kabulünü gerektirir. Deneyimler aynı olsa da edinimler farklılık göstermektedir. Bu nedenle ortaya çıkacak olan davranışlar da bireysel düzeyde öngörülebilir veya belirleyici değildir. Nesnel hakikat, herhangi bir bilinçten bağımsız olan anlam bilgisinin, zihnimizin dışında var olamayacağını varsaymaktadır. Gerçeğin mutlak olmadığı ve bilginin keşfedilmeyeceği ancak, bireylerin deneyimleri ile inşa edileceği öngörülmektedir. Bu durumda, genel geçer bir hakikat anlayışı yerine dış dünyanın

doğru temsilini kabul etmek kaçınılmaz hale gelecektir. Bu durumda dünyadaki meydana gelen olayların, gözlemci açısından tanımlandığının kabulü kaçınılmazdır (Glasersfeld E. v., 1995, s. 8). İnşacılar açısından bilgi, pasif olarak dünyadan veya yetkili kaynaklardan alınmaz, deneyimsel dünyalarını anlamlandıran bireyler veya gruplar tarafından inşa edilir (Maclellan & Soden, 2004).

Henning Mankell'in ‘Mannen som log’ adlı romanında soruşturma memuru Kurt Wallander, soruşturma ekibi ile yaptığı toplantıda, çıkmaza giren soruşturmanın farklı bir bakış açısı ile değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. “Gözlem kulesini sürekli değiştirmeliyiz, aksi takdirde her zaman kör noktamız olur" (Mankell, 1994 , s. 228) ifadesi, yeni bir bakış açısıyla nesnel düzlemin yeniden inşa edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Değiştirilmesi gereken gözlem noktaları, bilginin nesnede değil, öznede ve farklılaşarak oluştuğunu belirtir. Mankell’de bulduğumuz bu düşüncenin temel taşı, gerçeklikle ilgili açıklamaların, her zaman bir gözlemcinin bakış açısı çevresinde evrildiği inancıdır. Bu, bilginin ve bu bilgiye dayanan tüm eylemlerin yeknesaklığını ve tüm özneler için aynı gerçeği yansıttığına dair geleneksel düşünceyi reddetmesidir. Öznelerin, kendilerine sunulan gerçekliği olduğu gibi kabul etmelerine ve bu gerçekliği basitçe tasvir ettiklerine dair görüşü reddederek, bilişsel süreçler ve toplumsal ilişkiler vasıtasıyla, söz konusu nesne bilgisine aktif olarak dahil olduklarını belirtir.

Friedrich Nietzsche’nin etkisi de burada anılmayı gerekli kılmaktadır. Nietzsche’ye göre insanoğlunun herhangi bir nesneyi kategorize etmesi doğal ve öngörülebilir bir sonuçtur. Çünkü özne, mantıksal bir çıkarım yapabilmek için karşılaştığı olaylar, nesneler ve her türlü şeyin eşit/aynı olmasını talep eder. Ancak, yaşam dünyası farklılıklar üzerine inşa edildiğinden özne, kolaylık sağlaması açısından kategoriler oluşturur. Nietzsche özdeşlik ve çelişmezliğin de özne tarafından icat edilmiş olduğunu belirtir. Onun açısından durağan ve değişmez bir dünyadan bahsedilemez. Diğer taraftan, Nietzsche açısında nedensellik de öznenin kendisini güvende hissetmesi için kendince yarattığı bir kategoridir. Yaşam dünyasının sürekli değişim halinde olduğunu bilen özne, bu değişimden kurtulmak adına değişimi gerekçelendirmeye, bir başka ifade ile anlamı inşa etmeye gayret etmektedir. Böylece, anlaşılmayanı anlaşılanların kategorisine göre yeniden inşa ederken, bilinmeyenin korkunçluğu da ortadan kalkmış olacaktır.

Bu yazının müellifi, Nietzsche'nin 'Tanrı'nın ölümünü' ilan ederek, kendinden önceki filozofların mutlak surette vurguladığı ve epistemoloji tarihinde dilemması haline gelen 'bilginin birliği' kavramının sona erdiğini ifade etmeye çalıştığını düşünmektedir. Modern dünyanın kaosu, alışıla-gelmiş mantık akışını ve gerçek kurgusunu alt-üst etmiştir. Kaostan çıkış ise nihilizm[1] ile oluşan önemli bir normatif yönelim bozukluğuna yol açacak, bunun sonucunda anomi ve uyumsuzluk şeklinde kendini gösterecektir.

Ancak, Nietzsche'nin en önemli etkisi onun perspektivizm ile ilgili düşünceleri inşacılıkta etkili olacaktır. Ona göre perspektivizm bir yeniliktir ve epistemolojinin de bir alternatifidir. Nietzsche'nin ölümünden sonra yayımlanmış çalışmalarında perpektivizmin 'neliği' üzerine açık bir tanım yer almasa da perspektivizm ile mutlak doğruluğun bulunmadığı, bireysel doğrularımızın sadece perspektifsel yorum olduğu şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Ona göre dünya, tıpkı hareketinde olduğu gibi sonsuz bir dinamizme sahiptir ve bu nedenle, yaşam dünyasının tüm insanlık tarafından kabul edilen bir doğrusunu aramak da doğru değildir. Bulunan doğrular sadece öznenin yorumlarıdır ve bu yorumlar hayatta kalma deneyimimizin bir sonucudur. Nietzsche perspektivizm kavramı ile şu sonuca ulaşmaktadır. Bir yorum ve bunun sonucunda oluşan doğru, öznelerden birinin yaşamsal gücünü arttırıyorsa o doğrudur ve söz konusu bilgi diğer özne için faydasız olabilir ki bu durumda diğer özne açısından bu perspektif yanlıştır (Remhof, 2015, s. 292-302).

İnşacılığın dikkate aldığı önemli bir kavram da fenomenoloji ve bu kavramın ortaya çıkmasında önemli bir yeri olan Edmund Husserl olmuştur. Husserl, toplumun özneye dikte ettiği nesnellik yargılarının, verili yaşam dünyasını görmezden geldiğini, bu nedenle bireyin bilgisinin nesnenin olgularını algılamaktan uzak olduğunu ve anlamını yitirdiğini ifade ederek, olguların bilgisine ulaşmadan gerçek bilgiye ulaşılamayacağını ifade eder (Husserl, 2014, s. 12). Bu nedenle inşa, fenomenolojik epistemoloji tarafından beslenmiştir. Husserl açısından nesnel olana yönelik vurgu, olgunun unutulmasına sebep olmuş ve bu durum Avrupa bilimlerinde bir kriz yaratmıştır.

Diğer taraftan, Husserl'e göre doğa ve felsefe bilimlerinin birbirinden ayrılması gerekmektedir. Bunun en önemli sebebi olarak, doğa bilimleri doğal bakıştan, felsefi

[1]Gorgias'ın "Hiçbir şey yoktur, varsa bile bilinemez, kavranılır (bilinebilir) olsa da ötekine bildirilemez ve anlatılamaz." ifadesi ile varlık bulan terim.

bilimler ise felsefi bakıştan oluşmasına yönelik gereklilik düşüncesidir. Bunların arasında ki en önemli farklılık, doğal tinsel bakışın bilgi kuramına ve bilgiye yönelik eleştirel yaklaşıma karşı kayıtsız kalmasıdır. Nesnel bir bakış açısına sahip olan bu doğal tinsel bakış ile birlikte sadece verili olanlara yönelmek mümkün olmaktadır. Onun açısından doğal olan keşif için gerçekleşen bir serüvendir. Bu keşif yolculuğunda kullanılan doğa bilimleri adım adım doğalcılığa ulaşmamızda bir yol açmaktadır. Öznenin ve toplumun gerçekleştirdiği bu geçiş faaliyeti sonucunda tarihselcilik yerini doğalcılığa bırakmaktadır. Kaldı ki, "….(t)üm var olan, psikofizik doğadır" (a.g.e., s. 13) ve bu bir doğa yasasıdır.

Husserl, doğru bilgiye ulaşmanın aracı olarak bilginin bilimsel öncesi, yani yaşam dünyası temelleri üzerine felsefi düşünmek ile elde edilebileceğini öngörür. Ona göre, bu durumda epistemoloji, kaçınılmaz olarak referans noktası halini alacaktır (a.g.e., s. 26-35).

2.2 Sosyal İnşacılık

Sosyal inşacılık yaklaşımına göre bilgi, öznenin zihninde bulunmakta ve öznenin deneyimleri çerçevesinde şekillenmektedir. Buna göre, tüm deneyimler sosyal çevre içerisinde oluşmakla beraber, özne de kristalize olmak zorundadır.

Sosyal inşacılığın önemli temsilcilerinden olan Berger ve Luckmann, epistemolojik temelli sosyolojik bir yaklaşım izleyerek, bir toplumda bilgi olarak kabul edilen şeyin 'ne' olduğunu araştırmaya çalışmışlardır. Onlara göre, "çoklu gerçeklikler arasında, kendini par-excellence gerçeklik olarak sunan bir gerçeklik vardır. Bu gündelik yaşamın gerçekliğidir" (Berger & Luckmann , 2018, s. 32).

Sosyal inşacılar, toplumlarda bilgi tabanında ampirik bir farklılık olduğunu belirterek, bilginin ancak toplumla ilişkili olarak anlaşılabileceğini ifade ediyorlardı. Onlara göre, aynı zaman diliminde yaşasalar da bireylerin gerçeklik algıları farklıdır (a.g.e., s. 3).

Sosyo-antropolojik ve fenomenolojik yaklaşımlara başvurularak gerçekleştirilen soruşturmanın odak noktasında bilimsel bilgi değil, her tür gerçekliği şekillendiren ve gündelik bilgiye rehberlik eden 'teorik öncesi' eylem bulunmaktadır. Sosyal inşacılara göre toplumsal paradoks, öznenin toplumsal düzeni kendisinin ürettiğini düşünürken, aynı zamanda bu gerçeği nesnelleşmiş ve değişmez olarak görmeleridir. Tam da bu sebeple sosyal yapılandırmacılık, sosyal düzenin bilgisini ve öznenin kendi kendine

ürettiği sosyal gerçekliğin sertleşmesine katkıda bulunan çeşitli mekanizmaları ve bunun sonucunda sosyal düzenin insanları yabancı, nesnelleştirilmiş bir tezahür olarak karşılamasını tanımlar.

Görüşleri ex-nihilo'dan doğmamış olmasına karşın, özgün bir çalışma arayışında olan Berger ve Luckmann, epistemoloji ve bilgi sosyolojisi temelinde önemli bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmaları sırasında Emile Durkhaim, Max Weber ve Alfred Schutz ve George Herbert Mead onları en çok etkileyen düşünürler olmuştur.

Max Weber'e göre davranış, öznenin, kişi veya kişilere istinaden sübjektif bir anlam vererek sergilediği beşerî tanımlardır. "Toplumsal davranış ise davranışı yapan kişiler tarafından gözetilen sübjektif mana çerçevesinde, başkalarının tavırlarına izafe edilen ve kendi akışı içinde bu tavırlara yönelmiş olan bir davranış tarzıdır" (Weber, 2011, s. 15). Weber, Berger ve Luckmann'ı da etkileyen bu sübjektif anlamı beş farklı başlıkta değerlendirir. Bunlardan ilki öznenin amacıdır, diğer ise öznenin dahil olduğu grupların nasıl davranılmasına dair beklentileridir. Bir diğer anlam yapısı ise özneye ait bireysel beklentiler şeklindedir. Sosyal yaşamın kuralları ile birlikte öznenin kanaat ve tecrübeleri de önem arz etmektedir (a.g.e., s. 15). Kaldı ki Weber açısından, sevinç, hüzün, mutluluk gibi davranışların gerek oluşumu gerekse öznede oluşturduğu dışa vurum sosyal olarak inşa edilmektedir (a.g.e., s. 44).

Weber'in, Berger ve Luckmann'ı etkileyen bir diğer görüşü ise davranışların yaygınlaşması ve tekrar inşa edilmesiyle ilgilidir. Weber'e göre, sosyal çevre içinde gerçekleşen davranışların bireye ait olması durumunda bu davranışa tekrarlı davranış demek mümkündür ancak, benzer özelliklerde kişilerin aynı davranışı sergilemesi, tekrarlanan yaygın bir davranışın oluşması anlamını doğuracaktır (a.g.e., 55).

Berger ve Luckmann'ın çalışmalarına konu olan sosyal gerçekliğin doğasına ait görüşlerde, Emile Durkheim'in ve onun öncülüğünde oluşan Fransız sosyolojisinin de etkisi bulunmaktadır (Berger & Luckmann , 2018, s. 25). Emile Durkheim için toplumsal olguların kristalize olmuş 'şeyler' şeklinde algılanması gerekmekte ve ancak bu duruma sosyolojik bir yöntemle araştırılabilmesi mümkün olmaktadır. Bu nedenle Durkheim, topluma dair düşüncelerimizin felsefi olarak araştırılmasını da doğru bulmaz. Durkheim, içselci felsefi görüş çerçevesinde yapılan yorumlarla, toplumsal olguların anlaşılmayacağı belirterek özellikle toplumsal olgulara yönelik araştırmanın dışsalcı bir bakış tarzına ihtiyaç duyduğunu belirtir (Ritzer, 1992).

Durkheim'in kolektif ahlak oluşumuna dair düşünceleri Berger ve Luckmann açısından da önemlidir. Durkheim, "…. Eğer bir ahlak var ise, nesne olarak yalnızca bireyler arası bağlantılardan oluşan bir gruba, başka bir deyişle bir topluma sahiptir" (Durkheim, 2015, s. 51-52) demektedir. Bu açıdan bakıldığında ahlaki bir tutumdan bahsedebilmek için öncelikle bir gruba dahil olmak gerekmektedir. Ancak Durkheim'da bize daha iyi olmamızı öğütleyen ahlakın bizimle birlikte yaşamakta olan ahlak olmadığını belirtir. Bunun en önemli sebebi, o ahlaki kurgunun oluştuğu toplum, görünürdeki toplum değildir. Toplum değiştikçe kavramlar da yeniden inşa edilmektedir. "Her bireysel bilinç kendince kolektif ahlakı ifade eder. Her biri kolektif ahlakı farklı bir açıdan görür ve algılar" (Durkheim, 2015, s. 54-55). Ancak bu durum mutlak ve tekil bir benliği ve o benliğin ahlakını işaret etmez. Kolektif benlik, onu oluşturan bireylerin toplamından daha başka bir şey olarak düşünülmelidir (a.g.e., s. 66).

Berger ve Luchmann açısında Max Scheler'in görüşleri temelinde oluşan bilgi sosyolojisi, kökeni itibariyle tarih ile ilgilenmekte ve bilginin toplumsal koşullarla yapılandırılmasını esas almaktadır. Karl Marx bu durumu insanın bilinci, sosyal varlığı tarafından belirlenir kavramı ile ifade etmektedir (Marx, 2014). Berger ve Luckmann'a göre Scheler'in düşünsel etkenleri ile gerçek/somut etkenleri, sosyal yapının inşasında önemli rol oynar. Özne, bu ikisi arasında sıkışmış ve kendini bunların yansıması ile yapılandırmıştır. Scheler'e göre toplum, öznenin fikirlerinin doğasını değil, buradalığını belirler. İnsan olmanın bilgisi a-priori olarak özneye verilir, özne edindiği bu bilgiyi içselleştirirken kendi tecrübeleri ile işler. Ancak Scheler'in bilgi sosyolojisine ilişkin görüşleri bu hali ile geniş bir perspektife sahip olsa da 'ne'liği sorusunu cevaplandırmakta yetersiz kalmıştır. Karl Mannheim ise bilgi sosyolojisini 'kullanılabilir' hale getirmiş ve toplumun, insani düşüncenin meydana gelişindeki rolünün yanı sıra, insani düşüncenin oluşumuna dair yöntemleri de ifade etmiştir (Berger & Luckmann , 2018, s. 12-14).

Berger ve Luckmann, sembolik etkileşimcilik de dikkate alınması gereken önemli bir görüştür. Alver'e göre, "İnsanların ortak yaşamının doğal dünyasının araştırılmasına odaklanan sembolik etkileşimcilik; kavramsal olarak Blumer tarafından ortaya konulmakla birlikte filozof ve sosyal psikolog Mead'in Darwinizm, Behavyorizm ve Chicago Okulu'nun felsefi ve sosyal bilimsel yaklaşımlarından beslenen Amerikan Pragmatizmine dayalı düşüncelerinde temelini bulmaktadır" (Alver F. , 2020, s. 15).

George Herbert Mead ve Herbert Blumer'in görüşleri ile şekillenen sembolik etkileşimcilik "bireyi bir yandan toplumda sosyal olarak konumlanmış bir özne olarak vurgulamakta diğer yandan etkin, durumsal ve iletişim ile tasarladığı kendi kimliğiyle meşgul kabul etmektedir" (Alver F. , 2020, s. 31). Etkileşim faaliyetini bilinçli ve bilinçsiz olmak üzere ikiye ayıran Mead, söz konusu faaliyetin, bireyin sosyalleşmesinde önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir (a.g.e., s. 17). Bir diğer önemli düşünür Blumer ise, benliğin sosyal etkileşim sonucunda meydana geldiğini ve bu nedenle bireyin diğerleriyle etkileşim içinde bulunmak istediğini, gerçekleştirilen ortak eylemlerin ise ortak sembollerin inşasında bir araç halini aldığını iddia eder. Blumer bu sembollerin bir anlama sahip olduğunu belirtmektedir (Blumer 1973'den aktaran Alver, 2020, s.: 80-93).

Berger ve Luckmann'ın çalışmalarına konu olan fenomenolojik yaklaşım Alfred Schütz' den miras kalmıştır. Ona göre; gündelik yaşamımızda bizi çevreleyen olguların sorgulanması mümkün değildir. Ancak, "…. (U)zamsal-zamansal varoluşumuzla ilgili herhangi bir yargıdan kaçınmak üzere zihnimizi yeniden düzenleyebiliriz ya da teknik bir fille ifade etmek gerekirse, dünyanın var oluşunu 'saf dışı' bırakabiliriz, ona olan inancımızı 'parantez içine alabiliriz" (Schütz, 2018, s. 69). Schütz, bu yöntem sırasında, sadece gündelik yaşama dair görüşlerimizin değil, doğa bilimlerinin bize aktarılan önermelerini de paranteze alabileceğimizi belirtir (a.g.e., s. 69).

Diğer taraftan, The Stranger adlı çalışmasında Schütz, belirli bir ahlaki yapı ve kültürel kimliğe sahip bir toplulukta yetişen bireyin, bir başka toplulukla karşılaşması durumunda, karşı karşıya kaldığı sorunları değerlendirmiştir. Ona göre, bireyin birlikte getirdiği eski alışkanlıklar, gündelik faaliyetlerinde birçok sorunun yaşanmasına sebep olacaktır. Bu nedenle öncelikle, geldiği ve iletişim kurmak zorunda kaldığı topluluğun içinde bir gözlemci gibi davranmaya ve nihayetinde, dağarcığında barındırdığı bilgi setini yeniden inşa etmeye zorlanmaktadır (a.g.e., s. 25). Ancak, her iki grup için de yabancı haline gelmesi kaçınılmazdır.

Schütz'ün, Berger ve Luckmann'ın görüşlerine yaptığı etki sadece yöntem açısından olmamıştır. Gündelik hayatın gerçekliğinin "Etkileşimsel İlişkiler" (a.g.e., s. 185-188) vasıtasıyla gerçekleştiğine dair katkısı da önemlidir. Schütz'e göre, sosyal hayatın içinde karşılaşılan ötekinin eylemlerinin amaçsal ve nedensel güdüleri bilinmeksizin anlamlandırılması mümkün değildir. Her ne kadar bu anlamlandırma faaliyeti bireysel

amaçları, güdüleri, kısa vadeli hedefleri ve ayrıca mevcut çevreyi tam olarak bilmeden yapıldığında eksik bir faaliyet olarak düşünülse de bir diğerine ait fiilin, tipik bireyin tipik amaçlarına ve bu fiilin tipik sonuçlarına indirgenmesiyle anlamlı bir sonuç vermesi mümkündür (a.g.e., s.205).

Bununla beraber, Schütz açısından "Biz-ilişkisi" (a.g.e., s. 210) ortak bir mekan ve ortak bir zaman çerçevesinde şekillenen ilişkilerde, yüz yüzeliği oluşturmaktadır. Özellikle konuşma ile birlikte oluşan iletişim, diğerinin özel anlam dünyasına nüfuz etmenin de yollarını açmaktadır. Meydan gelen ortak bilinç, ötekinin yapıp etmeleri üzerinde de önemli bir etki yaratmaktadır.

Berger ve Luckmann'ın birçok düşünür tarafından temellendirilen çalışmaları sırasında iki önemli kavram dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki 'gerçeklik' bir diğer ise 'bilgi'dir. Onlara göre gerçeklik, ontolojik olarak bizim dışımızda bulunan olgulardır. Bilgi ise bu olguların hali hazırda var olduklarına ve bizim dışımızda özellikler taşıdıklarına dair epistemolojik kanaatimizdir. Bizler, bir gerçeklikle yaşadığımızı bilmemize rağmen, onun felsefi tartışmasını yapmak arzusunda olmayız. Çünkü bu gerçeklik, bizden önce vardı ve bizden sonra da olacaktır.

Kadın veya erkek olmak, annelik, babalık, öğretmen olmak herhangi bir yörenin kültürü ile yetişip buranın hemşehrisi olmak vb. hepsi bizim için sosyal çevremiz tarafından verili haldedir. Verili olmasının yanı sıra, bu bilgi özellikle birincil gruplar tarafından her gün yeniden inşa edilir. Verili olan bilgi sadece bunlarla sınırlı değildir. Özgür olduğumuza dair kanaatimiz de sınırları ile birlikte, inşa edilmiştir. Kaldı ki, özgür olduğumuza dair kanaatimizin bir kanı mı yoksa bilgi mi olduğunu, sokakta yürürken durdurulduğumuz ana kadar düşünmeyiz. Özgür olduğumuza dair gerçeklik nasıl inşa edilmiş, bizdeki kanaati nasıl yapılandırılmış ve bizi durduranların karşısında nasıl yok olmuştur? Bu sorulara dair yanıtların her biri bize gerçek bilgiyi verecektir. Bu soruların cevaplarının bilgi sosyolojisi temelinde, gerçekliğin sosyal inşasının analizi ile elde edilmesi gerekmektedir (Berger & Luckmann , 2018, s. 3).

Bilginin varlığı, edinimi ve daha da önemlisi kullanımı, gündelik yaşamın gerçekliğinin inşasında önem arz ettiği dikkate alındığında, dünyanın gelişimiyle beraber, her şeyin yeniden inşa edilmesini inceleyen bir sosyoloji ve iletişim bilgisi teorisi olan sosyal inşacılık, öznenin algılarının gerek diğer öznelerin gerekse toplumun etkisi sebebiyle etkili olduğuna inanan bir perspektif olarak tanımlanmaktadır (Gergen, 1985, s. 265).

Bu yaklaşım her ne kadar genetik olarak kalıtsal faktörlerin, öznenin sosyal yapılanması üzerindeki etkisini inkâr etmese de sosyal faktörlerin toplumsal ve bireysel yaşam üzerindeki etkisini araştırmaya yönelmiştir. Sosyal inşacılığın diğer yaklaşımlarla en önemli farkı, öznenin dünyaya bakışını dikkate alması ve onu nasıl ifade ettiği ile ilgilenmesidir. Bu nedenle bireyin dünyasının, nesnel olarak değil öznel olarak yorumlandığının kabulü gerekmektedir. Burada önemli olan husus öznenin mevcut bilişsel yapısında yaşananlardır. Sosyal inşacı yaklaşıma göre, bireyin dünya görüşünün oluşmasındaki sosyal etkiler araştırılmalıdır (Guterman, 1994'den aktaran Karaırmak & Aydın, 2007). Odak noktası ise gerçeklik ve bilgi arasındaki ilişkidir.

Gergen'e göre bir düşüncenin sosyal inşacı olarak nitelendirilebilmesi için, dünyayı tanımlarken kullanılan ve genel geçer bir doğru olarak kabul edilen tüm bilgilere karşı eleştirel bir tutuma sahip olmak gerekmektedir. Var olan bizim algıladığımız şey değildir ve görünene karşı şüphe duymak gerekmektedir. Bunun en radikal örneği cinsiyet farklılaşmasında görülür. Sadece yaşadığımız dar toplumsal çevrede değil, dünyanın hemen tüm coğrafyalarına cinsiyetin ikili bir yapı sergilediği düşünülür ancak, sosyal inşacılık, kadın ve erkeğin kurgulanmış bir rol-şemanın ötesinde bir olgu olup olmadığını sorgulamaya davet edecektir (Gergen, 1985, s. 267-274).

Gerger'in önerdiği bir diğer husus ise tarihsel ve kültürel özgünlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşam dünyamızın kullanma kılavuzu, hali hazırda bize verili olan ve tarihte yer bulan kategoriler ve kavramlardır. Ancak unutulmaması gereken husus, bizim alglarımızın zaman ve uzama göre şekillenmiş olmasıdır. Bundan 150 sene önce ortalama yaşın 45 olduğu dünyadaki yaşlılık kavramı ile günümüz dünyasının yaşlılık kavramı arasında oldukça büyük farklılık vardır. Bu nedenle algılarımızın tarihsel ve kültürel olarak değiştiğinin kabulü gerekir. Bir diğer husus ise bilginin sosyal süreçlerle sürdürüldüğüne ilişkin kabuldür (Gergen, 1985'den aktaran Burr, 2012). Sosyal süreçlerde sürdürülen bu gerçeklik olgusunun sosyal inşasının ampirik kanıtıyla ilgili değil, daha çok varsayılan bir "yapılandırılmış nesnellik" deneyiminin bilimsel olarak yeniden inşası ile ilgili olması gerekir (Berger & Luckmann , 2018, s. 64).

Sosyal inşacı yaklaşım, insanların toplumsal eserleri inşa etmeleri, öğrenmeleri ve birlikte hareket etmeleri ile ilgilidir. Topluma henüz katılan çocuk, dünyayla ilişkisinde karşılaştığı bilgileri inşa ederek, değiştirerek ve yorumlayarak çevresiyle ilişki kurmaktadır (Glasersfeld E. v., 1995, s. 5). Bireyin kendi dünya anlayışını inşa etme

kapasitesi, düşünme ve bireyin inşa edebildiği gerçeğiyle bağlantılıdır. Bu açıdan bakıldığında, izlenen veya okunan gerçeklik bilgisi, verili haritaya göre yorumlama aksiyomundan başlayan göstergebilimsel bir paradigmadır ve sürekli bir müzakereden başka bir şey değildir. Her tür konuşma, kültürel bir mutabakatla toplumsal bir inşa gerçekliği olarak yorumlanır. Altındaki kavramların anlamları kültürel söylemde bilimsel dilden alınmış, a-paradigmatik bir modeldir ve bu nedenle bilimsellikten görece bağımsızdır. Zihinsel planda, nesnel dünya anlayışından teorik olarak belirsizliği olan çok sayıda dünya modeline geçerek en derin yeniden örgütlenmeyi üretir.

Epistemololik açıdan özne, nesne ve hatta ayrı bir grup olarak toplum, hem öznel hem de nesnel bir gerçeklik olarak var olduğu kabul edilmektedir. Sosyal inşacılık, bunları üreten söylemin gücüne ve onun anlamına odaklanır. Bu durumda anlam, nesnelerin ve olayların kendisinin bir özelliği değil, öznenin ona atfettiği değerdir ve anlamın üretimi zaman ve uzama bağlı olduğu kadar kültürel geri planın da bir ürünü olacaktır. Berger ve Luckmann bu anlamı, eylemlere dair kavramlar ve zihinsel temsiller çerçevesinde sürdürülen bir faaliyetin sonucu olarak görür. Eğer bu anlam düşünmeksizin kabul edilebilir, bir başka ifade ile gömülü hale gelirse, kurumsallaşma da tamamlanmış olmaktadır (Berger & Luckmann , 2018, s. 74-77).

Berger ve Luckmann, sosyal olarak inşa edilenin gündelik yaşamın gerçekliği olduğunu belirtir. Sosyal inşacılık ile inşa edilen gündelik yaşam, post-modern bir epistemoloji olarak, yaşam dünyasını algılama ve deneyimleme şeklimizi farklılaştıran bir mekanizmadır. Genel olarak bilincimizin, sosyal ilişkilerimizin öğretildiğini iddia ederler. Öğrenmekten imtina ettiğimiz, arkaik kültürümüze ve güncel yaşam bilgimize ait her şey, içinde bulunduğumuz sosyal çevre vasıtasıyla öğrenilir (Owen, 1995, s. 186'den aktaran Galbin, 2014). Ancak, Berger ve Luckmann açısında gündelik yaşamın gerçekliği, toplumun bizi saran kültürel kimliği kapsamında inşa edilmektedir.

2.2.1 Gündelik Yaşamın Gerçekliği

Gündelik yaşam doğası gereği, diğer öznelerle beraber ve bir toplumsal yapının çevrelediği bilişsel alanda kurulur. Berger ve Luckmann'a göre söz konusu bilişsel yapının inşa edilebileceği iletişim yöntemi yüz-yüze iletişimdir. Onlara göre, yüz-yüze iletişimle meydana gelen etkileşimin önemi, öznelerin aynı zaman ve uzamı paylaşılmasını gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. "Gündelik yaşamımızda ya da

Husserl'in söylediği gibi 'doğal bakış açısından bakıldığında', dışarıda bir yerde mevcut olarak bizi çevreleyen olgular dünyasını sorgulanamaz olarak kabul ederiz" (Schütz, 2018, s. 69).

Olumlu veya olumsuz tüm vücut, söz, mimik ifadeleri kelimelerle beraber kullanılarak iletişim kristalleşir. Başta sosyal medya olmak üzere, 'öteki' ile iletişim kurma yöntemlerinin tamamı 'uzaktır'. Her ne kadar 'emojiler' bu uzaklığı telafi etmek için kullanılan sembolik destek materyalleri olsa da yüz yüze iletişimde sağlanan 'ötekinin gerçekliği' algısı hiçbir zaman sağlanamayacaktır. İletişimi kolaylaştıran bu ötekinin gerçekliği, gündelik yaşama dair gerçekliğin kendisidir ve bireyi bütün gücü ile zorlayacaktır (Berger & Luckmann , 2018, s. 44).

Diğer taraftan, öteki hakkındaki düşüncelerin, tarafların yüz yüze gelmesiyle beraber tekrar gözden geçirilmesi, olumlu veya olumsuz olan bir düşüncenin tersine evrilmesi de mümkündür. Ancak, tüm bunlarla beraber, gündelik yaşamın ritüellere tabi olduğu da dikkate alınmalıdır. Sosyal yaşam, yapısı gereği birbirini tanımayan özneler arasında bir iletişim kurulmasını gerektirir. Bu iletişimin, mevcut toplumda daha önce nesnelleşmiş ritüeller çerçevesinde gelişmesi kaçınılmazdır. Bu ritüeller, doğrudan veya dolaylı olarak tanıdığımız veya tanıdığımıza ilişkin görüşümüzün yapılandırıldığı özneler açısından çok daha farklı olacaktır. Örneğin, daha önce görmesek de hemşehri olduğumuzu düşündüğümüz ötekiler ile derhal bir ortak zaman ve uzam tesis edilecek ve bu özneye ilişkin muhtemel eylemler, ortak tarih ve coğrafya tarafından belirlenen normlara göre yeniden oluşturulacaktır.

Berger ve Luckmann açısından anonimlik, ahbaplardan çağdaşlara doğru artar. X ilinden Y iline göç etmiş bir ailenin bireyine göre Y ilindeki X'lilerle daha kolay iletişim kurmak mümkün olacak, aksi halde anonimlik artacak, ritüeller ortaya çıkacak ve iletişime girilebilecek muhtemel süre uzayacaktır. Çünkü, yüksek anonimlik seviyesinde olanlara ait kültürel kimlik bileşenleri daha az bilmek, onlara ait daha az referansa sahip olmak kaçınılmazdır. Gündelik yaşamın sosyal gerçekliğine ait 'buradalığın ve şimdiliğin' kaybedilmesini müteakiben duyulan karşılıklı güven hissi de azalır. Tüm bunlarla beraber, Berger ve Luckmann bireyin ilişkide bulunacağı kişileri sınırlamadıklarını belirtir. Onlara göre, söz konusu iletişim sadece çağdaş birinci gruplarla sınırlı değildir. Birey, kendinden önce var olan ve kendinden sonra var olacaklarla da ilişki içindedir (Berger & Luckmann , 2018, s. 50).

Geçmişten geleceğe yönelik bilginin yapılandırılması ise iletişim vasıtasıyla mümkün olmaktadır. Mağara duvar yazılarından sosyal medyaya uzanan süreçte, kültürel kimliğimizi nesilden nesle aktaran ve zaman-uzam ortak paydasında yapılandıran bilgi kümeleri, geçmiş ile bağımızı arttırırken, ortaklaştığımız diğer öznelerin anonimliğini azaltmaktadır. Tam bu noktada göçmenliği, en azından göçmenler arasında anonimliğin derecesini azalttığını, kimlik bileşenlerine dair bilgiyi arttırdığını söylemek mümkün olacaktır.

Gündelik olanın iki yönü vardır ki bunlardan ilki nesnel bir bütünlükte ve sosyal olarak yapılandırılmış halde bulunan toplum, diğer yönü ise bu gerçekliği içselleştiren bireydir. Birey, gündelik yaşamda var olan bilgi kümelerinden istifade ederek sosyalin bir parçası olur. Ancak bu bilgi yapılarının 'ne' olduğu, öznenin bunu nasıl algıladığı ve nihayetinde inşa ettiği fenomenolojik bir araştırmaya ihtiyaç duymaktadır.

Berger ve Luckmann, yönelimsel olduğunu iddia ettikleri 'bilincin' nesnelere yönelmiş olduğunu belirtirler. Ancak çalışmalarında bilincin özneye dair verili bir şey mi olduğunu veya içsel bir duyumsamayla mı oluştuğunu belirleme gayretine girmezler. Onlara göre özne-nesne ilişkisi farklı düzlemlerde gerçekleşmektedir. Örneğin satın alınan bir araçla ilgili 'hareket' fiili, bir başka özne açısından 'lüks' kavramı ile özdeş hale gelebilecektir. Bu durumda araştırmacı, araç olgusunu değerlendirmek üzere, kendi algı ve bilgisini 'paranteze' almalı ve bir gerçeklik düzleminden bir başka gerçeklik düzlemine geçiş yapmalıdır. Her halükârda gündelik yaşama dair gerçeklikler, belli bir özne veya bir topluluk tarafından düzenlenmiş-yapılandırılmış gerçekliklerdir. Bu yapılandırmada öznenin varlığı kadar, iktidarın etkisi de unutulmamalıdır. İktidar, olguyu yorumlar ve öznelerin ona uygun algılar elde etmesinde ısrarcı olur. Elbette bunun değişmesi de özne açısından büyük güçlükler barındırmaktadır. Çünkü olgular, gündelik hayatın gerçekliğinin ortak paydasında, özneden önce yaşamını sürdürmektedir.

Bir olgu için iki değişken bulunmaktadır. Bunlardan ilki coğrafya bir diğeri ise zamandır. "Gündelik yaşamın gerçekliği, bedenimin buradalığı ve mevcudiyetimin şimdiliği etrafında düzenlenmiştir" (a.g.e., 2018, s. 33). Ancak, gündelik yaşamın gerçekliği bu dolaysız buradalıklardan ve zamansallıklardan teşekkül etmiş değildir. Ayrıca, burada bulunmayan ve şimdi olmayan olguların etkileri de hissedilmektedir. Onlara göre dünya bu kavramsallaştırma için çok uygundur. Çalışılan var olunan bir

dünyadan söz etmek mümkün olduğu gibi, inançla şekillenen bir dünyadan da bahsedilebilir. Ancak bunların bir bölümü bireyden önce var olduğu için onları kendi zaman ve mekanlarında algılamak gerekmektedir.

Gündelik yaşam, içinde bulunulan farklı bireyler tarafından farklı perspektiflerle değerlendirilen ve nihayetinde her birey için ayrı bir nesne/nesneler birliği haline gelen gerçeklik olarak yansır. Ancak gündelik yaşam, öznenin davranışları üzerinde de etkili olur ki bu nedenle bireyler arası ortak bir dünya üzerinde, yine bireyler arası nüanslar ortaya çıkar. Gündelik yaşamın en önemli özelliği ise bireyler arasında yapılandırılmasıdır. Gündelik yaşamın gerçekliği öznellikler arası bir dünya, bir başka ifade ile diğer bireylerle paylaşılan bir dünya bir dünya yaratır.

Berger ve Luckmann gündelik yaşamın bilgisinin temellerinin ancak fenomenolojik yöntemle ortaya çıkarılabileceğini belirtir. Ancak, bu çalışma sırasında iki hususdan kaçınmak gerekir. Öncelikle olguların ontolojik statüsüne belirleme gayreti, bir diğeri ise olgunun oluşumuna dair nedenselliğe dair hipotez üretmektir. Bu durumda elinizde sadece gündelik yaşam bilgisinin en yalın halini arayan bir fenomenolojik araştırma yapmaktan başka bir şey kalmayacaktır. Bu çalışma sırasında olgu-bilinç ilişkisinin de tanımı gerekir. Öznenin yönelimsellik idealine yol açan bilinç, tümden gelimsel bir hipotezle, olguyu tespit etmemize yardımcı olacaktır. Elbette sadece bilince yerleşik bir olgu yeterli değildir. Gündelik yaşam dünyasının 'neredeliği' ve 'zamansallığı' bu çalışma kapsamında yer almalıdır.

Aksi halde dünyanın farklı gerçeklerinin, aynı olgunun ışığında, aynı bağlamda değerlendirilmesi gerekecektir. Ancak, "çoklu gerçeklikler arasında, kendini 'par-excellence' gerçeklik olarak sunan bir gerçeklik vardır. Bu gündelik yaşamın gerçekliğidir" (a.g.e., 2018, s. 32). Bilincin en yüksek frekansta çalıştığı bu gündelik yaşam gerçekliği, diğer bireylerle kurulan ilişkide ön plana çıkmaktadır. Berger & Luckmann açısından gündelik yaşamın gerçekliği, varlığın, bir başka ifade ile bedenin buradalığı ve zamansal açıdan şimdiliğin sınırları içinde düzenlenmiştir. "Ne var ki gündelik yaşamın gerçekliği, sadece bu dolaysız buradalıktan ibaret değildir; o aynı zamanda burada ve şimdi olmayan fenomenleri de kapsar" (a.g.e., 2018, s. 33-34).

Gündelik yaşamın gerçekliği bizden önce yapılandırılmış ve nesnelleştirilmiş halde bulunduğu için bireyin nezdinde 'geçmiş ile gelecek arasında bir köprü' halini alacaktır.

Bu nedenle bilincin bunu görmezden gelmesi, yok farz etmesi ve hatta uyumsuz davranması da mümkün değildir. Bunu destekleyen en önemli olgu ise ‘dildir’.

2.2.2 Gündelik Yaşamın İnşasında Kullanılan Yapı Taşı: Dil

Berger ve Luckmann açısında dil, “dilsel olarak koşullanmış semantik anlam alanları ya da bölgeleri inşa” (a.g.e., 2018, s. 60) etmektedir. Kültürel kimlik ile şekillenen kelime dağarcığı ve daha da önemlisi sosyal bilgi stoğunun bir unsuru olan dil bilgisi, toplumsal cinsiyet kalıplarından davranış örüntülerine kadar verili veya inşa edilmiş bilgiyi taşımaktadır.

Dil, aynı toplum içinde yaşamını sürdürenler arasındaki yaşamsal ilişkiyi tanımlar ve yediğimizi, giydiğimizi, ilişkilerimizi, kutsal bilgilerimizi bireyler arasında iletir. Bu durumda dil, yapılandırmada kullandığımız bir gereç halini alır ve aynı zamanda, özneler arası bağlarımıza dair olguların gündelik yaşamın içinde bulunmasını sağlar. Dilin bir başka ifade ile iletişimin yokluğunda gündelik hayatın gerçekliğinden de bahsetmek mümkün değildir.

Dil, sadece özneler arasında iletişim kurulmasını sağlamaz. O aynı zamanda hali hazırda bulunulan coğrafyaya veya geçmişte yaşanılan uzama dair olguları da taşır. Başka bir diyarın bilgisi, kısmen dilde ve bilinçte bulunsa da yaşanılan yerin bilgisi geçmişle gelecek arasında bağ kurar. Sadece coğrafya değil, zaman da önemli bir kategoridir. Öznenin zamanı, söz konusu zaman diliminde bir bilinci oluşturduğu gibi, öznelerin ortak zamanı da yaşam dünyasının gerçekliğini meydana getirir. Belirli bir süre içinde gerçekleşen bir savaş, bir galibiyet hatta bir mağlubiyet, sosyal belleğin inşasında, o zaman çerçevesinde, bir inşa faaliyetinin konusu olur. “Saat ve takvim zamanın insanı olmamı sağlar” (a.g.e., s. 42) ancak, bayramlar, düğünler, cenazeler ve anmalar; topluma ait kolektif zamanı yaşamamızın tek geçerli yoludur.

Gündelik yaşam içinde yarattığımız ürünler, bizim geçmiş ve geleceğe dair ayak izlerimiz ve projeksiyonlarımızı ifade eder. İletişim bilimi açısında ‘gösterge’ olarak ifade edebileceğimiz bu ürünler, gündelik yaşamımızın nesnelleşmiş mahsulleridir. Uzun vadeli olanları eğitim seviyemiz, ekonomik durumumuz şeklinde görülse de gündelik yaşamımızın göstergeleri jestler, mimikler, kısa söz dizimler ve refleks temelinde oluşan basit tutumlarımızdır. Bunların en önemli özelliği, yüz yüze iletişimde, kendilerini saklayamadan ortaya çıkmalarıdır (a.g.e., 2018).

Ancak görselliğin üstünlüğü yüz yüze sosyal iletişimde çok önemlidir. Ses tonu, el kol hareketleri gerçekliği vurgular ki bu durum, gündelik yaşamın gerçekliğini yapılandırır çünkü, tüm hareketlerimiz birer gösterge halini alır. Göstergeleştirme, öznenin sosyal yaşam içinde nesnel olarak kendini ifade eder hale gelmesidir. Toplum içindeki tüm öznelere ait nesneler uyumlu bir bütün haline geldiğinde, sosyal yaşamın nesnesine dönüşürler. Bir müzik aleti sadece notaların ses haline geldiği bir gerecin göstergesi olmayabilir. Aynı zamanda bir yöreyi, bir inanç sistematiğini ve üzerinde uzlaşılmış bir dünya görüşünün göstergesi haline de gelebilir. Ancak bunun sağlanabilmesi için, aynı sosyal gerçekliğin tüm özneler tarafından içselleştirilmiş olması gerekmektedir. Bu durumda herhangi bir müzik aleti, dilden dile dolaşan bir deyiş, bir düğün veya cenaze, anonimlik seviyesine bağlı olarak bir 'hatırlatıcı' halini alacaktır. Aynı toplumda yaşayan bireyler arasında ortaklaşılan göstergeler, buradalığı ve şimdiliği çerçevesinde ele alındığında, öznel olmakla beraber, toplumsal yapıya dair bir anlam da üretirler. "Burada ve şimdilik, öznelliğimi dışa vurur" (a.g.e., 2018, s. 54).

Bu durumda, dilsel göstergeleri nakledebildiğimiz yazılı iletişim, ikinci dereceden bir gösterge sistemi meydana getirme kabiliyetine sahiptir. Bu görüş tıpkı Saussure'ün görüşlerini çağrıştırır. Saussure bu konuyu açıklarken dilbilim meselesinin yazılı ve sözlü araçların bir araya gelmesiyle oluşmadığını, yüz yüze iletişimin önemli olduğunu belirtir. Ona göre yazılı olan, sembolik olarak ifade ettiği sesli sözcüğü kenara iter ve "baş köşeye kuruluverir" (Saussure , 1998, s. 57). Bununla beraber, dilin önemini sadece buradalığı ve şimdiliği ile değerlendirmek de doğru değildir. Dil, tarihsel bir süreç içinde gelişen ve değişen kültürel kimliği de aktarmaktadır ki bu kültürel kimlik, toplumu oluşturan diğer özneler tarafından da kabul edilmiştir. Söz konusu kültürel kimlik, tecrübelerin nesneleşmiş halidir. Nesnelliği ile tipleşen ve kategorilendirilebilen bu tecrübe nüvesi, kendini aynı kategoride, aynı meslekte veya aynı memleketli hisseden tüm diğer öznelerce de kopyalanır. Ancak aynı kategoride olmalarına rağmen, buradalığın yok olmasıyla beraber, bu kategoriler de anonimleşerek anlamsızlaşır.

Diğer taraftan dil, sosyal yapıların sınırlarını aşarak sosyal gerçekliği farklı alanlara taşıma kapasitesindedir. Dilin ortak kültürel kimliğe sahip özneler arasında önemli bir birleştirici özelliği vardır. Kaldı ki dil, özneler arası çatışma ortamını da aşmak için ideal bir gereçtir ve farklı kültürler arasında köprü kurar. Berger ve Luckmann açısından dil, sadece mevcut hemcinslerimizi değil, "….geçmişteki hemcinslerimizi ve

gelecekteki imgesel figürler olarak tasarladığımız hemcinslerimizi de bizim için burada kılar" (Berger & Luckmann , 2018, s. 58).

Birey, dil vasıtasıyla gündelik yaşamda karşılaştığı ancak kültürel olarak ona uzak olan genel uygulamaları aşmak adına, kendi gerçekliğine geçiş yapabilir. Böylece fiziksel olarak sağlanan bu kültürlerarası yer değiştirmeler, farklı gerçeklik alanları oluştururlar ve tıpkı tampon bölgeler kuramında olduğu gibi, sorunun çözümünde veya uyum sağlamada avantaj yaratırlar.

Dilin oluşturduğu alanlar, iş hayatı, hemşehriler arası ve aile içi iletişimin semantik alanları gibi farklılıkları da beraberinde getirir. Bu semantik alanlar yapılandırma ile oluşur ve hangi bilgi kümesinin muhafaza edileceğine ve hangisinin unutulmasının zorunlu olduğuna, bu semantik alanda bulunan bireylerden oluşan topluluk karar verecektir. Söz konusu bilgi yapısı, geçmişten geleceğe aktarılırken, birey açısından, gündelik yaşamda kullanabileceği bir bilgi stoğuna dönüşür. Dilin yarattığı bu bilgi stoğu Berger ve Luckmann tarafından sosyal bilgi stoğu olarak tanımlanır. Bu stok, davranışlarımızı şekillendirirken, başvuruda bulunabileceğimiz bir alet çantası şeklindendir ve anonimliğin içinde, öznenin kendisini ifade etmesine ve ötekilerin de özne hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olacaktır. Bu durumu tipleştirici şemaların oluşumu şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bu şemaların gerek hemşehri gruplarının içinde gerekse gruplar arasında sembolik bir iletişimin tesis edilmesinde kullanıldığı açıktır (a.g.e., 2018, s. 54-66).

Bunun en anlamlı kullanıldığı durum, ötekilerin karşılaşması sırasında yaşanmaktadır. Öteki nesne ve öznelere ait bilgiler ve bu bilgilere dair davranışsal karşılıklar tipleştirici şemalarda yer alır ve onlarla karşı karşıya geldiğimizde yapmamız gerekenleri sosyal bilgi stoğumuzda bulmak mümkün olur. Bu bilgiler, çözemediğimiz bir sorunla karşılaşıncaya kadar kullanılabilir durumdadır. Örneğin, hemşehrilerin birbiriyle yardımlaşmak zorunda olduğu, elindeki iş imkanlarını öncelikle hemşehrileri için kullanmasının gerektiğine dair bilgi kümesi, bireyin girmek istediği işyerinin personelini sınavla seçtiği öğrenildiğinde, kullanılabilir halini yitirecektir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere sosyal gerçekliğin iletiminde kullanılan dil, bilginin en önemli taşıyıcısıdır. Bilgi, sadece bir ses veya işaretten ibaret değildir. Taşıdığı anlam vasıtasıyla bir grubun veya gündelik yaşamın gerçekliğini de beraberinde iletmekte, tutum ve davranışların belirlenmesini de içermektedir.

2.2.3 Gündelik Yaşamın İnşasında Aktarılan Bilgi

Berger ve Luckmann için bilgi birey adına yaşamsal bir anlama sahiptir. Birey, "….belirli bilgi gövdeleriyle donatılmış olan ortak duyusal gündelik yaşam dünyasında" (a.g.e., s. 61) yaşamını sürdürmektedir. Onlar açısından gündelik yaşamın devamı reçete bilginin öznede bulunmasıyla daha da kolaylaşmaktadır.

Bu nedenle çalışmada, gündelik hayatın gerçekliği, grupların oluşumu, hemşehri ağlarında bilginin temini, işlenmesi ve nesiller arasında iletimi epistemolojinin genel esasları dikkate alınarak, Berger ve Luckmann'ın da ifade ettiği gibi, ontolojik olarak değerlendirilmekte, bilgi ve bilgi kuramı, tarihin derinliklerinde bilginin ne'liği, nasıl elde edildiği, geçerliliği gibi sorular daima felsefe tarihini meşgul ettiği gibi bu çalışmanın da temelini oluşturmaktadır.

Platon'un özgün eserlerinden olan Theaitetos diyaloğunda "bilgi algıdır, bilgi doğru sanıdır ve bilgi akılsal bir açıklamayla birlikte olan doğru sanıdır" (Platon, 2017) kavramlarını kullanarak bir değerlendirme yapar. Sokrates ile Theaitetos arasında geçen diyalogda bilgi ile doğru sanı arasında önemli bir farklılık olduğu ifade edilir. Theaitetos, doğru sanının ancak ussal bir ifade ile temellendirildiğinde bilgi olabileceğini belirtir.

Sokrates'in ağzından bir bilgi tanımı yapan Platon bilgiyi 'gerekçelendirilmiş doğru inanç' temelinde ifade etmektedir. Bu basit tanımı teşkil eden üç unsur; gerekçelendirme, doğruluk ve inanç olarak bilginin varlık sorununa bir çözüm üretir. Ancak bu durumda yapılacak tanımlamalar, bu üç unsurdan hangisinin öncelikle elde edildiği ile ilişkili olacaktır. Fakat bu üçlüden gerekçelendirmeyi çıkartmak önemli bir boşluk yaratmak anlamını doğuracaktır.

Platon, kendisinin ifade ettiği tanımı daha anlaşılır kılmak için 'Mennon' diyaloğundan istifade eder. 'Yol' da doğruyu arayan iki kişiden biri sanı veya inançları vasıtasıyla doğru yolu bulmaya çalışırken, bir diğer ise gerçek bilgiye dayanarak bulmaya çalışmaktadır (Platon, 2007). Buradan anlaşılacağı üzere Platon açısında bilgi, 'nesnesi' dikkate alınarak ayrılır. Platon'a göre 'nasıl bildiğimiz' konusunda daha fazla sorgulayan Aristotales Metafizik adlı eserin ilk bölümünde "deney sanatı, deney yokluğu ise rastlantıyı yaratmıştır" demektedir (Aristotales, 2021, s. 150).

Aristotales bilgiye olan talebin ise doğal bir dürtüden kaynaklandığını, insanoğlunun mutlaka bilmek isteyeceğini ifade eder. Onun için bilmemizi sağlayan en önemli duyu organı gözdür. Görsel duyumlar, diğer bütün duyumlara nazaran zevk de verirler (a.g.e., 2021).

Platon ve Aristotales'in bilgiye ilişkin kavramlaştırmalarının dışında birçok tanım yapılmıştır. Bunlardan birisi de bilgiyi fonksiyonu itibariyle tanımlayan Bateson'a aittir. Bateson'a göre bilgi, öznede bilişsel olarak farklılaşma sağlayan şeylere verilen addır (Bateson, 1972, s. 452).

Varlık kavramını felsefe tarihinin en önemli başlıklarından birisi olarak kabul edersek, bir diğer başlığın ise bilgi olduğunu ifade etmemiz gerekecektir. Bilerek yapan özne ile sadece ifa eden özne arasındaki farklılıklar, bilginin elde edilişi, elde edilen bilginin doğruluğu gibi problemler epistemolojinin de temelini oluşturmuştur (Özlem, 2017, s. 29-32). Yunanca bilgi anlamında kullanılan 'Episteme' ve bilim anlamına gelen 'Logos' sözcüklerinden meydana gelen Epistemoloji, bilgi bilimi anlamına gelmektedir. Epistemoloji bilgiye konu olan olgular ve bu olguların işlenerek bilgi halini aldığı zihinsel eylemlerle ilgilenir (Cevizci, 2020, s. 10).

Epistemolojinin çatısı altında yapılabilecek bir diğer sınıflandırma ise 'belleksel ve algısal' bilgi olacaktır. Bir gülü tuttuğumuzda elimize batan dikenin verdiği acı 'algısal' olurken, söz konusu gülün rengine yönelik bilgimiz ise 'belleksel' bilgi halindedir. Belleğimizde depo edilen bilgilerin bilgi örüntülerinin kaynağı ise genellikle coğrafya ve birincil gruplar olacaktır.

Bir diğer gruplandırma yöntemi ise bilgileri senkronik ve diyakronik bilgiler olarak ayırmakla gerçekleşecektir. Öznenin nesne ile karşılaşması sonucunda elde ettiği ve münferit bir olaya dayanan bilgiler senkronik bilgilerdir. Senkronik bilgilerin tekrar etmemiş olması, sadece sınırlı bir özne üzerinde etki etmesi, onun tartışmalı hale gelmesine sebep olmaktadır. Diyakronik bilgiler ise gerek bir öznenin gerekse öznelerden teşekkül eden grupların en kolay elde ettikleri bilgilerdir. Nesnenin özne üzerinde ki kalıcılığı ve öznenin nesne üzerindeki ussal hakimiyeti diyakronik bilgiyi inşa eder ve tarihe mal olur (Mehdiyev, 2019, s. 17). Buna bir örnek olması açısından hemşehri olgusu, Facebook hemşehri sayfalarında nesneleşerek kalıcılık kazanmaktadır.

Bunlarla beraber, bilginin elde ediliş şekliyle ilgili ayrım yapmak da mümkündür. Bilgiyi gözlem ve deney vasıtasıyla elde edinilebileceğini düşünen rasyonalistlerin dışında, aksiyomları akli ve doğuştan ilkeleri esas alan ampiristler de önemli bir düşünce alanını işgal etmektedirler.

Ancak, belleğimizde yer eden inançların doğruluğu konusu, epistemoloji tarihinin en önemli tartışma alanlarından birini teşkil etmektedir. Kuşkuculuk, bilgi ve inançlarımızın bilinip bilinemeyeceğine yönelik saldırıları ile bizleri sarsmaktadır. Bu durumda bir diğer ayrım ise bilginin bilinip bilinemeyeceği şeklinde yapılmakta ve bilginin türleri bu ayrımı sonucunu oluşturmaktadır.

2.2.3.1 Bilginin Türleri

Yaşadığımız dünyayı algılamak, sosyal gerçekliğin temelini teşkil eder ve algıladıklarımızın sadece bir bölümü bilgiye dönüşür. Diğer taraftan, insanoğlu sadece dışarıdan değil kendine bakarak da bilgi edinir. Bunların bir kısmını, söz konusu bilgiler üzerinde düşünerek genişletiriz. Bellek ise elde edilen veya yeniden yapılandırılan bu bilgilerin en azından bizim için önem arz edenlerini biriktirir. Bu bilgilerin bir bölümü ise gerekçelendirilerek kuşku duyulmaksızın kullanılır.

Bilgi adını verdiğimiz bu veri örüntüsü, elde ediliş yöntemine göre iki grupta toplanabilir. Bunlardan ilki nesnenin tanınması ile öznede oluşan bilginin tanıma yoluyla elde edilmesi halidir. Bu bilgi yapısında herhangi bir onama faaliyeti bulunmamaktadır. Algılarımızın temelinde oluşan bu bilgi, Russel'ın tanımıyla (1944) tasvir yolu ile bilgidir. Tasvir edilen nesnenin öznede bulunan ifadesi, bilginin üretilmesi için yeterli olabilir. Russel'a göre, daha önce karşılaşmadığımız ancak doğru yargılar ürettiğimiz nesnelere dair bilgi "tasvir yoluyla elde edilen" bilgidir (Uslu, 2010, s. 21).

Bir diğer bilgi çeşidi ise önermesel bilgidir. Özellikle, birincil gruplarla ilişkilerimiz çerçevesinde elde edilen bu bilgi türü, güvenilir öznelerden alınması sebebiyle, haklılandırmayı da beraberinde getirir. Bir ifadede yargısal olarak doğruluğun bulunması durumunda, bu bilgi örüntüsüne önermesel bilgi adı verilmektedir. Bilgiyi sunan öznenin genel kanısını da içermesi sebebiyle felsefenin konusunu oluşturmaktadır. Örneğin ailemizle, memleketimizle ilgili bilgiler önermeseldir ve özne açısından mutlak doğruluğu içerir.

Diğer bir bilgi ayrımı ise bilimsel araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilerdir. 'Bilimsel bilgi' adı verilen bu bilgi kümesi, her ne kadar yöntemi itibariyle bazen anlaşılmasında güçlükleri de içeriyor olsa da mutlaka algıya hitap etmek durumundadır ve aynı yöntemle bir başka araştırmacının aynı sonuçları bulmasını zorunlu kılmaktadır.

Kavramsal olarak bilgiden daha farklı olmak üzere, gündelik hayatın inşası sırasında kullanılan bir diğer unsur ise inançtır. Bilgi ile inanç arasındaki en önemli farklılık öznenin herhangi bir olguya veya ampirik bir kanıta gerek duymadan inanması veya inanmak istemesidir. Sevgi, saygı, bağlılık gibi gerekçelendirme zorunlulukları kullanışlı halde bulunsa da kanıta ihtiyaç duyulmaması bilgi ile farkını ortaya koymaktadır (Schwitzgebel, 2021). Hemşehrilerimizin bize karşı davranışlarında doğruluk esasını gözeteceğine dair kadim bilgimizi bu türe örnek olarak vermek mümkündür.

Tıpkı bilgide olduğu gibi, inancın da önermesel bir türü vardır. Öznenin herhangi bir önermeyi tasdik etmesi durumu önermesel inancı oluşturur ancak bilgiden farklı olarak, herhangi bir önermenin doğruluğuna ilişkin inanç ifade edilmiş olur. Güneşli bir günde yağmur yağacağına inanıyorum demek, yağmur yağma fiilinin gerçekleşmesine dair inancın belirtisidir. Bir diğer inanç türü ise tüme varımlı – çıkarıma dayalı önermesel inançtır. Bir okulun önünden geçerken, hangi dersin yapılacağını veya öğretmen ve öğrencilerin mevcudiyetini bilmeden, zil sesini duymamız durumunda öğrencilerin sınıfa gireceğini, öğretmenin sınıfa gireceğini ve dersin başlayacağına ilişkin inancımız bulunmaktadır. Bunların dışında farklı bir önermesel inanç ise 'temel önermesel' inançtır. Gerek inançlarımız gerekse bilgilerimiz için en güçlü gerekçelendirme aracını teşkil eden bu inanç türü, sağlıklı bir sosyal yaşamında önemli yapı taşıdır. Hemşehrilerimizin daima bizimle ilgileneceği, aramızda önemli bir bağ olduğuna dair inanç bu kapsamda değerlendirilebilir.

Önermesel inançların en güçlüsü ise bilimsel önermesel inançtır. Gözleme dayalı olarak elde edilen verilerin, bir başka gözlem ile çürütülünceye kadar doğruluğuna duyulan inanç bu kapsamda değerlendirilmektedir. Önermesel inançlar öznelerin inançları olduğu gibi toplumlarında ortak inançlar şekline de dönüşebilmektedir. Önermesel mitsel inanç adı verilen bu inanç için verilebilecek en iyi örnek belirli bir bölgede doğanların veya kendini bu bölgeye ait hissedenlerin en dürüst, en güçlü veya en akıllı

olduklarına dair inançtır. Önermesel mitsel inançların en önemli farklılığı ise doğrulanma veya yanlışlanma ihtimalinin bulunmamasıdır.

Önerme ile karşılaşan bireyin tutumu zayıf ile güçlü arasında değişir. En zayıf olanı şüphe şeklinde adlandırılır. Bunun bir üst kuvvet derecesinde ise zan (sanı) bulunmaktadır. İnsanlar zannederek, daha güçlü bir inancı resmederler. İnanç ise bu ikisinden daha güçlüdür ancak bilgi, öznenin dışında bir doğruluk barındırdığından kabulü gerekir (Uslu, 2010, s. 31 -32).

Bilginin varlığı temelinde oluşan tartışmalar, Dünyanın varlığı ile birlikte, bilginin ne olduğu, bilginin gerçekliği ve kaynağı gibi sorular şeklini almış ve böylece, klasik bilgi kavramı ile birlikte bir tabunun da adı haline gelmiştir. Böylece epistemoloji, söz konusu felsefi tartışmalar etrafında şekillenmiştir.

2.2.4 Bilgi Felsefesi- Epistemoloji

Platon'u felsefenin tarihi izdüşümünde başlangıç noktası olarak alırsak, Platon öncesi dönemde tartışmaların temelini, oluş kavramı ile Herakleitos, varlık kavramı ile Parmenides şekillendirmiştir. Gerek oluşu gerekse hareketi önceleyen Herakleitos açısından hayatın ve dolayısıyla bilginin bir devinimi söz konusuyken, Parmenides açısından masif bir birlik anlayışı vardır. Parmenides, episteme ile doksa, bilgi ile sanı arasında bir ayrım yapma ihtiyacı duyan ilk düşünürdür. Bunun en önemli sebebi ise çokluk ile farklılaşan ve değişen bilginin her zaman gerçeği yansıtamamasıdır. Ancak Demokritos, akıl yoluyla elde edilen bilginin yanı sıra, "….duyusal ya da ampirik bilgiden de söz eden ve bu bağlamda … birincil ve ikincil nitelikler ayrımını yapan…." (Cevizci, 2020, s. 24) ilk düşünür olacaktır.

Ancak, bilgi felsefesi de farklı insanlarla tanıştıkça, farklı coğrafyalar gördükçe, bir başka ifade ile iletişimin artması ile birlikte diyalektiğin sağlanacağına inanan sofistler elinde daha birleştirici bir hal almıştır. Kendilerinden önce ortaya çıkan logosu eleştirerek çıktıkları bilgi yolunda gerek Herakleitos'un gerekse Parmenides'in düşüncelerinden istifade etmişler, bilginin kökeninden ziyade kullanımına yönelik düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Sofistlerin en önemli katkısı hiç kuşku yok ki teoriyi pratikle buluşturmaları olmuştur. Elde edilen bilginin, öznenin içinde bulunduğu zaman ve uzama göre değişiklik göstereceğini belirten Protagoras bunu "üşüyen için rüzgar soğuk üşümeyen için soğuk değildir" (Kranz, 1994, s. 192) şeklinde ifade etmiştir.

Gerek Parmenides'in gerekse Herakleitos'un görüşlerinden etkilenen bir diğer düşünür ise Platon olacaktır. Kesinlik ve değişmezlik çerçevesinin içine matematik bilgisini koyarken, matematiğin genel işleyişinin gündelik bilgiden uzak olduğunu ifade etmiştir. Platon açısından matematiksel bilgi kanaatlerle, inançlarla değişmemesi sebebiyle evrenseldir ve deneyim bilgisine ihtiyaç duymamaktadır. Bunun en önemli örneği tam sayılardır. Bu sayılar geçmişten geleceğe değişmeden kalacaktır. Bu çerçevede idealara epistemolojik açıdan gönderme yaparak, varlığın bilgisine ulaşmak için idealara ulaşmanın gerekli olduğunu ifade edecektir. Devlet adlı eserinin yedinci bölümünde, Platon (2013), bir mağarada zincirlenmeleri sebebiyle kıpırdayamayan ve hatta başlarını sağa sola oynatamayan bir topluluğun, mağaranın ağzından içeri giren güneş ışığı sebebiyle, mağara duvarlarında oluşan gölgeleri 'dünyanın gerçekliği' sanmasını, içlerinden birinin zincirlerinden kurtulsa ve tüm gerçek bilgiye ulaşsa ve diğerlerine anlatsa bile topluluğun kendi gerçeğini yaşamaya devam edeceğini anlatmaktadır. Mağara alegorisi olarak günümüze kadar ulaşan bu eser genellikle kuralar ve toplumsal gerçeklikler çerçevesinde incelenmektedir. Ancak konu epistemolojik açıdan incelendiğinde, gün ışığı ile temsil edilen bilginin, öznenin gerçek yaşam bilgisine ulaşması için gerekli tek araç olduğunu, ancak öznenin gerekli ve yeterli tüm bilgilere sahip olsa bile, toplum tarafından inşa edilen gerçekliğin dışına çıkmasının veya toplumu ikna etmesinin zorluğunu ifade etmektedir. Platon, Doxa[2] ile Epistemeyi[3] ayırmaya çalışmaktadır.

Platon'dan beri süregelen ve bilimin insan yaşamında kendine yer bulması ile başat hareket eden bilimsel bilginin gelişimi gerek içeriğinin çeşitlenmesi gerekse uyandırdığı merakın körüklemesi ile birlikte genel bilginin bir başka ifade ile yaşam bilgisinin önüne geçmeye başlamıştır.

Platonun öğrencisi olan Aristoteles ise pek çok konuda hocasından farklılaşmış olsa da bilginin tümeller ile anlaşılabileceği konusunda Platon ile aynı görüşe sahiptir. Bir bilginin veya ilkenin kanıtlanması için diyalektik bir yöntem kullanılması gerektiğini belirtti (Cevizci, 2020). Aristoteles'in epistemolojik açıdan en önemli katkısı ilk ilkelerin bilgisidir. Sorgulamanın sonsuz bir döngüye girmesini engellemek için kendileri olmadan her türlü akıl yürütmeyi imkânsız hale getiren bilgiler bulunmaktadır.

[2] Sanı

[3] Derinlemesine bilgi

Örneğin, geometride kullanılan şekiller ve tanımlar, diğer işlemlerden önce, tüm bireylerce kullanılan ve kabul edilen anlamlar yüklüdür. Bu düşünce tarzı, Epiküros'un görüşleriyle desteklenecektir.

Diğer taraftan, Epikürosçuların 'kendini çürüten' argümanına göre, kişi hiçbir şeyin bilinemeyeceğine inanıyorsa, hiçbir şey bilinemeyeceğini bildiği için bu düşünce kendisiyle çelişir. Epiküros'un epistemolojiye sunduğu en önemli katkı ise bir olguya erişmenin, onu algılamanın tek yönteminin 'duyu-algısı' olduğunu ifade etmesidir. Ona göre bilgi, tüm insanlarda doğuştan bulunan algılama özelliği vasıtasıyla bireyde oluşurlar ve bunlar o birey açısından daima doğrudurlar.

Stoacılar ise epistemolojiyi ampirizm çerçevesinde incelerler. Onlar, John Locke tarafından geliştirilen tabula-rasa kavramını öncelemişlerdir. İnsanoğlunun boş bir zihinle dünyaya geldiğini, duyu organları ile algılanan bilgilerin içselleştirilmesi sonucunda bu boş levhanın dolduğunu belirtirler. Deneyimi önceleyen Stoacılar açısından belli bir paydada buluşulan deneyimler, ortak kanaatler olarak belirtilebilecek olan 'genel ideler' halini alacaklardır. Bu açıdan bakıldığında Stoacılar, sosyal epistemolojinin de temellerini atmış olacaklardır. Ortak bilgi ve idelerin, deneyim temelinde oluştuğunu ifade etmeleri de ayrıca dışsalcı epistemolojiye olan yakınlıklarını belirtir. Ancak, Stoacıların bilginin duyuya dayanmasına yönelik görüşleri, zamanın, uzamın ve dolayısıyla varlığın değişmesini dikkate alan kuşkucular açısında 'kuşku' ile karşılanmıştır. Çünkü onlar Herakleitos tarafından dile getirilen 'Her şey akar' ifadesinin mihenk taşı olarak belirlemişlerdir. Kuşkuculuğun temellerini atan Pyrrhon, bireyin şeyleri bilemeyeceğini, başta nesneler olmak üzere şeylere yönelik yargımızın kesinlik arz etmemesi gerektiğini, ancak bu şekilde davranan bireyin 'ruh dinginliğine' ulaşabileceğini belirtir. Pyrrhon açısından bilgiye erişebilmek için nesnenin yapı taşlarının bilinmesi gerekir ancak bunun bilinmesi mümkün değildir. Aslında Pyrrhon bilme ediminin bireyin kendisinde olabileceğini, bu nedenle elde edilen bilginin de kuşkulu bulunması gerektiğini belirtir. Bu görüşleri geliştiren diğer önemli kuşkuculardan Timon ve Aenesidemos, aynı nesne karşısında hayvanların ve insanların algısının ve bu algı ile şekillenen bilgilerinin de farklılık arz edeceğini ifade eden çalışmalar yapmışlardır. Bu örneklemeden hareketle, bireylerin farklı duyu organlarına sahip olması ve algılamanın da değişmesi ile birlikte özneden özneye bilginin de aynı olamayacağını belirtirler (a.g.e., 2020).

Hayatın bilimle buluşması, bilgiye uzanan yolculuğun daha da uzun süreli olmasına neden olmuştur. Plotinos tarafından kurulan ve Helenistik dünyanın son döneminde karşımıza çıkan Yeni-Platonculuk okulu, hedefle ilgili kuşkuları beslemekteydi. Bilginin bir başka bilgiye dayanması gerektiğini kabul etmekle beraber, nihayetinde her şeyden üstün, tartışılamayacak ilahi bilginin gerçekliğine ulaşmayı amaçlamaktaydı. Tüm bilgilerin temelinde 'Bir' bilginin olması gerektiğini düşünüyor, bu ilahi kaynağın da ancak tefekkür ve mistik bir yol ile anlaşılabileceğini ifade ediyordu. Ruhun kurtuluşu için Tanrı ile birleşmek gerekmekteydi. Bu nedenle atılacak ilk adım 'katharsis' olarak tanımlanan ve bireyin bedensel ve duygusal arınma yaşaması ile sonuçlanan olgu ile sonuçlanması gerekmektedir. Yeni-Platonculuk ile başlayan ve Orta çağ felsefesine uzanan yolda kuşkuculuğa yer yoktur. Çünkü bu dönemde felsefe teoloji ile birlikte ilerlemekte ve aksini düşünmek mümkün görülmemektedir. Artık epistemolojinin araçları vahiy ve iman halini alacaktır.

Modern dünya, üretim ve tüketim kalıplarında farklılaşmasını getirirken, epistemolojide de değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Başta Descartes olmak üzere dönem düşünürleri, öznenin nasıl ve ne şekilde bildiğini açıklamaya girişmişlerdir. Bu dönem Kant'ın ortaya koyacağı senteze değin iki farklı kolda ilerleyecektir. Bunlardan ilki Spinoza, Leibniz ve Descartes'in de aralarında bulunduğu ve matematiği temele alan tümden gelimci matematikçiler, diğeri ise Berkeley, Lock ve Hume gibi başta duyusal olmak üzere deneyime önem verenlerdir.

Rasyonalist düşüncenin mimarı olan Descartes, antik kuşkuculukla beslenen düşünce bloğunu çürütmek üzere yine kuşkuculuktan istifade etmiştir. Ona göre, şüphenin en önemli faydası, kalıp yargıların yarattığı açmazları ortadan kaldırmasıdır. Bununla beraber kuşkucu yaklaşımın bir diğer özelliği ise düşünce ile duyulardan elde edilen bilgi arasına bir set çekmesidir (Descartes, 1942). Onun görüşüne göre, tüm bilgilerden kaynağından ve ediminden kuşku duymak yerine, 'kuşku duymanın mümkün olduğu bütün inançları' redderek yapar. Descartes açısından gerekçelendirilmiş inançlar üç farklı şekilde karşımıza çıkacaktır. Bunlardan ilki duyularımız ile temin edilenler, akıl yürüterek elde ettiğimiz bilgiler, sonuncusu ise bilime dayanan bilgilerdir (Cevizci, 2020).

Descartes, bilgi felsefesini 'Düşünüyorum, o halde varım' sözü ile açıklar. Elbette bir bilginin doğruluğu da önemli bir sorunsaldır ve Descartes bunu, açıklık ve seçiklik ile

değerlendirir. Ona göre, eğer bir bilgi açık ve seçik ise doğru olduğu tartışılamaz durumdadır (Descartes, 1942).

Rasyonalist düşünürlerden bir diğeri de Etika adlı eseriyle tanıdığımız Spinoza'dır. Spinoza, nesnelerin özne üzerinde yarattığı etkiyi belirsiz ve tanımlanamayan idelerde ifade edildiğini belirtir. Ona göre, bu bir deneyimdir ancak muğlaktır. Bu nedenle söz konusu bilgiyi, bilgiler skalasının en altına yerleştirir. Spinoza açısından en çok edinilen ve kullanılan bilgiler bunlardır ve bu nedenle öznenin yanılgısından sorumludurlar. İkinci sırayı bilimsel bilgi alır. Uygunluk ve açıklık ile daha önemli olan bu bilgi aslında en önemli bilgiye giden yolda bir araçtır. Bilgilerin en önemlisi ise sezgisel bilgi olarak adlandırdığı ve mutlak ben ile çevrelenmiş Tanrısal bir kavrayışı içermektedir. Bu bilgi ile donanmış olmak, birbirinden bağımsız olguları değil, Tanrının mutlaklığı etrafında yer almış, tek töze bağlı olgular halini alacaktır (Cevizci, 2020). Spinoza açısından bu bilgi bir pasaporttur ve örneğin göçmenin yolculuğunda kendisini büyük kitlenin içinde kaybetmesine engel olacaktır. Bu sezgisel bilgi, sonsuzluğa aittir ve dünyanın her yerinde geçerli esaslara sahiptir.

Rasyonalistlerin egemen düşüncelerine karşın, Britanya'nın Amprizmi farklı bir görüşle ortaya çıkmaktadır. Birçok düşünürün içinde en önemlileri hiç kuşku yok ki John Lock, George Berkley ve David Hume olacaklardır. Bu üçlünün ortak yanları ise akılcılığın yarattığı yaşamsal boşluğu doldurmak olacaktır. Deneyciliğin karşısında olanların en önemli argümanı insanı diğerlerinden ayıran özelliklerin, 'kılgısal (pratik) ilkeler' adı altında doğuştan bulunuyor olmasıdır. Bunların en önemlileri hiç kuşku yok ki adil olmak, zarar vermemek, verilen sözlerin tutulması gibi insan olmanın temel yapı taşlarıydı. Rasyonalistlerin bir diğer savı ise 'kurgusal (spekülatif) ilkeler' olarak belirttikleri: bir şeyin var olması durumunda onun yokluğundan bahsedilemeyeceği gibi önermelerin de insanda doğuştan bulunduğuydu (a.g.e., 2020). Ancak Lock, herkesin kabul ettiği bir şeyin, bir başka ifade ile 'evrensel ittifak kanıtı' olarak öne sürülebilecek bir şeyin mutlak olarak doğru olamayacağını, aslında herkesin yanılmış da olabileceğini belirtir (Lock, 2000). Bu durumda bir öznenin sahip olduğu veya edindiği her türlü bilginin veya gerekçelendirilmiş inancın özne tarafından bilinçli olarak elde edilmesi gerekmekteydi. Bu bilinçli çabanın en önemlisi ise 'eğitim' olacaktır. Deneyim ise eğitimin kaynağından öte değildir (Cevizci, 2020). Lock, insanın doğuştan boş bir zihne sahip olduğunu (tabula rasa), deneyimle doldurulan bu levhanın, öznenin tutum ve

davranışları üzerinde etkili olacağını belirtir. "… biz ideleri, ya dış dünyadaki fiziki varlıkları gözlemlememizin veya deneyimlememizin ya da bu varlıklardan duyu-organlarımız aracılığıyla bize ulaşan etkiler üzerinde zihnimizin gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetleri idrak etmemiz sonucunda elde ederiz." (a.g.e., 2020, s. 156) Lock açısından iletişim, mevcudun gerekçelendirilmesi açısından da önemlidir.

Ancak, Lock'un, insanın sadece kendi zihninde olanı bilebileceğine yönelik açıklamalarının kuşkuculuğa yol açacağı düşüncesiyle eleştiren Berkeley'e göre, sanayi ve onun gerektirdiği bilimin, materyalizme yol açacağını belirtir (a.g.e., s. 166). Berkeley bu durumu, insan bilgisinin nesnelerinin sosyal ilişkilerle edinildiğini veya duyularla elde edilenin "….birleştirmesi, bölmesi ya da bunları oldukları gibi tasarımlamasıyla oluşturulan idealar olduğunu…." ifade etmektedir.(Berkeley, 1996, s. 35). Ancak, bütün bu iletişim dünyası dahilinde gerek ideaları gerekse bilgiye dair olguyu bilen ya da gerekçelendiren şey vardır ki ona 'zihin, tin, ruh, ya da kendilik' adını verir (a.g.e., s. 36).

İngiliz ampirizminin en önemli temsilcisi ise David Hume olmuştur. Hume, öznenin gerek bilgisinin gerekse bu bilgiyi işleme kabiliyetinin sınırlı olduğunu ifade ederek, kuşkuculuğu benimsemiştir. Ona göre, öznenin algı dünyası ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki olan ideler (tasarım), bir olgu üzerine bilebileceğimiz, tartışabileceğimiz hususların tamamını oluşturmaktadır. Ancak, aynı konu hakkında duygularımızla elde edilen bilgiler ise izlenimlerdir (Cevizci, 2020, s. 174). Algılar ise "ruhta gerçekleştirdikleri için tüm duyum, tutku ve duygularımızı anlıyorum. Tasarım ile ise bunların düşünme ve akıl yürütmedeki soluk imgelerini kastediyorum" (Hume, 2009, s. 17) demektedir. Açlığı hissetmek izlenimi oluştururken, bu açlık duygusunu bastırmak için tüketilecek yemeğin pişirilmesi ile ilgili düşüncelerimiz ise ideler kapsamındadır. Hume açısından ideler, deneyimi sonucunda oluşabilen, bir başka ifade ile izlenimlerle meydana gelmektedir. Bu açıdan idelere ait bilgiler, izlenimlere bağlıdırlar. Hume, insan davranışlarını da esas alan bir bilime duyulan ihtiyacı görüyordu. İletişime dayanan, bireylerin zihinsel/duygusal faaliyetlerine yönelik kriterleri içeren bu düşünce tarzı, genel bilgi ve bilimsel bilgi arasında bir köprü kurmayı sağlayacaktı ancak Hume bu faaliyetin ne kadar zor olduğunu belirterek olanaksızlığını ifade ediyordu (Barreau, 2010).

Rasyonalistler ile Ampristler arasında yaşanan bu farklı yol arayışları epistemolojiyi içinden çıkılması zor bir hale getirmiştir. Leibniz'in görüşleri ile eğitilen Kant, Tanrı ile ilgili sorgulama yapmadan önce zihinsel bulanıklıkların çözülmesi gerektiğini ifade eden Hume gibi de düşünür. Kant, epistemoloji'de bir orta yol bulmaya çalışacaktır.

Kant, 'Saf Aklın Eleştirisi' adlı eserinde, idrak kabiliyeti vasıtasıyla aklın spekülatif metafiziksel iddiaları arasına bir sınır konabileceğini işaret eder (Cevizci, 2020, s. 186). Ona göre, özneye ait kavramlar ne kadar duyumsallıktan uzaklaşırsa uzaklaşsın, öznenin oluşturduğu temsillerden kurtarmak mümkün değildir. Kaldı ki bu temsiller öznenin bu kavramları pratik olarak kullanabilmesinin de önünü açmaktadır (Kant, 2012, s. 83). Bunun sağlanabilmesi için Kant yargıları, doğru olup olmadıkları deneyim dışında bilinen 'a priori' yargılar ve yargıya konu olan gerekçenin deneyime dayandığı 'a posteriori' şeklinde ikiye ayırır. Amprik yargılar da denilen a posteriori yargılar, deneyim temelinde oluşurlar.

Deneyim dışı bilgiye yönelik kuşkuculuğun önemli ismi olan Kant, "bilginin hem ampirik hem de rasyonel bir öge ihtiva ettiğini, bu yüzden sadece deneyimlenebilen şeylerin bilinebileceğini savunur" (Cevizci, 2020, s. 50). Kant, bilimsel bilginin a priori olduğunu, sorgulanmadan kabul edilmesi gerektiğini ifade ederken, Auguste Comte ise bilginin teolojik dayanağından yoksun kaldığını, artık bir bilginin gerekçelendirilebilmesi için pozitivizmin süzgecinden geçmesi gerektiğini belirtiyordu. Bu sırada, teolojinin elinde kalan, inançlar ve ampirik düşünce temelinde anlaşılabileceği düşünülen güncel yaşam bilgisi ise bilimin ve bilginin üvey evladı olmuştu (Barreau, 2010).

Ancak tüm düşünürler açısından bir bilginin bireyde anlamlı bir hale gelebilmesi, bu bilginin bir eyleme dönüşebilmesi için algılanması gerektiği açıktır.

2.2.4.1 İnanç ve Bilginin Kaynağı Olarak Algılama

En basit anlamda hissetme, duyusal algılamanın temelini teşkil eder. Ancak, bilgiye ve inançlara dayanmış algıların varlığından bahsetmek mümkün olduğu gibi, algılar vasıtasıyla ortaya çıkmış bilgi ve inançlar da bulunmaktadır. Bu tip bilgi ve inançlar, bireyin kültürel köklerinden yansıyarak özne açısından anlamlı bir yapı oluştururlar. Bu açıdan bakıldığında algı, "bilgi teşkil eden veya gerekçelendirilmiş olan inançları üretmesinden dolayı temel bir bilgi ve gerekçelendirme kaynağıdır" (Audi, 2018, s. 16).

Algının dört temel unsur çerçevesinde oluştuğu düşünülmektedir. Bunlar, algılayan özne, algılanan nesne, özne ve nesnenin ilişkisine konu olan deneyim ve özne – nesne bağıntısıdır. Bunlardan özne-nesne arasındaki bağıntı başlıca birincil gruplarla inşa edilmekte, bağıntının taşıyıcısı ise kültürel kimliklerin taşıyıcısı olan aile, okul, işyeri, hemşehri dernekleri gibi uzamlar olmaktadır. Bununla beraber, nesne-özne ilişkisi basitçe bir tat almak, görmek, işitmek değil, hali hazırda bizde var olan parçacığın harekete geçirilmesi şeklinde ifade etmek mümkündür. Özne nesneyi herhangi bir şey olarak değil, 'bu şey' olarak algılar. Bu durumda gördüğümüz nesne, bizde var olan bilgi ile temellendirilerek 'nesnel inanç' halini alacaktır (a.g.e., s. 17). Bilgi ancak bu durumda arkaik bilgi parçaları ile eşleşerek öznedeki varlığını sürdürecektir.

Bir şeyin 'olduğunu' algılamak şeklinde ortaya çıkan görsel, bir başka deyişle önermesel algı, gündelik yaşamın içinde en çok karşılaşılan algı şeklidir. Karşıdan gelen siluetin bir insana ait olduğu algılamak buna verilebilecek örnektir. Ancak bir nesneyi diğer belirleyici özellikleri ile birlikte algılama ise sadece görme veya işitme ile değil, o nesnenin bizde gömülü bulunan fenomenleri ile birlikte algılanmasıdır. Örneğin, karşıdan gelen insanın 'İstanbullu hemşehrimiz' veya 'aynı okulda okumuş' olmamız, bizde farklı verilerin kullanılmasına da sebep olacaktır.

Algımıza konu olan ve nesnelere dair bilgi veya inançların depo edildiği alanı ifade eden bellek, algının önemli unsurudur. Genel bir kabul çerçevesinde bellek, hem 'fiili' hem de 'ne olduğuna' dair inanç ve bilginin ve gerekçelendirmenin kaynağıdır. Geçmişte gerekçelendirilmiş inançların tamamı, bir sonraki kullanılması gereken süreye kadar bellekte saklanır.

Bilginin sosyal olarak inşa edilmesinde kullanılan yapı taşı olan bellek, doğrudan iletişimde olmadığımız nesne ve olaylar barındırması sebebiyle bir sonraki algılamamız açısından önemlidir. Tanık olmadığımız nesne ve olaylara dair bize yansıyan ve nihayetinde benzer nesne ve olgulara karşı davranışımız da etkileyecek olan unsurlar, bellek yapısı içinde bulunur. Bir savaşta yaşananların hezimet veya galibiyet, herhangi bir yiyeceğin sağlıklı veya zararlı olduğu, bizim yerimize karar verilmiş olan ve belleğimizde yer alan bilgi ve inançlardan oluşmaktadır ki bunlara 'bellek inançları' adı verilmektedir. "Geçmişle ilgili bir inanç ancak geçmiş bir olayla nedensel bir bağlantı içindeyse bellekseldir." (a.g.e., s. 65). Bu durum bize bellekle algı arasında bir

analojinin varlığını gösterir. Bu açıdan bakıldığına belleğin bir diğer özelliği ise öznenin akıl yürütme için ihtiyaç duyacağı inançları da saklama kabiliyetinde olmasıdır.

Kültürel bellek ise kültürel kimliğin de bulunduğu bellek alanını teşkil edecektir. Kültürel bellek, davranışların depolandığı mimetik belleğin, özneyi kuşatan nesnelerin arkaik kültür ile şekillenen yansıması olan nesneler belleğinin ve nihayet, öznenin sosyal alan içinde geliştirdiği iletişimsel belleği buluşturan alanı ifade etmektedir (Assmann, 2015, s. 17-19).

İletişimsel bellek ise geleneklerin tekrar edilmesini sağlayarak belleğimizin bir unsurunu teşkil eden taklit edebilme kabiliyetini geliştirir. Böylece gelenekler, kültürel anlamın devredilme ve canlandırılma biçimi olarak kültürel belleğin alanına girer ve nihayetinde, kültürel kimliği içeren 'yapılanmış gelenek' halini almasını sağlar. Kültürel belleğin inşasında, resmi ve dini bayramlar, anıt mezarlar ve onların kitabeleri, dini yapılar, toplumun genelinde kabul görmüş özne ve nesneler ile gerçekleştirilir. Tekrarlandıkça içselleştirilen bu semboller, artık içe dönük değil, toplumun genelini kapsadığı için kültürel belleği inşa eder.

Gerek bir bireyin gerekse toplumun tamamının arkaik kültürü ile iletişim kurabilmesi için geçmişin tekrarlanması ve 'anlam yüklü geçmişin bir parçası' olarak belleğimizde yer alması gerekmektedir. Assmann'a göre iki koşulun gerçekleştirilmesi gerekir, bunlardan ilki geçmiş ile tanımlanan nesnelerin kaybolmaması ve bu nesnelerin yaşanılan güne göre farklılık içermesidir (a.g.e.,).

Audi'ye göre bireyin yaşamında, daha önce deneyimlediği tecrübelere ait unsurlar bellekte yer alıyorsa, söz konusu öznenin 'bellek inancına' sahip olduğu söylenebilir. Herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde bellekte yer alan bilgiler için 'gerekçelendirilmiş' demek mümkündür. Belleksel bilgi, özne açısından hali hazırda gerekçelendirilmiş olduğu için, yıllarca kullanılmasa da ihtiyaç duyulduğu anda ortaya çıkabilme kabiliyetine sahiptir. Bu durumda, sosyal çevre ile inşa edilen ve kadim kültürel bilgi tarafından gerekçelendirilen bir bellek bilgisinin tartışılması zordur (Audi, 2018, s. 76).

Bir resme veya olaya dair bilgiyi veya inancı hatırlamak, bu resimle veya olayla her karşılaşmada söz konusu bilgiyi yeniden inşa edebilmek için bu nesneyi/özneyi hatırlatacak ve bunların özüne sahip olan bir tahayyüle ihtiyaç duyulacaktır.

Bir diğer bellek görüşü ise fenomenalist bellek yaklaşımıdır. Buna göre, nesnelerle ilgili belleksel kolleksiyonun insanın varlığından itibaren edinmiş olması gerektiği kabulünü de getirdiğinden, sosyal ilişkilerle desteklenen bu görüşe göre, bireyde bulunan fenomenlerin inşasının yanı sıra tahayyül etme becerisi de toplumla kurulan iletişim vasıtasıyla oluşmaktadır. "Zihinsel bir yeti olarak bellek inançları saklayıp koruması ve bize onları zihnimize (tekrar) çağırma olanağı sağlaması" (a.g.e., s. 75) açısından önemlidir. Bu görüşe göre davranışlarımız, iletişim vasıtasıyla edinilen ve sosyal olarak inşa edilen ve belleğimize gömülen fenomenlerin ışığında ve yine belleğimizde yer alan yöntemlere uygun olarak gerçekleşmektedir.

Fenomenalizm ile algılamanın en önemli özelliği, duyular aracılığıyla elde edilen bilginin yanı sıra, deneyimimizde tekrarlanan ve her seferinde yeniden bilişimize konu olan şeklin, kokunun, sesin, rengin, hissin bizdeki 'nüve' tarafından işlenerek her seferinde yeniden inşa edilmesidir. İlk örneğini George Berkeley'de bulduğumuz Fenomalizm, dışsal nesnenin öznedeki varlığı ile inşa edildiğini ifade eder. Berkley'in bu idealizmi, yaratıcı ile varlık arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Varlık ve yaratıcı arasındaki iletişim ve sonuçları, bireye sadece algılanabilir olanın sonuçlarının tartışılmasını mümkün kılar.

Fenomalizm, nesnelere ait bilginin, deneyimlerimiz ile inşa edilmesinin yanı sıra, fiziksel yasalarla olan ilgisini de yadsımaz. Ancak dönemin genel düşüncesini ifade eden, nesnelerin fiziksel yapılarıyla vasıtasıyla algılanacağına ilişkin kanıyı kabul etmez. John Stuart Mill ise biraz daha ileri gider ve fiziksel olarak karşılaşmadığımız, zaman ve uzam açısından bir birlikteliğimiz bulunmayan 'şeylere' dair algımızın olabileceğini ancak bunun, gerekçelendirme kabiliyetimiz ile doğru orantılı olacağını belirtir (a.g.e., s. 53).

2.2.4.2 Bilgide Doğruluk

İlkçağ epistemolojisinden beri tartışılan bir önemli konu 'doğruluk' olmuştur. Ancak epistemoloji, gündelik yaşamda büyük bir ihtiyaç haline gelen 'neyin doğru olduğu' sorusundan çok, 'doğruluğun ne olduğu' sorusuna cevap aramaktadır. Bu soru, epistemolojik açıdan bilen ve bilinenden çok, bilme fiili sonucunda ortaya çıkan bir üründür (Cevizci, 2020).

Doğruluk ile ilgili olarak Husserl'in çalışmaları önemlidir ve bir başlangıç niteliğindedir. Onun ortaya koyduğu fenomenoloji anlayışı ile şeylerin özünü görebilmek mümkün olacaktır. Bu özün, açık ve seçik halde görülmesine yönelik yaklaşımın temelinde 'doğruya yönelme' arayışı vardır. Husserl'in (2012) Fenomenolosinde en önemli kavramlardan birisi de verilmişliktir. O'nun açısından varolmak bir fiil ise bunu ifa eden sadece özne olacaktır. Bu nedenle, öznenin dışında gelişen, büyüyen, onun adına doğru olduğu iddia edilen her şey 'varolan' kavramıyla değil, 'verilmişlik' kavramıyla açıklanmalıdır. Husserl, doğal tavrın verilmişler vasıtasıyla inşa edildiğini düşünürken, fenomenolojik tavrın ise, özne tarafından ve verilenin açıklanması ile mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, Husserl'in bilginin gerçekliğine veya hakikate yönelik tavrını ifade etmektedir. Yargıların sadece yaşam dünyasına ait olduğunu belirtirken, "(d)eneyin sağladığı itimleri izleyerek, doğrudan doğruya yaşanandan (alıgılanandan ve anımsanandan) yaşanmamışı çıkarırız: genelleme yaparız…Doğal bakış için bilginin olanaklı olması doğaldır" (Husserl, 2012, s. 13-15) demektedir.

Husserl doğal bakışa yönelik eleştirisini temellendirdikten sonra felsefi bakışın önemine vurgu yapar. Ona göre, bilgi kuramının ödevi, bilgi ve bilginin anlamına ilişkin sorunlara cevap bulmak ve a-priori ortaya konmuş olan 'anlamın' belirlenmesidir. Ancak bu durumda doğal bilgi eleştirisine uygun bir yapı elde edilmiş olacaktır. Bunun için de refleksiyona ihtiyaç duyulmaktadır. Refleksiyon, doğal ile felsefi bilginin farklarını ortaya koymaktadır. Ancak, bilgi eleştirisinin amaçlarını bir kenara bırakır ve bilginin ve bilgiyi oluşturan nesnenin sorgulaması yapılırsa "… işte o zaman bu bilgi eleştirisi, bilgi ve nesnesinin fenomenolojisidir ve fenomenolojinin ilk ve temel ögesini oluşturur. Fenomenoloji… öncelikle bir yönteme ve düşünme biçimine işaret eder: Özel felsefi bir düşünme biçmine, özel felsefi yönteme" (a.g.e., s. 18-19).

Bilgi kuramı açısından bir diğer önemli başlık ise içselleştirmeye konu olan haklılandırmadır. Bireyin elde ettiği bilgiyi kullanabilmesi için o bilgiyi kendi zaman ve uzamında haklılandırması gerekmektedir.

2.2.4.2.1 Haklılandırma

Gerekçelendirilmiş doğru inancın bilgi olduğu ile başlayan epistemoloji yolculuğu, bütün gerekçelendirilmiş doğru inançların bilgiyi oluşturmadığı görüşü ile

olgunlaşmıştır. Öznenin karşılaştığı nesne hakkındaki algısının bir bilgiye dönüşüp dönüşmediği, bilgiye dönüşmesi halinde bunun hangi gerekçelendirme yöntemi ile sağlandığı epistemoloji açısından önem arz etmektedir.

Öznenin neyi, nasıl ve ne şekilde bildiği, bir başka ifade ile bilinen varlığı esas alan epistemoloji bilimi açısında öncelikle 'algı' kavramı önem arz etmektedir. Bunun en önemli sebebi, saf bir deneyime konu olduğunu düşündüğümüz her şeyin aslında algılama temelinde bir deneyime vurgu yapıyor olmasıdır. Örneğin hemşehriler arasında dayanışmanın mutlaklığına dair bilgimiz, haklılandırmaya muhtaçtır. Algılanan daha güçlü bir şekilde içselleştirilebilmesi için ise gerekçelendirmeye ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu nedenle deneyim, özne açısından en güçlü gerekçelendirme aracı olacaktır.

Gerekçelendirme, yaşam süresi boyunca, bilgimizin dayandığı deneyime gönderme yaparak, varlığını/doğruluğunu kanıtlama arayışımızdır ve sonsuz bir döngü şeklinde süre giden bu gerekçelendirme ve deneyimi üzerinde de etkili olmaktadır. Deneyimleyerek bildiklerimizi daha kolay gerekçelendirebilirken bilgimiz, diğer deneyimlerde yapacağımız gerekçelendirme için de kaynak teşkil edecektir. Bu açıdan bakıldığında gerekçelendirebildiklerimiz, "standart bir bakış açısından kaynaklandıkları için gayet makul bir şekilde inanabileceğimiz her şeyi ifade etmektedir" (Audi, 2018, s. 3). A priori olarak depolanan bu bilgiler, bizim doğru olduğu yönündeki kanaatimiz ile perçinlenmektedir.

Gerekçelendirme faaliyetini tamamlayabilmek için bir temele ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu temel, hiç kuşku yok ki öznenin birincil ve ikincil gruplarla kuracağı ilişkiler sonucunda şekillenecek ve elde edilen bilginin büyük bir kısmı "doksa" ile ifade bulan inanç yolu ile gerekçelendirmenin ürünü olacaktır. Öznenin en küçük maliyet ile elde edeceği bilgi, kendisine en yakın olan gruplarla kuracağı iletişim sonucunda elde edebileceği 'malumat' olacaktır (a.g.e., s. 4).

Çevremizde yer alan diğer birey ve gruplarla kurduğumuz ilişki ve oluşan ortak anılar ne kadar güçlüyse, elde edilen malumatlara dayanan inançlar da o denli güçlü olacaktır. Ancak, anılar ve o anılara dayanan ilişki örüntüleri zayıfladıkça, inancın yerini evrensel bilginin alması kaçınılmaz olacaktır. Bununla beraber, gerekçelendirilmiş inanç ile bilgi arasında bir farklılık vardır. Evrensel olan bilginin aksi ispatlanana kadar doğruluğunu savunmak mümkünken, sadece gerekçelendirilmiş olması sebebiyle bir yanlış malumata inanmak, davranışlarımıza yanlış inançlarla yön vermek anlamına gelmektedir.

2.2.4.3 İçselcilik ve Dışsalcılık

Geleneksel epistemoloji ile modern dönem epistemolojisi arasında yaşanan farklardan en önemlisi bilginin nasıl elde edildiği ve bilginin hangi yöntemle temellendirildiğine yönelik olarak yaşanmaktadır. Bu çerçevede gerçekleşen tartışmalar içselci ve dışsalcı taraflar arasında sürdürülmüştür. Tartışmanın temeli Descartes'ın sezgisel kaynaklara başvuruyor olmasına kadar uzanmaktadır. Onun için refleksiyon, bilginin temellendirilmesi açısından başvurulması en doğru araçtır.

Herhangi bir inancın gerekçelendiriliyor olması, mutlak surette toplumun, bilimin genel kanı ve kurallarına, bir başka ifade ile dışsal kaynaklara dayanmıyor olabilir. Genel anlamda içselcilik, bir inancı gerekçelendirmek için ihtiyaç duyulanların nesnede değil, öznede bulunması halidir. İçselciliğin en önemli kaynağı refleksiyondur. Refleksiyon, gerekçelendirmek için kullanışlı bir yöntem olmakla beraber, öznenin bilgisi, belleği ve algı kapasitesiyle sınırlı hale gelmektedir.

İçsel haklılandırma, bir anlık bir içe bakışın sonucunda oluşabilir ki bu durumda erişilebilen şey, bireyin içinde daha önce oluşan izlenimler, fenomenler, inançlar veya anlık duygulardır. Bunların tümünü 'kendilik bilinci' olarak ifade etmek mümkündür. Eğer bilginin haklılandırma gerekçesi, öznenin içsel olarak erişemeyeceği kaynaklara bağlı ise bu durumda gerekçelendirme faaliyetinin, bireyin dışında olduğunu ifade etmek mümkündür ki bu faaliyeti dışsalcılık olarak belirtmek gerekmektedir (a.g.e., s. 273).

Dışsalcılık savunusu açısından en büyük iddia, bilginin doğruyu içermesinin mümkün olamayacağı, mutlaka bir başka gerekçelendirme aracına ihtiyaç duyacağıdır. Bunu sebebi, kendine dönerek elde edilebilecek bilginin mutlaka dışarıdan bir gerekçeye ihtiyaç duyacağıdır. Bu gerekçelendirme gereçleri, bir eğitim kurumu, bir hemşehri grubu, bir matematik formülü veya cemiyetin genel kültürel kalıpları olmalıdır.

Dışsalcı gerekçelendirmenin en önemli özelliği, içebakışa yönelmeyen bir gerekçelendirme yöntemine dayanmasıdır. Özne açısından yaşanabilecek en önemli sorun ise 'bildiği şey' olarak neyi bildiğine dair tartışmadır. Dışsalcılığın en önemli savunucusu A. J. Goldman, bilgiyi tanımlarken, 'güvenilir süreçler' tarafından oluşturulmuş bilgi olarak ifade etmektedir. Öznenin içe bakarak gerekçelendirmesi, onun sağduyusu, kültürü, eğitimi, iradesi, inançları, basireti ve feraseti çerçevesinde

sonuçlanır (Goldman, 1999, s. 4). Dışsalcı gerekçelendirmenin sağlıklı olabilmesi için, içselci gerekliliklerin dışında, sosyal ilişkilerinin gücü de etkili olacaktır.

Ancak, bugünün iletişim dünyası, öznenin aldığı aşırı enformasyonu işlemeye yetecek birikime sahip olamaması ile sonuçlanmakta ve nihayetinde dışsalcı bir gerekçelendirme sistemini zorlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, post-modern dünyanın epistemolojisi, özneyi kuşatan birliktelikler temelinde inşa edildiğinden, 'sosyal bir epistemolojiye' dönüşmektedir.

2.2.5 Sosyal Epistemoloji

Berger ve Luckmann'a göre sosyal bilgi ve bunun oluşturduğu sosyal bilgi stoğu, "….gerçekliği aşinalık derecelerine göre ayrıma tabi tura. Bu stok, gündelik yaşamın sık sık ilgilenmem gereken kesimleri hakkında karmaşık ve ayrıntılı malumat sağlar. Daha uzak kesimler hakkında ise, çok daha genel ve kesin olmayan malumat verir" (Berger & Luckmann , 2018, s. 63-64).

Temel anlamda epistemoloji, öznenin nesne karşısındaki konumunu etkileyen tutum ve davranışlarda değişikliğe konu olan bilgiyi, bu bilginin sınırlarını ve geçerliliğini inceler. Goldman, bireyin bu sınırlanmış, çevrelenmiş ve mutlak yalnızlıkla sınanan halinden dolayı bu durumu 'bireysel epistemoloji' olarak açıklar (Goldman, 1999, s. 4).

Birey toplumun nüvesi olduğuna göre, toplumsallaşmasının, sosyal bir yapıda yer almanın yegâne yöntemi 'bilen özne' haline gelmektir. Ancak, bireyin bilgisi ile toplumun bilgisi birbirinin içinde kaybolmaz, birbirini tamamlar hale gelir. Bu durum yapılandırmacı yaklaşımın da temelini oluşturmaktadır. Tıpkı bilimsel bilginin 'epistemik cemaatleri' oluşturması gibi, sosyal – gündelik yaşamın bilgisi de cemaat ve cemiyetlerin oluşması için uygun bir yapıyı sağlar. Berger ve Luckmann açısından gündelik yaşam bilgisinin geçerliliği, aksi iddia edilene kadar, bir başka ifade ile bu bilgiyle ortadan kaldırılması mümkün olmayan bir sorunla karşılaşıncaya kadar, mevcut hali ile kabul edilir (Berger & Luckmann , 2018, s. 64).

Özellikle sanayileşen kentlerde oluşan gündelik yaşam dünyası, öznenin nesne ilgili tüm sorularının çözümü için gerekli olan bilgilerin de kaynağını teşkil etmektedir. Öznenin bilişsel gelişimini sağlayan üç gereklilik söz konusu olmaktadır. Bunlardan ilki amaçları geliştirmeye yönelik bilinçli eylemdir. Eylemi tesis etmek için gerekli olan

iletişimi sağlayacak özneler arası iletişim ve sosyal yaşam tasarımını teşkil eden dünyanın bütüncül tasarımıdır.

Bu çerçevede, kentin girdabında oluşan yetersizlik ve çelişkilerin nedenlerini araştırma ihtiyacı doğmuştur. Araştırmanın temelini teşkil eden bu felsefi etkinlik, "….insandan hareketle onun algılayışının, deneyimlerinin göz önünde bulundurulduğu ve bu algılayışlardan ve deneyimlerden olan ahlaki, siyasi, hukuki, dini ilkeler üzerine düşünüldüğü bir etkinliğe dönüşmüştür…." (Goldman & Blanchard, 2021).

Yakın zamana kadar hem tarihsel hem de çağdaş epistemolojinin yönelimi büyük ölçüde bireysel olmakla beraber, epistemolojinin vurgusu, bireysel bilginin parametreleri temelinde inanç, inançsızlık ve agnostisizm/yargılamanın askıya alınması arasındaki seçimler üzerinde olmuştur. Descartes'tan beri bireylerin dünyayı gözlemledikleri ve kendi bilişsel değerlendirmeleri ile birlikte ortaya çıkan kanıtları yansıttıkları varsayılır. Ancak, doğanın katkısı ile gerçekleşen bireysel üretimin, sanayi tipi üretime dönüşmesi ile birlikte, bilginin sosyal boyutlarının ihmal edilmesinden kaynaklanan dengesizliği gidermeyi amaçlayan bir 'sosyalleşme' hareketi ortaya çıkmıştır. Hareket, bireysel epistemik karar verme kaygısını reddetmez, ancak sosyal bağlamlarda epistemik karar verme gücünün eşit önemde olarak ifade eder. Böylece sosyal epistemolojinin tanımı üç basamakta gerçekleşir. Öncelikle sosyal epistemoloji, öznenin bireysel inanç oluşumunu kabul eder ancak, özellikle diğer insanlardan gelen kanıtsal verileri, toplumun kanaatlerini, iddialarını ve argümanlarını dikkate alır. Bu nedenle, epistemik faillerin başkalarının tanıklığına nasıl tepki vermesi gerektiği ve başkalarının ona karşı farklı bir tutuma sahip olduğunu öğrendikten sonra belirli bir önermeye karşı kanısal tutumlarını nasıl değiştirmeleri gerektiği hakkında sorular ortaya çıkar. İkinci olarak sosyal epistemoloji, üyelerinin yargılarının, kolektif sosyal epistemoloji bir işlevi olarak yargılarda bulunan jüriler, komiteler ve diğer grup aracıları gibi kolektif kanadastik ajanların varlığını kabul eder. Üçüncüsü, sosyal epistemoloji toplulukları ve toplumları, üyelerinin entelektüel çıktılarını sıklıkla etkileyen sistem düzeyinde özelliklere sahip sistemler ve kurumlar olarak görür (a.g.e.).

Sosyal epistemoloji, toplumun bilgi varlığının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin epistemolojik değerlendirme ölçütlerine benzer kriterler ile yapılan ölçüm sonucunda, bilgi, doğruluk, rasyonellik ve gerekçelendirme sosyal epistemolojinin de ölçüm standartı şeklinde değerlendirilmektedir. Bununla beraber,

sosyal yapı içinde yaşanan bilginin sosyal sonuçları sosyal epistemoloji tarafından incelenmektedir.

Ancak Berger ve Luckmann, oluşturdukları bilgi sosyolojisi çalışmasında, kendilerinden önce sunulan felsefi metotları ve dolayısıyla epistemolojiyi, fenomenolojinin bir gerekliliği olarak, ayraç içine almışlardır. Bir bilgi sosyolojisi denemesi haline gelen çalışmalarında, sosyal gerçekliğin oluşumu ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

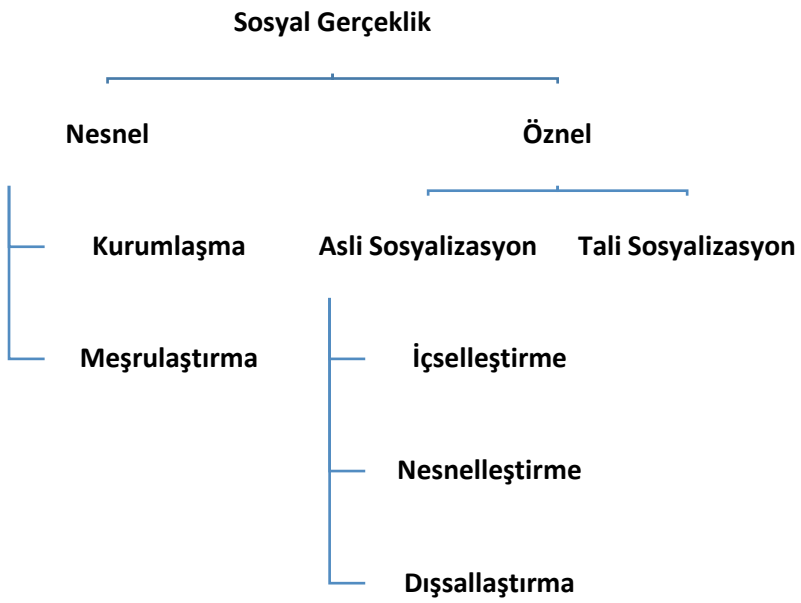
2.2.6 Berger ve Luckmann'da Sosyal Gerçeklik- Bilgi Sosyolojisine Giriş

Berger ve Luckmann, kendi dönemlerine kadar süre giden bilgi sosyolojisi çalışmalarını eleştirmişlerdir. Onların açısından, Karl Manheim tarafından ortaya konan bilgi sosyolojisi kavramı, bilgiye yönelik metodoloji ve epistemoloji sorunları sebebiyle, sosyal gerçekliğe ilişkin sorunları çözmek için yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Berger ve Luckmann'ın, inşa ettikleri bilgi sosyolojisinin temelinde, epistemolojik sorunlar ve metodolojik ayrımlara yer verilmemektedir. Onlar açısından bilgi sosyolojisi ampirik sosyolojinin bir dalını oluşturmaktadır. Bunun en önemli sebebi, "(b)ilgi sosyolojisi, (her ne kriterle olursa olsun) 'bilgi'nin nihai geçerliliğine ya da geçersizliğine bakmaksızın, bir toplumda 'bilgi' olarak kabul gören ne varsa bizzat ilgilenmelidir" (Berger & Luckmann , 2018, s. 4).

Modern öncesi dönemin, teolojik 'tek doğru' anlayışının hâkim olduğu koşullar çevresinde, herhangi bir toplumsallıktan bahsetmek mümkün değildir. Bunun bir diğer gerekçesi ise üretimin çeşitlenmemesi ve söz konusu üretimin bir kişi adına yapılıyor olmasıydı. 15.yy sonrasında, Kant'ın ifadesiyle insanoğlunun kendi kendine sürüklendiği insan olamama halinden kurtulması olan 'aydınlanma', modern toplumun temelini atıyordu. Sınıfların oluşumu, göçler, tüketim ve üretim kalıplarının değişimi ile beraber modern dünya, öznenin hali hazırdaki varlığı ile geleneği arasında bir çatışma ortamı yarattı. Meta anlatıların güçlendiği bu dönemde, toplum ve toplumsal gerçeklik kavramları da açıklanmaya çalışılmaktaydı. Modern öncesi dönemin 'doğal gerçekliği', toplu halde bulunmak zorunda olan öznelerin bir araya gelerek kurallar koyması sonucunda yerini toplumsal gerçekliği bıraktı.

Berger ve Luckmann'a göre sosyal gerçeklik nesnel ve öznel gerçeklik olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Nesnel açıdan sosyal gerçeklik, kurumlaşma ve meşrulaştırma

faaliyetlerinden ibarettir. Öznel gerçeklik ise içselleştirme ile meydana gelen, asli ve tali sosyalizasyonun ürünüdür.

Şekil 1: Sosyal Gerçekliğin İnşa Modeli (Berger & Luckmann, 2018)

2.2.6.1 Nesnel Gerçeklik Olarak Toplum

Berger ve Luckmann'a göre, her ne kadar tüm canlıların bir sosyal yaşamı var ve sosyalliğin gerektirdiği kurallara uyulması bir zorunluluk olsa bile insanoğlu, tüm canlılara nazaran çok farklı bir sosyal yaşam kurabilme ve sosyal dünyanın gerçekliğini, içinde bulunduğu zaman ve uzam çerçevesinde yeniden inşa edebilme kabiliyetindedir. Bunun en önemli sebebi, insanoğlunun bir erişkin halini alabilmesi için gereken sürenin, diğer canlılara nazaran çok daha fazla olmasıdır.

"Bir başka ifade ile insanlaşma süreci, bir çevreyle girilen karşılıklı ilişki içerisinde vuku bulur" (Berger & Luckmann , 2018, s. 51). Bu nedenle insanoğlu için çevre ve hiç kuşku yok ki toplum, nesnelleşmiş bir hal alacaktır. Ancak günümüzde bu çevresel etkiyi yaratan unsurların sayısı hiç de azımsanmayacak seviyeye gelmiştir. Aile, okul, devlet, askerlik hizmeti, hemşehriler ve diğer sosyal karşılaşmalar kendi içinde sınıflandırılmak zorundadır. Bu nedenle, söz konusu yapıların tamamı bir kurumsal kimlik edinmektedir.

Gündelik hayatta toplumsal gerçekliğin inşa edilebilmesi için nesnel bazı hususların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki kurumlaşma, bir diğeri ise meşrulaştırmadır.

2.2.6.1.1 Kurumlaşma

Berger ve Luckmann'a göre insanoğlu, diğer canlılardan farklı olarak sabit bir içgüdüye sahip değildir. Bunun bir sonucu olarak sosyal ilişkiler, insanoğlundan diğerlerine yöneldiği sırada bir farklılaşmaya sebep olur. Bu durum, öznenin nesneler konusunda farklı tutumlar edinmesinin de temelidir ve tarih de bu şekilde inşa edilmiştir. Avcı-toplayıcı'dan tarıma, hayvancılıktan ticarete kadar özne kendine yönelik yapılandırma becerisine sahiptir.

İnsanoğlunun aile dışındaki çevresinin ikincil gruplardan oluştuğu düşünülürse, öznenin çeşitli roller dahilinde birçok grubun üyesi olduğu da görülmektedir. Bu nedenle bireyin gerek çevresine gerekse diğer sosyal gruplara uyum sağlamasını teminen yapılandırma faaliyeti yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu faaliyet, gerek öznenin kendisi gerekse anlamlı ötekilerle kurulan ilişkiler neticesinde gerçekleşir. Burada önemli bir dikatomi bulunmaktadır. Doğuştan sahip olunan doğa ile öznenin yapılandırarak meydana getirdiği doğa birbirinden farklıdır (a.g.e., 2018, s. 72-73).

Ancak, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, insanoğlunun dışsallaşması kaçınılmazdır. Kaldı ki bu durum, sosyal gerçekliğin kendisidir. Kurumlaşma sonucunda öznenin, kendisi için uygun olan çevreyi inşa etmesi veya var olan bir çevre içinde bir yer edinmesi mümkündür. Elbette epistemolojik açıdan dışsalcı yaklaşım, söz konusu çevrede var olabilmek, yaşayabilmek için gerekli olan bilginin, dış kaynaklar vasıtasıyla haklılandırılması şeklinde oluşmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında kurumsallaşma, bir nev-i alışkanlıkların yasalaştırılması, bir norm haline getirilmesidir. Öznenin öğrendiği ve diğerleri ile birlikte tekrar ettiği eylemler, o toplum açısından içselleştiril ve kristalize olur. Ancak, eylemin kökeninden ayrı olarak zaman ve uzama göre yapılandırılması, kurumsallaşmanın kesintiye uğrayacağı, eski kurumun ortadan kalkıp yeni bir kurumun ortaya çıkması anlamına gelmez. Sosyal birliğin varlığı ile birlikte sürdürülen ve söz konusu topluluk açısından mutatlaşan eylemler, bir sonraki nesil açısından da anlamlı hale gelecektir. Olumlu yanı, davranışın gerekçelendirilmesi açısından en kolay yolu sunması olan mutatlaştırma,

‘daima böyle yapılır’ ifadesi ile birlikte ‘a priori’ olan bir bilginin, deneyim akamete uğrasa bile, yıkılması mümkün olmayan bir kale olduğunu ifade etmesidir. Ancak, özellikle hemşehri yapılanmalarında, dilsel ve görsel ifadelerle güçlendirilen ‘mutatlaştırılmış tavırlar’ öznenin gelişmesinde engel teşkil eder. Bu tavırlar herkes tarafından kabul edilse, en anlamlı yöntem olarak görülse ve en mantıklı yöntem olarak anlamlandırılsa da “mutatlaştırma … seçenekleri sınırlandıran önemli bir psikolojik kazancı ilave eder” (Berger & Luckmann , 2018, s. 80). Diğer taraftan, bu tavrın dışında başka bir tavır veya yöntem bulunsa da öznelerin buna uyma konusunda isteksiz olacağı da açıktır. Ancak unutulmaması gereken husus, mutatlaştırma olmadan kurumsallaşmadan bahsedilemeyeceğidir. “Ne zaman ki mutatlaştırılmış eylemlerin fail tipleri tarafından karşılıklı biçimde tipleştirilmesi söz konusu olur, o zaman kurumsallaşma vuku bulur” (a.g.e., s.81).

Bu durumda, farklı mutatlaştırmalar, farklı sosyal kurumları ortaya çıkaracaktır. Bu anlatıda dikkat edilmesi gereken husus, bu ilişkinin ‘mütekabiliyet’ çerçevesinde gerçekleşiyor olmasıdır. Özneler, mutatlaşan davranışları ile kurumsallaşırlar ancak, kurumlar (nesne), öznelere dikte ettiği ve öznenin de kullanırken rahatlık hissettiği mutatlıklarla özneyi nesnelleştirir.

Kurumlaşan gruplar açısından tarih ve kontrol kaçınılmaz olarak öznenin kabul etmesi gereken iki başlık halini alır. Grubun özneyi ve öznenin grubu tipleştirmesi, geçmişten geleceğe yönelmiş bir tarih içinde devam eder. Ayrıca bu tarih dizgesinde yer alan özneyi kontrol etme görevi de kuruma aittir. “İnsan faaliyetinin bir kısmının kurumlaştığını söylemek, hal hazırda bu insani faaliyetin sosyal kontrol altında sınıflandırıldığını söylemek demektir” (a.g.e., 2018, s. 83).

Kurumsallaşma çabası, insanoğlunun nüvesinde bulunan bir ihtiyacın karşılığıdır. İki birey bir araya gelse bile, karşılıklı iletişim içinde bulunan bireyler, bir diğerinin ne yapabileceğini, hangi durumda nasıl davranacağını veya en azından nasıl davranması gerektiğini bilmek veya öngörmek ister. Bu açıdan bakıldığında, sosyal yaşamın trafik kuralları, aynı çevrede bulunan diğer tüm özneleri rahatlatacaktır. Kurumlaşma ile oluşan kurallaşma, sosyal bir düzeni inşa etmektedir. Tanıklık ise bu kurallara uymak zorunluluğunu, gönüllülük haline getirir. Böylece, burada ve şimdi bulunan her özne için bu kurumlaşma bulaşıcı bir hal alır. İki kişi arasında meydana gelen bu kurumda,

üye sayısı arttıkça ilk davranış normları kurumun davranış normları haline gelir ve tartışılamaz.

Durkheim, bu durumu 'choseite' olarak adlandırır. Ona göre grup üyelerinin sayısı arttıkça veya bir başka ifade ile grubun çekim gücü diğer gruplara göre güçlendikçe, ikili ilişkilerle ortaya çıkan davranış kalıpları tarihsel 'sosyal olgular' halini alır ve böylece sosyal yaşamın gerçekliği kristalize olarak kurumlaşır (a.g.e., s. 88-89). Elbette nesnelleşen tüm bilgiler dil ile aktarılır. Artık bu bilgiler yeni üyeler açısından verili bilgiler haline gelir ve sosyalizasyon vasıtasıyla içeriği arttırılarak yeniden yapılandırılır. "Kurumsal bir dünya, nesnel bir gerçeklik olarak tecrübe edilir" (a.g.e., s. 89). Ancak burada dikkat çekmesi gereken husus, söz konusu kurumsal yapının birey öncesi var olduğu ve sonra da var olmaya devam edeceğidir.

Ancak asıl tartışma konusu, kurumun içsel mi yoksa dışsal mı olduğuna doğru evrilmektedir. Berger ve Luckmann açısından kurumlar dışsal nesnelerdir ve özneden bağımsız olarak yaşamlarına devam ederler. Özne onları içe bakışla anlayamaz. Baskılayıcı sosyal kalıpları, öznenin uyması gereken kuralları hatırlatmakla kalmaz, öznenin bu kuralları içselleştirmesini de talep eder. Berger ve Luckmann, öznenin tıpkı doğayı tanımak için dışarıya çıkmaları gibi, dışarı çıkmak/sosyalleşmek ihtiyacı duyacaklarını ifade ederler. Tüm bunlarla beraber kurumlar, insanın dışında ontolojik olarak bir şey ifade etmezler. İnsan tarafından ve insan ihtiyaçlarını karşılamak için inşa edilen bu kurumlar, özne ile doğrudan doğruya iletişim ve etkileşim içindedirler. "Dışsallaşma, nesnelleşme; süregiden bir diyalektik sürecin uğraklarıdır. Bu sürecin üçüncü uğrağı, yani (nesnelleşmiş sosyal dünyanın sosyalizasyon esnasında bilince geri dönmesi aracılığıyla ortaya çıkar) içselleştirme" (a.g.e., 2018, s. 91) halini alır. Bunlar sosyal dünyayı tanımlayan ve olmazsa olmaz duraklardır.

Berger ve Luckmann'a göre sosyal diyalektikten bahsedebilmek için "içselleştirme" bir başka ifade ile sosyal dünya bilgisinin bir sonraki kuşağa aktarılması gerekir. Bununla beraber söz konusu bilgi bir resim, hatıra veya hikaye gibi değil, tarihsel bir gerçeklik olarak aktarılmalıdır (a.g.e., s. 92). Elbette burada ifade edilen içselleştirmenin bir diğer anlamı da öznenin aldığı bilgiyi özümsemesidir. Ancak bu faaliyetin tamamlanmasından sonra bir diğer kuşağa aktarılması mümkün olacakve anlamlı bir bilgi halini alacaktır.

Ayrıca, kurumsal olabilmek tutarlılığı da gerektirir. Her bir kuşak bir sonrakine aynı hikâyeyi bir başka ifade ile aynı sosyal gerçekliği aktarmalıdır. Kurumsal düzeni koruyabilmek için 'kurumsal yapının sosyal gerçekliği' koruyucu bir örtü ile kaplanmak zorundadır ki bu meşrulaştırma örtüsüdür. Diğer taraftan, kurumun korunabilmesi için öznenin sistemde tutulması gerekmektedir. Buradalık ve şimdilik, özneye beyan edilen sosyal gerçekliğin zaman içinde değişip dönüşmesini gerektirir ve böylece yapılandırılmış sosyalizasyon, bireyin zamanın ruhuna aykırı bir zorlanma ile karşı karşıya kalmasını engelleyecektir. Ancak bu süreç bir kereye mahsus değildir. Hem her bir kuşağa ayrı ayrı aktarılmalı hem de yetişkinlere tekrarlanarak onların sosyal gerçeklikten uzaklaşmaları engellenmelidir. Bu nedenle, kurumsallaşmış ve nesnelleşmiş olarak ortaya çıkan 'sosyal kontrol mekanizmaları' bireyin farklı kurumlarca cezbedilmesini engellemelidir ve bu nedenle bir 'otorite' halini almalıdır.

Bununla beraber, otoritenin gücü de ayrı bir sosyal gerçeklik olarak inşa edilmelidir. Hiç kuşku yok ki otoritenin tesis edilebilmesi için, söz konusu kurumun ceza verebilme kabiliyetinde olması gerekmektedir. Bu durumda, sosyal gerçekliği sürdürmek üzere inşa edilen otorite, dışlama da dahil olmak üzere, cezai yaptırımlar uygulamalıdır. Tam da bu nedenle, "(ç)ocuklara davranışları öğretilmeli ve daha sonra hizada tutulmalıdır" (Berger & Luckmann , 2018, s. 93). Güç kullanabilme kabiliyetinde olan tüm sistemlerin 'siyasal' bir sistem olduğu dikkate alındığında, sosyal gerçekliğin yaşadığı ve sürdürülüğü kurumun da siyasal[4] bir kurum olduğu ortaya çıkacaktır.

Yukarıda belirtilen hususları hemşehriler arasındaki ağlara uyguladığımızda, hemşehri ağlarının da güç kullanan birer kurum olduğu, mevcut sosyal gerçekliğini zaman ve uzama göre yapılandırdığını, kadim bilgilerinin, günün koşulları çerçevesinde yapılandırılarak bir sonraki kuşağa aktarıldığını, yetişkin bireylerin başka sistemlerle olan ilişkilerinin kurumu yıpratmaması için sosyal medya vasıtasıyla hatırlatmalar yapıldığını söylemek mümkündür.

---

[4] Siyaset teriminin Arapça kökeni itibariyle seyislik, at idaresi kökeninden geldiğini ifade eden düşünürler bulunmaktadır. Ancak, Ülkemizde aynı anlamda kullanılan ve Yunanca kökeni bulunan politika ise oikos (hane/ev) kökünde türediği, evlerin dışındakinin yani, şehirin (Polis) idaresi anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu iki kavram Platon'da buluşmuştur. Platon açısından politik çoban imgesi ile şekillenir.

Kurumsal düzenin temel bilgisi "teori-öncesi" bilgidir. (a.g.e., 2018, s. 98). Bu bilgiyi 'reçete bilgi' olarak tanımlamak mümkündür ancak bu temel bilgi, kurumsal bir davranıştan söz edebilmek için gerekli olan tüm dinamikleri içinde barındırmaktadır. Örneğin, hemşehirlerin cenazelere katılması, bir diğerine yardımcı olması vb. Ancak bu gerçekliğin sadece zorlamayla, cezai işlemlerin uygulanması da mümkün değildir. Söz konusu bilginin toplumun kalbinde yer alması temel amaçtır. Bu reçete bilgi, içselleştirmenin nesnel bir dünya yarattığı kanalları programlar ve dile dayalı bilişsel bir aygıt aracılığıyla nesnelleştirir.

İnsanoğlunun yaratığı kurumsal gerçekliklerin tarih düzleminde yok olduğu bilindiğinden, sosyal yaşam imbiğinden geçerek süzülen bilgi bir sonraki kuşaklara aktarılacak bilgi paketleri haline de dönüşmektedir. Aksi halde, öznenin tecrübelerinin gerek kendisinin gerekse diğer öznelerin belleğinde yer alması zordur. Bütün bu güçlüğe rağmen, bellekte yer alan bilgi kümeleri 'tortulaşır'. Tortulaşan bilgi, bir kolektiviteden bir başka kolektiviteye geçtikçe sosyal gerçekliğin de aktarılması sağlanacaktır.

Bu fiilin gerçekleştirilmesi ile beraber, nesnelleşmenin tamamlandığını, böylece mevcut kuşağın bilgilerinin tazelenmesinin ve bu bilgilerin yeni kuşaklara aktarılmasının mümkün hale geldiğini ifade etmek mümkündür. Ancak, Berger ve Luckmann'a göre reçete bilgi özü değiştirilmeden, yeniden yapılandırılsa da dil ancak monotetik olarak inşa edilmesi durumunda tortunun kalıcılığı sağlanacaktır.

Elbette kurumun varlığı için kurumsallaşma açısından ifade edilen kavramlar yeterli değildir. Kurumsallaşma 'negatif yönelim' gereksinimi hissedecektir. Negatif yönelim, mutlak surette olumsuz ve kısa vadede çözülmesi gereken bir konunun tespiti ile başlayacaktır. Bu konuya bir çözüm bulunsa bile kurumun devamı açısından başka bir sorunlu konunun tespit edilmesi gerekecektir. Bununla beraber, en az bir adet olmak kaydıyla 'sürdürülebilir' bir probleme ihtiyaç vardır ki Berger ve Luckmann buna 'kalıcı problem' adını vermiştir. Örneğin X ilinden İstanbula göç etmiş olanların, hangi konuda olursa olsun yardıma ihtiyaç duyuyor olması, kalıcı bir problem için örnek teşkil edebilir. Kurumun meşruiyeti için bu sorun devamlı olarak vurgulanmalı, çözüm yollarının arandığına dair gayretin gösterildiği sistematik olarak ifade edilmeli ve daha da önemlisi, öznelerin sorun ve çözüm yolları hakkında bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

“Her türlü aktarım, bir çeşit sosyal aygıtı gerektirir. Bu demektir ki bazı tipler aktarıcılar olarak, diğer bazıları da geleneksel ‘bilginin’ alıcıları olarak adlandırılırlar” (Berger & Luckmann , 2018, s. 104). Halk oyunları, özdeyişler, atasözleri, geleneğin aktarılması için birer araçtır. Günümüzde sosyal medya ise aktarım alanıdır. Facebook hemşehri sayfaları bu bilgi kümesinin aktarılmasında en kullanışlı mecra haline gelmiştir. Bunun sebebi ise aktarımın sadece sözlü olarak değil, amblemler, bayraklar, kısa filmler, yöresel müzikler ve en önemlisi mitler vasıtasıyla gerçekleştirilme kabiliyetidir. Ancak bunların da yetersiz kaldığı noktada din, milliyet gibi üst aidiyet kavramları devreye girecektir. Üts aidiyet ile bezenmiş mitler, kurumun ilintisinin sağlanması açısından, çok daha güçlü bir aktarım elde edilmesini sağlamaktadır.

Bununla beraber, sadece bilinmesi gereken şeyler değil, ayrıca bilinmemesi, tadılmaması, yapılmaması, kullanılmaması gereken şeyler yani tabular da bu çerçevede aktarılarak kurumun esasları belirlenmiş olacaktır. Bu faaliyetin iktidarın belirlediği sınırlarda geliştiği unutulmamalıdır.

Meydana gelen nesnelleşmeler ‘öz-bilinci’ yapılandırmaya başlayacaktır. Benlik, söz konusu nesneler ile iktidar tarafından belirlenen kalıba girmek zorundadır. Berger ve Luckmann açısından birey, bu tipleştirilmiş davranış örüntüleri ile özdeşleşerek, kurumun bir alt unsuru halini alacaktır (Berger & Luckmann , 2018, s. 103).

Kurumun içindeki bir bireyin tipleştirilerek nesnel hale gelmesi, tüm öteki özneleri de etkiler. Artık sosyal hayatın içinde karşılaştığı ve bir birey olarak görmesi gereken ötekiler de ‘tipler’ halinde algılanır ve öznenin bilincinde yer eder. Bu durumda özne, ötekilerde olduğu gibi kurumsal bir rol üstlenmek zorundadır. Çünkü kurumun nesnelliğinin ifadesi, üyelerinin üstlendikleri roller ile ortaya çıkmak zorundadır. Rollerin ifa edilmediği, bir başka ifade ile bireyin temsilleri yeterince yerine getirmediği bir durumda, kurumun varlığından bahsetmek de mümkün olmayacaktır.

Roller, makroskobik açıdan kurumu ifade ediyor olsa da mikroskobik açıdan kuruma dahil olan tüm bireylerin davranış kalıplarında yer almak zorundadır. Örneğin, bir hemşehri grubunda aynı konuda iki farklı rol icra edilmemeli, aynı halk oyunu farklı çeşitlerde oynanmamalıdır. Bununla beraber, o yöreye ait olduğu iddia edilen davranış kalıplarını sergilemek, bu rolü icra etmek asli görev halini almalıdır. Ayrıca, bilgi kümesinin bir sonraki kuşağa aktarılması da söz konusu rollerden biridir.

Roller ile pekişen bu kurumlar, kendisi ile özdeşleşmiş özneler dışında hiç kimsenin katılımına müsaade etmez ve neredeyse gizli bir yapı oluşturur. Bu durumda söz konusu kurumun gerek içeri yönlü gerekse dışarı doğru meşrulaştırılması gerekmektedir.

2.2.6.1.2 Meşrulaştırma

Meşrulaştırma, sosyal olarak yapılandırılan evrenin sürdürülmesi için gerekli zemini hazırlar. Bunu yaparken en büyük yardımcısı ise 'hiçleştirme'dir. Hiçleştirme, kurum tarafından meşru olarak görülmeyen olguların sistemin dışına çıkartılması veya gerektiğinde yok sayılmasıdır.

Sosyal dünyada nesneler dil vasıtasıyla gerçekleşir ve tüm meşrulaştırma faaliyetleri de yine dil üzerinden yapılandırılır. Meşrulaştırmanın amacı, sosyal gerçekleri meydana getiren düzlemde yer alan ve daha çok zaman içinde ortaya çıkan boşlukların doldurulmasıdır. Bu dolgu malzemesi, bilginin yeniden yapılandırılmasıyla meydana gelir ve tıpkı epistemolojide olduğu gibi bir haklılandırma faaliyetidir. Sosyal yaşamın çelişkili ve karışık yollarından geçen bireyin, söz konusu çelişkileri makul bir zararla atlatabilmesi ve bunun yanı sıra, bireyin aidiyet duyduğu kurumla olan ilişkilerinin zedelenmemesi için meşrulaştırma önemli bir kurumsal faaliyet olarak ortaya çıkar.

Meşrulaştırma, alışkanlıklar ve kurumsal kültürün yanı sıra, genel geçer doğru ve yanlışlara ilişkin bilgiyi de içermektedir (a.g.e., s. 139). Örneğin, hemşehrilik kimliğine sahip olan bir öznenin hangi coğrafyaya ait olduğunu, hiçbir soru işaretine yer vermeksizin bilmesi ve bu aidiyetine ilişkin meşrulaştırma gerekçelerinden haberdar olması gerekmektedir.

Bilginin dışında bir diğer meşrulaştırma düzlemi ise teorik açıdan önermeleri taşıyan 'açıklayıcı şemalardır'. Atasözleri, deyişler, mitler, hikâyeler, türküler, şiirler önemli meşrulaştırma araçlarıdır. Bir diğer meşrulaştırma yöntemi ise kurumun iç eğitimidir. Bu dini bir toplantı, bir düğün veya mesleki bir eğitim adı altında gerçekleşebilir. Bu yöntemin en önemli özelliği törensel faaliyetlerin kuşaktan kuşağa taşınmasındaki kolaylıktır.

Diğer taraftan sembolik evren, meşrulaştırmanın bir diğer düzlemidir. Sembolik evren, tüm meşrulaştırma alanlarını ve tüm kurumu baştan sona saran bir yapıdadır ve bütünleştiricidir. Özne tüm düzlemleri bu evren içinde bulur ve anlamlandırır. Sembolik evren, diğer tüm evrenlerin fenomenlerini kendi çerçevesi içinde anlamlandırarak

öznenin diğer düzlemlerden elde ettiği tecrübeleri bütünleştirerek, olağan dışı tecrübeler karşısında gündelik yaşamın gerçekliğine dönmesini sağlamaktır (a.g.e., s. 145-147).

Sosyal bir varlık olan öznenin gerek kendi deneyimleri gerekse anonim olmayan tarihi bilgisinin yeknesak hale geldiği, bir başka ifade ile diğer öznelerle aynı şekilde düşünmeye başladığı yer de sembolik evrendir. Bu tarihsel süreç, geçmişten geleceğe anlamlı bir yapılaştırma ile birlikte öznenin öngörüsünü sağlar.

Sembolik evren, tüm bu olumlu özelliklerinin yanı sıra, bu sembolerin bir kuşaktan diğerine aktarımı sırasında zorluklar yaşar. Öznenin başka evrenlerle ilişkisi, dahil olduğu evreni sorgulama ihtiyacını meydana getirdiğinde, sembolik evrenin kendi kendini meşrulaştırma kabiliyeti de zayıflayacaktır. Bunun en önemli sebebi, sembolik evrenin ve onu oluşturan paralel düzlemlere ait olguların, insanoğlu tarafından üretilmiş ve zaman- uzam değişikliği sırasında yeniden inşa edilmiş olmasıdır. Bu nedenle, her inşa faaliyeti bir kopuşu ifade etmektedir. Bu kopuşu uygun görmeyen mevcut durum, mevcudun devam etmesini temin etmek için, sembolik evreni oluşturan sembolleri, daha sonra tartışılması mümkün olmayan mitolojik veya din ve milliyet gibi kavramlarla güçlendirir. Çünkü, "(b)ir kavramsal aygıt olan mitoloji, sembolik evrenin naif düzlemine en yakın düzlemdir" (a.g.e., 2018, s. 165). Gerçeklik sınırı aşılsa bile, öznelerin sorgulamaktan kaçınacağı bir alanı işaret eder. Kaldı ki "(m)itolojik düşünce, insan dünyası ile tanrılar dünyası arasındaki süreklilik dahilinde işler. Teolojik düşünce ise, bunlar arasında başlangıçta var olan süreklilik artık kopmuş göründüğü için bu iki dünya arasında aracılık etme işlevi görür" (a.g.e., 2018, s. 166). Dinin temelini meydana getiren teolojik kavramlar, sosyal gerçekliğin anlamda yaşam düzleminin mitolojik düzleme, davranışta ise mitolojinin yaşam düzlemine doğru kaymasına sebep olmaktadır. Bu nedenle teoloji, mitolojiye nazaran daha günceldir ve mevcut sosyal gerçekliğin yapılandırılmasında kullanılabilir bir yapı ile kurumsal alanda önemli bir yer işgal etmektedir.

Berger ve Luckmann, sosyal olarak inşa edilen her yapının ki buna sembolik evren de dahil olmak üzere, felsefeyle olan ilgisini içeren 'Ne' söylendiğinden çok, 'Kimin' söylediği sorusuna cevap aramak gerektiğini ve böylece sosyoloji ile bağlantısının kurulabileceğini ifade etmektedir.

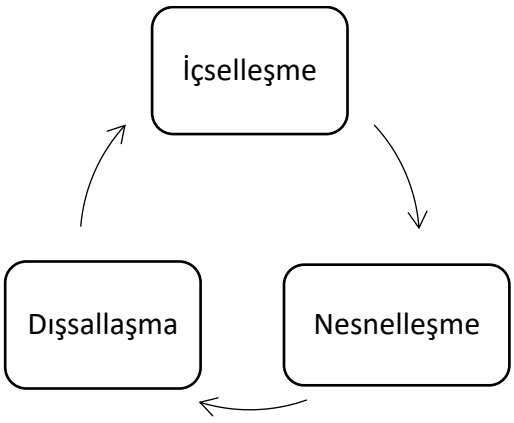
Her ülkenin, her toplumun ve nihayetinde her grubun bir iktidarı olduğu gerçeği, sosyalizasyonun ve bu süreçte oluşan gerçekliğin kontrol edilebildiğini ifade eder. İster

sözlü ister yazılı veya sosyal medya vasıtasıyla olsun, tekelci gelenek çerçevesinde örgütlenmiş iktidarın bu meşrulaştırma ile varlığını sürdürebileceğini düşünmek gerekmektedir. Bu iktidar mücadelesi, sadece içeriye yönelik değil, aynı coğrafyada yaşamalarına karşın farklı sosyalizasyon süreçleri ile oluşmuş sosyal gerçekliklerin birbiri ile çatışması ve kendi kamusal alanlarını geliştirmeye çalışılması şeklinde, dışarı doğru da gerçekleşmektedir. Tarih, farklı inanç örüntüleri sebebiyle, birbirini yok etmek isteyen gruplar/cemaatler ve devletlerin örnekleriyle doludur.

2.2.6.2 Öznel Gerçeklik Olarak Toplum

Toplum aygıtının bir gerçeklik olduğu açıktır. Ancak bu gerçeklik kurumlaşan ve meşrulaşan bir nesnellikle ifade bulduğu gibi, öznel bir gerçekliği de sergileyecektir. Eğer bunlardan herhangi biri eksik olursa, sosyal gerçekliğin yapılandırılmasından söz etmek mümkün olmayacaktır.

Toplumsal gerçekliği kesintisiz süre giden ve dışsallaşma, nesnelleşme ve içselleşmeden oluşan bir diyalektik süreç olarak ele almak gerekmektedir. Toplumun devamlılığı için bu üç süreç eş zamanlı olarak ele alınmalıdır.

Şekil 2: Berger ve Luckmann'da Öznel Gerçekliğin İnşası *(Berger & Luckmann , 2018, s. 193)*

Özne ve sosyal dünya devamlı bir ilişki içindedir ve içselden dışsala veya tam tersine bir bilgi aktarımı hali söz konusudur. Sosyal gerçekliğin yapılandırılmasında kullanılan bilgi dışarıdan alınarak özümsenir. Böylece bilginin içselleştirilmesi de mümkün olacaktır. Birey tarafından içselleştirilen ve bir davranış kalıbı halini alan bilgi örüntüsü nesnelleşmiş hale gelecektir. Birey, bu bilgiyi kuşaktan kuşağa aktararak bilginin

dışsallaşmasını sağlayacaktır. Bu işlem hem kurumsallaşmada hem de meşrulaşma sırasında geçerli olmaktadır.

Öznel gerçeklik olarak toplumun kurulması iki basamaklı bir süreç çerçevesinde gerçekleşir. Bunlardan ilki 'asli sosyalizasyon' olarak nitelendirilen ve sembolik evrenin de içinde bulunduğu gerçekliğin sosyal inşasını sağlayan sosyalizasyon, bir diğeri ise diğer paralel evrenlerle ilişkinin sağlıklı olarak sürdürülmesini amaçlayan 'tali sosyalizasyon' şeklinde tanımlanır.

Belirli bir coğrafyada, belirli bir sosyal ilişkiler ağı içinde ve daha da önemlisi belirli bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelen özne, hiçbir toplumsal yapıya dahil olmasa da önemli bir kültürel sermayenin sahibidir. Sosyalizasyonun tamamlanması adına yapılacak ilk işlem içselleştirme olacaktır. Genel olarak içselleştirme, öznenin dışarıda şahit olduğu, tüm nesnelere dair olguları anlamlandırarak kavraması ve yorumlaması anlamına gelmektedir. Cisimleri ve şekilleri içselleştirmek, sosyalleşme faaliyetinde önemli olmasa da ötekilere yönelik anlamlandırmalar sosyalizasyon sırasında önemli bir yapı taşını teşkil eder ve bu adım vasıtasıyla dünyayı anlamlandırma mümkün olmaktadır. Özne, simgesel olarak inşa ettiği bu dünyayı, zaman ve uzam çerçevesinde yeniden yapılandırabilir (a.g.e., s. 194). Öznede vücut bulan duyum algısı, ötekileri seçmek, onların tumları çerçevesinde bir anlam verebilmek için de kullanılabilir. Böylece, ötekilerin haricindekiler, bir başka ifade ile bizim gibi olanlarla bir sosyal çevre inşa ederek bir arada yaşamak mümkün olacaktır. Bu durumda içeri yönelik sosyalizasyonun tamamlandığı söylemek mümkün olur. "Asli sosyalizasyon, bireyin çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalizasyondur" (a.g.e., s. 195). Çocukluk döneminde karşılaşılan anlamlı ötekiler, içinde bulunulan nesnel sosyal yapı ile birey arasında iletişimi sağlar ve tampon bir yapı kurar. Böylece sosyal dünyanın, ötekilerden kaynaklanan gerçekleri, özneye ulaşmadan filtrelenmiş olur.

Tali sosyalizasyon ise öznenin içinde bulunulan toplumun, nesnel açıdan farklı birimlerinden herhangi birine girebilmesi için gerekli olan bilgi kümesinin edinilmesi faaliyeti olarak tanımlanabilir.

Aile, hemşehriler vb. isimlerle nitelendirilen anlamlı ötekiler tarafından sürdürülen asli sosyalizasyonda iletişim duygusal süreçlerle gerçekleşir. Çocukluk çağındaki özne, bu anlamlı ötekileri referans alır ve onlarla kendini özdeşleştirir. Bu özdeşleştirme ile

birlikte içselleştirme de gerçekleşir. İşte tam da bu an itibariyle çocuğun kültürel kimliği ve dolayısıyla benliği şekillenmeye başlar. Elbette bu süreçte verili bir kimlik örüntüsü bulunmakla beraber, çocuk bu kimliği içselleştirerek edinir. Özne, anlamlı ötekilerin sadece kim olduklarını veya rollerini değil, onlara ait sosyal dünyanın örüntülerini de içselleştirecektir. "Kimlik, nesnel anlamda, belirli bir dünya içinde işgal edilen konum olarak tanımlanır ve öznel anlamıyla da sadece bu dünya ile birlikte edinilir" (a.g.e., s. 198).

Asli sosyalizasyonla beraber, kendi sosyal grubuna ait davranış kalıpları şekillenen öznenin bir sonraki adımı ihtiyaçların giderilmesi için gerekli olan tali sosyalizasyondur. Tali sosyalizasyon hem sosyal hayatın gereksinimi hem de asli sosyalizasyonun tamamlayıcısı halini alır (Şekil 3).

Şekil 3: Öznenin Sosyalleşme Süreci

Özellikle modern dünyanın sanayi toplumlarında ortaya çıkan iş bölümü temelindeki dayanışma, öznenin kendi kültürel kimliğinin dışında ve farklı sosyal çevrelerde bulunmasını gerektirir ki bu alt dünyaların sosyal gerçekliğinin de içselleştirilmesi gerekecektir.

Bu durumda "….tali sosyalizasyon, role özgü bilginin, yani dolaylı veya dolaysız olarak iş bölümünden temellenen rollerin edinilmesidir" (a.g.e., s. 207). Tali sosyalizasyonun belki de en önemli özelliği hiçliğin içinde inşa edilememesi, ihtiyaçlar temelinde oluşmasıdır.

Bir diğer özelliği ise, asli sosyalizasyon sırasında ihtiyaç duyulan duygusal süreçlere, tali sosyalizasyon sırasında ihtiyaç duyulmamasıdır. Ancak, meydana gelen sosyal gerçekliğin korunması, ayrı bir gerekliliktir.

2.2.7 Sosyal Gerçekliğin Korunması

Bir kurumu oluşturan nesnel ve öznel gerçekliğin yaşam dünyasında korunması sırasında önemli güçlükler yaşanmaktadır. Nesnel gerçeklik özneler arası bir uzlaşı halinde bulunduğundan, onun zayıflaması için öncelikle öznel gerçekliğin yıpranması gerekir.

Özne, sosyal hayatın gerçekliği sırasında farklı kurumlarla bir araya gelir. Bunların tecrübesinin, öznenin tecrübesinden daha baskın olması durumunda, diğer kurumun tecrübesinin ve yarattığı güçlü duygunun 'paranteze alınması' mümkün olmayacaktır.

Bu nedenle kimliğin inşası diyalektik bir sosyal süreçle gerçekleşmektedir. Bu diyalektik ilişkinin temelinde sosyal süreçler yer almaktadır. Burada sadece öznenin tutum ve davranışı değil, toplumun yapıp-etmeleri de kimliğin edinilmesinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak bahsedilen bu süreç statik bir süreç değil aksine, dinamik bir süreci işaret etmektedir. Özne-nesne, özne-toplum arasında yaşanan ilişkiler, kimliğin yeniden inşasına sebep olacaktır. Bu durumda, sosyal gerçekliğin içinde devinen öznenin kimliğini, kolektif kimlik şeklinde ifade etmek mümkün görülmemektedir.

Burada dikkate alınması gereken husus ise, sosyal yapıyı teşkil eden gruplar ve bu gruplara dahil olan bireylerin tarihsel arka planları ve üyesi oldukları birincil grupların kimlik örüntüleridir. Bu durumda bizlerin, sosyal hayatın içindeki kültürel kimliğin, bireyin benliğine yönelik etkisini dikkate almamız gerekmektedir. Kültürel kimlik, zaman içinde yıpranması en güç olan kimlik örüntüsüdür. İnsanoğlu, tıpkı genetik yapısını sürdürme isteğinde olduğu gibi, kültürel kimliğini koruyarak sürdürmeye yönelik arayışlar içindedir. Ancak zaman ve uzam değişkenleri ile oluşan gerçeklik, söz konusu konuma ve korunma gayretini olumsuz etkilemektedir.

Bu durumda kültürel kimliğin etrafında şekillenen kültür ve bu kültürel yapının kristalleşmesi ile oluşan kültürel kimlik, sosyal gerçekliğin yeni nesiller için kurumsallaşma duygusunu taşıyarak aktarılmasında en önemli unsur haline gelmektedir. Ötekilerle ilişkilerimizde bazen kolaylaştırıcı bazen ise zorlaştırıcı bir etki yaratan kültürel kimlik, anlamlı ötekilerle inşa edildiğinde, gerçekliğin sosyal inşası sırasında değişmesi en zor yapı taşlarından birini işaret etmektedir.

3 KÜLTÜR, KİMLİK ve KÜLTÜREL KİMLİĞİN İNŞASI

3.1 Berger ve Luckmann'da Kültürel Kimliğin İnşası

Berger ve Luckmann, modern dünyanın iletişim koşullarında, kültürlerin temasının kaçınılmaz olacağını düşünerek, iki kültürel evreninin karşılaşması sonucunda meydana gelebilecek iki sonuca dikkat çeker. Bunlardan ilki çatışma bir diğeri ise uyum gösterme olarak karşımıza çıkacaktır.

Onlara göre meşrulaştırma, toplumsal gerçekliğin içinde süregiden ikincil anlamların nesnelleşmesidir. Bir gruba ait toplumsal gerçekliğe ilave edilen veya eklemlenen kültürel kimliğin, gerek grup üyelerinin mevcut 'münferit kimlikleri' ile gerekse 'grubun amacı' ile uyumlu hale gelmesi ve eski kültürel kimliğe eklenmesi şeklinde ifade edilmektedir. Berger ve Luckmann açısından bu faaliyetin meydana gelmesine ve sürdürülmesine sebep olan tek unsur, grup içinde ortaya çıkan bütünleşme arzusudur (Berger & Luckmann , 2018, s. 139). Böylece, aynı sürece dahil olan farklı katılımcıların, aynı veya benzer anlamları ve dolayısıyla kültürel kimliği içselleştirmesi sağlanacak, benzer anlamların inşa edilmesi ise ortaya çıkması muhtemel grup içi çatışmaları da ortadan kaldıracaktır.

Ancak, kurumlara ait kültürel kimlikler, grup üyelerinin kültürel kimlik örüntülerinin oluşturduğu güç ile korunamaz. Bu nedenle mevcut kültürel kimliklerin ve bu kültürel kimlikler ile ortaya çıkan anlamların, "tarihsel ve biyografik" (a.g.e. 139) açıdan tekrar inşa edilmesi ve uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu durumda yapılması gereken işlem, gruba/kuruma ait kültürel kimliğin farklı gözüken taraflarının ve göz çarpan kısımlarının makulleştirilmesidir. Makulleştirme işlemi, gruba/kuruma ait kültürel kimliğin izah edilmesi, anlam yüklenmesi ve haklılaştırılması ile sona erecektir. Bilimsel bir gerçeklikle izah edilen ve normatif bir yöntemle haklılaştırılan kültürel kimlik, meşrulaştırılarak inşa edilir. Berger ve Luckmann açısından meşrulaştırmanın tamamlanması, bir başka ifade ile işlevsel hale gelebilmesi için 'doğrunun ve yanlışın' ortaya konması gerekmektedir (a.g.e. 139).

Kültürel kimliğin inşasında bir diğer meşrulaştırılma yöntemi ise "teorik önermelerin" kullanılmasıdır (a.g.e. 140). Bu teorik önermeler, toplumun değerlerini içeren atasözleri, halk oyunları, menkıbeler, deyişler, müzikler ve folklorik diğer unsurlar olabilir. İnşa

yöntemlerinden bir diğeri ise, "kurumsal bir kısmın, cisimleşmiş bir bilgi gövdesi aracılığıyla meşrulaştırıldığı belirgin teorileri" içermektedir. Bu meşrulaştırma ile birlikte, bireyin davranış kalıplarına yönelik olarak uyulması gereken davranış kalıpları tesis edilir ve böylelikle, kültürel kimlik de inşa edilmiş olur (a.g.e. 141). Ancak bunların dışında en önemli inşa faaliyeti, sembolik evrenlere yönelik gerçekleşmektedir. Sembolik evrenler "gündelik tecrübelerden başka gerçekliklere atıfta bulunan göstergeleştirme süreçleridir" (a.g.e. 142).

Bundan önce inşa edilen meşrulaştırma düzlemleri, kurumlaşmanın sonucunda meydana gelen kültürel kimliğin düzleminen çevresinde çalışmaktadır. Ancak sembolik etkileşime konu olan meşrulaştırma düzlemleri ise ötekinin kurumsal kimliği ile karşılaşmakta ve ona ait kimliği içselleştirmektedir. Bu kültürel kimlik inşası, diğer sembolik evrenlere uyum sağlamak için de kullanılır. "Bir toplum, oldukça farklı bir tarihe sahip başka bir toplumla karşılaştığında, evren-idame kavramsallaştırmalarının nedeni de belli olur" (a.g.e. 160).

Bu nedenle, kültürel kimlik örüntüsünün esası 'temastır'. Bu karşılaşma sonucunda meydana gelebilecek sorunlar grup içi sorunlara nazaran daha şiddetli hale gelmektedir. Çünkü, söz konusu olan herhangi bir sembolik alan değil, kültürel kimliktir. Bireyin ve dolayısıyla grubun karşısına çıkan yapı, kültürel kimliği ile meşrulaştırılmış, farklı ve resmi bir organizmadır. Rijit bir kültürel kümlik, başka kültürel kimliklerle karşılaştığında, diğer grup açısından bir kültür şoku oluşturmaktadır (a.g.e. 162). Ancak, genel yapıyı ve süreçleri inşa edebilme kabiliyeti olan gruplarda meydana gelen karşılaşmalar, tampon kurumların oluşturulması vasıtasıyla, tıpkı hemşehri ağlarında olduğu gibi, çok daha az hasarla atlatılabilmektedir.

3.2 Sosyal Gerçekliğin İnşasında Kültür Kavramı

Berger ve Luckmann'da kültür kavramı özne üzerinden değil, sosyal çevre üzerinden inşa edilerek özneye aktarılmaktadır. Bu yapısalcı yaklaşımın en önemli sebebi, gerçekliğin sosyal inşasına giden yolda bir kurum halini alan yapının, kültür vasıtasıyla meşrulaştırılıyor olmasıdır. Bunun, Bourdieu'ye atıfta bulunarak kültürü, toplumsal dünyada oluşan ekonomik ve sosyal farklılıklardan muhafaza etmek için kullanılan bir gereç, bir başka ifade ile "sınıf farklılıklarının ve sosyal hiyerarşilerin oluşturulması ve korunması için icat edilmiş bir teknoloji" şeklinde belirtildiğini ifade etmek mümkündür (Bauman Z. , 2015, s. 7).

Bir etkileşimler örüntüsü olarak ifade edilebilen kültür, diğerlerinin davranış kalıplarının dışında veya onlara karşı negatif temsiller çerçevesinde sürdürülebilir. Ben ve ötekinin bir ilişki kalıbına yerleşmesi ile birlikte kimlikler de belirgin hale gelecektir. Ötekinin varlığı negatif bir duygu yükü yaratsa da öznenin kendini tanımlamasına yardım eder ve kolektif kimliğin yapı taşını oluşturur. Berger ve Luckmann'da bu konuyu ele alır, farklı kültürlere sahip grupların karşılaşması ile "kültür şoku" (Berger & Luckmann , 2018, s. 161) yaşanacağını belirtirler.

Bu açıdan bakıldığında kültür, birleştirici özelliklerinin yanı sıra, parçalayıcı bir işleve de sahiptir. Kültürün genel olarak ötekileri de yaratmasına, farklılıklara olan tahammülü azaltmasına sebep olduğu görülmektedir. Bunun en çarpıcı örnekleri gündelik hayatta karşılaştığımız temel dikotomilerdir: Yüksek kültür karşısında halk kültürü, burjuvazi karşısında emekçi kültürü bu kapsamda verilebilecek örneklerdendir (Arslantaş, 2008, s. 105).

Friedman, kültürü geçmişten koparmaz. Ona göre "kültür, yaşanan zamanın ürünü olan bir eylemin geçmişin değerleriyle uygulamaya konulmasından ibarettir" (Friedman, 1992, s. 196). Sorokin ise, karşılaştığımız herhangi bir kültürel yapılanmada veya yeni bir kültür olgusunu başlatmada bireylerden öte, yukarı tabaka ve serbest meslek sahibi orta tabakanın etkili olduğunu belirtir. Bu piramit aşağı doğru da etkili olur ve gerekli süre sonunda diğer sosyal tabakaların da kültürü değişmeye başlar. Sorokin'in atıfda bulunduğu piramit yapıda 'taklit' bir çeşit gelenektir ancak, piramidin altındakiler üstü taklit etmekte, üsttekilerin ise alt tabakaya yönelik ilgileri daha zayıf olmaktadır. Sorokin kır kültürünü kalıcı ve genel geçer olarak görmekte, kent kültürüne yönelik taklit isteğinin ise toplumun kültürel yapısı üzerinde olumsuz bir etki yaratabileceğini ifade etmektedir (Sorokin, 1972, s. 250-251'den aktaran Arslantaş, 2008, s. 105).

Welsch, ise kültüre zamanın bir türevi olarak yaklaşır. Ona göre toplumun veya söz konusu toplumu oluşturan bireylerin kültürünü yeknesak bir yapıda veya toplumu oluşturan gruplara ait kültürün her birini farklı düzlemlerde düşünmek gerçekçi değildir. Bu nedenle, post-modern dünyada kültürlerin farklılaşması ve karmaşık hale gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Post-modern dönemde bireylerin karmaşık ağlara karışmaları, kolektif kültürlerin oluşmasını sağlayacaktır (Featherstone ve Lash, 1999, s. 3).

Berger ve Luckmann'ın belirttiği kültür şoku ve sonrasında meydana gelmesi muhtemel olan çatışmanın ulus devletler arasından, ulus devleti kuran topluluklar arasına doğru

yayılmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle, ulus devlet içi kültürü yeknesak bir şekilde algılamak ve her türlü tedbiri bu çerçevede almak, bireyin yaşadığı çevrede bireysel kimliği ile kolektif kültürü, sosyal yapı ile bireysel eylemi anlamasını engeller (a.g.e., s. 2).

Modem-öncesi dönemde kültür, toplumun yönetilmesinde kullanılan bir araç halini almıştır. Bunlardan en kullanışlı olanları dinsel kurumlar, kalanı ise gelenekler şeklinde bulunmaktaydı. Elbette, topluluğun biyolojik ve fiziksel farklılıkları da kültürel olguların inşa edilmesini sağlıyor ve böylece sorgulanmaksızın kullanılmasına imkân sunuyordu. Ancak modernliğin icadı ile birlikte, sosyal çeşitlenmenin artması ve bundan daha da önemli olmak üzere, dayanışma kavramının kurumları inşa etmesi sonucunda kültür, farklı grupların içsel müdahaleleri ile karşı karşıya kalmaktaydı.

Kent toplumunun çoklu kültürel yapısı ile kırsalın yerleşik tekil kültürünün arasında gidip gelen modern dünya, bireyleri modern-öncesi dönemin kültürel referanslarından uzaklaştırıyordu. Bunların en önemlileri kültür-doğa ilişkileri ve bir nesilden bir diğerine aktarılan gelenekler ve daha da önemlisi din vasıtasıyla şekillenen etik kodlardı (Giddens , 2010, s. 161-166). Modern öncesinin tek tip kültürel yapısının yerini modernliğin kültürel çeşitliliği alırken, tek tip insanla karşılaşmanın yarattığı rahatlık ortadan kalkıyor, ötekinin kültürüne uygun davranma ihtiyacı, nezaket adı altında ortaya çıkıyordu.

Modernliğin göçleri de arttırması sebebiyle, dünya nüfusunun önemli bir bölümü gerek biyolojik gerekse sosyo-kültürel anlamda biricik bir haldeki varlığını, öteki ile bir araya gelerek kaybetme durumuyla yüzleşti (Bauman Z. , 2018, s. 19). Aslında bir korunma mekanizması olarak da ifade edilebilecek kültür, bu biricikliği muhafaza etmek için araçsallaştı. Bauman'a göre "kültür, kahraman olmayan, sıradan insanların günbegün, olağan bir şeymiş gibi kahramanca işler yapmalarını sağlayan bir kurmacadır" (a.g.e., s. 116).

Hardt ve Negri açısından modern dünyanın kenti, kültürel ortak alanların içinde en dinamik olanıdır. Kentin kültürel yapısı emeğin oluşturduğu bir şey olmanın yanı sıra, gelecekteki üretimin araçlarını içermesi açısından da önemlidir. Söz konusu alanın herhangi bir coğrafi tanımdan ibaret olduğunu düşünmek doğru değildir. Paylaşılan bu uzam, iletişimi, etik kodları, sosyal ilişikleri ifade eden "toplumsallık tarzlarını" kapsamaktadır (Harvey, 2013 , s. 151).

Berger ve Luckmann açısından farklı bir toplumla temas eden bir diğer toplumun, yaşanan bu kültürel temas sebebiyle (Berger & Luckmann , 2018, s. 160) farklı bir evren idame kavramsallaştırması gelişmektedir. Bu kültür şokunun sıklıkla yaşanması ve bu nedenle, güvensizlik mekânı olan kentin sakinleri için kültür, Andy Hargreaves açısından birincil gruplarla yapılan uzun sohbetlerden ve yüz yüze iletişimden değil, dijital dünyanın kolay ama yüzeysel iletişiminden temin edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bir yaşam boyu, bin bir güçlükle edinilen kültürel bileşenler, teknolojinin sayesinde ve çok kısa sürede edinilmektedir. Bu nedenle, "üç dakikalık görüşmelerle ve telefon mesajlarıyla oluşan cemaatimiz (ne denli sığ olursa olsun) büyüdükçe ve genişledikçe gerçek bir cemaati bir araya getirmek ve bir ara da tutmak işi gözümüze o denli güç görünmeye başlıyor" (Bauman Z. , 2018, s. 151). Ancak, modern ve post-modern dünya kadim kültürden ve klandan uzaklaşmayı kaçınılmaz hale getirmektedir. Elbette bu durum, bizim kültürün inşasına yönelik görüşümüze göre değişmekte, bir sorun olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği de bu çerçevede belirlenmektedir. John Dewey, kültürün temininde, sosyal ilişkilerin dışında başka etkenlerin olp olmadığını sorgular. Eğer varsa bu etkenlerden "ağır basan, başka etkenleri doğuran ya da düzenleyen bir etkeni ya da aşaması var mıdır?" (Dewey, 1987, s. 21). Dewey bu soruyla beraber, kültürel kimliğin inşasında, tekçi mi yoksa çokçu mu olacağımızı sorgulamaktadır.

Dewey'in sorusunun cevabı Yunan trajik çağının bitmesiyle ve bu çağı inşa eden 'trajik insan tipinin' ortadan kalkmasıyla verilmiştir. Bu dönemin son bulmasıyla birlikte monist kültür sona ermiş ve bundan sonra ortaya çıkan kültürler, başta göçler olmak üzere, toplulukların güçlü teması ile meydana gelen zıt kültürlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve nihayet plüralist kültür dünyası meydana gelmiştir (Kuçuradi, 1967). Berger ve Luckmann açısından bu durum alternatif sembolik evrenler şeklinde ifade edilmektedir (Berger & Luckmann , 2018, s. 161).

Berger ve Luckmann bu çoklu yapıyı tanımlamada Nietzsche'nin yansıyma ve perspektif kavramından istifade ederek anti-idealist bir yapı kurgularlar (a.g.e.). Nietzsche'nin kendi perspektifine göre, tarihin gelişim sürecinde üç farklı kültürün varlığından bahsedilebilir. Bunlardan ilki realiteyi taşıyamayan, realiteden kaçan, yaşayabilmek için realiteyi değiştiren bir değerlendirmeye dayanan kültürdür. Bu kültürü inşa eden ve Apollonik veya romantik sanat ile çevrelenmiş güvenli

dünyalarında yaşayan insanlar, hemen her şeyi olumsuzlayarak beslenirler. En tipik örnekleri ise Budist inancın kültürüdür. Bunun tam tersi istikamette yer alan bilime inananların kültüründe ise asli unsur bilimsel verilerdir. İskenderiyenin sokratik kültürü buna örnektir. Üçüncü kültürel yapı ise bilimi sonsuz bir kaynak olarak görmeseler de bilimin sonuçları ile ve sanatla beslenen kültür tipidir. Bunun en önemli temsilcileri ise Yunan trajik kültürüdür (Nietzsche'den aktaran Kuçuradi, 1967, s. 138).

Bunlardan hangi kültür söz konusu olursa olsun kültürün yıkıcı etkileri de bulunmaktadır. Walter Benjamin, kültürün tarihi süreç içinde bir yıkım aracı olarak kullanıldığı dönemleri de hatırlatmaktadır. Kültür, toplumsal ötekinin açığa çıkmasında en önemli aygıttır ve bu herhangi bir çatışmanın oluşmasında da yeterli argümanları sağlamaktadır. Benjamin'e göre kültürel alanda yıkım, Thuringia'da 1930'da, 'Birahane Darbesi' ile ortaya çıkmıştır. Aynı gün itibariyle başlayan olaylarda hedef, ötekilerin kültürel ürünleri olmuş ve bunlar toptan imha edilmiştir. Bir başka ifade ile Yahudilerin yok edilmesindeki ilk adım, onlara ait kültürel ürünlerin yok edilmesiyle başlamıştır. Kaldı ki, 1928'de Georg Strasser, Alfred Rosenberg ve Heinrich Himler tarafından kurulan "Alman Kültürü İçin Savaş Cemiyeti" ötekilerle savaşın nereden başlayacağına dair işaretleri de vermekteydi (Leslie , 2019, s. 123). Benjamin kültürün olumsuz yanını şöyle ifade eder: "Kültür vesikası olup da barbarlık vesikası olmayan hiçbir şey yoktur" (a.g.e, s. 136).

Berger ve Luckmann'ın kültür ile ilgili görüşlerinde faalin izine rastlamak güçtür. Onlara göre kültür, toplum tarafından inşa edilmekte ve bu nedenle kamusal bir yapı teşkil etmektedir.

Ancak bugün, Dünyanın her yerinde, daha fazla sesin duyulması talep ediliyor ve ulusal kültürlerin varsayılan tekdüzeliği bir efsane olarak görülmeye başlanıyor. Post-modern dünya, ulusal kültürlerin var olup olmadığının tartışıldığı bir dönemi işaret etmekte ve kültür, kamusal alanda toplumsal bir inşa faaliyeti sonucunda meydana gelerek bireye sunulmaktadır.

3.2.1 Kültür Kamusal Bir Olgudur

Luckmann açısından ele alınacak kültür sosyolojisine ve bir iletişim sosyolojisine hangi epistemolojik ve nesnel statünün verilmesi gerektiği sorusunu gündeme getirmek kesinlikle gereksiz değildir. Bu, kamusal olgunun nesnelleşmiş şekli midir? Yoksa

bireylerin tutum ve davranışlarının ortaya koyduğu bir alışkanlık mı? (Luckmann, 1989).

Evrensel sorunların, belirli bir grubun, cemiyetin veya cemaatin, kendince ürettiği yollar vasıtasıyla çözümlenmesine, kısaca kültür adını verirsek, kültürün bireysel değil kamusal bir kavram olduğunu söylemek mümkün hale gelecektir. Kamusal nitelikte olan kültür, topluluk içinde birbirini selamlamaktan, bir kuruma girerken uyulması gereken kurallara, çocuklara yönelik davranıştan, ebeveynlere sunulacak saygının ifade edilme yöntemine kadar hemen her alanda karşımıza çıkmakta ve uyulması gereken ve yazılı olmayan kuralları içermektedir. Bu yazılı ve sözlü kurallar bütünü ise içinde bulunulan topluluğa ait kültürel kalıpları oluşturmaktadır. Gerek üretimi gerekse yeniden inşası birincil ve ikincil gruplar vasıtasıyla meydana gelse de bu kalıpların a priori olarak sunulduğunu da iddia etmek mümkün değildir.

Kamusal bir eylem sonucunda oluşan ve nihayetinde kamusal bir etki alanı yaratan kültürün bir diğer özelliği ise fiziksel olmamasına rağmen, herhangi bir gizemin içine bürünmemesi, bir diğer ifade ile somut bir yansımaya sahip olmasıdır. Bunun sebebi, bireyin ve dolayısıyla topluluğun, kültürel kalıplara vereceği yanıtlarda bulunmaktadır. Birey, mevcut kültürel yapı sayesinde kavramsal ve soyut yanıtlar, yani felsefe üretebilir. Diğer taraftan duygusal ve somut yanıtları yani sanat yapıtını da ortaya koyabilir. Ayrıca, uygulamaya ilişkin yanıtlar, bir başka ifade ile eylem şeklinde yanıtlar da verebilir. Tüm bunlar, kültürün içinde bulunulan toplum ile inşa edilen kültürel kalıpların, bireyde yeniden üretime konu olmasını ifade etmektedir (Goldmann , 1998, s. 27-30).

Diğer taraftan, bireyin davranışı konuşmada, selamlaşmada, tüketim faaliyetinin icrası sırasında simgesel eylem şeklini aldıkça, bir başka ifade ile topluluğun içinde anlamlandırıcı bir eylem biçiminde görülmeye başladığında, kültürün kalıplandırılmış sosyal bir eylem halini aldığı tartışmasız hale gelmektedir. Bu nedenle kültürün kamusal bir anlam taşıyan, kamusal bir eylem olduğunu iddia etmekte herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Bireyin fiilinin hangi anlam taşıdığı, topluluğun diğer üyeleri tarafından herhangi bir tereddüte yer olmadan anlaşıldığında ‘sembolik etkileşim’ sağlanmış olmakta ve nihayet, mütekabiliyet de bu anlam çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. “Toplumda inşa edilmiş bulunan kültürel olgunun sadece belirli bir anda oluşması gerektiğini ifade

etmek yıkıcı sonuçları ortaya çıkaracaktır" (a.g.e., s. 27). Ancak, iki özne arasında oluşacak sembolik etkileşim ve bunun sonucunda ortaya çıkması muhtemel mütekabiliyet, toplumsal ağın varlığını ve geleceğini koruyacaktır.

Kültürün kamusal bir faaliyet olduğuna dair herhangi bir tartışma bulunmamakla beraber, kültürel kalıpların yine bir kamusal faaliyet sonucunda, zaman ve mekân dikkate alınarak inşa edildiğinin de kabul edilmesi gerekmektedir.

3.2.2 Kültür Toplumsal Bir İnşa Faaliyetinin Ürünüdür

Tıpkı Berger ve Luckman'ın çalışmalarında ifade bulduğu gibi, toplumun kültürel kimlik örüntüleri de sadece bizden öncekilerden emanet olarak aldığımız ve zamanı geldiğinde bir sonrakilere devrettiğimiz sosyal kalıplar değildir. Kültür, inşa edilebilen diğer sosyal gerçekler gibi, toplumsal yapı içinde edindiğimiz bilgilerin yaşanan dünyanın gereksinimleri çerçevesinde tekrar tekrar işlenmesi ve bu yeni yapının başta birincil gruplar olmak üzere, aktarılması ile meydana gelmektedir.

Benzeri bir yaklaşımı Saussure'de de görmek mümkündür. Ona göre kelime ile bu kelimenin öznede oluşturduğu anlam arasında meydana gelen tümevarım ilişkisi verili bir ilişki değil, bir inşa sürecinin sonunda ortaya çıkmaktadır. Saussure, bu yaklaşımı ile dilin kültürel ve toplumsal boyutlarının olduğunu ve bunların bir süreç içerisinde inşa edildiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre dil, kültürel bir anlama sahiptir. Bu anlam dizgesi ise dilin içine kültürel olarak gömülmüş haldedir. Kültür, sembolik etkileşimde anlam kalıplarının inşasında önemli bir araçtır ve aynı zamanda tecrübe de bu alanda gerçekleşmektedir (Turner G. , 2016, s. 25).

İnşa edilen bu kalıplar, bir başka ifade ile simgeler, edinilmiş dizgeler olduklarından, dışsal bilgi kaynağından üretilmiş anlam gruplarıdır. Epistemolojik açıdan dışsal ifadesi ile bireyin varlığından itibaren bulunmayan, içinde doğulan toplumun öğretileri temelinde inşa edilmiş olmaları anlatıldığından söz konusu inşa, sadece bireyin yaşam döngüsünün sonunda ortadan kalkmayan, kuşaktan kuşağa aktarılan ve kendinden sonra gelen öznenin de inşasına konu olan kültürel yapı elemanları ile oluşmaktadır. Bu nedenle, sosyal hayatta sıklıkla kullanılan 'bilgi kaynakları' terimi ile kültürel unsurların, ayrıntılı tasarım ya da şablon sağladıkları, tıpkı öznede yer alan genler gibi, kamusal davranışı şekillendiren toplumsal yapıyı inşa ettikleri, ifade edilmektedir.

Söz konusu inşa faaliyeti sonucunda, sosyal olarak amaçlanan, ritüellerin oluşmasıdır.

Birçok yazar açısından bilgi ile inşa edilen kültürel yapılar, tıpkı dinsel yapılarda olduğu gibi, tartışmasız bir biçimde toplumun kutsalını teşkil eden davranışların oluşmasını sağlamaktadır. Bunlar çok karmaşık yapılar halinde karşımıza çıkabileceği gibi, bir düğün töreni, bir mezar ziyareti, bir kahramanlık hikayesi şeklinde de görülebilmektedir. Düğünler, cenazeler gibi törensel faaliyetleri, kültürümüzle inşa edilmiş ve genellikle varılması amaçlanan hedef evren ile mevcut evrenin özdeşleştiği zaman ve uzamı ifade eder. Kant'a göre, bu ritüeller vasıtasıyla bireyin gerçeklik algısı yeniden inşa edilir (Kant, 2013). İnşa edilen davranış kalıpları, yıkılmaz bir kültürel kimliği de beraberinde getirir.

Düşünme ve sorunlara karşı eylemler belirleme kabiliyeti ile donatılmış olan insanoğlu, kadim geleneklerini değiştirerek veya bunları mevcut halleri ile kullanarak kendi zaman ve mekânında kendi kültürünü inşa eder. Bu nedenle kültürün, inşa edilebilir bir 'sosyal faaliyet' olduğunu belirlemek gerekmektedir.

Modern dünya, bu kültürel kalıpların üretimini bireye bırakmayarak, okullar vasıtasıyla inşa edilmesini ve aktarılmasını öngörmüştür. Kant, kültürün her dalının veya her şubesinin bir insanla başladığına dikkat çekerek, tek bir insanın zaman içerisinde diğerlerini de yavaş yavaş etkileyeceğini belirtir ve bu nedenle, okulların sevk ve idaresinin, bir başka ifade ile kültürün aktarılmasına dair kurumların, en aydın, en bilgili uzmanlara bırakılması gerektiğini ifade eder (a.g.e., s. 21). Kant'a göre eğitimin en önemli ödevi, özneyi mevcut kültürle donatmasıdır. Çünkü kültür ve eğitim ayrılmaz bir bütündür. Eğitim ve öğretim, kültürün bireyde inşa edilmesinde ve mevcut yeteneğinin ortaya çıkarılmasında en elverişli araçlardır. Kant, kültürle donatılmamış yeteneğin, ortaya çıkartılamamış bir cevhere benzediğini ifade eder. Diğer taraftan Kant, birincil gruplar tarafından, farklı kültürel kimlikler temelinde verilen eğitimin tek tip olarak ve toplumun ihtiyaç duyması muhtemel dayanışmayı önceleyerek, verilmesi gerektiğini ifade eder.

Bu açıdan bakıldığında kültür, kimliğe giden yolda bir araç halini almaktadır. Kurumsal çerçevede gerçekleşen meşrulaştırma işlemi, bireyin kimliğinin "doğruluğu" (Berger & Luckmann , 2018, s. 149) temelinde gerçekleşen ve bireyin inşasına konu olan bir faaliyettir. Birey böylece, sosyal çevre içinde oluşturulan ve tüm katılımcılar tarafından doğrulanan kimliğini, dışardan gelen etkilere karşı da korunaklı hale getirmiş olacaktır.

3.3 Kimlik Kavramı

Berger ve Luckmann açısından kimlik, sembolik evren tarafından cisimleştirilmiştir. Bireyi saran evren, onun çocuk, ergen veya bir yetişkin olmasıyla ilgili kimlik bilgilerini, kadim kültürün geleneği temelinde, zaman ve uzamın zorlayıcı koşullarının çevresinde inşası sonucunda meydana gelmektedir. Ayrıca unutulmamalıdır ki kimlik, meşrulaştırma kabiliyetine sahip bir toplulukta meydana geldiğinde, meşrulaştırılma sorunu da ortadan kalkmış olacaktır (a.g.e., s. 146).

Ancak kimlik kavramı, Berger ve Luckmann'dan çok daha önce tartışılan bir sorunsal halini almıştır. Sophocles'in eseri Oedipus, tarih sahnesinde birçok olayı ifade etse de aslında gerek bireysel gerekse kolektif kimliğin inşası ve bireyin verili kimlikler ile yaşadığı çelişkiyi anlatır. Sosyal çevresine göre iyi bir yönetici, bir baba bir eş ve korkusuz bir savaşçı olarak tanımlanan Oedipus'un kültürel kökeninde yer alan kölelik, sosyal kültürünü etkileyen korkaklık ve benliğinin derinlerinde yatan katillik ortaya çıkınca bireysel kimliği de değişir (Sophokles, 2016, s. 117-121). Tıpkı Oedipus gibi tüm bireylerin benliği, kültürü ve yaşadığı toplumsal gerçekliğe iliştirilmiş rolleri arasında sıkışmıştır. Kimlik meselesinin izlerine Sophokles'in dışında, modern dünyanın çelişkileri çerçevesinde daha sık rastlamak mümkündür. Locke tarafından kaleme alınan "İnsanı Anlama" isimli çalışma, bu durumun ilk örneklerindendir.

Hemen tüm dillere Latinceden girmiş olan kimlik kavramını 'farklılıkların ve benzerliklerin açıklanması' şeklinde ifade etmek mümkündür (Kılıçbay, 2003, s. 161; Çiydem ve Aktaş, 2014, s. 105). Hans Mol açısından kimlik, modern öncesi dönemden itibaren dinlerle ilişkilendirilmiştir. En büyük kimlikler, en büyük farklılıklardan bir başka ifade ile dini ayrılıklardan meydana gelmiştir. Mol, kimliğin zamanla gelişen ancak kökleri ile irtibatının kopmaması sebebiyle değişmez bir yapı olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede Mol açısından "kimlik, kişisel anlamda, kişinin kendinde bir bütünlük duygusu içinde dengeli bir sistemi yaratması ve toplumsal anlamda da uyumlu bir etkileşime girebilmesidir" (Kohn–Roth, 2002'den aktaran Öztürk, 2007, s. 5).

Bilgin açısından kimlik, öznenin veya onun bağlı olduğu yapının kendini anlamlandırdığı bir içsel ifadedir ve bu ifade, onun diğer kişi ve gruplarla farklılığını belirtmekte elverişli bir araçtır (Bilgin, 2007, s. 11). Stuart Hall açısından ise, daha önceden ifade edilmiş ve bireyler tarafından kabul edilmesi gereken bir gerçeklik değildir. Bunun yerine, sonuçlanması ve nihai halini alması mümkün olmayan, dinamik

bir yapı şeklinde algılanmalıdır (Anık, 2012, s. 35). Bu nedenle, "kimlikler, bizi konumlayan ve kendimizi konumladığımız farklı durumlara verdiğimiz isimler ve geçmişin öyküleridir" (Hall, 1998, s. 177). Çünkü bireyin asli görevi ilişkilerimizin sembolik olarak yansıması değil, beraberinde, ilişkiler kronolojisinin sonucunun ifade edilmesidir (Rutherford, 1998, s. 20). Bu nedenle kimliğimiz, ötekini, yabancıyı, farklılığı belirleyebilmemize yarar ve ayrıca, bunlardan doğacak "korkularımızla kaygılarımızın yöneldiği nesneyi simgeler" (a.g.e., s. 8).

Diğer taraftan, Bostancı açısından kimlik, toplumsal aidiyetlerimiz vasıtasıyla şekillenen ve geleceğe yönelik tasarrufumuzu ve mevcut konumumuzu ifade eden edinilmiş niteliklerin toplamıdır (Bostancı, 1998, s. 39).

Bireyler hangi tarihte ve hangi coğrafyada yaşarsa yaşasın, yoğunlukları ve amaçlarının çeşitlenmesiyle beraber, birden fazla aidiyet ile toplum içinde yer alırlar. Bu aidiyetlerin içselleştirilmesi ile birlikte kimlikler oluşur. Kimliklerin bir bölümü verili, kalanı ise seçili kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. İster verili ister seçilmiş olsun, tüm kimlikler toplumla ilişkilerimizin ana yollarını teşkil edecektir. Kim olduğumuzdan öte, kültürel işlevleri sebebiyle davranışımızda oluşacak değişiklikler açısından da kimlikler tartışma konusu olmaktadır. Kimlik, bireysel ve toplumsal davranışlarımızı şekillendirmesi açısından önemli olmakla beraber, zaman ve uzam içinde yapılandırılmakta ve oluşan yeni hali çerçevesinde farklı aidiyetlerin anahtarı halini almaktadır. Bu nedenle kimliğin fonksiyonlarını, "….seçim yapmaya yardımcı olmak; diğerleriyle ilişki kurmayı olanaklı kılmak ve güç vermek gibi üç temel işlevi yerine getirir" (Guibernau, 1997, s. 127) şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu nedenle kimlik kavramının, bireyin milliyeti, dili, dini gibi kültürel semboller ile olan ilişkisini yansıtması, mevcut sisteme uyum sağlayabilme kabiliyetini ifade etmesi ve ötekilerle bir bağ kurmada araçsallaşması sebebiyle, hem bireysel hem de sosyal bir faaliyetin de ürünü olarak değerlendirmek mümkündür. Bilinç ile şekillenen bu ürün, bireyin ait olduğu "kültür tarafından nasıl ve ne ölçüde biçimlendirildiği" (Gleason, 2014, s. 43) sorusunu akla getirmektedir. Bir başka ifade ile davranış örüntülerine konu olan kimliğin hangi kültürel kimlik bilinci tarafından inşa edilmiş ve bunlardan ne kadarı benlik tarafından ilave edilmiştir?

Sosyal bilimlerde kimlik kavramı büyük önem arz etmektedir çünkü, kimlik olarak adlandırılan sübjektif olgu, toplumsal yapı ile özne arasında önemli bağ vasıtasıyla

şekillendiği kabul edilmektedir. Bu durumda kimliğin analiz edilmesi için öncelikle toplumsal yapı ile bireyin eyleminin incelenmesi gerekmektedir. Hogg ve arkadaşları bu durumu açıklarken, sosyal yapıyı dikkate almakla beraber, öznenin "sosyal davranışın aktif yaratıcısı" olduğunu belirterek kimliğin de tıpkı kültür gibi inşa edildiğini öne sürer (Hogg vd. 1995, s. 257).

Erikson'dan önce, sosyal bilimler alanında kimlik araştırmaları yerine toplum ve toplumsal ilişkiler öncelikle dikkate alındığından, kimlik ve onun inşacı gücü, Erikson'un çalışmaları ile gündeme taşınmıştır. Erikson bu görüşünü, bireyin doğumu ile başlayan yaşam süreci içinde bir parçası olduğu ve başta ergenlik dönemi olmak üzere, özellikle iletişim kurduğu diğer bireyler, nesneler, sosyal gruplar ve daha da önemlisi sorunlar çerçevesinde oluştuğunu ifade etmektedir. Özellikle 1960'ların ikinci yarısından sonra gelişmekte olan kimlk çalışmaları gerek sosyal psikoloji gerekse sosyoloji ve antropoloji alanında şekillenmiştir.

Erikson, kimlik ifadesinin kullanımının yaygınlaşmasında da etkili olmuştur. Freud'un id–ego–süper ego ile ifade bulan bireysel yapısını ferdî kimlik kavramının temelinde kullanmıştır. Aynı şekilde, bireyin içinde yaşadığı sosyal çevreye dair kültürel esasların içselleştirilmesiyle meydana gelen toplumsal katılımın ürünü olan bir başka üst kimlik anlayışını sosyal kimlik çerçevesinde geliştirmiştir (Gleason, 2014).

Erikson ile başlayan dönemin bir diğer özelliği ise kimlik kavramında yaşanan parçalanmadır. Kimlik gerek bireysel gerekse bireylerin oluşturduğu sosyal yapılar çerçevesinde değerlendirildiğinden, kimliklerin 'bireysel kimlik' ve 'kolektif kimlik' olarak iki ana başlıkta gruplandırılması yaygınlaşmıştır (Alptekin, 2012, s. 19-20).

Bu ayrıma benzer bir şekilde Erikson, çalışmaları sırasında göçmenleri de dikkate almıştır. Özne açısından benliğin inşası göçmen ve yerleşik ayrımı yapılmadan sürdürülebiliyor olsa da göçmenin kolektif kimliği, kendisine benzeyen ve benzemeyenler çerçevesinde parçalanmış halde bulunduğu tezi yaygınlaşmıştır. Erikson, Amerika'ya göç eden bireyler üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda, kültürel olguların, öznenin ve benzer öznelerin bir araya geldiği bireysel ve kolektif kimliğin oluşumunda büyük önem arz ettiğini belirlemiştir. Özellikle büyük savaş sırasında ortaya çıkan kolektif bilinç, ırkçılık, grup polarizasyonu gibi konuların, kültür temelinde ve kimlik vasıtasıyla inşa edildiğini öne sürerek, sosyal bilimlerde yeni bir yol açmıştır (Öztürk, 2007). Bu açıdan bakıldığında kimlik, toplumsal yapının ve başta coğrafya

olmak üzere bireyin çevresel ilişkilerinin, simgesel bir anlatımıdır.

Bu durumda kimliğin oluşabilmesi için "zaman içinde süreklilik ve ötekilerden farklılık olmak üzere, kimliği tanımlayan iki temel kriter …." (Guibernau,1997, 127) söz konusu olmaktadır. Farlılık ile kimlik bir zaman dizgesi üzerinde ardışık olarak meydana gelirken insanoğlu, farklılığının tarihi ile yüzleşmeden kimliğini inşa edemez hale gelmiştir (Morley & Robins, 2011). Ancak bu yüzleşme sonucunda oluşan ve taraflarca bir anlam yüklenen kimlik, "sağlam bir sosyal mevki, bireysel ve kolektif yaşam, toplumsal düzen, sistematik büyüme gibi meselelerin anahtarı halini almaktadır" (Bauman Z. , 2018, s. 25).

İnsanoğlunun tarih sahnesine çıkışıyla beraber kimliğin algılanışı da değişmiştir. Yalnızlığın ortasında kalan bir bireyin elde edebileceği kimliğin kendiliği ile sınırlı olduğu düşünülürse, yaşadığı dünyada yer alan kişi ve gruplardaki farklılaşma ve nihayetinde kent yapısının ortaya koyduğu iş bölümü ile şekillenen gruplaşma, bireyin davranışlarının, farklı kimlik örüntüleri ile şekillenmesine sebep olmaktadır.

3.4 Kimlik Çeşitleri

Berger ve Luckmann açısından kimlik, yaşam dünyasının en önemli aktörü olan bireyin, tekil niteliklere sahip, anahtar bir kavramdır. Ancak, verili olanların dışında, birincil gruplar da dahil olmak üzere toplumsal yaşam içinde inşa edilmektedir. Söz konusu diyalektik ilişki, bireyin sosyal yaşamı içinde bir kez meydana geldikten sonra nesneleşmez, kaldı ki kimlik örüntüleri, kent topluluğunun içinde çoklu bir yapı sergilediğinde, sürprizlere açıktır ve uyum zorunludur. Berger ve Luckmann, bunun tam tersinin de söz konusu olduğunu belirtir ve bireyin kimliğinin gücü, sosyal etkileşimler ve bunlara ait süreçler sonunda, kendisini inşa eden toplumsal yapıyı ve kolektif kimlikleri de inşa etme kabiliyetindedir.

Gerek bireyin toplum, gerekse toplumun bireye ait kimliği değiştirdiği alan sembolik evrendir. Onlar açısından "(s)embolik evren, biyografinin farklı sahalarının bir düzene konmasına mümkün" (Berger & Luckmann , 2018, s. 148) kılmaktadır. Kaldı ki, sembolik etkileşim faaliyeti de bu alanda icra edilmektedir. Oluşan kimlik tipleri ise "birey ile toplum arasındaki diyalektikten doğan bir fenomendir. Kimlik tipleri ise tout court sosyal ürünlerdir, yani nesnel sosyal gerçekliğin görece istikrarlı ögeleridir" (a.g.e., s. 257-259)

Kimliklerin nasıl ve hangi girdilerle inşa edildiğine dair yaklaşımlar çok çeşitlidir. Tarih içinde gelişen ve değişen kimliklerin varlığını esas alan yaklaşımların yanı sıra, ait olunan dini ve milliyeti/ırkı işaret eden kimliklerin varlığı da önem arz etmektedir. Ancak bunların içinde en büyük referans noktası kimliğin zaman ekseninde değiştiğine yönelik olandır (Dalbay & Avcı, 2018, s. 17).

Bununla beraber tartışma, zaman dizgesinde, kimliği etkileyen unsurların ne olduğu şeklinde yaşanmaktadır. Modern öncesi toplumların kültürel kimlik inşasında coğrafyanın da etkili olduğu açıktır. Bu durumda, sosyal yaşam temelinde tüm kimliklerin kurgulu, ilişkisel ve tüm bunların da mecburi veya uzlaşı ile olabileceği dikkate alındığında, kimlikleri zaman ve uzama göre ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

Kimliği zamanın bir fonksiyonu olarak ele alan yaklaşım, açıklaması en kolay olandır ve böylece belirli bir sıralamanın yapılması da mümkün görülmektedir. Bu nedenle kimliğin farklılaştığı dönemi üçe ayırmak genel bir yaklaşım olarak benimsenmiştir. Bunlar sırasıyla modern öncesi, modern ve post modern dönemler şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

3.4.1 Modern Öncesi Dünyada Kültürel Kimlik

Modern öncesi toplumlarda coğrafyanın farklılaşmasıyla kısıtlanan iletişim, bireylerin ve onların oluşturdukları sosyal çevrenin, sembolik olarak diğerlerinden ayırt edilmelerinin ifadesi olmuş ve toplumsal ayrışmanın temelini oluşturmuştur. Tam da bu nedenle coğrafi olarak gerçekleşen izolasyon, söz konusu coğrafyanın içindekiler açısından bir farklılığı ortaya koymaktadır. Birey ve onun ait olduğu topluluk, yaptıkları kategorize etme fiili ile birlikte, benzerliklerin yanı sıra farklılıkları da referans alarak bir kültürel kimlik inşa etmektedir.

Berger ve Luckmann açısından bu inşa faaliyetinin mekanı olan sembolik evrenin kökleri, insanoğlunun yapısında mevcuttur (Berger & Luckmann , 2018, s. 155). Diğer canlılardan çok daha yoğun bir şekilde yaşanan dışsallaşma ihtiyacı, modern öncesi dönemde de karşımıza çıkmaktadır.

Modern öncesi dönemde kültürel kimlik, bireyin dışındaki faktörler vasıtasıyla oluşmakta ve bunlardan biri veya birkaçı ile isimlendirilmekteydi. Anthony D. Smith, bu dönemdeki kültürel kimlikleri oluşturan kategorilerin “cinsiyet”, “mekan” ve

“toplumsal sınıf” kategorisi olarak üç başlık ile değerlendirmektedir (Smith, 1994, s. 17).

Tarihin başlangıcından beri en tartışmasız olan cinsiyet kimliğidir. Bugün de dahil olmak üzere bireyler, kendilerini cinsiyetleri çerçevesinde dışa vurmaktadırlar. Smith bu konuyu açıklarken, toplumsal hayat içinde cinsiyetlere göre çeşitlenen fırsatları örnek vermiştir. Ona göre, cinsiyetin farklılaşması kolektif açıdan bir aidiyet meydana getirir. Bu aidiyet hissi, öznenin gayreti ile değişmeyen ve genel kalıpları belirlenmiş bir kültürel kimlik inşa etmektedir (a.g.e., 1994, s. 17-18).

Modern öncesi dönemde kültürel kimlik unsurları ile birlikteliğin sağlanması ve ötekinin belirlenmesi için din önemli bir unsur olarak karşımıza çıkacaktır. Dinsel kimlik, toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması için de kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında dinler, "özelleşmiş kurumların nişanlarına atıflar yaparak, belli sembolik kodları, değer sistemlerini, inançlarını ve ritüellerini ortaklaşa paylaştıklarını düşünenleri tek bir inananlar topluluğuna katma eğiliminde olmuşlardır" (Banton’dan aktaran Karakaş, 1999, s. 261). Dini kimliklerin millet olarak tanımlanması da bu dönemdeki dinsel esaslı kültürel kimlik ifadesinin en bariz örneğidir.

Özellikle matbaanın kullanılmasına kadar geçen sürede dilin, önemli bir kimlik belgesine dönüştüğüne şahit olunmaktadır. Elbette önce tüm bireyleri ilgilendiren ‘din’ kavramının yaygınlaşması da dil ile mümkün olmuştur. İncilin İngiltere'de Gerard Groote tarafından İngilizceye, Martin Luther tarafından ise Germen dillerine sahip topluluklarda anlaşılabilecek hale getirilmesi ile din tabanlı kimlik bilinci yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durum sadece bir dilin gelişimi değil, aynı zamanda kültürel kimliğin oluşumunun da gerekli zemini hazırlamıştır. “On yedinci yüzyıla gelindiğinde Avrupa'daki diller büyük ölçüde modern biçimlerini almışlardı. Buna bağlı olarak da oldukça büyük topraklar üzerinde yalnızca tek bir dilin yazılı hale geldiği bir birleşme ve konsolidasyon süreci ortaya çıkarmıştır” (Guibernau, 1997, s. 127).

Modern öncesi kültürel kimliği belirleyen bir diğer faktör ise bireyin veya toplumun yerleştiği coğrafyadır. Bu dönemin yanı sıra ulus devletin temelinin atıldığı toprak parçası da dikkate alındığında, modern dönemde de kimliğin en belirleyici unsuru coğrafya olmuştur. Bir diğer kültürel kimlik faktörü olan ekonomik, kültürel ve toplumsal sınıf kategorisi ise derebeyi, serf, kadı, asker, köylü gibi tanımlara konu

olmuştur (Karakaş, 1999, s. 252-272).

Kültürel kimliğin dış uyarıcılarla inşa edildiği yer olan büyük toplulukların kolektif yaşam formu ile tanışması, sembolik evrenin büyüdüğü ve nihayetinde farklılaştığı modern dünyanın yerleşkelerinde çok daha güçlü bir şekilde yaşanmıştır.

3.4.2 Modern Dünyada Kültürel Kimlik

Berger ve Luckmann açısından, yaşam dünyasının bir parçasını teşkil eden sosyal gerçeklik ve onun bir parçasını oluşturan kültürel kimlik, bilgi ile inşa edilmektedir. Modern dünya ve onun periferisinde inşa edilen kültürel kimlik, 'şeyleşerek' inceleme konusu halini almaktadır. Ancak, Berger ve Luckmann'ın görüşleri ile modern dünyanın kimliğini yorumlamadan önce, modern dünyanın tanımının yapılmasında fayda görülmektdir.

Etimolojik olarak Latince en son ve en yeni anlamına gelen modo kelimesinden türemiş olan modern kavramı ilk kez, toplumsal değişimi ifade etmek üzere, Roma'nın putperestlikten uzaklaşarak tek Tanrılı Hıristiyanlığa geçişini ifade edebilmek için kullanılmıştır (Kabaağaç & Alova, 1995, s. 372). Weber açısından modernlik ve bununla beraber ortaya çıkan bireyciliğin oluşumunda dini ağlar söz konusu olmakla beraber, öznenin arkaik kültüründen gelen geleneklerinden sıyrılması da etkili hale gelmiştir (Weber, 2000, s. 409). Barthes ise modernlikle oluşan farklı sınıfsal yapıların, enformasyonun ve teknolojinin gelişimi sonucunda farklılaşarak artması (Marshall G. , 2020, s. 508) şeklinde belirtmiştir.

Diğer taraftan birçok yazar, modern olanı tanımlarken, başta üretim olmak üzere, geleneksel olandan sıyrılmayı ifade eder. Bauman ise bu modernlik sürecini anlatırken amaçların sabitlenme çabası olduğunu belirtir. Tüm dünyada modernliğin söz konusu olmasını ise toplumların aynı geleceği hedeflemiş olması ile açıklar. Ona göre modern dünya sınırlarla belirlenir. Bu sınırlar özneye verilen vaatleri de kapsamak zorundadır. Modernliğin özneden talebi ise sınırlara uyması, kendisinin de sınırlarını idrak ederek ona göre davranmasıdır (Bauman Z. , 2018, s. 36-37). Bu nedenle modern toplumu ve bu toplumun bireyini, üretimden tüketime, kamu idare örüntüsünden teknolojinin ilerlemesine kadar farklışan ve daha da önemlisi köyden kente göç eden bir yapı olarak değerlendirmek mümkündür (Çiydem ve Aktaş, 2014,106).

Sanayileşme ile eş zamanlı tanımlanan bu dönemde, toplumsal açıdan büyük değişimler

yaşanmıştır. Ernest Gellner'ın ifadesiyle "insanlık geri dönüşü mümkün olmayan bir biçimde sanayi toplumuna, böylelikle de üretim sistemi bilimsel ve teknolojik birikime dayalı bir toplum türüne bağlanmıştır" (Gellner, 1992, s. 79). Bu üretim ve tüketim çeşitliliğinin içinde bireyin, farklı gruplara dahil olduğu sürece, farklı davranışlar sergilemeleri, birincil ve ikincil gruplarla etkileşimleri sebebiyle daha farklı kültürel kimliklerini yansıtmaları şaşırtıcı değildir. Böylece birey, dayanışmanın yoğun yaşandığı modern dünyanın toplumunda, kadim kültürel değerlerinden uzaklaşmakta olduğu, bireyin sadece ailesinin kültürü ile inşa edilen, psikolojik bir birim olmadığı, aksine çok yönlü bir toplumsal ürün olduğu gerçeği ile yüz yüze gelmiştir.

Modern dönemin kimliği, üretim ve tüketim kalıplarının değişmesi, kentsel yerleşim alanlarında modern öncesi döneme göre daha geniş bir yardımlaşmaya ihtiyaç duyulması, ulus devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte, kendisinden önceki kimlik yapılarından ayrılmaktadır. Devlet ve kimlik ilişkisinin, milletin eğitimi ile birlikte inşa edilmeye başladığını ifade etmek mümkündür. Henry, bu inşa dönemini anlatmak üzere, "devletler milletlerden önce gelir" demektedir (Henry, 1939, s. 13). Ancak tüm bu inşa faaliyetinin temelinde iletişim vardır. Bu nedenle, modern dönemin en önemli güdüleyicisinin sorununun iletişim olduğu açıktır.

Modernliğin temelinde bilimsel bilgi ve özgür bireyden oluşan aydınlanma düşüncesi vardır (Swingewood, 1998, s. 50). Bu esaslar çerçevesinde "inşa edilen yönetim sistemi ulus-devlet, üretim tipi ise sanayileşme, makineleşme, iş bölümü, problem çözmede bilimsel yöntemlerin kullanımı, zaman disiplini, fabrika sistemi ve iş gücü gibi oluşumları" beraberinde getirmiştir (Çiydem ve Aktaş, 2014, s. 105). Kaldı ki fabrika, modern dönemin simgesi haline gelmiştir (Durgun, 2005, s. 115).

Üretim yeri dışındaki bireyin tüm ihtiyaçları da fabrikadaki işleyişe benzer yapıda ve mümkün olduğunca dinamik bir şekilde sürdürülmektedir. Fabrikanın çalışanları, kendi sosyal statülerine uygun ve mümkün olduğunca fabrikaya yakın ikamet etmeli, boş zamanlarını da bir arada ve sınıfsal farklılık yaşamadan geçirmelidir.

Bu coğrafi değişikliklerin yanı sıra modernleşmenin en büyük belirtisi, "insan düşüncesindeki dünya imajını ben merkezli imaj lehine ortadan kaldırması olmuştur" (Elias, 2013, s. 76). Bireyin yerleşik coğrafyada kurduğu üretim ilişkileri tam da Marx'ın ifade ettiği gibi, üst yapıyı da oluşturmuştur. Artık ben merkezli bireyin siyasal düşüncesi ve toplumsal ilişkileri de bu çerçevede gelişmektedir. Bu çevresel koşullara

rağmen varlığını devam ettirmek, modern öncesi insanın olduğu gibi modern insanında en önemli amacını teşkil etmektedir. Ancak modernite, varlıkları nesneleştirip araç haline getirmeyi gerektirmektedir. Modern dönemin pratik aklı, "çıkar ilişkilerinin düzenlenmesinde etkin bir işlevselliğe sahip olmuştur" (Horkheimer, 2016, s. 125-126).

Latour (1993) ise 'asla modern olmadık' diyerek modernitenin varlığına yönelik bir kaşı duruş sergiler. Latour açısından modernite, gerçekleşmiş ya da 'gerçekleştirilebilir' bir varlık değildir, ancak bir proje ya da daha iyisi bir projeksiyon olarak görülmelidir. Modernliğin akamete uğramasının gerekçesini açıklayan Lyotard insanlığın iki farklı kısımdan oluştuğunu belirtir. "Bunlardan biri karmaşıklığın meydan kumasıyla karşı karşıyadır; öteki ise hayatta kalmanın eski ve korkunç meydan okumasıyla. Modern projenin başarısızlığının başlıca yüzü belki de budur…" (Bauman Z. , 2018, s. 47).

Modern dünya öncesi toplumlarında ihtiyaç duyulan kimliklerle modern dünyada yaşamak mümkün olsa da modern dünyada amaçlayacağımız hedeflere bu kimliklerle ulaşmamız neredeyse imkansızdır. Modern öncesi dönemde kimliği belirleyen din, aile, klan, soy gibi kavramlar sadece tampon kurumlar haline gelecek, bunlar yerini bireyin özgünlüğü alacaktır. Bu dönemde bireyin kültürel kimliği, yaşanılan coğrafya, eğitim durumu, sosyal ve ekonomik sermaye gibi kavramlar eşliğinde çoklu ve hareketli bir yapıya bürünmüştür (Möngü, 2013, s. 33).

Doğaya dayalı üretimin en önemli gereksinimi olan dinsel ve metafiziksel güçlere yönelik inancın büyüsü, modern dünyada bozulmuş, büyük anlatıların niteliğinde farklılaşmalar ve çeşitlenmeler olmuştur. Kastoryano'ya göre, modern dünyanın olmazsa olmaz kurumu "aydınlanma", dini referans alan düşünce sisteminin ve bu sistemde inşa edilen değerlerin dışlanmasını ve bireyin, başta ulusal değerler olmak üzere, bütünleşmesini sağlamak için "arkaik-yerel olandan" ayrılmasını gerektirmiştir (Kastoryano, 2000, s. 267). Yaşamak için mutlak kullanılması gereken aklın sağladığı bilgi, insanoğlunun bu bilgiye nesnel bilimsel yöntemlerle ulaşılabileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Burada ifade bulan nesnel bilimsel yöntemler, nesnel akıl teriminin karşılığında kullanılmaktadır. Bilimsel yöntemler vasıtasıyla özne, "her özgül durumda …. teorik ya da pratik düzeyde belirli bir davranışta" bulunmak isteyecektir (Horkheimer, 2016, s. 61).

Modern dünyanın düşünürleri artık dikotomilerle insanları tasnif etmekte, kimliklerini

belirlemektedirler. Heper'e göre 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren Sir Henry Maine mevcut sosyal yapıları "statüye veya sözleşmeye dayalı toplumlar" olarak değerlendirirken, F. Toennies ise sosyal bilimler literatürüne cemiyet ve cemaat farklılaşmasını katmıştır (Heper, 1973, s. 24). Durkheim ise toplumları "mekanik dayanışma" ve "organik dayanışma" ile gerçekleştirdiğini ifade etmiştir (Çiydem ve Aktaş, 2014, s. 105).

Bu ayrımlar, modern dünyada kültürel kimliğin ancak öteki üzerinden inşa edilebileceğini göstermektedir. Kimdir bu öteki? İşçi – işveren, köylü-kentli, eğitimli-eğitimsiz, kadın-erkek, çocuk-yetişkin şeklinde bu listenin uzaması mümkündür. Hall için kişinin içindeki referans noktası kendisi değil ötekidir. Kişi, bulunduğu yerden sadece ötekini bilir (Hall, 1998'den aktaran Karaduman, 2010). Ancak öteki, "iletişim halinde olunan değil, izlenen ve izleyen kişidir" (Baudrillard, 2004, s. 162).

Bu izleme ve izlenme faaliyetinin sonucundan varlıklar ve yoklukların ortaya konması ile oluşan bir bütünlük meydana gelmektedir. Her iki taraf açısından da birinde olan diğerinde yoktur. Olmayan ise diğerinin bir uzvudur. 'Ben' mutlak pozitif imgelemi temsil ediyorsa hiç kuşku yok ki öteki, pozitife göre negatif bir anlam taşıması kaçınılmazdır. Bu durumda, benlerden oluşan biz grubunun bir üyesi olmak kaçınılmaz hale gelecektir. Ancak, biz topluluğunda bulunmak ve orada kalabilmek de fedakârlık gerektirir. Öncelikle söz konusu gruba dahil olmanın yanı sıra, orada kalabilmek için de yapılması gerekenler vardır. Bunlardan en önemlisi grubun ortak değerlerine saygı duymak ve ötekiler karşısında onları korumak zorunluluğudur. Aksi halde grubun içinde olsa da bireyin yabancılaşması kaçınılmaz hale gelecektir.

Modern dönemin ulus-devleti de tıpkı diğer gruplar gibi, mutlak aidiyet ve saygı talep eder. Kendisi tarafından belirlenmiş olan her kurala uyulması ise kaçınılmazdır. Diğer ulus-devletler de öteki halini alacak ve farklılıklar kimliğin inşasında kullanılacaktır. Buradan hareketle, "kimliğini öteki üzerinden inşa eden modern birey, modern dönemin ulus-devleti içinde sağlam bir yer edinir" (Karaduman, 2010, s. 2887).

Erken modern dönemin en bilindik kimliği flâneurdür. Bu figür, Charles Baudelaire'ün Modern Hayatın Ressamı (2021) adlı eserinde kullanılmıştır. Şehrin bilinmezliklerinde, bir imgeyi, bir bilgiyi yakalamak için aylak aylak gezen anlamına gelen flanör, kentin içinde gezer, etrafını gözler ve olan biteni yorumlar. Modern dünyanın gezgini flanör, kentin genel geçer sembollerini dikkate almadan yalnızlığı yaşar. Modern dünyanın

kültürel kimliği toplayıcıdır ancak paylaşmaktan imtina eder. Bu nedenle yalnızlık kavramıyla özdeşleşmektedir. Modern Dünyanın kültürel kimlik mekânları kitabevleri, okullar, kahvehaneler ve işyerleri olacaktır. Ancak post-modern dünyanın kültürel kimliği ise kalabalıkların/iletişim mecralarının içinde yalnızlık şeklini alacaktır.

Berger ve Luckmann'ın gerçekliğin içselleştirilmesi kavramı, modern dünyanın kültürel kimliğine bir vurgu niteliğindedir (Berger & Luckmann , 2018, s. 192-194). Modern dünya tıpkı diğerlerinde olduğu gibi hem nesnel hem de öznel bir anlam içermektedir. Ancak bireyin doğumu itibariyle, sosyalleşmeye eğilimli olsa da toplumun bir üyesi değildir. İçselleştirme faaliyeti toplumun bir parçası olmak için atılmış en önemli adım halini alır. Tıpkı flanör'de olduğu gibi, eylemleri onun yaşadığı dünyayı içselleştirmesini sağlayacaktır. Modern dünyanın nesnel yapısı, yarattığı anlam ve kendine ait sosyal çevre vasıtasıyla, bireyin dolaysız bir şekilde kavramasına ve anlamlandırmasına sebep olacaktır. Yüz yüze iletişimle şekillenen ve bireyin kültürel kimliğinin oluşmasında en etkili unsur haline gelen içselleştirme, sosyal gerçekliğin idrak edilmesi ile sonuçlanmaktadır.

3.4.3 Post-Modern Dünyada Kültürel Kimlik

Berger ve Luckmann açısından en önemli iletişim modeli olan yüz yüze iletişimin, enformatik dünyadaki gelişmelerle beraber tahtını kaybetmesi sonucunda, post-modern dünyanın sosyal gerçekliğinin inşası söz konusu olmaktadır.

Charles Jencks tarafından mimari bir tavır olarak ifade edilen post-modernizm, modern dünyanın sıkıntıları ile savaştığı 20.yy. ortasından itibaren bir üst başlık olarak kullanılmıştır. Jean François Lyotard (1994) tarafından kaleme alınan Post-modern Durum isimli çalışma ile birlikte, toplumsal yaşamın her alanı için bir başka düşünceyi ifade eder hale gelmiştir. Buna göre, modernizm sonrası ve geç modernite olarak adlandırılabilecek olan post-modernizmin, modern dünyanın sonunu işaret edip etmediği, modern dünyanın süreçlerinden biri olup olmadığı tartışmaları devam etmektedir. Habermas (2002) açısından modernizm nihayete ermemiş bir projedir, Giddens (2010) ise modernliğin tamamlanmadığını bu nedenle, post-modernizmin sanat ve mimaride ifade bulması gerektiğini belirtir. Post-modernite, "Kelner için tekno-kapitalizmi, Adair için bir geçiş dönemini ve Touraine için ise modernlikten çıkışı temsil eder" (Möngü, 2013, s. 29).

Ancak tartışmaları hangi açıdan yaparsak yapalım post-modern dünyanın da tıpkı modern dünya gibi sınırlar ihtiva ettiğini kabul etmek gerekecektir. Bauman'a göre bu sınırlar iki ütopya tarafından teşkil edilmiştir. Bunlardan ilki serbest piyasanın sağlama yetisi ve bir diğeri ise sonsuz teknoloji kabiliyetidir (Bauman Z. , 2018). Bu iki sınır dışında herhangi bir sınırlamanın mümkün olmadığını düşünürsek, post-modernitenin 'sınırlarla belirlenmiş olan sınırsızca özgürlüğü' içerdiğini görmek mümkündür. Teknolojik determinizim ve piyasanın rehabilitasyonuna güvenen post-modernite, geleceğin inşasının ve denetiminin öznede olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumu en iyi açıklayan ise Cornelius Castoriadis olacaktır. Onun post-modern dünya ile ilgili görüşünü konformizme geri dönüş şeklinde ifade etmek mümkündür (Castoriadis, 2001). Ancak Bauman, bu konformist yaklaşımın pek de insan doğasına uygun olmadığını belirtir. Post-modernliğin evrensel söylemlerinin çoğunlukla ötekine dair hoşgörüsüzlüğü örtmek için kullanılan bir araç haline geldiğini ve iyileştirilmiş her bir uygulamanın aslında göçmenlik karşıtı ve yabancıya duyulan öfkenin bir yansıması olduğunu ifade etmektedir (Bauman Z. , 2018, s. 45-46).

Harvey (2006, s. 53) açısından post-modernizm, 20 yy. ikinci yarısından itibaren yaşanan ve uluslararası bir nitelik kazanan "karşı kültürü" ifade etmektedir. Geç modern dünyanın üretim koşulları ile paralel olarak gelişen teknik-bürokratik akılcılığın baskıcı özelliklerine düşmanlığı gerektiren ve müzikte, giyimde, dilde, yaşam tarzında yaşanan yerleşik kalıpları ortadan kaldırmayı amaçlayan, "put kırıcı" toplumsal bir teori halini almıştır (Harveyden aktaran Callinicos, 2001, s. 262).

Lyotard açısından post-modernizm, modern dünyadan sıkılan bireyin yolculuğudur. Modernizm döneminde tek geçerli olan pozitif bilgi vasıtasıyla elde edilmiş yegâne doğrunun yerine anlatı çokluğu ve yöntem özgürlüğü alacaktır. Ona göre "artık karşıtlıklar, çelişkiler, hiyerarşi ve ilerlemeden bahsedilemez. Bunların yerini indirgenemez farklılık, olumsallık, tercihler, eş değerlik ve ortak ölçülemezlik almıştır. Geçerli ölçütler değişmiştir" (Lyotard, 1994, s. 64).

Hardt ve Negri açısından post-modern ile ifade edilen olsa olsa üretim şeklindeki değişiklik olmuştur. Modern öncesi dönemde tarım ve hammaddenin temini başat ekonomik faaliyet olurken, modern dönemde kesikli seri ve seri üretim ile piyasaya arz edilebilen sanayi malları halini almıştır. Ancak post-modern döneme damgasını vuran pardigma ise sermaye temini başta olmak üzere, hizmet sektörü ve enformasyona

yönelik manüpilasyon halini almıştır (Hardt & Negri, 2008, s. 21). Hard ve Negri'ye göre bu sıralı yaklaşımın sonucunda, sanayinin üstünlüğünden hizmet ve bilişim uygulamalarının egemenliğine geçiş sağlanmıştır. Bunun sonucunda oluşan post-modernleşme, enformatikleşme ile sonuçlanacaktır.

Enformatikleşmenin en önemli etkisi ise modern dünyanın yıkılmaz kalesi olarak görülen 'bilgiye' daha kolay ulaşımın sağlanması ve eleştirel kabiliyetin gelişmesidir. Bu çerçevede post-modern düşüncenin sorgulayan yapısı, modernliğin kurumlarına eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır.

Post-modern dünya ile birlikte tek merkezli kültürel kimlikler ve bağlılıklar yerlerini birden fazla kutupla ilişkilerini sürdüren ve mümkün olduğunca uzlaşmak zorunluluğunu hisseden bir yapıya bırakmıştır. Bu durumun meydana gelmesinde en önemli etken ise hiç kuşku yok ki iletişim imkanlarındaki artış olmuştur. Post-modern dönemin dijitalleşmesi analog haldeki bilginin bilgisayarlar tarafından okunarak internet ortamına aktarılabilmesini sağlamaktadır (Aktaş, 2017, s. 18). Bu durum, geleneksel olanla yeni olanın telokomünikasyon ve bilgisayar ortamında tekleştirilmesine (Aktaş, 2014, s. 60-61) sebep olmaktadır. Ortaya çıkan bu yapı, analog ile dijitalin, çizgi ile bitlerin, eski ile yeninin, bireysel kimlik ile grup/cemaat kimliğinin uzlaşması ile sonuçlanacaktır. Bu uzlaşma arayışı post-modern kimliğin temeline akışkanlık, sınırsızlık, zamansızlık ve mekânsızlık kavramlarını yerleştirmiştir. Post-modernitenin hedefine koyduğu en önemli kavram modern dünyanın üzerinde inşa edildiği kolektif düşünce ve bu kolektif düşünce ile oluşturulan kolektif kimlik olmuştur.

Baudrillard, bu kolektivitenin yerini iletişim teknolojileri vasıtasıyla "hyper-reality"nin aldığını vurgular. Ona göre, iletişim teknolojileri gerek bireyler gerekse sosyal ağlar arasında merkezi bir rol oynamaktadır. Bireylerin, geçmişe nazaran daha fazla bilgi aldığını ancak bu bilgilerin daha az anlam yüklü olduğunu da belirtir (Baudrillard, 1991, s. 22). Buna göre, bu dönemde tekil bir 'masif kültürel kimlikten' bahsetmek mümkün değildir ancak, elde edilen çok çeşitli bilgi ile nesnel bir kültürel kimlik inşası da güçtür.

"Modern dönemde devlet, millet, toplum ya da kültür varlığı açısından kimlik: topluluğu oluşturan bireylerin, ortak varlıkla özdeşleşmeleri, ortak ülkü ve simgelerde birleşmeleri, ortak tasa ve kıvançları paylaşmaları olgusu" (Güvenç, 2020, s. 97) olarak görülmektedir. Ancak, post-modern dönemde "totalleştirici bütün söylemlere ve totalleştirici bütün açıklama sistemlerine" karşı yönelim, kimliğin sembolü haline

gelmektedir (Williams & Sewpaul, 2004, s. 558).

Foucault çok daha makul bir yaklaşım sergiler, kültürel kimlik dilsel ifadelerle oluşmakta, ancak daha sonra toplumun diğer üyeleri tarafından kabullenilmekte ve böylece toplumsal bir kültürel kimlik duygusu şekillenmektedir. Modern dünyada kültürel kimlik münferit bir yapı olarak karşımıza çıkarken, post-modern dünyada, meydana gelen çoklu grup yapısı içinde çoklu kültürel kimliklere sahip olmak mümkün görülmektedir. Ancak bu durumda kimlik savaşlarının ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Post-modern kültürel kimlikler, her ne kadar modern dünyanın sınıf politikalarına göre yaygın ve çoğulcu yapılar inşa etse de kültürel kimlik sayısının artması, cephe sayısını da arttırmaktadır (Butler, 2002, s. 57).

Tüm bunlarla beraber post-modern dünya, farklılıkların reddedilmesine, bireysel kimliğimizin korunması adına ötekinin 'yok' kabul edilmesine karşı çıkılan ve daha da önemlisi tüm ifadelerin, kültürel kalıpların, tüm diğerlerinin güvence altına alınmasının zorunluluğunu ifade eden dönemi işaret etmektedir (West, 1998, s. 289). Bu dönemde istenen, kolektif kimlik örüntülerinin ulusal veya kültürel kimlik şeklinde toplanmasından çok, çeşitliliği ve özellikle sosyal hayata katılımı koruyarak, kozmopolit bir yaşam alanı meydan getirmek amaçlanmaktadır. Post-modern kültürel kimlik sahibi artık bir özne değildir. Bunun en önemli sebebi öznenin bir nesneyi gerektirmesidir. Bu nedenle post-modern kültürel kimlik, öznenin yerine kendi bireyini yerleştirmeye çalışır (Arslantaş, 2008, s. 109).

Modern öncesi dünyanın birlikteliğini ifade eden cemaat, modern dünya ile birlikte yerini cemiyete bırakmaktadır. Bununla beraber, tüm melezleşmiş kültürel kimliklerin ve farklı kültürlerin bir aradalığını savunan ve milli devlet anlayışını yıpratan post-modern düzende işler tersine dönmekte ve cemiyetin yerini yeniden cemaatleşmiş gruplar almaktadır (Çağlar, 2008, s. 369-386).

"Dijitalleşme ile birlikte kültür de dijitalleşmekte/sayısallaşmakta ve bireyler artık dijital/sayısal olarak ifade edilmektedir" (Akgül & Pazarbaşı, 2018, s. 15). Bu çerçevede post-modern kültürel kimlik, yüz yüze iletişimin kalıcılıkla ilgilenmez, plansızlık ve geçicilik önem arz etmektedir. Ayrıca bu dönemin insanı, marjinal faydayı elde edebilmek için başta aile olmak üzere birincil grupların ve diğer inanç sistemlerinin emirlerini dinlemez çünkü tek amaç vardır: Tatmin (Rosenau, 1998, s. 98). Bu nedenle, post-modernliğin öznesi, farklı zamanlarda, çok daha değişik rolleri icra etmek zorunda

kalmaktadır. Zamanın ruhu, onun bu farklı rollere çok daha kısa sürede bürünmesini kolaylaştırmaktadır. Funk, post-modern dünyanın bireyini anlatırken, şu anda olanın biraz sonra değişebileceği bir kapasiteden bahseder. "(Ş)imdi böyleyim, ama daha sonra farklı olabilir ve kendimi farklı bir biçimde yaşarım" (Funk, 2018, s. 62) ifadesi, post-modern kültürel kimliğin kılavuzudur.

Bauman açısından post-modern dünyanın kültürel kimlikleri ve bu kimlikleri değiştirme faaliyeti, akışkan modernitenin ürünleridir. Kadim kültürden elde edilmiş olanı, birincil gruplarca verileni, okulun öğrettiğini bir çırpıda reddetmek, akışkan modern kültürün doğal sonucudur. Ortaya çıkan bu akışkanlık, "(d)aha çok bir bağlanmama, kesintiler, unutuş kültürüne" (Bauman Z. , 2018, s. 151) benzemektedir. Baumanın ifade ettiği gibi post-modern dönemin enformatik kültürel kimliği, bireysel bir akışkanlığı içermesine karşın, kolektif olanı yok etmeden yaşayabilme şansına ve daha başka bir ifade ile sanatına sahip olmanın yolunu açmaktadır. Modern dönemin en belirgin özelliği, dayanışmadan iş bölümüne kadar, yapılacak faaliyetin neliğinden çıktılarına kadar belirlenmiş olması, hazzın ve hoşnutluğun erteleniyor olmasıydı. Modern dünya, tüm bu duygusal sonuçların görevin sonunda da devam edeceğinden emindi. Bauman'a göre post-modern dünyada ertelenen ise "ödeme" olacaktır. Bu durumu en iyi anlatan modern dünyanın yaşamsal özeti tasarruf defteriyken, post-modern dünyanın ki kredi kartıdır. Bu açıdan bakıldığında Post-modern dönem ve bu dönemin mutat kimliği, en çok Hannah Arendt'in ifadesiyle 'olanakların tiranlığını', Bauman'ın ifadesiyle 'seçim ıstırabını' ortadan kaldırması beklenecektir. Doğruluğu ispatlanmayan bir seçim bile olsa, nihayetinde dayatılmış olmayan, özne tarafından yapılan bir seçimin sonucuna katlanılacaktır (Bauman Z. , 2018, s. 14-15).

Post-modernitenin kimlik inşası, büyük söylemleri reddetmektedir. Din gibi kolektif kimlikler yerini cinsiyet gibi tikel kimliklere bırakmıştır. Bireyler, kimliklerini inşa ederken kullandıkları yakın çevrelerinin kültürü yerine globalleşen dünyanın her yerinden temin ettikleri kültür kırıntılarından istifade etmektedirler. Özellikle sosyal medyanın iletişim imkanlarında oluşan çeşitlilik, öznenin kimliğini 'daima' sorgulamasına sebep olmaktadır.

Bu akışkan dünyada, kültürlerden bir kısmı öne çıkarak, bireyin istemeden de olsa bu kültürel kimliğin bir parçası olmasını sağlamaktadır. Özellikle gençler, kültürel kimliklerini inşa ederken, içselleştirme yerine özdeşleşme yolunu tercih etmektedirler.

Hall, insanların içinde yaşadığı toplumla kimlik ve kültür açısından bütünleşemediği zaman, daha dar anlamda kültürel (sosyal) kimliklerini inşa ettiklerini belirtmektedir (Hall, 1998, s. 76).

McLuhan ise geç modern dönemden bakarak, enformatikleşen dünyamızda post-modern dönemin bireyi nasıl etkileyeceğini görür. Ona göre, kültürel kimliğin inşasında, bizim kamusal alanla bütünleşmiş parçalarımız olan iletişim araçlarının etkisi vardır (Powers & McLuhann, 2015, s. 64). Burada araçsallaşan teknolojik gereçler, bizde yeni bir kültürel kimlik oluşturduğunda, hemen sonra yeni bir kültürel kimliğin de inşasına kapı aralamaktadır (McLuhan'dan akratan Tokgöz, 2017, 4).

Post-modern dünyanın enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler ile oluşan global köyde bireyler, bu global dünyanın bir vatandaşı olmakla beraber, kültürel kimlikleri vasıtasıyla kendilerine verili veya teknoloji ile inşa edilmiş olan daha dar gruplarda da kendilerine yer bulabilmektedirler.

Toplum, kendi kültürel kimliğini ilk günden itibaren oluşturmak zorundadır. Kültürel kimlik, bireyin ve dolayısıyla toplumun hafızasından önce vardır. Bu durumda, kültürel kimliğimiz verili olarak hafızayı da oluşturur. Kültürel kimlik, bir toplumun veya daha dar bir grubun kadim tarihini o toplum açısından referans noktası haline getirdiği için, diğer kimlik örüntülerine nazaran çok daha önemli hale gelmiştir. Böylece hatıranın nakledilmesi veya yaşanan güncel olaylar karşısında geçmişe öykünerek bir referans noktası elde edilebilmesi için hatırlamayı sağlamak da önemlidir. Post-modern dünyanın güçlü iletişim araçları, kültürel kimliğin bireyde inşa edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Bu tanımların ve Berger ve Luckmann'ın görüşleri çerçevesinde kültürel kimliğin inşası, asli sosyalizasyon çerçevesinde gerçekleştirilmiş olmaktadır. Onlar açısından kimlik "nesnel anlamıyla, belirli bir dünya içinde işgal edilen konum olarak tanımlanır" (Berger & Luckmann , 2018, s. 198). Yüz yüze ilişkilerin ve sanayi tipi üretimin şekillendiridiği modern dünyanın kimliği, sabit bir dünyada oluşurken, enformasyon teknolojilerinin geliştiği post-modern dünyada, çoklu kimlik örüntülerinin tek bir bedende bulunması, şeklini almıştır. Hemşehrilerimizle birlikteyken ortaya koyduğumuz orijin memleketin kültürel kimliği, meslek hayatımızı sürdürürken ihtiyaç duyduğumuz kolektif kimliğimiz ile kolaylıkla yer değiştirmektedir. Birey artık, sadece somut ötekilerle değil, hiç bilmediği, tanımadığı veya görme ihtimalinin bulunmadığı

diğerleriyle de gerek olumlu gerekse olumsuz olarak özdeşleşme veya kutuplaşma şansına sahip olmaktadır.

Özellikle sosyal medya uygulamalarının yaygınlaşmasıyla beraber birey, sadece kendi çevresi ile sınırlı anlamlı ötekilerin verdiği ile yetinmeyecek, başka kimlik örüntülerinin de bir parçası olmak için çaba harcayacaktır. Berger ve Luckmann bu durumu "asli sosyalizasyonda özdeşleşme problemi diye bir şey söz konusu değildir" (a.g.e, 201) şeklinde ifade etmişlerdir.

Post-modern dünyanın kültürel kimliği, benliği ortadan kaldırmamakta, hatta çeşitlerin arasından seçme imkanı tanıyarak, eklektik bir kültürel kimliğin oluşumuna zemin hazırlamaktadır ancak bu kolektif kimlikler, kısmen de olsa yüz yüze iletişimi de gerekli kıldığında, yine birinci ve ikinci grupların süre giden hegemonyası devam edecektir.

3.5 Bireysel ve Kolektif Kimlikler

Turner, bireyin sahip olduğu kimliği, toplumsal kimlik ve insanlığın verdiği kimlik olmak üzere üç farklı kimlik ile tanımlamaktadır. Stryker ve Burke ise Turner'in kimlik sınıflandırmasına benzer şekilde, kültürel–etnik, toplumsal veya sınıfsal, bireysel kimlikler bulunduğunu ifade ederler (Stryker & Burke, 2000, s. 284-297).

Bunlarla beraber Busekit'de üçlü bir sınıflandırma yapmıştır. Ona göre, öncelikli olan kimlik "kadim kimliktir". Kadim kimlik, atalarımızdan bize intikal eden kimlik örüntüsünü ifade etmektedir. Diğer taraftan, Comte, Spencer ve Durkheim'in düşünceleri ile inşa edilen ve Malinowski, Radcliffe-Brown tarafından geliştirilen ve nihayetinde Parsons (1961) ve Merton tarafından son hali verilen işlevselciliğe göre kimlik, sosyal çevrede oluşan ve psikolojik esasları bulunan bir olgudur. Bireyin tüm faaliyeti ve görevi toplumun faydasına olmalıdır. Bu çerçevede oluşan kimlik ise birey-toplum uzlaşısının eseridir. Modernist kimliğe önceleyen düşünürlere göre modernleşme, kültürel kimlik dahil olmak üzere tüm kimlik örüntülerinin temelini teşkil eder (Busekit, 2004, s. 84).

Toffler ise bir uzlaşı aramakta ve kimliği sosyal değişimlere bağlı olarak ifade etmektedir (1997, s. 175-177). Tarım toplumlarında ve özellikle küçük yerleşim yerlerinde yaşayan bireylerin kimlikleri ağırlıklı olarak; aile, köy, klan topluluklarına yönelik bağlılıklarına göre şekillenmekte, bireyin talep ve düşüncelerinden bağımsız

olarak, daha az değişim gösteren kimlikler şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Sanayi devrimi ise kitlesel yer değişikliği ile meydana gelen devlet, ulus gibi makro yapıların ana gövdesi altında yer alan sınıf farklılıkları ile oluşmaktadır. Post-modern dönem veya başka bir ifade ile enformatikleşme ile beraber, her ikisinden de parçalar bulmak mümkün olmaktadır.

Bilginin erişiminde yaşanan kolaylıklar, siyasi bölünmüşlük, alt kültürlerin de kendini ifade edebilme kabiliyetinin artması, üretim ve tüketimin post-fordist bir çerçevede oluşması, hâkim kültürün ve iktidarın baskılarından uzaklaşan -çok bileşenli bireyin- oluşmasını sağlar. Bireylerin kimlik tercihlerinin belirlenmesinde en önemli unsur ise iletişim araçları olmuştur.

Bireyin kimliği dendiğinde ilk akla gelen benlik kavramı olmaktadır. Sembolik etkileşimci Mead açısından ben kavramı, sosyal açıdan yaşanacak etkileşimin sonucunda ortaya çıkacaktır. “Başkalarının tutumları organize edilmiş 'beni/bana'yı oluşturur ve daha sonra bir ben olarak buna tepki gösterilir" (Swingewood, 1998, s. 312).

Diğer taraftan kimlik, özne açısından ayniyet ve sürekliliği içeren bir kavramdır (Booth, 1999: 249 dan aktaran Öztürk, 2007, s. 7). Bu nedenle bireysel kimliğin, kolektif kimlikler ile edinilen tecrübenin vektörel toplamı olduğunu ifade etmek mümkündür. Bununla beraber, bir isme sahip olmak bile gerek ayırt edici özelliği sebebiyle gerekse taşıdığı sembolik anlam açısından, kimliğin inşasında önem arz etmektedir.

Birey, kolektif ve sosyal kimliğinin gerekliliklerini yerine getirirken, kendi tercihleri ile şekillenen bireysel kimliğinin çerçevesini çizmektedir. Gerek kollevtiviteden gerekse sosyal kimliğin baskıları sebebiyle, kimliklerin içinde en çabuk değişme kabiliyeti olan bireysel kimliklerdir. Bireysel kimlikler, insanoğlunun yaşam süresi boyunca, karşılaştığı etkiler sebebiyle, kolaylıkla değişiklik gösterebilmektedir (Anık, 2012, s. 41). Bu değişimin hızlandırıcısı ise kolektif yapı içerisinde inşa edilen ve özellikle birincil gruplarla desteklenen kolektif kimlikleridir.

Kolektif kimliğin oluşumunda en önemli unsur ise iletişimdir. Ortak bir dilin varlığının önemi, bir ulusun kendi dilini korumaya yönelik gayretinin boyutları ile anlaşılır. Bir ulusal dil, tek bir izleyici kitlesinin oluşumuna, tecrübelerin bu izleyici yoluyla yayılmasına ve paylaşılmasına izin verir. Bu ortak dil, özellikle gazetelerde, şarkılarda,

romanlarda ve öbür kültürel ürünlerde cisimleştiği haliyle, yaygın bir şekilde paylaşılan bir özneler arasılığın temelini sağlar. Ulusal dil, aynı kolektiviteyi paylaşanların birbirini tanımasını sağlarken, aynı zamanda ötekinin belirlenmesinde de önemli rol oynar.

Bu açıdan bakıldığında kolektif kimliklerin, zaman ve uzam içinde ve daha da önemlisi karşılaşılan sorunlar çerçevesinde ortaya çıkan, meydana gelen yeni değişiklikler çerçevesinde değişiklik gösteren bir yapı şeklinde olduğu iddia edilemez. Kolektif kimliklerin en önemli özelliği, bireyden bağımsız bir şekilde, toplumsal süreç içinde şekillenmiş olmalarıdır (Bilgin, 2001).

On sekizinci yüzyılda meydana gelen gelişmeler, kimliğin gerek belirlenmesinde gerekse ifade edilmesinde radikal değişimlere neden olmuştur. Bu gelişmeler her şeyden önce, modern öncesi dönemden kesin sınırlarıyla farklılaştıran ulus devletlerin inşa edilmesiyle önemli bir toplumsal farklılık içermektedir. Bu açıdan ulus ve onun yönetim aygıtı olan ulus-devlet, bireyin hayatını sürdürürken kendi meşrulaştırıcı değerlerini sunan bir toplumsal yaşam alanı sunmaktadır.

Ross Poole'a göre ulus devlet vatandaşlarına coğrafi bir yer ve "kimlik sağlıyorsa, ulusun tarihi de üyelerine zaman içinde bir yer ve kimlik sağlar… şimdi yaşayanlarla geçmişte yaşamış olanlar arasında bir bağ kurar" (Poole, 1993, s. 129-131). Gerek coğrafyanın varlığı gerekse ortak tarih anlayışı, geçmişten geleceğe uzanan bir ulusal kimliğin varlığının teminatıdır. Ayrıca, ortak bir ülkünün inşası için de sağlam bir zemin hazırlayacaktır.

Ulusal kimliğin oluşumunu sağlayan temel unsurlardan birisi de vatan düşüncesidir. Ancak bir vatandan bahsederken sadece sınırları belirlenmiş bir toprak parçasından bahsetmek mümkün değildir. Vatanı oluşturan ve diğerlerinden ayıran önemli bir unsur da hukuksal altyapıdır. Hukuk, ulusal kimliğin önemli bir parçasıdır ve ulusal kimlikten ayrılamaz. "Vatan, yasaları ve kurumlarıyla tek siyasi iradeye sahip bir topluluktur" (Smith A. D., 1994, s. 26). Bu nedenle ulusal kimliğin meşruluğu, hukuksal alt yapının meşruluğu ile orantılıdır. Pinkard'a göre ulus devletin hukuki alt yapısının amacı, ulusal kimliğin bir metnin üzerinde ifade edilmesinden öte değildir. Bir başka ifade ile hukuk, dış hedefleri olan değil, içe yönelmiş bir mevzuatı ifade edecektir. "Bir ulusun kimliğini yasalaştırmaya dair tüm çabalar, ölü soyut

prensiplerden yeni bir organik bütün oluşturma çabası olarak algılanacaktır" (Pinkard, 2011, s. 114).

Bir diğer önemli kimlik yapısı ise etnik kimliktir. Hali hazırda içinde yaşadığı toplumla yeterli seviyede bağ kuramamış, kadim kültüründen gelen etnisite bilgisi çerçevesinde yaşamayı sürdüren grupların baskın kolektif kimlikleri olan etnik kimliklerden bahsedebilmek için, o topluluğa ait etnik kökeni kabul etmeleri ve bu farklılıklarını mümkün olduğunca güçlü bir şekilde vurgulamaları gerekir. Ancak etnik kimlik, sadece söylemle inşa edilemez. Grup içi iletişimin gücü, yeme-içme geleneklerindeki farklılık ve bazen üretim yöntemlerindeki değişiklik ile kendini göstermektedir. Bu nedenle, etnik kimliğin farklı olduğu toplumlarda nesilden nesle ve mümkün olduğunca değişmeden taşınabiliyor olması gerekmektedir. Birincil grup olan aile, yeni üyenin etnik kimliğini, kültürel kimliğin yapı elemanlarının çerçevesinde inşa eder. Elbette gruba yeni katılan özne, ötekilerin davranışları ve bunlara ilişkin savunma yolları hakkında da yeterince bilgi sahibi olmak mecburiyetindedir.

Etnik kimliğin en önemli aracı sınırların belirlenmesine yönelik olarak ortaya konan kavramların daha genç nesillere aktarılmasıdır. Bu kimliğin önde bulunduğu toplumlarda, zorunlu olmadıkça iletişim kurulmaması, ötekilerle evlenilmemesi de korunma yöntemlerinden birkaçını oluşturmaktadır. Bu ve benzeri etnik muhafazakarlık, grubun savunulmasında önemli bir rol oynamakla beraber, toplumun diğer etnik katmanları ile önemli bir çatışma alanını da oluşturmaktadır.

Göç, etnik kimlik bilincinin inşa edilmesinde ve korunmasında önemli bir olgudur. Göçmen, başta güvenlik olmak üzere, çeşitli gerekçelerle kendi etnik kimliğini oluşturan surlarını yükseltmek ister. Sanayi toplumunun ikamet mekanları olan kentler, göç eden açısından uyumsuzluğu ve anomiyi oluşturdukça, göçmenin etnik kimliğine sarılması kaçınılmaz olmaktadır.

Diğer taraftan, birlikte yaşama iradesi gösteren toplulukları bir arada tutan çeşitli bağlar bulunmaktadır. Başta ulusal kimlik ve etnik kimlik olmak üzere bir kısım kimlik örüntüleri, topluluğun devamı için önem arz etmektedir. Ancak hiç kuşku yok ki gerek ulusal gerekse etnik kimlik üzerinden de bir bağ dokusu oluşturan kimlik yapısı dini kimliktir. İnanç açısından birlik, duygu ve düşüncelerde ve ahlaki yapıda ortaklaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Birey genellikle, içinde doğdu ailenin dini kimliğini edinme yönünde güçlü bir irade sahibi olur. Bu nedenle dini kimlik, diğer kimlik örüntülerine göre çok daha kolay ve erken yaşta edinilmektedir. Bununla beraber dinin, milli kültür üzerinde de önemli bir etkisinin bulunduğu dikkate alındığında, sosyal ilişkilerin sürdürülmesindeki yeri de görülmektedir.

Sosyal kimlik ise toplumsal iş bölümünü zorlaştıran veya kolaylaştıran kimlik yapısını teşkil eder. Bireysel kimlik, birey olarak öznenin öteki karşısında kendisini nasıl gördüğü ile ilgili olmakla beraber sosyal kimlik, öznenin birincil ve ikincil gruplarla yaşadığı deneyimlere istinaden ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda sosyal kimliğin oluşumunda etkili olan unsurlar dikkate alındığında, birçok sosyal kimliğin meydana geldiğini ifade etmek mümkündür. Roccas ve Brewer tarafından ortaya konan 'sosyal kimlik' modeline göre, öznenin dahil olduğu ikincil grupların adedi değil, söz konusu grupların, kendi üyelerini bir araya getirme kabiliyetleri de dikkate alınmalıdır (Brewer & Pierce, 2005, s. 428).

Bireyin sosyal kimliği, ilişkisi olduğu gruplarla teması sonucunda temin ettiği ve içselleştirdiği tüm duygu ve düşüncelerinden oluştuğu dikkate alındığında, toplumsal özne, ilişki içinde olduğu ikincil gruplarla siyasal, coğrafi, ırk esasına dayanan hususları paylaşabileceği gibi, başka bir grupla daha global değerleri de paylaşabilmektedir. Bu bakış açısıyla sosyal kimlik, bireyin ilişki içinde olduğu, iletişime girdiği grupların etki alanlarının gücü ile doğru orantılı olarak bir bileşke şeklinde oluşmaktadır. Örneğin birey, "hemşerileriyle hemşerilik kimliği ile müşterek olabilir ancak, ideolojik kimliği ile aynı kişiden ayrılabilir. Ancak, bu iki kişi gene çok daha geniş millî kimlik içinde birleşebilirler" (Öztürk, 2007, s. 14).

Böylece özne kendisini, aidiyet duyduğu sosyal gruplara ait bilgi kümeleri ile ifade eder ve davranışlarını da söz konusu grupların belirlediği esaslar dahilinde ortaya koyabilir. Bunun sonucunda, öznede çoklu bir sosyal kimlik dağarcığının meydana geldiğini ifade etmek mümkündür (Dalbay & Avcı, 2018, s. 33).

Sosyal kimliğin taşınmasında hatırlama ve nakil yöntemleri de önem arz eder. Bu çerçevede kullanılan en gelişmiş araç ise gruba ait hafızadır. Grubun hafızası, grup üyelerine doğru aktarıldığı durumlarda, öznelerin hafızası halini alacaktır. Tarihsel olaylar, mitler, hikâyeler, dini kurumlar da yine hafızanın nakledilmesinde kullanılan araçlardır (Megill, 1998, s. 44). Bu durumda ailenin, ulusun, hemşehrilerin kolektif

tarihi sosyal kimliğin inşa edilmesinde önemlidir.

Hangi değişken ele alınırsa alınsın, benlikte nüvesi bulunan kültür, bireyin ve toplumun kimliğine etki edecektir. İşte bu kültürel yük, kimlik denilen bağlayıcının oluşmasını sağlar. Bu çerçeveden bakıldığında kimliğin inşasında kültürün önemli bir yeri olduğu tartışılmaz bir gerçektir. "Toplumların karmaşıklaşmasına ve farklı toplumsallaşma şekillerinin belirmesine koşut olarak kimliklerde farklılaşmakta ve çeşitlenme görülmektedir" (Aydın, 1999, s. 15).

Ancak, Featherstone ve Lash'a göre, post-modern dünyanın çeşitliliği ve hızlı değişme kabiliyeti, kültürün bu birleştirici görevini yerine getirmesini engellemektedir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ile beraber, sosyal yapının kültürel üretim ve yayılma kaynakları artmış, kültür ile kimlik arasındaki bağ zayıflamıştır. Sonuçta, kültürün ortaklaştırmayan ve uzlaşı ile sonuçlanmayan, daha ziyade kültürlerin çatışması için yeni alanların sağlanmasıyla sonuçlanan küreselleşme süreci başlamıştır (Featherstone & Lash, 1998, s. 1).

3.5.1 Kültürel Kimlik

Kavramsal olarak sosyal kimlik ile kültürel kimliği farklı şekillerde ifade etmek söz konusu olsa da kültürel kimliğin sosyal kimlikten ayrılmasının zaman zaman imkânsız hale geldiğini unutmamak gerekmektedir. "Genel olarak kültürel kimlik, zaman ve uzamda oluşan kültürel sınırlılığa işaret eder. Kimlik zamanla, mekanla, dinle, dille yaratıldığı gibi kültür üzerinden de inşa edilebilmektedir" (Subaşı 2005, s. 301). Bu nedenle kültürel kimlik iki farklı yapıda oluşmaktadır. Bunlardan ilki, bireyin birincil gruplar çerçevesinde edindiği kısıtlı, değişmesi güç olan; diğeri ise ikincil grupların etkisiyle şekillenen mitler, hikayeler ve tarihin aktarılmasında kullanılan diğer araçlarla pekiştirilen, değişebilen ve kapsayıcı olandır. Birinci kültürel kimlik şekli, daha önceden oluşturulmuş ve toplum tarafından bireye verili bir yapıdadır. İkinci çeşit ise tarihsel ve açık kültürel kimlik olarak adlandırılmaktadır. Bu, birey tarafından oluşturulan, mütemadiyen üretilen ve hiçbir zaman tamamlanamayacak olan bir yapıyı temsil eder (Larrain, 1995, s. 217).

Stuart Hall açısından kültürel kimlikler inşa edilme kabiliyetinde ve zorunluğunda olan kimliklerdir. Ona göre, kültürün zaman, uzam ve tarihsel bilincin ardında kalması sebebiyle, hiçbir zaman olmamıştır. Hall açısından kültürel kimlik olsa olsa tarihsel bir

yapı ile oluşmuş illüzyondur. Hall açısından tarihe ait olan sürekli değişmek zorundadır. “Kimlikler bizi konumlayan ve kendimizi konumladığımız farklı durumlara verdiğimiz isimlerdir, geçmişin öyküleridir” (Hall, 1998, s. 177). Bu bakış tarzı ile kültürel kimlikler tarihseldir ve yaşadığımız zaman çizelgesinde, kendimizi tanımladığımız kimlik kabının şeklini alırlar (Subaşı, 2005, s. 301).

Kültürel kimlik, belirli bir grubun üyelerinin, arkaik kültürleri temelinde ve birbirleriyle kurdukları iletişimi esas alarak oluşturdukları benliğin tanımıdır. Bu benlik tanımı, farklı grupların ayırt edebilmek için kullanılmaktadır. Grup, iletişimsel olarak meydana getirdiği kültürel kimlik ve duygu örüntüleri vasıtasıyla, ötekilerden ayrışmaktadır (Bilgin, 1999, s. 65). Bu çerçevede kültürel kimliği, bireyin “kendisinin ne ve nerede olduğunu açıklaması” (Guibernau, 1997, s. 126) ve buna göre davranması şeklinde ifade etmek mümkündür.

Kültürel kimliğin etnik ve toplumsal aidiyetler üzerine etkisi de önem arz etmektedir. Etnik aidiyet, Hobsbawn'ın ifadesiyle, pragramatik değildir ve bu nedenle siyasallaşması da söz konusu olamaz ancak, özellikle ayrılıkçı politikaların uygulandığı ülkelerde önemli bir kazanım sağlama ihtimali vardır. “Özellikle ulusçuluk etnik aidiyetle özdeşleşme özlemi taşır. Çünkü bu, ona pek çok durumda yoksun bulunduğu tarihsel soy kütüğünü bahşeder" (Hobsbawm, 1992, s. 111). Bu açıdan bakıldığında etnik aidiyetin temelinde kültürel kimliğin bağlayıcı yapı taşları bulunacak ve ulusal kimliğin oluşumunda temel teşkil edecektir. Bu aidiyet etniklik, cemaat ve duygu üzerine kurulmaktadır. Bu durumda etnik aidiyetin oluşabilmesi için grubun üyelerince kabul edilmiş bir ortak isim, bu isim temelinde ortak anılar ve gerçekliğine inanılan bir hikaye ile ortaya çıkan ortak duygu bulunmalıdır.

Ulusal kimliğe en fazla katkıda bulunan unsurlardan biri olan hemşehrilik kimliği de tüm etnik topluluklarda olduğu gibi, “gönüllü olmaksızın (verili) oluşmuş, çıkar bilincine sahip ve örgütlenişi biçimsel olmayan bir birliktir; üyeleri birincil ve ikincil ilişkiler yoluyla bir araya gelmiştir ve üye sayısı nispeten sınırsızdır” (Bostancı, 1998, s. 44).

Kültürel kimliğin yapıtaşları olan anılar, sanat, müzik, ritüeller, gelenekler, örf ve adetler bireyin o toplumla bağlarını güçlendirmek açısından büyük önem arz etmektedir. Bunlar, başta iletişim araçları ile pekiştirilerek kolektif kimliğin de inşası

açısından bir gereklilik olarak karşımıza çıkmakta ve böylece, toplumsal çevreye bağlılığı sürdürmek için önemli duygusal kaynaklar haline gelmektedirler.

3.5.2 Kültürel Kimliğin Yıkımlayıcı Etkileri

Modern dünyanın ve kentleşmenin gelişimi ile birlikte, yeknesak olan hiçbir şeyin yaşayamayacağı ortaya çıkmıştır. Birçok kültürel kimliğin aynı mekânda yaşaması, bir kültür olarak uzlaşının da gerekli olduğunu göstermiştir. Ancak, kültürel kimliğin de inşacısı olan iç ve dış grupların gücü, bu uzlaşının da zaman zaman ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Kent yaşamındaki karşılaşmalar sonucunda birey, kültürel kimliğini oluşturmaktadır. İç gruplar, kültürel kimliğe duyulan bağları kuvvetlendirirken, farklı kültürel kimlikleri içeren ötekiler, yansıtma görevi görürler. "Lacan'a göre bu ayna ilişkisi bir yabancılaşma anını oluşturmaktadır, O'na göre dışsal bir imge aracılığıyla kendini tanımak bireyin kendine yabancılaşması demektir" (Karaca, 2011, s. 6). Yabancılaşmanın en önemli etkisi dayanışma kültürüne yaptığı etki ile ortaya çıkmaktadır. Yabancılaşan bireyin topluma ait olan unsurlardan uzaklaşması kaçınılmazdır (Alptekin, 2012, s. 77).

Post-modern dönemin enformatikleşen akışkan yapısı, ulusal kimliklerin zayıflamasına, kültürel kimliklerde çeşitliliğin ve bu kimliklerin gücünün artmasına sebep olmuştur. Kültürel kimlik başta olmak üzere, yaşanacak yoğun farklılaşmaların toplumun geleceği açısından bir tehdit olarak görülmektedir. Ulus devletin yaygın anlayışına göre, kolektif bir kimlik şeklinde gelişen kimlik algısı vasıtalıyla birey, güçlü ve anlamlı bir yaşama sahip olacaktır. Bunun devamının sağlanabilmesi için kolektif kimliğin de bir unsuru olan kültürel kimliğin inşası önemli olacaktır. Böylece, bütünlük açısından bireylerin gücünü ve bireysel ölümlülüğü aşan, zaman ile kısıtlanamayan mütemadi ulusal yapının ortaya çıkması beklenmektedir.

Aydın'a göre, modern dönemde bireyin kendi kimliğini tanımlarken kullandığı referans ulusal kimlik iken, bugün kültürel kimliklerin güçlenmesi ile oluşan "cemaatlere, halklara, dil gruplarına ya da tarihi hatıra ortaklıklarına hatta cinsel gruplaşmalara, kurgusal ya da somut küçük gruplara" (Aydın, 1999, s. 11) yönelim artmıştır. Bunun ulus devleti güçlendirmesini beklemek bir yanılgı haline gelmiştir. Cemaat ve gruplara ait kültürel kimliğin yarışları, aynı dili konuşan, aynı coğrafyayı paylaşan ve hatta aynı inanca mensup bireyler arasında çatışmaları da şiddetlendirecektir.

Ayrıca bu durum, ulusların işlevsiz kılınmasına, ulusa ait görevlerin en azından bir bölümünün gruplar tarafından icra edilmesine sebep olacaktır. Bundan daha da önemlisi, sonsuz ve güvenilir olan ulus değil, grup olacaktır. Sarıbay bu durumu, "...globalleşmenin farklılaştırdığı, çoğullaştırdığı, parçaladığı ortamlarda devlet, üzerine oturacağı cemaati aramaya başlıyor" (Sarıbay, 2001, s. 218) şeklinde açıklar. Post-modern ulusun ittifakı şeklinde yorumlanabilecek olan bu durum, zıtlıkların bir araya gelmesiyle beraber, post-modernliğin ruhuna da uygun hale gelmektedir. Eğer, kolektif kimliğin yapı taşı kültürel kimlik ise "post-modern ulusu meydana getiren popüler kültür dediğimiz şeydir" (a.g.e., s. 218). Eğer devleti sevk ve idare eden siyaset, hemşehriler üzerinde güç elde etmeye gayret ediyorsa, kamu otoritesinin de bir süre sonra hemşehri grubu haline gelmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Post- modern dünyada, Smith (1994, 42) tarafından ifade edilen kültürel kimliğin tüm yapıtaşları, ulus kimliğin yanı sıra, belirli bir zaman ve uzamda şekillenen etnik kimliklerin de inşasında temel teşkil eder. Bu haliyle etnik kimlik, yapısal ve kurgusal anlamda ulusal kimliğe benzemekte ve aynı unsurları kullanabilmektedir. Bu durumda ötekilerin sayısının artmasına ve sonucunda bireysel kimlik açısından yalnızlaşmaya (Weeks, 1998) kolektif kimlik açısında ise parçalanmaya neden olacaktır.

Modern dönem sonrası kültürel kimliğin şekillendiği en önemli uzam kent olmuştur. Göçlerle çeşitlenen kent hayatında ağırlıklı ve etkili kimlik, kültürel kimlik olarak görülmekte ve bu kültürel kimlik birliktelikleri, hemşehri gruplarını meydana getirmektedir. Çalışmamıza konu olan hemşehri ağlarının sosyalliği ise mitsel bilginin tartışmasız gerçekliği ile sürdürülmektedir.

3.6 Kültürel Kimliğin İnşası ve Mitlerin Rolü

Berger ve Luckmann'a göre, kültürel kimliğimizin de örüntülerini barındıran sembolik evrenlerin yaşaması için gerekli olan kavramsal araçlar, bilişsel ve normatif meşrulaştırmaların sistematik bir halde düzenlenmesini gerektirmektedir. "(Y)ani muhtelif kurumlara dair meşrulaştırmalar düzeyinde ve çok daha ayrıntılı bir biçimde inşa edilir" (Berger & Luckmann , 2018, s. 163).

Berger ve Luckmann, evren idamesinin aygıtlarını tartışmaksızın sınıflandırılar ancak, mitoloji ve kullanışlı halde bulunan mitler onlar açısından da anlamlıdır. Onlara göre mitoloji, "evren-idamesinin en arkaik biçimini temsil eder; tıpkı genel olarak

meşrulaştırmanın da en arkaik biçimini temsil ettiği gibi" (a.g.e., 164).

Raymond Williams'a göre kültür, gündelik yaşama dair bir olgudur ve zamandan bağımsız olarak hegemonyanın inşası, kültürün de inşasının zeminini hazırlamaktadır (Williams'dan aktaran Şakı Aydın, 2008, s. 30). Ancak, kültürün ve kimliğin inşası için kullanılan araçlar, tarih çizelgesi üzerinde farklılıklar göstermektedir. Bir topluma intikal eden kavramsallaştırmaların arkaik köklerinin olduğunu ve bu nedenle, idamenin en kullanışlı ve tartışmasız gereci olduğunu belirtmek mümkündür.

Bu nedenle, bireylerin olduğu gibi toplumun veya daha küçük grupların da mazisinin oluşturulmasında mitoloji, en önemli unsurdur. Mitin, bir başka ifade ile süreç içinde efsaneleşen anlatıların, mevcut gerçeklik koşullarında sembolik olarak temsil edilmesiyle mitin tarihî muadilleri yaratılması faaliyetine "mythopraxis" denmektedir. Friedman ise, kadim dünyadan aktarılan mitin güncel yaşam içinde yeniden inşa edilmesine "mitleştirme" adını vermiştir. Mitleştirme ile iki önemli amaç gerçekleşmiş olacaktır. Bunlardan ilki toplumun veya grubun, bir mit üzerinden bağlanması sağlanacak, bir diğeri ise geçmişte yaşanan tüm olumsuzluklar, güçsüzlük veya başarısızlık sebebiyle toplumun veya grubun bağını zayıflatacak olumsuzluklar ortadan kaldırılarak, mevcut toplumun geçmişini görmeyi arzuladığı şekilde inşa edilmesi sağlanacaktır (Friedman, 1992, s. 196).

Bu durumda, kültürel kimliğin inşasında kullanılan mitler, tarih içinde yeniden ve yeniden inşa edilecek ve gerçekliğinden kopmuş olacaktır. Özellikle sosyal medya, kültürel kimliklerin inşa edilmesi sırasında mitleri önemli bir araç olarak kullanmaktadır. Birey gerek kendi kültürel kimliğini gerekse bağlı bulunduğu toplumun veya grubun kültürel kimliğini yaratmada tarihin süzgecinden geçen gerçekler yerine, o an ihtiyaç duyduğu gücü kendisine verecek olan mitlerden istifade etmektedir.

Megill, bu mitleri kullanarak inşa edilen kültürel kimliğin, hatırlamayı değil, bireyin nostaljik ihtiyaçlarının karşılanmasını sağladığını ifade eder. Ona göre nostalji, gerçeklikten bağımsız olmak üzere, geçmişin haz duygusu ile hatırlanmasıdır. En büyük faydası ise, mevcut zamanın zenginleştirilmesi, güçlendirilmesi veya keyifli kılınmasıdır. Ancak, pozitif hatırlama, toplumun veya grubun mevcut yaşanmışlıkları ile oluşan inançlar ve kazanımlardır. Negatif hatırlama ise, "ötekinden" kaynaklanan ölümler, saldırılar gibi olumsuzlukların tekrar tekrar gündeme getirilmesi veya meydana gelen bir olumsuzluğun hafifletilmesi şeklinde olabilir. Tıpkı Yahudilerde olduğu gibi,

kültürel kimlik, negatif hatıralara rağmen varlığın sürdürülmesi durumunda yücelir (Megill, 1998, s. 45) ve unsurlarının tamamına sıkı sıkıya bağlanmak gerekir. Ancak, Kratochwil açısından bir kültürel kimliğin inşası sırasında, unutma kabiliyeti de önemlidir (Kratochwil, 2006, s. 15). Negatif hatıraların ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak mitlerin inşası, söz konusu olgunun ve dolayısıyla kimliğin güçlenmesine de sebep olacaktır.

Diğer taraftan Berger ve Luckmann'a göre, kültürel kimliğin inşasında kullanılmakta olan mitoloji, kavramsal bir aygıttır. Mitolojik düzlem, "(S)embolik evrenin naif düzlemine en yakın düzlemdir. Söz konusu evrenin, nesnel bir gerçeklik olarak fiili varlığının ötesine geçen teorik bir evren-idamesine en az ihtiyaç duyulan düzlemdir. Bu düzlem, tarihsel bir gerçeklikle oluşmuş, sürekli olarak tekrar edilen bir fenomen" (Berger & Luckmann , 2018, s. 165) halini almıştır. Toplumun genel geçer kurallarına göre işleyen mitolojiler, adeta teolojik bir yapı halini aldıklarından, kültürel kimlik ile dini kimlik burada kesişmektedir (a.g.e. 166).

Berger ve Luckmann'ın çalışmasına konu olan mitlerin geliştiği ve sosyal gerçekliğin inşa edildiği en önemli evren ise kent yapısıdır. Kent, sembolik etkileşimle örülmüş ilişkilerin mekanıdır. Mitolojik bir bağa sahip olmasalar da özneler arası iletişimin sürdürülebilmesi için, her iki tarafın sosyal gerçekliklerinin de meşrulaştırılması, bu kent yapısında gerçekleşmektedir.

4 KÜLTÜREL KİMLİK MEKÂNI KENTE GÖÇ ve HEMŞEHRİLİK

4.1 Kent

Berger ve Luckmann açısından kent, mitolojik düzlemle sembolik düzlemin yakınlaştığı yer, aynı zamanda sosyal gerçekliğin de inşa edildiği yaşam alanından başka bir yer değildir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, insanoğlunun tüm yaşamı 'mekanla' çevrelenmiştir. Farklı seviyelerde bulunan bu mekanlar yaşadığımız evden, hiç görmesek bile, varlığından emin olduğumuz dünyaya kadar çeşitlenmiştir. Ancak kent, başta sosyalizasyon olmak üzere birçok fonksiyonu olan, sınırlı uzam ve sonsuz zamanda varlığını sürdürmesi beklenen, özgün bir mekândır. Diğer taraftan kent, sadece bireylerin yapısal elemanlarla şekillendirdikleri bir alan değil, bireyi de şekillendiren organizma olma özelliğindedir. David Harvey açısından kentin mekanı "insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuttur" (Harvey, 2003, s. 11).

İnsanın kentte, kent dışında olduğundan daha farklı bir biçimde düşündüğü, hissettiği, karşılık verdiği fikri, en az şehrin kendisi kadar eskidir. Bu nedenle epistemolojik açıdan kent/şehir ifadesi uygarlık kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Medeni olan kentli, kentli olan ise medeni anlamını taşımaktadır[5].

Kentin medeniyetle olan ilişkisi, öncekinden faklı bir hayat kültürünü sembolize etmesi ile ortaya çıkmaktadır. Modern öncesi dönemde güvenlik, dayanışma gibi kavramlar çerçevesinde, komünal bir yaşamla oluşan kent, gereksinimler hiyerarşisinin temelini oluşturan güvenlik içinde yaşama, bir başka ifade ile hayatta kalma gayreti ile oluşmuştur. Şehirlerin inşasından önce de birlikte yaşam formlarına rastlamak mümkün olsa da kent bunların hepsinden farklı bir anlam içerir. Kent, mekânsal özelliklerinin yanı sıra ekonomik bir organizmadır. Kent sakinlerinin bir önceki yaşam alanı olan köy ise, "ilkel araç-gereç ve yöntemlerle kendi tüketimi için küçük çaplı tarım yapan, toplumsal çevreden çok doğal çevreyle etkileşim içinde bulunan, küçük yerleşme yerleridir" (Sunay, 2004, s. 47).

Park'ın ünlü denemesinde kent, insanların bir araya gelerek ortak bir yaşam formu ürettikleri mekânın dışında, sokakları, kendine has mimari yapıları, aydınlatma

[5] Medeni, kent, civil, civilization.

donatıları bulunan, zorunlu kamu hizmetlerinin verildiği ve bunların toplamından daha fazla bir şeydir. Çünkü O'na göre kentin bir ruhu vardır veya oluşmak zorundadır. Söz konusu ruh, gelenek ve göreneklerin kristalize olmuş, ortak duygusal vektörüdür. Köylü açısından ikamet ettiği hanenin özellikleri ve değeri ile kentlinin şehir için hissettikleri arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. "Nasıl ki hane kendisini koruyan tanrılara sahipse şehrin de koruyucu ilahı, yerel azizleri vardır. Tıpkı köylü kulübesi gibi şehrin de toprakta kökleri vardır" (Martindale, 2005, s. 69).

Luis Wirth ise kentin sadece iş bulmak isteyenlerin, kalabalıkların içinde yok olmak isteyenlerin mekânı olmadığını, kentin tüm bu özelliklerinin yanı sıra, kendine has kültürü ile gerek bireyleri ve grupları gerekse etkinlikleri düzenleyen bir çevre olduğunu belirtir. Wirth açısından bu çevrenin ekonomisi, oluşan siyaseti ve kendine has kültürü ve kimliği ile birlikte bir denetim işlevine de sahiptir. Ancak Wirth açısından bu olumlu özellikleri ile cazibe merkezi olan kentlerin coğrafi sınırları gelişirken, nüfusunun da artması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle göç kavramı, Wirth'e göre öncelikli problem alanını teşkil etmektedir. Wirth açısından kentin problematiği, içinde bulundurduğu bireyin sayısından çok, kozmopolit bir yapının ortak mekanı olmasıdır (Wirth, 2002, s. 86).

Kentler, tarım dışı üretimin gerçekleştiği ancak, tarım içi ve dışı üretimin ve gerekse ticaretinin ve tüketiminin yapıldığı mekanlardır. Dayanışmanın bir gerekliliği olarak çeşitli meslek gruplarından ve farklı eğitimlerden bireylere ihtiyaç duyan kenti, genel olarak tarım dışı üretimin gerçekleştiği yerler olarak ifade etmek mümkündür (Kıray, 1998: 17; Kıray, 2000: 83).

Kentin fiziksel özelliklerinin yanı sıra, duygusal ve ahlaki özellikleri de bulunmalıdır. Platon açısından, erdemli olmak önemli bir zorunluluktur. Gerek bireysel gerekse siyasal olarak erdemden söz edebilmek için, toplam erdemi oluşturan "bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adaletin" bireyde de toplumda da aranması gerektiğini belirtir. Eğer bir devlet erdemliyse, sosyal ilişkilerde ve bireyin kendisinde de erdemden söz edilebilir (Platon, 2013). Elbette Platon'un belirttiği devleti kentten ayırmak mümkün değildir. Benzer biçimde Aristoteles açısından da erdem, bir politik felsefe olarak ifade bulur. Siyaset, kent yurttaşlarında aranması gereken özellikleri sağlamak için bir araçtır.

Ancak hangi özelliklere sahip olursa olsun kentin üretim kabiliyeti ve göçmenlerle olan ilişkisi, şehrin geleceğini belirlemektedir. Kaldı ki, bir çok düşünür için kentin en

önemli fonksiyonunun ve tanımlayıcısının, iyiye ve yeniye yönelik değişim olduğu görülmektedir (Kıray, 2000; Mutlu, 2010; Altıparmak, 2015).

Bilim tarihinde kent olgusunun gerek coğrafi özellikleri gerekse toplumsal yönleri ile ilgili araştırmalar bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Charles Cooley ve Adna Weber, konum, büyüklük ve gelişmenin nesnel yönleri ile ilgilenirken, Jane Adams gibi reformcular toplumsal yönleri ile ilgilenmişlerdir. A. Weber açısından kent, korumaya yönelik fonksiyonunun bireyin güç mücadelesine evrildiği mekân olarak görür. Site/şehir/devlet yönetimi, bu çatışmanın diğerlerini etkilememesi açısından 'bürokratik' tedbirler almalıdır. Karl Marx için kent içi mücadele bireylerle ilgili değil, sınıfların sorunları temelinde gerçekleşmektedir. Bununla beraber Durkheim ise, kentin en önemli fonksiyonunu dayanışma kavramı ile açıklayacaktır. Şehir kuramının öncülerinden Fustel de Coulanges açısından 'din' en önemli yapı taşı halini almıştır. Beraberliğin, dayanışmanın simgesi olan "ocak" kavramı inanç sistematiğinin bir parçasıdır ve "baba" bu ocağın yöneticisi konumundaki din görevlisidir. Bu nedenle kentin temelinde de aile kavramı yatmaktadır. Birlikte yaşama kararında olan aileler ise boyları oluşturmaktadır. İster aile ister boy veya kabile olsun burada dikkat edilmesi gereken konu yabancının dışarda tutulmasıdır. Bu birlikteliğin ve korumacılığın ilk örneği olan antik şehir ise dinî bir topluluğun ilk örneğini teşkil etmekteydi (Martindale, 2000, s. 79-80).

Ancak zaman, mekân ve toplumsal yapının yanı sıra, nesnel bir bakış açısının elde edilmesine yönelik ilk çalışmalar Chicago Üniversitesi tarafından yapılmıştır. Ortaya çıkan ilk çalışma olan The City'de kentin "uygar insanın doğal yaşam alanı" (Martindale, 2000, s. 50) olduğu savunulmaktaydı. Bu çalışmanın öncülerinden olan Park, doğal bir yapı olarak şehrin, kendi yasalarına sahip olduğunu ve kentlilerin buna uyması gerektiğini ve bu nedenle "fiziksel yapısında, ahlâkî düzeninde yapılabilecek keyfî değişikliklerin bir sınırı olduğunu" (a.g.e., s. 50) ileri sürdü. Bu çerçevede insan / kent ekolojisi adında bir bilim doğmuş oluyordu.

Manuel Castells ise Chicago okulunda yapılan çalışmaları ve sonuçlarını eleştirmektedir. Castells açısından sosyolojik işlevselciliğin temelinde yatan sorunsal olsa olsa toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmemesi ile ortaya çıkmaktadır. Kadim kültüründen kopmuş, duygu ve düşüncelerinin en azından bir kısmını menşei bölgede bırakmış olan göçmen topluluğunun, kapitalist kentin sonsuz üretimine göre şekillenmiş

yapısı ile bütünleşmesi bir zorunluluktur. Ona göre bireysel entegrasyon uzaklarda kalmıştır. Artık çatışma, cemiyetin içindeki cemaat adacıkları arasında olmaktadır. Grupların, cemiyetin kaynaklarına yönelik saldırıları, iktidar ilişkilerini kent yaşamının en önemli sorunlarından biri haline getirmektedir. Bu nedenle, "…sorun, çıkarları doğrultusunda yapısal olarak belirlenen toplumsal grupların arasındaki güç ilişkileridir" (Castells, 1997, s. 18-19) demektedir.

Ekolojik kent yaklaşımına bir ilave de Laborit'ten gelir. Ona göre insan açısından bir kenti inşa etmek asli bir amaç değildir. Kurulan kentin başta içsel gerilimler, daha sonra ise dış etkiler karşısında mevcut düzenin korunması gerekmektedir. Söz konusu görüş kentin, insan kümesinin yapısı üzerinde etkiliyse kendisi de bir etkileyendir şeklinde ifade edilebilmektedir. Laborit'in tam ifadesiyle söyleyecek olursak, "İnsan etkinlikleri, tıpkı onları dile getiren toplumlar gibi, evrim geçirir. Kentler de..." (Laborit, 1990, s. 21).

Murray Bookchin, açısından kent "eko-topluluk" şeklinde ifade edilmelidir. Eğer kenti, sadece mal ve hizmetlerin üretiminin ve tüketiminin gerçekleştiği bir mekân olarak görürsek o kentte yaşayan insanları anlamsızlaştırmış oluruz. Bu nedenle kenti, etik karakteri çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Ancak bu şekilde kenti eko-topluluk, olarak görmek mümkün olacaktır (Bookchin, 2014, s. 9-10). Weber ise kent kuramını fiziki koşullar temelinde ele alır. Ona göre her yerleşim alanı kent olarak ifade edilemez, kentte yaşayanların o kente ait bir sosyal çevre oluşturabilmesi için tahkim edilmiş bir çevreye, ticari ortama, yargı çevresine ve kentin kendine has bürokrasisi ve kısmî bir yönetim modelinin bulunması gerekmektedir (Weber, 2012).

Marx ve Engels'de kent mekânına karşı duyarsız kalmamışlar ve kent yapısının, kapitalizmin sömürüsü için uygun şartları yarattığını ifade etmişlerdir. Engels, "İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu" isimli çalışmasında, kentin sadece üretimin gerçekleşmesi için gerekli olan insan gücünün barındırıldığı bir alan olarak gören kapitalizmi eleştirir. Her ne kadar ihtiyaç duyulan alt yapı yatırımları yapılmış, gecekonduların arası caddelerle bağlanmış olsa da kentler, rahatsızlık verici bir şekilde büyümüş ve sefillikle bezenmiş bir harabe halini almıştır. "Artık, yalnızca domuzlarla çöp yığınlarına göz yumulmuyor. Burjuvazi, işçi sınıfının ıstırabını gözlerden saklama sanatında yeni ilerlemeler sağlamış bulunuyor" (Engels , 2013, s. 24). Engels genel tezlerine uygun olarak fiziksel koşulların veya bütünüyle alt yapının, üst yapı olmadan

kenti oluşturamayacağını belirtir.

Bütün bu kent kuramcıları veya sosyal düşünürler açısından kent, içinde bulunulan toplumun şekillendirilmesi, devamlılığının sağlanması için siyaset aracının kullanıldığı mekandır.

Kentleri tanımlarken çok sayıda özelliğinden bahsedilmektedir ancak en önemli özelliği, Sennett'in ifadesiyle, "yabancıların karşılaştıkları ortam" olmasıdır (Sennett, 1996: s. 75). Bu çok kültürlü ve farklı kimliklere sahip bireyler, kamusal alan vasıtasıyla kendilerini ifade etmek, siyasete katılım sağlamak zorundadır. Çünkü kent yaşamı, cemaat yapısından ziyade bireyin aktif yaşamını önceler. Bu durumda birey ve kent karşılıklı olarak kamusal alanın inşasına ve sürdürülmesine katkıda bulunurlar. Elbette bu katılım, antik Yunan kentlerinde olduğu gibi bire bir olmasa da kurumsal siyasetin ve sivil toplumun vasıtasıyla, vekaleten sürdürülmektedir.

Kent temelinde oluşan siyasal alan, bireyin en dolaysız şekilde tanıdığı, içinde kendini tanımlayabildiği, hareket kabiliyeti açısından sınırsız bir özgürlüğe sahip olabileceği alandır. Ulus-devletin ve parlamenter demokrasinin icadı ile birlikte, siyasetçinin birinci basamak oyun alanı, öncelikle kent halini almıştır. Siyasal alanın figürü, kent içinde oluşan kamuoyu ile bazen savaşırken bazen onun rüzgârı ile daha kolay ilerleyecektir.

Herkesin katılabildiği bu ortamda bireyin sesini duyurabilmesi, onu savunabilmesi için kent içinde başka organizasyonlara da ihtiyaç duyulduğu açıktır: Siyasal partiler ve sivil toplum kuruluşları. Siyasal partinin dayandığı temel, yerelliğin ve kişiselliğin oluşturduğu birincil ilişkilerdir. Dernekler ise kamuoyunun örgütlenmesine bağlı olduğundan ikincil ilişkiler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu açıdan kamusal alan, bireyin, derneklerin, siyasal organizasyonların alanı olacaktır.

Ancak kentin yapısı da kültür ve kimlik kavramlarında olduğu gibi, zaman ölçeğinde önemli değişikliklere uğramıştır.

4.1.1 Tarihte Kentin Değişimi

İnsanoğlunun varlığı ile birlikte olmasa da üretimin, bölüşümün, korunma ihtiyacının ve yardımlaşmanın artması ile beraber ortaya çıkan kentlerin tarihi 10.000 yıl öncesine kadar uzanır. Zaman parametresinde değişen ve gelişen ihtiyaçlar, toprağa olan ilgiyi ve bağı azaltmış onun yerine kente ve dolayısıyla ticarete duyulan ihtiyacı ortaya

koymuştur. Ancak, tarihsel süreç içinde kent kavramı da büyük değişikliklere uğramıştır. Üretim, tüketim ve bölüşümdeki farklılaşma ile şehirler kendine has bir kimliğe ve akla sahip olmaktadır. Eğer tarihin ilk dönemlerinden itibaren kenti 'akıl' olarak adlandırırsak, metropol kent oluşumunu ise 'özgür akıl' şeklinde nitelemek uygun olacaktır.

Akıl, kır yaşamında da büyük bir ihtiyaç olmakla beraber burjuvazinin, feodal yapı karşısında varlığını sürdürebilmek için kullandığı silah halini almıştır. Burjuva, bu silahı kullandıkça feodal yapıya ve onun bir uzvu olan din adamına karşı zaferlerini inşa etmiş ancak, kenti hem bir yaşam hem de savaş alanına çevirmiştir.

Modern öncesi dönemde insanoğlunun bir arada yaşama isteği, güvenlik, dayanışma gibi en basit ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Verimli toprakların da yer aldığı antik dönem, Yunan köylerindeki zenginleşme, çevreden alınan göçlerin etkisi ve yönetici kavramının ortaya çıkışı ile birlikte bu büyük köylerin etrafının duvarlarla çevrilmesi ve içerde kalanlara yönelik çeşitli kuralların uygulanması gerekliliği oluşmuştur. "Böylece, bir kent hudutları dahilindeki ortak hayat içinde teşkilatlanmış hukuken hür insanlardan kurulu bir devlet topluluğu" (Es & Ateş, 2010, s. 206) anlamında polisler ve civitaslar ortaya çıkmıştır.

Frederick William Maitland, 1898 tarihli çalışmasında, ilk kent toplumunun kökenlerinin kale tipi yapılara uzandığını, kalenin korunması, bakım hizmetlerinin verilmesi ve bu faaliyetler için ihtiyaç duyulan bedelin temin edilmesinin kentlilerin sorumluluğunda bulunduğunu, bu nedenle iş bölümü ve dayanışma kavramının kentin inşası ile birlikte başladığını ifade eder. Ona göre taşra yöneticileri ve diğer iktidar sahipleri, kalenin, kale ahalisinin ve onları korumakla yükümlü olan şövalyelerin ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydı (Maitland, 1898). Maitland açısıdan bu durum, kent yapısının ve askeri şehir oluşumunun ilk örneklerindendir. Kaldı ki, aynı dönemde çalışan birçok düşünür de kent kavramını açıklarken 'askeri şehir' kuramını ortaya koymak zorunda kalmışlardır. 19.yy başında kentler, güvenlik amacıyla sığınılan kaleler olarak görülüyordu. Savaşın sonunda, çevrede yaşayan çiftçi şehirden ayrılmakta, kentin sahibi lordlar ise hizmetçilerden oluşan bir iskelet kadroyu görevde tutmaktaydı.

Kıray'a göre modern öncesi toplumlarda fiziki açıdan büyük olmasa bile, tarımla geçimini sağlayan ve bu nedenle yerleşme ihtiyacı duyan, sadece kendi gereksinimlerine yönelik olarak tarım dışı faaliyetlerde de bulunan, ancak yerleşik

olması sebebiyle idari bir yapılanmaya sahip olan yerleşik birimlerin varlığından bahsedilebilir (Kıray, 1999). Bunlarla beraber, modern öncesi kentinin, en basit ürünler için bile dışa bağımlı olduğu unutulmamalı ve en büyük kentin aslında en büyük pazar yeri olduğu dikkate alınmalıdır. Ancak Pirenne, ticaret söz konusu olsa da bir şehirden bahsedebilmek için bazı niteliklerinin bulunması gerektiğini belirtir. Bunlardan ilki "orta sınıf bir nüfus", diğer ise "komünal bir örgütlenmedir" (Pirenne, 2006, s. 76). Bu açıdan bakıldığında köken olarak, halkın tehlike zamanlarında sığındığı barınaklar olan town ya da gorod henüz şehir sayılmazdı. Bu nedenle, bir coğrafyanın şehir olarak nitelendirilebilmesi için sadece evlerin bulunması değil, o coğrafyada tüccarların da yer alması gerektiği ortaya çıkmaktaydı.

Dinin dünyevi olanı ele geçirmesiyle beraber şehirler piskoposluk şehri halini aldı. Her ne kadar piskoposluk şehrine kent demek doğru olmasa da genel teamül gereği kent kavramı kullanılmaktaydı. Eski Yunan ve Roma şehirlerinden aşina olduğumuz ortak akıldan tamamen uzaklaşan şehir, yaşamın tüm kontrolünü piskoposların eline geçmesine müsaade etti ve böylece Piskopos, hem dinî hem de seküler iktidarı elinde tutar hale geliyordu (Pirenne, 2006). Bu kentlerde yaşam, din kurumu tarafından ortaya konan kurallarla belirlenmekteydi (Sjoberg, 2002). Dini ve siyasi güçle ilişkisi olanlar kentin merkezinde, aşağı sınıf ve tarımla uğraşanlardan oluşan geniş yığınlar ise kentin surlarının ötesinde ikamet etmişlerdir. Ancak ihtiyaçların ve üretim yöntemlerinin çeşitlenmesi ile birlikte, gücün yerini aklın, maceranın yerini tutarlılığın alması gerekmiş ve kentin idari yapısıda buna göre şekillenmiştir.

Tüketim ve üretim kalıplarında yaşanan farklılık, kentin iş bölümüne ihtiyaç duymasına, bir başka ifade ile modern kent yapısının oluşumuna sebep olmuştur. Max Weber'e göre, kuramsal olarak kentten bahsedebilmek için bu coğrafyanın iktisadi açıdan bir çekim merkezi olması gerekmektedir. Ayrıca şehir, burada ikamet edenlerin, tarımın dışında da bir alanda faaliyet göstermesi, başta ticaret olmak üzere, gelir elde etmesi ile birlikte mümkün hale gelmektedir. Ancak Weber, önemli bir uyarıda bulunur; tarım dışı gelirleri olan bireylerin ikamet ettikleri yerlerin tamamının kent olarak nitelendirilmesi de doğru değildir. Bir yerleşim biriminin kent olarak sayılabilmesi için ticaretin de kendi içinde farklılık içermesi gerekmektedir (Weber, 2000; 2012).

Diğer taraftan Weber, kentleri bir başka tasnif ile ayırmıştır. Modern dünyanın kentlerinin tüketici ve üretici kentleri olarak incelenmesi gerektiğini ifade eder. Modern

dünyanın tüketicileri, satın alma kabiliyetleri vasıtasıyla, yerleşik tüccarın sayısını ve gücünü belirlerken, pazarın çeşitliliğini de belirliyorlardı. Bununla beraber üreticiye dair özelliklerin, kentin ekonomik yapısını ve fiziki koşullarını belirlediği şehirler de bulunmaktaydı (Weber, 2012).

Kentler artık yönetimsel ve dinsel merkezin etrafında değil, tüketim toplumlarında pazarın, üretim toplumunda ise sanayi merkezinin etrafında gelişmekteydi. Ticaretin gelişmesini teminen kentler deniz kıyılarına, su kanallarına, ulaşım ve iletişim yollarının kavşaklarına kuruldu. Bunların her biri, kapasitesi oranında hinterlandında yer alan taşra üzerinde bir çekim merkezi oluşturan 'pazarı' da inşa ediyorlardı (Pirenne, 2006, s. 102).

Modern dünyanın kentinde haneler birbirine yakınlaştı. Bu dönemde evler, birbirine yakın, duvar duvara inşa edildiler. Bu mimari yapı yığını, gözle görülür bir büyüklük şekilde algılanan bu yapılar birlikteliği "kent" tabirinin gündelik kullanımına nüfuz etti (Weber, 2012, s. 101-103). Artık üretilen malın tüketicilere, tüketicilerin yeni sembollere erişebilmesi için iletişim olmazsa olmaz koşul halini almıştır.

Kent, "17. yüzyılda doğa bilimleri ile birlikte ortaya çıkan, siyasi doruğuna 18. yüzyıl devrimleri ile ulaşan ve genel implikasyonlarını 19. yüzyıldaki Sanayi Devrimi'nden sonra sergilemeye başlayan modern çağ" (Arendt, 1996, s. 42) ile beraber farklılaşmıştır. Bir kısım kentler dini esalarla kurulurken diğerleri ticaret veya güvenlik amaçlı meydan gelmiştir.

Modern dünyanın kentini tanımlarken Weber, tüketici şehir tipinden çok üretici şehirlere değer vermekteydi. Weber'e göre bu şehirler, ihracat kabiliyetleri geliştikçe, üretim yöntemleri de modernleşen ve bu nedenle yaşam standardları da farklılaşan bir yapı sergiliyorlardı (Weber, 2012, s. 91-95). Bu üretim yerleri, sadece insan gücü ile değil, endüstri devriminin getirdiği ve iletişimin yarattığı kolaylıklar ile beraber insanların ve kentin üzerindeki hareketsizliği ortadan kaldırmaktaydı. Bu şekildeki Avrupa kentleri öngörülemez bir şekilde büyümeye başladı.

Ancak dünyanın hiçbir kentinde yeterince altyapı ve hatta üst yapı yoktu. Sanayi kenti, bir dizi büyük sorunu da beraberinde inşa etti. Kitlelerin konut problemi gecekondu, pansiyon ve çeşitli otel inşaatlarıyla ve şehrin gecekondu bölgelerini hızla şekillendiren yoksullar apartmanı gibi icatlarla giderildi. Ulaşım ve iletişim çözümleri devrimi de bu

dönemde yaşandı. Artan ihtiyaçları sebebiyle, şehrin kendisi de 'tüketici' olarak ortaya çıkıyordu.

Gerek altyapıdaki eksiklikler gerekse her gün yeniden gelen göç dalgalarının bıraktığı izler, modern uygarlığın ahlâkî ve ruhî niteliklere yer vermeyerek, tek taraflı bir maddî gelişme göstermekteydi. Bu maddî büyüme, bilimsel tarımın ve ulaşımın gelişmesi ve makinanın kol gücünün yerini alması nedeniyle nüfusun yeniden dağılımı sonucunda materyalist şehir şeklinde ortaya çıkmaktaydı. Toplum geri dönülmez bir süreç dahilinde çiftlikten şehre doğru bir akın ve dolayısıyla, başta yönetim olmak üzere sıkıntılı bir dönüşüm yaşadı. Artık sanayi toplumunun en büyük sorunu kent ve kent yaşamının yarattığı zorluklar halini aldı. Kent, bütün bu zorluklarına karşın servetin de oluştuğu ve paylaşıldığı bir alan halini alıyordu. Bu açıdan ortaya çıkan bir diğer sorun ise yönticilerin kalitesi halini alacaktır. "Eğer meyhanecilerin, hırsızların, kumarbazların, hapishane kuşlarının ve para karşılığı dövüşenlerin bulunduğumuz mahallin yönetiminde söz sahibi olmalarını engelleyecek kadar ahlakî duyarlılığa ya da sağduyuya sahip olmazsak, ortada hak ettiğimizden daha iyi yöneticiler beklememiz için bir sebep yoktur" (Martindale, 2000, s: 46).

Modern dönemin genel sıkıntıları, post-modern dönemde de sürmüş olmakla beraber, elektronik iletişim yoluyla birbirine bağlanmış küresel şehirler ağının yeni bir sosyal form yarattığı ileri sürülmektedir: Ağ toplumu (Castells, 1997).

Küresel şehirler, iletişim ağlarındaki kilit-düğüm noktaları olan fiziksel yerlerdir. Genişleyen küresel şehirler kümesi, başka bir kent olan "bitler kentinin" inşasıyla paralel hale gelir (Featherstone & Lash, 1998). Bu veri şehri, elektronik alanda inşa edilmiş sanal bir şehirdir. Tüm bu manzaralara rağmen birey için yalnızlık, başa çıkılması gereken bir sıkıntı halini almış ve yalnızlığı paylaşma imkanları internetin getirdiği paralel kentlerde yaşanır hale gelmiştir.

4.1.2 Kentin Kültürel Kimliği ve Belleği

Harvey açısından 'kültür', ortak alanı biçimlendiren kalıplardan biridir ve bu özelliği sebebiyle cisimleştiği yer 'kentin sokaklarıdır'. Mimari, sanat, yemek, kültürel hafıza, kültürel miras ve daha sık karşılaşılan gündelik giyim – kuşam ile önemli farklılıklar içeri ve bunların arasında iletişim vardır. Ancak bu iki meta arasındaki en önemli farklılık birinin aurasının bulunması, duygusal bir anlamla örülmüş olması, diğerinin ise

toplumun tüm bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde anonimleşmesidir. “Fakat her tür hayal kırıntısından (ki çoğu kez güçlü ideolojilerle perçinlenir) arındırdığımızda dahi, ‘kültürel’ olarak isimlendirilen ürünlere has, çok özel bir şey geriye kalır” (Harvey, 2013 , s. 144).

Kültürün de cisimleşerek bir kimlik elde ettiği dikkate alındığında, her insanın olduğu gibi, kentlerin de bir kültürel kimliğinin ve “kişiliğinin” bulunduğu görülmektedir (Tekeli İ. , 1991, s. 81). Bu açıdan bakıldığında kentin en önemli özelliği, insanoğlu ile var olması ve bu topluluğun kolektif kimliklerinin şehrin üzerinde etkili olmasıdır (Koyuncu, 2013).

Alfred Vierkandt, “Tabiat Kavimleri ve Kültür Kavimleri” adlı eserinde, insan topluluklarını iki büyük kategoride toplamaktadır. Vierkandt, “tabiat kavimlerinde” içgüdülere bağlanabilecek olan içten gelen faaliyetlerin, “kültür kavimlerinde” ise düşünce ve iradeye dayanan faaliyetlerin yaygınlığından bahsetmiştir. Bu sınıflama içerisinde, birinci grup topluluklar köy, ikinci grup topluluklar ise kent niteliğini taşımaktadır (Yazar, 2015; Yörükan, 2006; Vierkandt, 1896). Bunun en önemli sebebi ise kentin, başta mimari yapısı olmak üzere bir kültürel kimliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, bir mimari yapının barınma ve korunma gibi birincil anlamlarından farklı olarak başka işlevleri de bulunmaktadır. Hiç kuşkusuz, yapının ilk işlevi coğrafi ve meteorolojik koşullar çevresinde fiziksel gereksinmeleri karşılamak olmasının yanı sıra, ikincil işlevi toplumsal amaçları yerine getirmek olacaktır. Bir ibadethanin birincil amacı ibadet etmek isteyen topluluğu dış koşullardan korumak ise asıl amacı iletişimin sağlanmasıdır. Bu nedenle, bir kentin mimari yapısı, içinde yaşayanların uymaları gereken kuralları, toplumsallaşma için gerekli olan kısa bilgileri vermektedir. Bunu sağlayan yapı ise kentsel bellektir. Urry’ye göre “kent, insanlara ait anıların ve geçmişin ambarıdır ve ayrıca kültürel simgeler deposu olarak da işlev görmektedir” (Urry, 1999, s. 17).

Mimari yapı, kolektif kimliğin ve unsurlarından birini teşkil eden kültürel kimliğin dayanıklılığının arttırılması amacıyla kullanılmaktadır. Bu yapı, geçmişle gelecek arasında, üzeri sanki bir koza ile örülmüşcesine, sabit bir kimlik taşıyıcısı halini alacaktır. Çünkü kimliğin toplumsal bellekte kalabilmesi, toplumun bu kimlik örüntülerinin üzerini, hiç bozulmayacak şekilde öretmesi ile sağlanacaktır (Smith P. ,

2007).

Kültürel kimlik kavramı, bir topluluğun veya mekânsal bütünlüğün ayırt edilebilir niteliklerinin toplamı şeklinde tanımlanır. Herhangi bir mekânın kültürel kimliği ise, söz konusu mekânın diğer mekanlardan ayrılacak şekilde belirtilmesini ifade eder. Bir başka ifade ile, kentin bir mekân olarak, diğer kentlerden farklı bir karakteri yansıtması, başka bir deyişle, özgün olmasıdır (Oktay, 2011, s. 9-10). Bu nedenle, bir kentin kültürel kimliği üzerinde fiziksel yapının veya altyapının önemli bir etkisinin olması kaçınılmaz hale gelmektedir. Kentin görsel/estetik özellikleriyle kültürel kimliğin özdeş sayılması ise en kolay çıkarıma sebep olması açısından önceliklidir.

Zamanın ve özellikle modern dünyanın getirdiği teknolojinin değişken koşulları içerisinde kent, aynı kadim kültürün izlerini taşısa ve aynı coğrafyada değişmeksizin yer alsa da kendine özgü bir kültürel kimlik edinmiştir.

Kentlerin elde ettiği kültürel kimlikler, mimari yapıları ve coğrafi özelliklerinin yanı sıra, orada ikamet eden bireylerin sosyal örgüte katılımları, kamunun işleyişi gibi koşullarda farklılıklara sebep olmaktadır. Sanayileşmenin ortaya çıkardığı geç modern dönem kentlerinde, bu kültürel kimlik daha belirgin olarak görülmekle beraber, post-modern kentler kendine ait bir kültürel kimlikten yoksundur (Oğurlu, 2014, s. 275).

Kentin kültürel kimliği sosyal birlikteliğin bağlayıcısı olmakta, hemşehrilerin davranış sınırlarını çizerken, bu davranış kodlarının aktarılması için gerekli donatıların hazırlanmasına da imkân vermektedir. “Bu sebeple, demokratik hoşgörünün daha ziyade şehirlerde geliştiği görülmektedir” (Kaypak, 2010, s. 374).

Kentin sadece kültürel kimliği değil, tüm nesnelerin olduğu gibi, belleği de vardır. İnsanoğlunun yarattığı çevre onun kültürel kimliğinden bağımsız değildir. Kullandığı araç – gereç, üretim şekli, avlanma modeli, ev eşyası işte bu kültür merkezinde örülmüş/inşa edilmiş unsurlardır. Kadim kültürden süzülüp gelen ve kültürel kimliğin yansıması olan eşyalar, aslında bireyin kendini ifade için kullandığı gereçlerdir (Assmann, 2015, s. 27). Bu nedenle kentler, bireyin kültürünün ve kimliğinin, geçmişini olduğu kadar bugününü ve hatta geleceğini de yansıtmaktadır.

Bireysel belleğin, kişinin iletişim sürecine dahil olması ile birlikte geliştiği düşünüldüğünde, bireyin kimliğine ve kültürüne esas teşkil edecek olan belleğin ise; aile, dini kurumlar, ulusal aygıtlara ve diğer sosyal gruplara dahil oluşunun bir sonucu

olacağı açıktır. Bireyin yoğun iletişim içinde bulunduğu kent, ortak belleğin genel yapısı içinde en güçlü hatırlanandır. Eski Dünyanın kentlerinde yapılan törenler, geçmişin aktarılmasına yardımcı olurdu. "Roma daha Antikçağ 'da 'kutsal mekânlardan' biri idi. Bu mekânlar, kültürel belleğin topoğrafik metin'leri, mnemotopları, bellek mekânlarıdır" (a.g.e., 68). Kent taşıdığı belleği yerleşik olan bireye yükler ve bu bireylerin toplamından bir grup/cemaat yaratmaya gayret etmekteydi.

Kentin belleği, semboller vasıtasıyla toplumun anlam üretmesine ve böylece kültürel kimliğin meydana gelmesine de yardımcı olmaktadır. Modern dönem kentinin mevcut örnekleri dikkate alındağında, kent kültürü ve kültürel kimliğin, yaşayanlardan çok, kentin kendi özellikleri etrafında üretilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ancak modern dünyanın kenti, her ne kadar sanayi çağının gereklerine uygun olarak bireyi ve cemiyeti önceleyecek ve geçmişten geleceğe doğru kültürel kimliği üretecek şekilde ortaya çıksa da çeşitli baskın toplulukların etkisiyle kentin kültürel kimliği de bellek yanlı oluşmaktadır. Bu durumda en çok etkilenen husus ise bireyin edineceği veya edinmekle mükellef olduğu kent vatandaşlığı kavramı olacaktır.

Hegel, modernleştirici evrensellik ile gelenekselci memleket yapıları arasında geçen çatışmayı kentlilik ve kent vatandaşlığına yönelik sancılı bir çatışma olarak değerlendirmektedir. Ona göre sorun birden fazla başlıkta ortaya çıkmaktadır: Bunlardan ilki, mevcut kentin veya göç edilen kentin lehine, duygu ve düşüncenin biriktirilmiş olmasıdır. Kişi, mevcut yerel kimliğini güçlü bir şekilde savundukça diğerlerinden uzaklaşmaktadır. Hegel açısından yaşam yöntemi de önemlidir. İkinci olarak, bir işin nasıl yapılması gerektiğine dair sahip oldukları sabit fikirler ve yıllar boyunca üst üste yığılmış olan yerel otorite ve imtiyazlardan oluşan çeşitli yapılar da çatışmanın şiddetini arttırmaktadır. Özellikle yasalarda yer alan ve sadece bir şehir veya bir bölgenin vatandaşlarının lehine düzenlenmiş olan imtiyazlar da çatışmanın argümanını teşkil etmektedir. Örneğin Hegel'in yaşadığı Prusya kentlerinde imtiyazlar bulunmaktaydı. Ancak Prusya devleti, kentler arasında yaşanan bu farklılığı gidermek için bir nizamname yayımladı. Belediye nizamnamesi olarak adlandırılan bu mevzuat gereğince, farklı kent vatandaşlığı yerine tek bir "Prusya vatandaşlığı" kavramı getirilmekteydi. Böylece modern kent yapısında ne kent için cemaatlerin varlığı ne de kentin ulusal yapı içinde bir cemaate dönüşmesi kabul edilmiyordu. Cemaat yapısı

ulusal kimlik örüntüsünde cemiyete evrilmekteydi (Pinkard, 2011, s. 82-111)

4.2 Kırdan Kente: Cemaatten Cemiyete

Almanya'da 10. Yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlayan 'şehir havası insanı özgürleştirir' deyişi, belirli bir süre, kaçak da olsa şehirde kalanın özgür bir birey olarak addedildiğini ifade eder. Ancak, bir başka açıdan cemaatten kopuşu ve cemiyet içinde erimeyi de ifade etmektedir. Köy yaşamından kopuş ile kent yaşamında başlayan farklılaşma bir anlamda, cemaat- cemiyet ayrımının da tanımıdır.

Cemaat ve cemiyet terimleri, Alman sosyal teorisinin kökenini anlamak için özellikle önemlidir. Özellikle cemiyet kavramı, modern toplumun duygular, sevgi ve aile ilişkilerine dayanan eski değerlerden nasıl uzaklaşıldığına dikkat çekmektedir. Tönnies, cemaat ve cemiyeti tamamlayıcı analitik kategoriler olarak kullanan ilk yazardı. Bunu yaparken, ilişkilerin kişisel doğanın sosyal etkileşimlerinden ortaya çıktığı ve doğal irade olarak adlandırdığı kişisel-duygusal bağlardan oluşan eski bir geleneksel cemaat dünyasını tanımlamaktaydı (Tönnies, 2000).

Ancak Tönnies, cemaat ve cemiyet ifadelerini, toplumsal yaşamın farklılaştığını, dayanışmanın değiştiğini açıklamak için kullandı. Bu ikili kavram seti 1880'lerin Alman sosyolojisi için bir yenilikti. Ancak Tönnies'e yönelik ilgi, 1960 larda Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın eski Avrupa kolonilerinde yörüngesel programlar geliştirmeye 'yardımcı' olmak isteyen Amerikalı sosyologlar nezdinde arttı. Özellikle, "eski moda" cemaat tarzı toplumun rasyonelleştirilmiş etkin biçimlerle, özellikle piyasa kapitalizmi ve demokrasiyle yer değiştirdiği kademeli bir modernleşme süreci olarak gören "modernleşme teorisyenleri" büyük ilgi gösterdi (Waters, 2014, s. 1).

Tönnies gibi, Weber de cemaat ve cemiyet arasındaki ayrımı sosyolojisinin merkezine koyarken, terimleri biraz farklı bir şekilde kullandığına da işaret eder (Weber, 2000; 2012). Topluluklaşma ve toplumlaşma olarak açıkladığı bu kavramlar vasıtasıyla Weber, 19. yüzyılda geleneksel dünyanın yirminci yüzyıl endüstriyel Avrupa'sının modernliği nasıl oluşturduğunu daha iyi açıklamaya çalışmaktaydı. Bu yeni toplumu son derece üretken, aynı zamanda ruhsuz ve kalpsiz olarak gördü ve eski cemaat toplumunun önemini de vurguladı. Weber söz konusu kavramları "tarihsel gerçekliğin adaletsizliğini" yansıtacak şekilde uyarladı (Radkau 2009'dan aktaran Waters, 2015, s. 6). Böylece Weber, Tönnies ile vücut bulan cemaat ve cemiyet kavramlarının birer

analitik kategori olduğunu kabul etti. Ancak Weber, rasyonelleştirilmiş kapitalizm ve demokrasinin gelişiminin, daha önceleri cemaat toplumundan daha üstün olduğu ya da cemiyetin hâkim olduğu toplumun kaçınılmaz olduğu iddialarında bulunmadı. Weber bunun yerine modern hayatı olması gereken ancak birçok zorluğu da beraberinde getiren bir 'bürokratik süreç' olarak gördü ve cemaat ile cemiyet arasında hiçbir zaman tam olarak çözülmeyecek bir gerginlik olduğunu ifade etti (Weber, 2011).

Schmidth açısından cemaat içe dönük, kendine yeten bir yapı olarak görülürken cemiyet, mekanik yapılanma ile toplanan sosyal bir çevreyi niteler (Schmidt 1976'dan aktaran Gezgin, 2011, s. 1-21). Emile Durkheim bu kavram çiftine benzer bir başka kavram dizgesi ile tartışmanın önemli bir parçası oldu. Onun düşüncesi ile ifade bulan "mekanik dayanışma" ve "organik dayanışma" ve cemiyet ve cemaat kavramlarına büyük bir benzerlik içermekteydi (Durkheim, 2012, s. 179-180).

4.2.1 Modern Öncesi Yaşam Geleneği: Cemaat

Sosyal bilimler açısında tek bir cemaatten söz etmek mümkün olmamakla beraber, sosyal birlikteliklerden bahsederken cemaat referansına başvurmak sıklıkla kullanılan bir yöntem halini almıştır. İhtiyaçlara ve bu ihtiyaçlar çerçevesinde duygu bağı ile ortaya çıkan cemaatleri köy, sanat, din, ideolojik vb. cemaatler şeklinde tasnif etmek mümkündür. İlk sosyal birliktelik olarak adlandırabileceğimiz cemaat Ülken'e göre, belirli bir coğrafi bölgede oturan ve kültürel olarak birbirine benzer özelliklere sahip, akrabalık duygusu ile teçhiz edilmiş manevî dayanışmanın bulunduğu zümredir (Ülken, 1969, s. 56).

Max Weber ise tarihin içinde cemaatin oluşumunu Roma'da bulmuştur. Roma'dan günümüze aktarılan efsaneler, kentin ilk geriliminin, sistemin içine entgre olmuş yerliler ile göç vasıtasıyla kentin bir parçası olmaya çalışan yabancılar arasında meydana geldiğini göstermektedir. Ortaya çıkan bu karşılaşmanın negatif etkilerini azaltmak için oluşturulan kardeşlik seremonileri, bir ocağa veya ortak bir tanrıya sahip dinsel toplulukların" oluşmasına vesile oluyordu. Gentes[6], curia ve phyles olarak sınıflandırılan bu organizmalar, Roma'da yaşamak zorunda kalan Hintlilerin ve Yahudilerin, bagajlarında romaya taşıdıkları dışa kapalılıklarını muhafaza etmek için

[6] Klanlar,boylar ve kabileler.

uygun bir zemin oluşturmaktaydı. Roma, hali hazırda üretim ve tüketim kalıplarıyla parçalanmış bir yapı sergiliyordu. Bunun üzerine bir de her bir yapı, başta din olmak üzere çeşitli kapalı yapıları inşa ettiler.

> *"Yahudiler, Babil şehrinin sunduğu hemen her işe girme hakkına sahip olmalarına rağmen, hiçbir zaman şehrin memurları olamadılar. Bununla birlikte Hindistan'da tabu ya bağımlılık öylesine şiddetliydi ki, kast dışındaki birinin bakışı bile mutfağı murdar etmeye yetiyordu. Tarihsel kanıtlardan anlaşıldığı kadarıyla, topluluğu oluşturan etmenlerden biri (gerçek ya da kurgusal) aile kültü yemeğinin yerini kent kültü yemeğinin yani prytaneiummf almasıydı. Polis prytaneimı [kent meclisi], başlangıçta şehir için vazgeçilmezdi, zira kentteki ailelerin kardeşliklerinin (fratemization) bir sonucu olarak ortaya çıkan topluluğu temsil etmekteydi"* (Weber, 2012, s. 139).

Hıristiyan cemaati, konfesyonel özelliği nedeniyle, sadece ritüellere göre inşa edilmiş değil, aynı zamanda yaşamını bu inanca göre biçimlendirmişlerden oluşan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Yahudiler, kenti kuşatan Hristiyan cemaatinin bir parçası olamadılar ve bunun dışında kaldılar. Bunun bir sonucu olarak Yahudiler, Yahudi olmayanlarla aynı masada oturamaz hale gelmişlerdi. Bu ve benzeri nedenlerle meydana gelmesi beklenen kent kardeşliği Batı toplumunda imkânsız hale gelmekteydi. Hristiyan batı kilisesi, şehir azizi çevresinde örülen ve kentlilerin Lord'un akşam yemeğine katılması ve kent tarafından gerçekleştirilen resmî kilise kutlamaları ile inşa edilen yapısını bir büyük duvar halinde kullanmaktaydı. Orta çağ kentinde antik dönemin en temel özelliği olarak görülen aile klanlarının yerini dinsel farklılaşma almaktaydı. Antakyalı Paul, Galatyalılara yazdığı mektupta, Peter'in sünnetsiz kardeşlere verdiği toplu yemekten bahsediyor, antik şehrin Klansız pleblerinin de bu ritülein parçası olduğu ifade ediyordu. Böylece şehirler, bireysel kentlilerden (hane sahiplerinden) oluşan konfederasyonlar haline gelmekteydi. Artık, bir klana veya bir cemaate sahip olmadan da kentli olmanın önü açılmıştı (Weber, 2012).

Franz Kafka için cemaat, ruh ve davranışta birlikteliği sağlamakla beraber ötekini tanımlamaya, ötekine karşı tedbir almaya da yaramaktadır. Lundberg'e göre cemaat belirli bir coğrafyada meydana gelen kültürel bir gerçekliktir. Bu durumda coğrafyanın sınırlı olması ilk şarttır ve bu coğrafyada ortak hayat süren bir insan nüfusuna, bir başka

ifade ile bir topluluğa ihtiyaç vardır. Topluluk yüz yüze ilişkiler içinde, sosyal bir çevre yaratarak meydana gelen en geniş grup olduğuna göre, cemaatin varlığı için fiziksel bir yakınlık ve duygusal bir bağ ile birlikte iktisaden bütünleşmeye de ihtiyaç bulunmaktadır (Lundberg & Schrag, 1970). Bu açıdan cemaatin, endüstri öncesi bir topluluk olduğunu ifade etmek mümkündür. Yakınlık, güven, ekonomik iş birliği, aile temelinde kurulmuş sosyal yapı, ortak geçmiş ve duygudaşlık cemaatin temel yapı taşlarıdır ve en önemli örneğini köy yaşamında bulmak mümkündür. Kırsal topluluk açısından üyeleri, çok geniş bir ailedir. Kaderde olduğu kadar gelecek hayalinde de birlik bulunmaktadır. Cemaat tipi yapılarda, tüm olumlu özelliklerin yanı sıra durağanlık önemli bir sorundur ve bu nedenle toplumsal değişme zordur.

Göçebe olarak yaşamak zorunda kalan veya avcı toplayıcı olarak hayatta kalmaya gayret eden insanoğlunun birliktelik ihtiyacı ile yerleşik topluluklarda ortaya çıkan cemaat ihtiyacı farklı olmuştur. Tarımsal uğraş ile birlikte başlayan yerleşik düzene geçiş, topluluğun bir arada bulunmasının da önünü açan birleştirici ilkeler taşımaktaydı. Bu karşılıklı dayanışma olgusu, yerleşmenin ve tarımsal üretimin hızlanmasına sebep oldu. Bu şekilde oluşan cemaatlerde yapı, ailenin ve akrabalığın, yere göre tayin olunabilen bir nitelik almasını sağladı. Artık sadece kan bağı veya hısımlık değil, aynı toprak parçası vasıtasıyla yaşayabilmek de cemaati şekillendirmekteydi.

Birincil grupların ortak paydası haline gelen cemaat, feodal yapının da bir ürünüdür. Diğer taraftan gerek bireylerin gerekse cemaatlerin toplamı halini alan cemiyetlerin ise kapitalizm koşullarının gereksinimi olduğunu ifade etmek mümkündür. Mekan ile temellendirilen cemaat yapılanması durağan bir toplumu işaret eder. "Durgun, iptidâi bir cemiyette âlet hem âlettir hem de gelenektir hem de gelenek taşıyıcı ve kültür sembolüdür" (Eröz, 2019, s. 119). Bu nedenle, kısa sürede toplumun farklılaşmasını beklemek yanıltıcı olacaktır. Ancak en önemli ödevi ve olumlu tarafı dayanışmanın bir gereklilik haline gelmesidir. Topluluk, bireyin taşıdığı görev bilinci ve karşılıklı dayanışma olgusu ile şekillenirken, topluluk daha büyük bir anlamda kolektiviteye dayanmaktadır (Duverger, 2019, s. 37). Bu açıdan cemaat, menfaatte ortaklık gerektirir. Cemaat, bireyi değil topluluğu veya o cemaate ait olanları önceler. Biz ile belirtilen o cemaatin üyeleridir ve cemiyetin 'ben' kavramına karşı gelişmiştir.

Ancak cemaatin gerektirdiği bir diğer işlev ise uzlaşı ile kurulan denetim mekanizmasıdır. Cemaat tipi "(t)opluluğun en önemli özelliği gerçek bir etkinlikle

işleyen, gayri resmi toplumsal denetim mekanizmalarına sahip bir grup olmasıdır" (Lundberg & Schrag, 1970, s. 84). Bu nedenle Cemaat üyeleri, ortak tarihin devamlılığı, cemaat bilincinin korunması, kültürel kimliğin zarar görmemesi adına cemaatin diğer üyeleri ile organik bir bağ kurmak zorundadırlar. Cemaatin üyelerinin aynı din ve siyasal görüşe sahip olması durumunda, çok daha güçlü bir dayanışma içinde olacakları görülmektedir.

Kadim şehirde birey, ancak cemaatin üyesi olarak yurttaş olabiliyordu. Erken Antik dönemde, en azından kurgusal olarak, her kolonyal oluşum gibi her bir Hellen ve Roma kenti de Kudüs'ün yeniden kurulmasına benzer bir tarzda ortaya çıktı. Başta demokrasi bile kentlilerin aileler, klanlar, boylar ve kollar şeklinde örütlenmesine engel olamadı ve bu tarz bir örgütlenmeyi parçalayamadı. Tümüyle kişisel kült birlikleri gerçekte soylu ailelerin denetimindeydi. Atina'da devlet yönetiminde yer almak isteyen herkes, klanına (cemaate) ait bir kült merkezinin (Zeus epkaios) varlığını ispat etmek zorundaydı (Weber, 2012, s. 140-144).

4.2.2 Cemaatten Cemiyete

Klansız plebler kentin içinde kendilerine bir yer edinse de bu yer mutlaka plebin vasfı ile ilgiliydi. Modern dünyanın sanayi kentinde ise biz yerine ben kavramının yerleşmesi, kapitalist dünyanın zorunlu kıldığı maddî kültürün beslediği sosyal dinamizmin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern dünyanın insanı ikincil gruplarla birlikte, saatleri belirlenmiş şekilde çalışmakta, boş zamanlarında yapması gerekenler dikte edilmekteydi. Bu nedenle, cemaatin fertlerinin yüz yüze iletişimi söz konusu değildi.

Kentin zorlayıcı ve parçalayıcı yapısı, cemaatin tüm bireyleri üzerinde önemli bir etki yarattı. Cemaatin olmazsa olmazı haline gelen yüz yüze iletişim, zamanın ruhuna uygun olarak imkânsızlaşırken, cemaat içi dayanışma da zayıflıyordu. Kent, iletişimi zayıflattıkça, ikincil grupların gücü, bu gruplara yönelik dayanışma ihtiyacı da arttı. Cemiyet, kuralları belirlenmiş kentin içinde, maksimum dayanışmayı öncelerken, minimum klan kültüne gereksinim duymaktaydı.

Sorokin'e göre cemaatin ortak akıl ve ortak irade ile kurulması gerekmektedir. Bu nedenle cemaatin üyeleri birey değildir. İnanç, din, örf ve adetler ortaktır ve bireyden önce gelir. Doğal bir dayanışma içinde bulunan cemaatin menfaati, bireyin

menfaatinden üstündür. Cemiyette ise bunun tam tersidir. Bireyin iradesi ve menfaati her şeyden üstündür. İnanç değil doktrin esastır. Özel mülkiyet önem arz eder ve bireylerin dayanışması da mekaniktir. Örf ve âdet moda halindedir (Sorokin, 1974, s. 65).

Cemaatin oluşumunda kan yakınlığı, görüş ve düşünce benzerliği varken, cemiyetin temelinde fiziki yakınlık, bir başka ifade ile komşuluk vardır. Bu nedenle cemiyetin bireyi özgürlüğüne kavuşturduğunu kabul etmekle beraber, sınırlarını çizdiğini de ifade etmek gerekir. Ayrıca cemiyetin yardımlaşma güdüsünü harekete geçiren yapısı, parçalanmayı da kolaylaştırmaktadır (Bilgiseven, 1982, s. 4).

Cemiyet içi ilişkilerde bireyin menfaati önemli hale gelmiştir. Başta iş çevresi olmak üzere, bu menfaati tesis edebilecek gruplaşmalar cemiyetin olmazsa olmaz sosyal modelidir. Bu gruplar çatışmaya neden olduğu gibi, menfaat gereği uzlaşıya da açıktır ve bu nedenle cemiyet iş bölümü üzerine kuruludur. Bu iş bölümü teknik özellikleri sebebiyle cemiyet içinde önem arz eder. Özellikle sosyal statünün temininde teknik bilginin oranı büyük bir fark yaratır. Bireyin cemiyet içindeki gücü ailesinden ve klanından bağımsız, üyenin cemiyet içindeki fonksiyonlarından kaynaklanır. Cemiyette verili statü sadece bürokraside olacaktır. Statü kazanılmak zorundadır (Gezgin, 2011, s. 190-191).

Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alındığında, cemiyet Durkheim için büyük önem arz etmektedir. Ancak Tönnies açısında cemaat, sosyal yaşam için daha fazla öneme sahiptir (Duverger, 2019, s. 65). Cemaat tabanlı ilişkiler etkili olma eğilimindeyken, cemiyet ilişkileri araçsal olma eğilimindedir. Tönnies, modern dünyanın gelişimini, on dokuzuncu yüzyıl Sanayi Devrimi'nden ortaya çıkan Avrupa toplumlarının daha rasyonel ve cemiyet benzeri, cemaat toplumunun eski formlarının ezici hale geldiği evrimsel bir dünya olarak düşündü. Duygusal bir cemaat unsurunu korurken, bu yeni modern toplumun giderek daha kişiliksiz hale geleceğine inanıyordu. Tönnies'in formülasyonu, yeni cemiyet toplumunun üstün olduğunu varsaydı çünkü modern yaşamın maddi avantajları en sonunda cemaatin eski biçimlerini, tüm duygusallığı, aile temelli kayırmacılığı, aşiret örgütü ve ekonomik verimsizlikleri ile boğacaktı. Tönnies, cemiyetin egemenliğini, daha iyi bir toplumun, cemiyet toplumunun sonunda egemen olacağı bir ilerleme biçimi olarak gördü (Tönnies 1957'den aktaran Waters, 2014). Ona göre bireyler arasında samimiyetle kurulan ortak yaşam modelleri cemaat olarak

algılanmaktadır. Kamusal alanla kesişen, tanınmayanın da aynı haklara sahip olduğunun düşünüldüğü yaşam biçimleri ise cemiyet olarak ifade bulmaktadır. Bu açıdan cemaat içsel, cemaat ise dışsal olanı işaret eder. Cemaat üyesi için "…ak ve kara günlerde doğuştan itibaren hep ona bağlı bulunur. Cemiyette ise yabancı bir şeye dahilmiş gibi girilir. Cemaatte insanlar, her türlü ayrılığa rağmen mahiyetçe bağlı iken cemiyette her türlü bağlılığa rağmen ayrı kalmaktadırlar" (Tönnies, 2000, s. 210).

Kentin kültürel kimliği, o kentin cemaat veya cemiyet tipi olup olmadığı ile yakından ilgili olmakla beraber, göç olgusu tüm kültürü değiştirir. Bazen cemiyeti cemaat kılarken bazen de cemaati, cemiyetle örülmüş gettolara hapseder.

4.2.3 Mekân – Birey İletişimiyle Kimliğinin Aktarımı: Cemiyetin İnşası

Kent, yaşayanlarıyla ve misafirleriyle ve öncelikle mimari yapılarla iletişim kurar ve kültürel kimliğini aktarır. Barthes "fiziksel çevre bir iletişim dilidir. İnsan çevreyi anlayabilmek için diğer insanların yaşamını, kentleri, mimariyi izler ve görüntüleri okur" (Barthes, 1993, s. 159) demektedir. Kültürel kimliğin aktarılması için öncelikle kentin fiziki mekanlarında duygusal bağların kurulması; kimlik, yer ve aidiyet duygusunun artırılması gerekir ki, bunun için kentin tarihi kentin ruhu, kentin fiziksel özellikleri ise kentin ortak belleği haline gelmesi gerekmektedir. Kavramsal olarak anıt, kent içi iletişimin ve kimlik inşasının sürekliliğini meydana getirir ve yerleşiklik hissini ortaya koyar.

Maurice Halbwachs kentsel mekânın donatılarının geçmişi hatırlatmasının yanı sıra, çeşitli yaşanmışlıkları bugüne tahvil ettiğini belirtir. Bu mekânsal kimliklerin taşıdığı anlam ise güncel kavramlara dönüşecektir. "Kentsel grup, kentteki sokakların veya binaların görünüşü aynı kaldıkça bir şeylerin değiştiği duygusu duymaz" (Halbwachs, 2017, s. 200). Ona göre kentli, yaşanan ne olursa olsun, kentin kültürel kimliğinde değişiklik olmadığını düşünür. Halbwacs açısından kentte yaşayan özne ile kentin nesnesi arasındaki duygusal iletişim o denli güçlüdür ki, taşınabilir nesnelerin yerinin değiştirilmesi öznede de önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Elbette burada önemli olan, kentte geçen yaşam süresidir. Bu süre ne kadar uzarsa özneler o objenin etrafında bir grup halini alırlar. Kentin donatılarında meydana gelebilecek değişim, kültürel kimliği de olumsuz etkilemektedir. Bu değişikliği yapmak mümkündür ancak topluma kabul ettirmek çok daha zordur. "Taşlar ve malzeme size direnemez, fakat gruplar

direnir" (a.g.e., s. 200). Bu açıdan bakıldığında yerel geleneğin gücü, imajın gücü ile doğru orantılıdır

Ancak, bir kentin belirli bir zaman diliminde kültürel kimliğe sahip olması, bu kimliğin, önemli bir farklılık oluşmadan aktarılabilmesini gerektirir. Burada en önemli ödev ise mimariye düşmektedir. Başta anıtsal yapılar olmak üzere kentin mimari bileşenleri, geçmişten geleceğe yönelmiş anlam taşıyıcıdırlar. Bu iletim, mimar ile mimari esere temas eden arasında, uzlaşıya dayalı bir işaretler sistemi ile gerçekleşmektedir. Mekanla birey arasındaki kültürel kimliğin iletimi, algılama temelinde gerçekleşir. Birey, çevreden aldığı mesajları duyu organları ve insan çevre etkileşimi ile işlemekte ve böylece hem geçmiş hem de gelecek anlam kazanmaktadır (Urry, 1999, s. 18). Çünkü insanın geçmişini koruma güdüsü kendi benliğini korumayı da içerir. Bu açıdan bireysel ve kolektif kimliğin temeli kendisinden öncekiler tarafından kurumsallaştırılarak aktarılan "geçmiş"tir. Başta mimari olmak üzere, kültürü taşımakla görevli olan semboller ise geçmişin nesneleri, anlam kaynağıdır. Geçmişe dair düşünüş ve koruma güdüsü bir noktada değişimi, dönüşümü ılımlı hale getiren bir etkendir (Harvey, 2006, s. 107).

Bu açıdan bakıldığında mimari kimlik, cemaatin değil, o kentte ikamet eden cemiyetin ortak paydasını teşkil eder. Her ne kadar bir bütünlük halindeki kentin tümü için yeknesak bir kültürel kimlik arzulansa da kentin merkezinden çevreye ilerledikçe, sokaktan mahalleye, siteden ticaret merkezine kadar, tüm alanlardan nev'i şahsına münhasır özellikler içeren, kültürel kimlik fragmanları ile karşılaşmak mümkündür. Sanayi çağının modern kentlerinde güçlü bir kültürel kimliğin varlığı, kent ölçeğinden kaynaklanmaktaydı. Kentte yaşayanların veya o kente gelen ziyaretçilerin hemen her noktaya yürüyerek gitmesinin mümkün olduğu şehirlerin insan ölçeğine uygun olması, benzer kültürleri de oluşturmuştu.

Ancak günümüz şehirlerinde çok merkezli kentlerin kültürel kimliği de birbirinden farklı hale gelmiştir. Bu durumda cemiyet, küçük cemaatlerin, en azından belli konularda uzlaşısı ile oluşmaktadır.

Ancak göç olgusu, söz konusu uzlaşının oluşması için gerekli olan zamanı uzatmakta, kültürel kimliğin inşası üzerine olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle göç olgusunun kültürel kimlik üzerinde yarattığı etki, bu kimlik örüntüsünde önemli değişiklikler yapma kapasitesine sahiptir.

4.3 Sosyal Bir Olgu Olarak Göç

Cemiyet üzerinde en önemli bozucu etki hiç kuşku yok ki, topluluğa 'ötekilerin' nüfuz etmesidir. Göç, farklılıkları bir çerçevede buluşturma özelliğinin yanı sıra, kalıp yargıların, inançların, renklerin ve dillerin çatışmasına sebep olmaktadır.

Sosyal bir olgu olarak göç, insanların veya toplulukların çeşitli nedenlerle yaşam alanlarını kalıcı veya geçici şekilde terk etmeleri ile sonuçlanan bir olgudur. Bunun en önemli gerekçesi yaşamını sürdürmek olmakla beraber, mevcuda göre daha iyi yaşam koşullarını aramak şeklinde de görülebilir. Göçe başlamanın birçok sebebi olmakla beraber, ilk akla gelen hiç kuşku yok ki ekonomik sebeplerdir. Diğer taraftan, siyasal sorunlar, dinsel gerekçeler de göçün temelini oluşturmaktadır.

Türk Dil Kurumu açısından göç, "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" olarak ifade edilmektedir. Ancak en basit anlatımı ile iki coğrafya arasında yapılan kalıcı hareket şeklinde ifade bulan göç olgusu, bir coğrafyadan bir diğerine hareket etmenin çok daha fazlasını barındırmaktadır. Bütün bir yaşam süresinde elde edilen alışkanlıkların, tutumların, kimliğin de hedef coğrafyaya götürülmesidir (Taşçı, 2012, s. 155). Abadan-Unat'a göre göç, sonucu itibariyle bir değişimi ifade etmekle beraber, aslında orijin memlekette yaşanan değişimin sonucu olarak algılanmalıdır (Abadan-Unat, 2002).

Göç, genellikle herhangi bir yere değil, sanayileşmiş kente yönelik gerçekleşmektedir. Sanayileşme ile gelişen ve hertürlü emeğe ihtiyaç duyan modern dünyanın kenti, umutlar ve beklentileri de çoğaltmıştır. Tarımsal mekanizasyonun artması ile beraber, emeğe duyulan ihtiyaç azalmış, üretimin zorluğu ve kır koşullarında yaşamın güçlüğü önce yoksullaşmayı daha sonra göçü hızlandırmıştır. Bireyin modern dünyada ortya çıkan ihtiyaçlarını, kır koşullarında gidememesi de şehirlerin cazibesini ve çekiciliğini arttırmıştır.

Weber'e göre gerek antikçağ gerekse ortaçağ şehri, dışardan gelen göçmenlerin toplandığı ortak bir yerleşim noktası olarak belirdi. Ancak şehir, alt tabakaların sağlık koşullan nedeniyle varlığını ancak sürekli yeni göçler yoluyla sürdürebilmekteydi (Weber, 2000, s. 131). Ona göre tarihi kentler hiçbir zaman kendi kendine yeten bir topluluk olmamıştı ve göç almak zorundaydı, zira şehirde ölenlerin sayısı şehirde

doğanlardan fazlaydı.

Sanayi çağının modern kenti, varlığını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu insan gücünü memnuniyetle karşıladı ancak, kent kültürü ile göçmenlerin mevcut kültürü arasındaki farklılıkların yaratacağı muhtemel çatışmadan en az etkilenmek için göçmenleri gecekondu mahallelerine, varoşlara veya gettolara itti. Daha uzakta yaşayan ötekiler, sadece ihtiyaç duyulan işleri yapmakla mükellefti.

Göç, toplumsal bir mobilizasyon olarak görülse ve tanımlar da bu çerçeveden yapılsa da göçerin olduğu kadar, gidilen yerdeki yerleşiğin de hayatında sosyal, ekonomik ve kültürel değişiklikler meydana getirmektedir. Edward Said açısında göçmenlik, "kesintili bir var olma durumudur ve geride bıraktığınız yerle bir kavgaya tutuşma biçimidir" (Chambers, 2014, s. 13). "Göç yeni bir yaşam biçimine girişmektir. Geriye dönüşü olmayan bu süreçte, köy ve kasabalarda geriye kalanlar da bu 'meydan okuma'dan etkilenmektedir" (Abadan-Unat, 2002, s. 166). Buradan da anlaşılacağı üzere, göç fiili sadece göçmenin ve onun yerleştiği bölgedeki yerleşiklerin değil, orijin bölgede kalanların da bir sorunu halini almaktadır. Üretim ve iş gücündeki kayıp, yalnızlaşma ve benzeri olumsuzluklar, kalanın baş etmesi gereken sorunların bir kısmını teşkil etmektedir.

"Hareket ve göç – Afrika'dan Amerika'ya, kırsaldan kente, eski sömürgelerden metropollere- karmaşık bir dönüşümü içerir" (Chambers, 2014, s. 47). Bu nedenle göç fiilini yaşam formlarının hayatta kalmak için gerçekleştirdiği bir eylem biçimi olarak görmek gerekmektedir. Ancak bu çalışmaya konu olan göç hareketleri, kavimler göçü gibi büyük ölçekli, bir coğrafyanın tüm yerleşiklerini etkileyecek şekilde değil, bireysel veya hane tipi göçler şeklindedir.

Bireylerin veya hanelerin göçü, tüm modern dünyanın olduğu gibi ülkemizin de göç tipidir ve genellikle ekonomik sebeplere dayanmaktadır. Bu nedenle modern göçün 19.yy itibariyle başladığını ifade etmek mümkündür. Bu göç olgusu, daha çok küçük yerleşim birimlerinden iş gücü ihtiyacının daha fazla olduğu, büyük kentlere doğru gerçekleşmiştir.

Anadolu coğrafyası, jeopolitik konumu sebebiyle göç güzergahı üzerinde yer almaktadır ve bu nedenle, göçmen olmak ve göç etmek kavramları bu toprakların tarihsel bir gerçekliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber, ülkemizde gerçekleşen göç

hareketini ‘iç göçler’ ve ‘dış göçler’ şeklinde iki ana bölümde incelemek gerekmektedir.

4.3.1 Türkiye’de Dış Göç Hareketleri

1946 sonrası, özellikle Marshall Yardımı ile gerek sivil gerekse askeri alanda başlayan Avrupa’nın yeniden yapılanma hareketi, Avrupa’nın işgücüne olan ihtiyacını arttırmıştır. Genel bir göç politikası oluşmadan, bireysel olarak süren göç hareketleri, 1960’laradan itibaren büyük işçi göçüne konu olmuştur.

Avrupa ülkelerinin iş gücü talebi, birçok ülkeden yanıt bulduğu gibi ülkemizde de önemli bir istihdam alanı yaratmıştır. Bu göç tipi, 31 Ekim 1961 tarihinde, Batı Almanya ile yapılan Türk-Alman İşçi Mübadele anlaşması ile hız kazanmış ve bu tarihten sonra diğer ülkelerle yapılan anlaşmalarla kurumsal bir yapıya bürünmüştür.

Almanya ile diğer Avrupa ülkelerine yapılan göç hareketlerini farklı başlıklar altında değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki Almanya ile gerçekleşen işçi mübadelesi anlaşması ile başlayan ve 1970’lerin ilk yarısında yaşanan petrol krizi ile son bulan işgücü göçüdür. İkinci göç dönemi ise genellikle daha önce giden işçilerin aileleri tarafından gerçekleştirilen sosyal göç hareketleridir. 1980 yılından gerçekleşen darbe sonucunda oluşan siyasal göç ise üçüncü grubu teşkil etmektedir. En son grubu ise iltica ve yasadışı göçler şeklinde belirtmek gerekmektedir (Adıgüzel, 2010, s. 97-118).

Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok hedef ülke, göçmenlerin geri gönderilmesi için çeşitli politikalar üretmiş, yasal zorunluluklar ve dönüş için ekonomik kolaylıklar sağlamış olmasına rağmen, vatandaşlık hakkının elde edilmesi olmak üzere yaşanan statü değişiklikleri karşısında, geri gönderme politikaları yerine entegrasyon politikaları üretilmeye başlanmıştır.

Bugün her iki taraf için de tam bir entegrasyon ve iletişime sahip olamayan bu topluluklar, bu tezin kapsamı dışında olmakla beraber, Türkiye’de ikamet ettikleri tarihten sonra, bu tezin sorunsalının kapsamında yer almakta ve benzeri uyum sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

4.3.2 İç Göçler

Ülkemizde göç hareketlerinin en büyüğü köylerden ilçelere ve/veya illere yönelik toplumsal hareketlerdir. Yönü, zamanı ve gerekçesi sebebiyle farklılık gösteren iç göçleri, Cumhuriyet öncesi ve sonrası olarak iki kategoride incelemek kolaylık

sağlamaktadır.

İmparatorluk döneminin sanayi kenti olarak nitelendirilen İzmir, Selanik ve İstanbul, yarattıkları cazibe koşulları sebebiyle en önemli göç merkezleri halini almıştır. 1820'lerin sonunda yaklaşık 360.000 olduğu düşünülen İstanbul nüfusu, Birinci Dünya Savaşının sonunda 700.000 seviyesine ulaşmıştır. Elbette bu durumun en önemli sebebi Osmanlının, Balkan coğrafyasını kaybetmesi ve burada yerleşik Müslüman nüfusun önce Edirne'ye ve daha sonra İstanbul'a göç etmeleridir. Nüfusun kısa sürede kontrolsüzce artması, yönetimi çeşitli tedbirler almaya zorlamıştır (Faroqhi, 1994). Savaşın bitişiyle beraber, özellikle bekar erkeklerin serbest bir şekilde kent içinde dolaşması, alınan tedbirlerin şiddetli bir şekilde uygulanmasına neden olmuştur. Bu tedbirlerden ilki, İstanbul'a giriş için alınması zorunlu hale gelen 'mürur tezkiresi' olmuştur. Yaklaşık bir takvim yılı süresince geçerliliğini koruyan bu tezkerede, başvuru sahibine ilişkin bilgilerin yanı sıra, hangi amaçla geldiği ve nerede ikamet edeceğine dair bilgiler de yer almaktaydı (Behar, 2009). Belgelendirmenin yanı sıra, alınan inzibati tedbirlere göre, kefaleti olmayanın şehre alınmaması, İstanbula girişte kontrol noktaları oluşturulması da bu tedbirlerden bir kısmını oluşturmaktaydı (a.g.e., s. 47).

Diğer taraftan, İstanbula yerleşme imkânı bulanlar için de ayrı bir tedbir düşünülmüştü. Göçmenlerin belli başlı semtlere yerleşmelerine de izin verilmiyordu. Bunun üzerine, İstanbulun asıl göç aldığı merkezlerden göçenler Eyüp, Hasköy ve Üsküdar'ın gecekondu alanlarına ilave oldular (Ortaylı: 1977; Şenyapılı: 1978). Ancak, 1900 -1935 yılları arasında süren Kurtuluş Savaşı ve Ankara'nın başkent olması gibi sebeplerle İstanbul'da nüfus azalmış, göçmen sayısı düşmüştür. Bununla beraber bu durum İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte tekrar yön değiştirmiş ve bütün dünyada olduğu gibi Türkiyenin kentleri de yeniden yapılanma sürecine girmiştir. İkinci Dünya Savaşının güdülediği sanayi üretimine Türkiyede de önem verilmesi ve sanayi tesislerinin artması ile beraber, ortaya çıkan iş gücü ihtiyacı tarımla uğraşan vatandaşı cezbetmiştir. Sonuçta, hali hazırda ekonomik olarak sorun yaşayan köylerden şehirlere yönelik önemli bir göç hareketi ortaya çıkmıştır.

Ancak, Türkiyenin göç tarihi sadece köyden kente göçle oluşmamıştır. Aynı zamanda kentlerin diğer kentlere verdiği göçler de özellikle sanayileşmenin yaşandığı 1950'ler itibariyle, büyük bir oranda artmıştır. Bir çok çalışma sanayileşen kentlere yönelik göçleri konu almıştır (Tekeli, 2008; Keyder, 2004).

Hızlanan sanayi üretimi ile kente yönelen kalabalıklar, en küçük ekonomik sıkıntı karşısında işlerini kaybetmekte, geleceklerini ırgat pazarlarında, kahvehanelerde, yük bindirme duraklarında arayarak, ufak, süresiz, becerisiz işleri arar hale geliyorlardı. Şenyapılıya göre, göçmenlerin kent ekonomisine katkıları marjinalleştikçe kazançları düşmekte ve bunun doğal sonucu olarak kayıt dışı çalışma olanaklarının ve kayıt dışı barınma çözümlerinin arasında bir korelasyon oluştuğu görülmektedir (Şenyapılı, 1978, 46). Devamlılığı olmayan bir işte çalışacağını bilen göçmenin konut tercihi de sadece güvenliğini tesis etme basamağından ileri gidemez hale gelmiştir.

1950'lerin özellikle ikinci yarısından itibaren Demokrat Parti iktidarı ile birlikte kentlere yönelik olarak başlayan büyük göç akını kentlerin demografisini de etkilemiştir. Tarımsal emeğin sanayi emeğine dönüşme çabasına tanıklık eden bu dönemde Marshall yardımı ile gelen tarımsal makinaların bu göçü beslediği görülmektedir. Köyün geçinemeyecek hale gelen nüfusu, kentlere doğru göçe başlamıştır (Özcan, 2012; 2016). Bu büyük göç dalgası, 1980'li yılların sonuna kadar devam edecek, göçmenler ekonomik, eğitim, sağlık, barınma ve yabacılaşma vb. sorunları beraberlerinde taşırken, yerleşikler ise imkanlarının kısıtlandığından, kültürel farklılıklardan bahisle memnuniyetsizliklerini ifade edeceklerdir.

1980'ler, başta İstanbul olmak üzere büyük bir kırılmanın yaşandığı dönemdir. Neoliberal politikaların kontrolden ve planlamadan uzak davranış kalıpları sebebiyle, yaşam standartlarında düşme, eşitsizliklerde ise artma görülmüştür. Sosyal devletin sunmayı vaat ettiği eğitim, sağlık vb. kaynaklara erişim, en azından göçmenler için zorlaşmıştır. Meydana gelen fiili durum David Harvey tarafından ifade edilen "eşitsiz coğrafi gelişmeyi" (Harvey, 2015, s. 153) ortaya çıkarmaktadır. Bu eşitsizliğin içinde göçmen öncelikle kiralık bir evde, kendi akraba veya hemşehrileriyle birlikte yaşamaya zorlandı. Geçimini kazanan göçmen eşini ve ailesinin kalanını "… ancak eve ve bütün aileye bakacak sürekli istihdam konusunda güvence olduktan sonra " getirdi (Karpat, 2003, s. 143).

Ancak sadece ekonomik sorunlar ve barınma problemleri değil, kentin yeni yerleşiği haline gelen göçmenin başka sosyal sorunları da ortaya çıkıyordu.

4.3.3 Türkiyede İç Göç Sorunları

Göçlerle birlikte oluşan düzensiz nüfus artışı, başta konut ve uyum olmak üzere, çeşitli

sorunları da beraberinde getiriyordu. Daha önce gelenin öncülüğünde kurulan ve genellikle kamu arazilerinin yasadışı yöntemlerle işgal edilmesi ile sonuçlanan gecekondu yapılaşması ve bunun ortaya çıkardığı kültürel kimlik sorunu, bunlardan başlıcaları halini almıştır (Karpat: 2003; Şenyapılı: 1981; Sencer: 1979).

Türkiye göç tarihinin en önemli iticiliği hiç kuşku yok ki 1950'lerden sonra hızlanan köy tipi üretimde insan gücüne duyulan ihtiyacın azalmasıdır. Bu sürecin tersten okunması sonucunda Anadoluda bir sanayileşme ve kentlileşme sürecinin başladığını iddia etmek mümkün olmakla beraber, bu düşüncenin doğruluğu tartışmalıdır.

Kırın yoksulluğu kentin sanal cazibesine yenilmiş ve köyün ürününü kente taşımak için hazırlanan ulaştırma damarları, kır nüfusunu kente doğru taşımaya başlamıştır. Bu durum, öncelikle gerek merkezi otoritenin gerekse kenti oluşturması beklenen orta sınıf kentlinin karar alabilme kabiliyetini zayıflatmaya başlamıştır.

1950'lerden itibaren, kentte yaşayan köylü ile kentte yaşayan kentli arasında oluşan ekonomik, kültürel ve siyasal gerilimler, kentin büyüsünü yok etmeye başlamış, yaşanan göç gerçekliği, "kent ile 'karşı kent' arasında" bir çatışma yaratmıştır (Özcan, 2012, s. 120).

Sanayileşmesi zayıf olan ülkelerin kentleşme tarzının en belirgin sorunsalı, kente uyum ve kentin kültürel kimliğinden doğan kentlilik bilincinin içselleştirilememesi şeklinde kristalleşmektedir ve nihayetinde bu durum, göçmenin kente intibakını güçleştirmektedir (Şentürk, 2012, s. 141). Uyum veya uyumsuzluk, nesilden nesle aktarılan bir kolaylık veya sorun halini almaktadır. Bu sorun şehre gelen ilk göçmenin tüm ailesini ilgilendirmekte, ikamet edilen kentte doğmuş ve büyümüş olmasına rağmen birçok genç, kendi gettolarının kültürü ve dünya görüşü ile sınırlı bir şekilde yaşamak durumunda kalmakta, toplum içi mesafe ve gerilim artmaktadır.

Yaşanan bu iç göç sorunlarının en önemlisi gecekondu sorunu olmakla beraber, göçmenin kentlileşememesi, yaşadığı uyumsuzluk sebebiyle oluşan anomi de önemli sorun alanlarından birkaçını teşkil etmektedir.

4.3.3.1 Gecekondu Sorunu

Kamu otoritesinden izin alınmaksızın ve ilgili mevzuata uyum aranmaksızın kurulan gecekondu, üretim ve tüketimde kentin içinde olmakla beraber, sosyal ilişkiler açıdan

kentin çok uzağında bir yerleşme şeklidir. Ülkemizde, 1945'ten sonra kentleşmenin hızı ile planlı imar çalışmalarının birlikte sürdürülememesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Gecekondu sadece kent içi izinsiz yapılaşma sorunu olmaktan daha çok, sosyal, kültürel ve ekonomik bir 'yeni yol' halini almıştır.

Göç eden kişiler özellikle çıkış bölgelerine göre kentin farklı coğrafyalarına yerleşmişlerdir. Barınma sorunu gecekondu modeli ile aşılmaya çalışırken, sağlıksız koşullarda, kent kültürü ve imkanlarından uzak bir yaşam tarzı dayatılmış oluyordu.

Menşei bölgeden yola çıkan, ancak eğitim ve sermaye eksiklikleriyle beraber hedef coğrafyaya varan göçmen, önemli ölçüde risk almaktadır. Bu ilk grubun ödediği bedel, onları takip eden hemşehri ve akrabaları için ödenecek maliyetin de seviyesini azaltmaktadır (Gençler, 2015). Gecekondu, ikinci göçmenin ödeyeceği bedeli azaltmaktadır. "Göçmenlerin, aile üyelerinin ve arkadaşlarının göçünü teşvik edip kolaylaştırdığı, bazen bir yörede yaşayan bireylerin hepsinin (ya da neredeyse hepsinin) tek bir yere göç etmesi ile sonuçlanan süreç olarak tanımlanan zincirleme göç" (Bartram, Poros, & Monforte, 2017, s. 63) ifadesi, sürekli göç kavramını belirtmektedir.

Coğrafi yakınlık ile inşa edilen gecekondu alanları, göçün niteliği ve kolaylaştırıcı yöntemleri hakkında orijin memlekette kalanlara gerekli bilgiyi aktarmakta büyük yarar sağlamaktaydı ancak, bu bilgi akışı, göçün mevcut gecekondu bölgelerine doğru gelişmesine imkân verdiğinden, MacDonald ve Macdonald, gecekondu bölgelerinin 'zincirleme göç' için kaynak teşkil ettiğini belirtmekteydiler (Macdonald & MacDonald , 1964, s. 82-98).

Göç sonrası oluşan gecekondu alanlarında göçmen, yeni bir yaşamı inşa etmek üzere geldiği hedef coğrafyada beraberinde getirdiği kültürel kimliğinin üzerine yeni yaşamını inşa eder. Elbette kendilerinden önce gelenlerin tecrübeleri ve destekleri de bu yeni yaşamın oluşmasında önemli bir etmendir.

En önemli uyum problemi, çıkış noktası ile varış noktası arasındaki sosyo-ekonomik farklar ile sosyo-kültürel ilişkilerin farklılığıdır. Gecekondulara, değişik bölgelerden gelen insanların yerleşmekte olduğu dikkate alındığında, kozmopolit bu mekanların çatışmalara da ev sahipliği yaptığı kolaylıkla görülmektedir (Es ve Ateş, 2010, s. 221-222).

Gecekondunun sosyal bir sorun halini alması ile birlikte uygulanmasına karar verilen

Gecekondu Kanunu, 1966 yılında yürürlüğe kondu ancak, ülkemizin göç modelini oluşturan zincirleme göç ile birlikte bu sorunun aşılması mümkün olmadı. “1955 yılında gecekondulu nüfus toplam kentsel nüfusun %4.7'sini, 1960’da %16.4’ünü, 1965’te 22.9’unu, 1980’de %26.1'ini ve 1995 yılında ise %35’ini oluşturmaktaydı” (Keleş, 2012, s. 494).

1976 yılına kadar mağdur olan gecekondu sahibi, o tarihten itibaren yıkımların durdurulması ile kentin bir parçası haline geldi. 1980 sonrası neoliberal politikalar sebebiyle, gecekonduların tapuları sahiplerine verilmeye başlandı ve 2000’lere gelindiğinde, artık mülk sahibi olan gecekondu sahibi, haksız yere zenginleştiğine dair eleştirilere muhatap olmakta ve yerleşikler tarafından eleştirilmektedir. Ancak asıl sorun, kentin içinde yaşamasına karşın, kentlileşemeyen bir nüfusun ortaya çıkması halindedir.

4.3.3.2 Göç ve Kentlileş(e)me(me)

Göç, sosyal dokunun ve insan ilişkilerinin değişmesine sebep olmakta ve uyum sorunlarını merkeze koyan, negatif bir kavramın oluşmasını sağlamaktadır: Kentlileşme. Modern dünyanın gerekliliği olarak karşımıza çıkan sanayi kenti, birincil grup ilişkilerine aşina olan bireyin toplumsal ve kültürel alışkanlıklarında değişikliğe sebep olmuş, daha önce öteki olarak nitelendirdiği başkaları ile bir arada yaşamak zorunda kalmıştır.

Kavramsal olarak kentlileşme, göçmenin toplumsal hayatta sürdürdüğü ilişkilerinin, geleneksel kalıplar çerçevesinde değil, daha formel bir yapıda sürdürmek zorunda kalmalarını ifade etmektedir. Kentlileşme ile bireylerin, cemaat tipi örgütlenme kalıplarının dışında, cemiyete uygun eğitim almaları, davranmaları, içinde bulunduğu topluma uygun hareket etmeleri beklenmektedir.

Kente uyum sağlamak veya başka bir ifadeyle kentli olmak, kentte yaşayan bireylerin, içinde bulundukları toplumsal gruplara ait kodlara uygun olarak yaşamalarını anlatan bir terimdir. Beklenti, cemaat tipi ilişkilerin zayıflaması, iş bölümünün ve mekanik dayanışmanın artmasıdır. Bununla beraber, dini kurumların yerine seküler kurumların alması ve kitle iletişim araçlarının etkin bir biçimde kullanılması ile haberdarlığın ve kamusal alana katılımın artması gerekmektedir (Marshall G. , 2020).

Göçmenlerin, kendi kültürlerini ve değer yargılarını da beraberinde getirdikleri dikkate

alındığında, kentliliğin kısa bir süre içinde edinilmesi mümkün değildir. Kentlilik, ötekilerle çatışma ortamında ve sancılı bir süreç sonucunda oluşacaktır. Kentli hale gelmek, fiziken kentte ikamet etmek, meslek edinmek bir başka ifade ile kentle bütünleşmeyi ve "kentin halk kültürünün bazı unsurlarını benimsenmesi ifade etmektedir" (Adıgüzel, 2012, s. 199).

Kentlilik, kent gibi bir mekân ve fiziksel ortam meselesi olmadığından, onu yaratan bireylerin ilişkileri, kararları ve davranışları temelinde şekillenecektir. Bu nedenle kent, canlı bir organizma, kentlilik ise bu organizmanın ruhu olarak değerlendirilmelidir. Kentlileşme, kent içindeki insanların arkaik geleneklerden ve kadim kültürden feragati ile sonuçlanacaktır. Ancak bu arada, dayanışmanın merkezinde, bir başka ifade ile hemşehri ağlarından da uzaklaşmak gerekmektedir. "Post modern kentleşme düşüncesi ise çok kültürlülüğü savunmaktadır" Bunun en öenmli sebebi çok kültürlü coğrafyaların, enformatik dünyaya çok daha hızlı uyum sağlamasıdır (a.g.e., s. 190).

Kentlileşme kavramı iki farklı bakış tarzı ile inşa edilebilmektedir. Birbirinden farklı sonuçlar içeren bu çabaların iki yönünün bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Bunlardan ilki şehrin yerleşiklerinin daha güvenli bir yaşam sürdürmek için göçmen üzerine uyguladığı baskı, diğeri ise göçmenin refahını artırmak için mevcuda uyum çabasıdır. Yerleşiklerin alacağı tedbirlerin yetersizliği veya göçmeni görmezden gelmeleri, kentin mevcut kültürel ve ekonomik yapısı üzerinde önemli bir baskı yaratacaktır. Bu durumda "kentin yerlileri ile kentin göçmenleri arasındaki uçurum artacak, kentteki göçmenler 'öteki' olarak görülecek dolayısıyla, bunların marjinalleşmesi kaçınılmaz hale gelecektir" (Aktürk vd., 2013, s. 29). Bunun sonucunda göçmenin karşısına iki yol çıkmaktadır. Bunlardan ilki uyumun sağlanması bir diğeri ise çaresizce kabullenilmiş uyumsuzluk ile oluşan sorunlardır.

4.4 Göçün Kimlik Üzerine Etkisi: Anomi, Yabancılık, Uyumsuzluk

Göç hareketleri, farklı kültüre sahip bireylerin veya toplulukların birbiri ile karşılaşması ve "geleneksel sınırlar alanındaki hatların birbirine karışmasına ve farklılaşmasına yol açmaktadır" (Abadan-Unat, 2002, s. 297). "Köyden kente göçenler, genellikle kıra özgü geleneksel değerlerini de muhafaza etmektedirler. Hem kentte olup hem kırsal değerlerle yaşamak, arada kalmak ne kentli ne köylü olmak bir kimlik bunalımına, bir yabancılaşmaya yol açabilecek bir ikilemdir" (Adıgüzel, 2012, s. 201). Kentin deviniminde yaşamaya çalışan göçmen artık ne ailesi ne de hemşehrileri gibi değildir.

Parçalanmış kültürel kimliği, bireyin yaşam tarzına, davranışlarına, siyasal düşüncelerine etki eder. Göçmen, kentin nüfusuna kayıtlı olsa da artık ne çıkış yerinin özelliklerini ne de yeni ikametgahının niteliklerini taşır. Bu durumda, mevcut kimliklerin muhafazası için önemli bir çaba harcanırken, biz ve öteki kavramları kullanılmaya başlar. Bu ikili yapı, sadece birey için geçerli değildir. Kırın nüfusunu bünyesinde barındıran kentin parçalanmış bir kültürel kimliği oluşmaktadır. Şehrin bir bölümü kent vasıflarına sahipken kalan kısmı köy özelliğini sürdürmektedir. Teorik açıdan kentli olmakla beraber, kentlileşmeden bahsetmek güçtür. Özellikle, mesleki bilgisi olmayan, eğitimi yetersiz göçmenler, kentin mevcut yoksulluk alanlarına yeni halkalar ilave etmişlerdir (Türkdoğan, 2007, s. 10).

Tocqueville (2019) açısından yabancılaşan birey, "yurttaşlarıyla birlikte yaşar ama onları göremez, onlara dokunur ama onları hissetmez, kendi içinde ve yalnız kendisi için varlığını sürdürür" (s. 266). Felsefe açısından yabancılaşma, dünyamızda yer alan tüm şeylerin, bireyin bilinci açısından uzak ve ilgisiz algılanması, toplumsal ilişki açısından ise ilgi duyulanlara, ortaklaşılan, dostluk hissedilen bireylere karşı kayıtsız kalınması şeklinde ifade edilir (Cevizci, 2010). Hegel de yabancılaşmayı irdelemiş ve eğer 'geist' kendinden uzaklaşırsa yabancılaşacağını ifade etmiştir. Bu durumdan kurtulması için bireyin özüne dönmesi gerekir. Hegel, söz konusu kendine dönüşün sadece kültürel ve tarihsel açıdan tinsel dünyaya girmekle olabileceğini belirtmektedir (Hegel, 2005, s. 183).

Sol Hegelci Feuerbach ve Marx'da yabancılaşma kavramı üzerinde durmuşlardır. Marx yabancılaşma teorisinde de alt yapıyı esas alır ve üretime konu olan emeğin 'yabancılaşmış emek' haline gelebileceğini ifade eder. Marx açısından yabancılaşmış emek öncelikle çalışanın kendi ürününe yabancılaşması ile olur. Marx için bu yabancılaşma insan-doğa ilişkisi esasında şekillenir. Ona göre, doğanın bireyle meydana gelen ilişkisi, tarihi açıdana yabancılaştırma eğilimindedir (Aydoğan, 2015, s. 278). Yabancılaşmanın temelinde dış dünya ile kurulan ilişkinin gücü vardır. Emeğin dünya ile ihtiyaç ilişkisine girmesi, sonucunda dışsal dünya "… onun kendi emeğine ait bir nesne olmaktan çıkar; sonrada dolaysız anlatımıyla yaşama aracı, fiziksel beslenme aracı olmaktan habire uzaklaşır" (Marx, 2014, s. 76). Marx'a göre işçi sınıfının en önemli açmazı, üretime katkısı arttıkça kendine yabancılaşmasının da artmasıdır. Çünkü metayı üreten de metalaşmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında vasıfsız işçiliği ile

geçinmesi söz konusu olacak göçmen, kentin içinde yabancılaşmaya mahkumdur. Bu nedenle kent, yalnızlaşmanın odağıdır. Çünkü "Hegel'in terimlerini kullanırsak, Tin'in (Geist) kendine yabancılaşması, çokluktan birliğe gitme süreci ise onun kendine, kendi özüne dönmesidir" (Arslan, 2012, s. 86).

Simmel, Metropol ve Yaşam adlı çalışmasında, üretim ve tüketime, bir başka ifade ile sermaye ve onun yer değiştirmesine odaklanarak kurgulanan kent / metropol yaşamının, insanın tabiatına uygun olmadığını belirtir. Simmel "metropolis birey" olarak adlandırdığı kentli insanı, kendini güvensiz olarak resmeder. Bunun en önemli sebebi kent yaşamın sürekli değişken olması ve kentli bireyden buna uyum sağlamasını beklemesidir. Simmel'e göre 'uyumsuz birey' kent yaşamına karşı hissettiği uyumsuzluk sebebiyle uzaklaşır ve bu durum olası bir çatışmanın temelini inşa eder (Simmel, 2005, s. 168-183).

Wirth, kent hayatında sosyal mesafenin artmasına karşın, fiziksel mesafenin azaldığından bahsederek, kent yaşamında karşılaştığımız veya rollerimiz sebebiyle ortaklaştığımız bireyleri yeterince tanıyamadığımızı ve bu nedenle yabancılaşmanın kaçınılmaz olduğunu belirtir (Wirth, 2002). Wirth, açısından fiziksel mesafe anominin de temelini oluşturur. Gördüğümüz insanlar bireysel anlamları ile değil, bizde uyandırdıkları duygularla değerlendirilmek zorundadır. Sonuçta şizofrenik karekterli bir kentli yapısı meydana gelmektedir.

Bu denli büyük zıtlıklarla meşgul olan kentli birey, daha önce elde ettiği deneyimler sonucunda elde ettiği ürünlerin hızla değişmesi sebebiyle bezgin bir tavır geliştirir. İnternette, sokakta, çalışma ortamında karşılaştığı sembollere, hangi kimliği/rolü ile cevap vereceğini bilememe hali de uyarılara tepki gösterme yetisinin kaybolmasıyla sonuçlanır. Bezgin tavrın temelinde, kentsel para ekonomisinin rolü tartışılmaz bir şekilde açıktır ve beklenen "kentli davranış" budur ancak birey, sosyal açıdan uyumsuzdur (Martindale, 2005, s. 64).

Emile Durkheim (1994; 2002; 2012: 2015) çalışmalarında, birincil gruplarla bezenmiş cemaatlerden, heterojen cemiyete geçişin yarattığı sorunları anomi kavramı ile açıklamıştır. Cemaat tipi toplumlarda oluşan birincil ve yüz yüze ilişkilerden ve mekanik dayanışmadan, cemiyet tipi toplumlara ilerledikçe ortaya çıkan vekaleten iletişim ve organik tip dayanışma olgusu, kolektif bilinci zayıflatır. Ona göre, kolektif bilinci zayıf topluluklarda düşünce birliği, iş bölümü ve toplumsal bağlar da ortadan

kalkar. Böylece, anominin ortaya çıkışıyla beraber bir tür normsuzluk oluşur.

Robert K. Merton ise, anomi kavramı ile kültürel kimliğin oluşumu arasında bir ilişki kuracaktır. Ona göre, kültürün aşılanmasında sosyalleşme önemli bir yer tutmaktadır. Sosyalleşen birey, toplumsal normları öğrenir ve içselleştirir. Bunun için en önemli unsur iletişimdir. Toplum, bu iletişim yoluyla bireyin sahip olması gereken kültürünü ve muhtemel kültürel hedeflerini öğretecektir. Bu sırada, bireyin söz konusu hedeflere ulaşabilmesi için gerekli olan araçlar da normlar adı altında belirlenir. Bir hedefe ve bu hedefe ulaşabilmek için gerekli olan normlara sahip olan birey, kaynakların ve toplumsal imkanların eşit dağıtılmadığı bir toplumda anomi ile karşı karşıya kalacaktır.

Kentli olmak birincil değil, ikincil yapılar vasıtasıyla ilişkilerin sürdürülmesini gerektirmektedir. Kentin kültürü bireyin direk ilişkilerini zayıflatır. Bu nedenle, başta aile ve hemşehri grupları olmak üzere duygusal denetimi kısıtlar. Bu durum, "Durkheim'in ortaya koyduğu gibi onları anomiyle (bir tür normsuzlukla) karşı karşıya getirir" (Martindale 2005, s. 71). Elbette bu ilişki yapısı, meslekî kuralların gelişmesi ve parayı önceleyen iletişimin artması ile sonuçlanmaktadır.

Oluşan bu anomi sebebiyle kent yaşamına yöneltilen eleştirilerin temelinde kapitalist toplum yapısı ile şekillenen yaklaşım bulunmaktadır. Simmel'e göre kentin kültürel kimliğine dair unsura/sembole dair algılama ilerledikçe, kendilik ortadan kalkar (Boy, 2021, s. 188). Çeşitlenen ihtiyaçlar, mevcut yapıdan en çok faydanın elde edilebilmesini sağlayacak çözümlerin üretilmesini de zorunlu kılar. Yaşanan bu anomi ve yabancılık duygusunun aşılmasında en önemli adres, çalışmamıza da konu olan hemşehrilik ağları olmaktadır. Bu ağlar bireyin özgünlüğünü muhafaza ettiği gibi, onun toplumsal yaşam içinde meydana gelecek zararın da en az seviyede olmasını sağlamaktadır.

4.5 Kentin Bireysel Sorunlarına Çözüm: Hemşehrilik Grupları

Peter L. Berger, modern insanın sıkıntısını Marx ve Durkheim gibi kavramlarla açıklamaktan ziyade, daha basit bir yöntemle tanımlar: Modern insan "yurtsuzluk acısı" çekmektedir (Morley ve Robins, 1997'den aktaran Bozkurt, 1999, s. 1).

Modernleşmenin cemaatte yarattığı travmatik değişikliklere rağmen, toplulukların küçülerek gelişmeye devam ettikleri, komşuları ve akrabaları ile ilişkilerini sürdürdükleri, birbirlerine yardım etmek için daha istekli oldukları görülmektedir. Bu ilişkiler, dış baskılara karşı koymak için gerekli sığınakları, büyük bürokrasilerle başa

çıkmak için kişilerarası yardım kaynaklarını ve sokakları güvende tutmak için faydalı araçları barındırmaktadır. Karşımıza çıkan bu küçülerek büyümek gayretinin en önemli sebebi, teknolojik değişimin, sanayileşmenin ve kentleşmenin insanların kitle toplumlarında tek başına duran yabancılaşmış bireyler haline getirmesinden korkmaları ve ortak kültürel kimliğe sahip sınırlı grupları, arzu edilen topluluk olarak görmeleridir (Nisbet, 1962'den aktaran Wellman, 1997).

Wirth'in doğrudan ilişkilerin yaşandığı grupların kişisel ve duygusal denetiminden uzak olmaları, Durkheim'in ortaya koyduğu gibi onları anomiyle karşı karşıya getirir. Ancak, bu önermeyi eleştiren Giddens, modern dünyanın kentlerinde oluşan arkadaşlıkların veya akrabalık bağları ile oluşan grupların, Wirth tarafından ifade edilenden çok fazla bulunduğunu (Giddens, 2019, s. 477) belirtirken, faydalı olduğunu da ifade etmiştir.

Tönnies ise, kentin kalabalıkları içinde yaşanan yalnızlığın giderilebilmesi için insanın, istemli veya istemsiz olarak başka insanlarla, doğrudan ya da dolaylı, çok değişik türde ilişkilere girmesi gerektiğini belirtir (Tönnies, 2000, s. 185).

Elbette ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösterse de ülkemizde bu birlikteliklerin belki de en kolay sağlananı, hemşehrilik ve hemşehrilik ağlarıdır. Sonradan edinilmesi gerekmeyen ve bu nedenle önemli bir katılım için gerekli olan yatırımdan tasarruf sağlayan hemşehrilik ağları, kullanılması sonucunda sosyal sermayenin üzerinde de önemli bir katkı sağlamaktadır.

Ülkemizde çeşitli yöntemlerle inşa edilen hemşehrilik ağları, kültürel kimliğin inşasında da önemli bir yapı malzemesi olarak görülmektedir.

4.5.1 Kavramsal Olarak Hemşehrilik

Bauman birliktelikleri birkaç başlıkta değerlendirir. Bunlardan ilki mesleki veya ticari amaçlarla biraraya gelen bireylerin meydana getridiği 'ölçülü ve tavında' birlikteliklerdir. Amaçlarında farklılık olsa da bir araya gelmek, bu birlikteliklerin ilk koşulunu oluşturmaktadır. Bir diğeri ise dışsal bir gerekçeyle meydana gelen ve en az bir amacın tamamlanması, bir hedefe varılması veya orada buunanların tatmin olması için gerçekleştirilir ki "(b)u birlikteliğe Nietzsche diyonizyak" adını verirken, Maffesoli bu durumu, sefahatin çekiciliği şeklinde belirtmektedir. Durkheim, dayanışma ritüelinin arkaik köklerinde mekanik dayanışmayı bulur ve "iş günlerinde societas'ın dikişleri

arasında saklanan communitas'a düzenlenen bir tatil gezisine benzetecekti" (Bauman Z. , 2018, s. 70).

Herhangi bir konuda gerçekleşen bir protesto eyleminde, sınırlı mekânda ve sınırlı sürede belirli bir yerde toplanarak gerçekleşen, örneğin bir futbol maçında bir araya gelenler de bu grupta değerlendirilebilir. En önemli ayırt edici özelliği ise tatmin dışında, bireysel olan her şeyin ötelenmesidir. Bir diğer birliktelik yöntemi ise 'matrissel birliktelik' veya bir başka ifade ile 'meta birliktelik' olarak tanımlanmaktadır. Kısa süreli, tek bir amaca yönelik olarak gerçekleştirilen bu birliktelikler için Bauman, barlarda veya dans salonlarında yaşanan birliktelikleri örnek göstermektedir. Ancak, bizim de çalışmamıza konu olan birliktelik tipi ise koyutlanmış birlikteliklerdir. Ulusların, ırkların, sınıfların, din kardeşlerinin, cemaatlerin bir araya gelmesi ile oluşan koyutlanmış birliktelikler ise 'yurtsamanın[7] tahrik ettiği imgelerin' eseri olacaktır. Ancak, özlemi duyulan topraklar, gerçek bireyler, yurtsamanın verdiği hissi ortadan kaldırmayacaktır çünkü yurtsama varlıkla değil, yoklukla ortaya çıkan, umudun korunmasıdır (Bauman Z. , 2018, s. 70-72).

Bauman'ın ifade ettiği yurtsama ile oluşan birliktelikler ise hemşehrilik şeklinde ifade edilebilir. Göçle birlikte ortaya çıkan ve varış noktasında anlamlı olan hemşehrilik, göçmenin kendi yaşadığı bölgeye kültürel kimliğinin yer aldığı bagajı ile vardığında, bir yabancı sıfatıyla mevcut kentliler tarafından ötekileşmesi sonucunda bir ihtiyaç halini alır. Bu nedenle göçmen, yeni geldiği bölgede yerleşik olan ve kendisine benzer özelliklere sahip bulunan diğerlerini aramak ve onlarla yakınlaşmak zorunda kalacaktır. Orijin coğrafya artık uzakta olsa bile, duygu ve düşüncelerde yaşamaya devam etmekte, bu durum, orada bulunduğu dönemden çok daha cazip hale gelmektedir. Hemşehrilik bu yoksunluğun eseri olarak karşımıza çıkmakta ve göçmen, kentin risklerinden kurtulmak adına kendisi gibi göç etmiş olan memleketlilerinden yardım beklemekte ve onlarla aynı coğrafyayı, aynı elektronik dünyayı paylaşmak istemektedir.

Bu nedenle, hemşehri ağları bir çeşit kümelenme modelini içermektedir. Bu kümelenme, bir araya gelmiş ve birçok sosyal ihtiyacı karşılamakta olan gecekonduların dışındaki dünya ile ilişkilerde güçlü ve bağlayıcı bir rol oynadığı için varlığını

[7] Jonathan Matthew Schwart'ın ifadesi ile yurtsama, nostaljik bir özleme değil, "uzaktayken evi yaşamaktır'; (kişinin) kendisini evinde (yurdunda hissetmesi, çevresindekileri tanıması ve buraya ait olması yönündeki bir dürtüdür" (Bauman Z. , Parçalanmış Hayat, 2018, s. 71)

sürdürmektedir. Diğer taraftan, göçmen açısında kent, birbirine benzemez kimliklerin bir araya geldiği ve ortaklaştığı bir mekândır. Bu bilinmezlikler içinde toplumsal yerini ve aynı zamanda kültürel kimliğini muhafaza etmek isteyen göçmenin sığınacağı yer de hemşehrilerinin yanıdır.

Diğer taraftan memleket, kentte tutunmanın mümkün olmadığı durumlarda, dönülebilecek bir sığınma yeri niteliği taşıması sebebiyle, önemli bir güvence kaynağıdır. Bu güvencenin bedeli ise yaşamını memleketteki gelenekleri ile birlikte kentte de sürdürme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan göçmen, kent içinde aynı kültürel donanımda olan hemşehrileri aracılığı ile memleketle ilişkisini canlı tutarken aynı zamanda memleketteki geleneksel değerlerini kentte de yaşatmaktadır (Altay & Gümüş, 2010, s. 232-238).

Hemşehriliği bir çeşit etnosentrizm kavramı ile ifade etmek mümkündür. Bireylerin genel geçer davranış kalıplarından biri olan etnosentrizm, bir gruba dahil olma durumu ile özdeşleşir. Böylece birey, kendi kendine yetebilir hale gelmesini sağlar ya da kendi kendine yetme sanrısından kurtulabilme imkânına kavuşur. Gruplar arası bu etkileşimler ise coğrafi anlamda yakınlık ya da benzerlikle gelişir. Bu benzerlik/yakınlık durumu kimi zaman paylaşılan ortak mekân, göç sürecinde ise köken ya da varış mekânı olabilmektedir. Buna göre mekânsal yakınlık ya da benzerliğin sosyal ağların temel yapı taşı olduğunu söylemek mümkündür (Johnston & Pattie, 2011). Genel olarak hemşehrilik, sosyal ilişkilerin içinden, belli bir coğrafyaya aidiyeti ifade eder. "Böylesi bir toplumsal ilişki, gerçek veya kurgusal olabilir. Gerçek olduğunda hemşehrilik, aynı köy, kasaba, şehir, il veya bölgede köklenmiş, buraları yurt/memleket edinmiş insanları tanımlar" (Kurtoğlu A. , 2012, s. 150).

Hemşehri ve hemşehriliğin oluşabilmesi için birden fazla unsurun bir arada bulunması gerekmektedir. Öncelikle hemşehrilik, memleketin dışında bir yerde, farklı bir coğrafyada bulunmayı gerektirmektedir. Diğer tarafan, gurbette bulunan ve birbirinden farklı iki bireyin hemşehri olarak nitelendirilebilmesi için, her ikisinin de aynı orijin bölgeden gelmesi gerekir. Bununla beraber, hemşehriler arasında birbirleri ile ilgili herhangi bir soru işareti de bulunmamalıdır. Bu nedenle açık kimliklerin beyanı veya güvenilir bir üçüncü kişinin varlığı şarttır. Memleketin alışılmış ve doğrudan ilişkilerini sürdürmeye yardımcı olan hemşehri ağları, grupların genel sorunlarını da bünyesinde barındırmaktadır. Hemşehriliğin sosyal açıdan faydalı yanlarının yanı sıra, ötekilerle

ilişkilerin gelişmesinde, sosyal olarak entegrasyonun sağlanmasında kimi olumsuz sonuçları da beraberinde getirdiğine yönelik çalışmalar bulunmaktadır.

4.5.2 Tampon Mekanizmalar: Hemşehri Ağları ve Cemaatleşen Gruplar

Kentin yeni sakinleri, bir mesleki formasyona ve ekonomik güce, bir başka ifade ile sermayeye sahip olmadığından, akrabalarının ve hemşerilerinin izinden giderek onların daha önce elde ettikleri tecrübelerden istifade etmişlerdir. Bu durumda bireyler hemşehrilerine yakın yerelerde ikamet etmekte ve onlara benzer işler yapmaktadır. Bu nedenle, yeni bir kültüre dahil olmaya ihtiyaç duymamışlar ancak, kendi kültürlerinin devamını sağlayacak tedbirler üretmişlerdir.

Bunların içinde hemşehri ağları en önemli olanıdır. Göç ile ortaya çıkan uyum sorununun giderilmesi için oluşan hemşehri ağları, zamanı sabitleyememekle beraber, uzamı eşitleme kabiliyetine sahiptir. Bu nedenle, Kıray'ın tampon mekanizmaları olarak nitelendirdiği hemşehri ağları, göçmenin maruz kaldığı ve kendi kimliğine göre çok daha hızlı değişmekte olan yapılara daha hızlı uyum sağlaması için ortaya çıkmış, geçici kurumlar olarak nitelendirmek mümkündür. Kıray, söz konusu tampon yapıların ortaya çıkışının gerekçesi olarak toplumsal yapıda yaşanan değişme ve gelişmenin göçmenin çevresinde ve daha da önemlisi benliğinde aynı hızda karşılık bulmamasını ifade eder. Özellikle kentin değerleri ile göçmenin kopup geldiği coğrafyada yaşanan değerlein birden bire yer değiştirmesi buna en önemli örnektir. Kıray açısınan bu topluluklar "(t)oplumsal değişmenin buhransız olmasını sağlayan, çözülmenin önüne geçen ve her iki sosyal yapıya da ait olmayan bu yeni beliren müesseseler… " (Kıray, 2000, s. 7) şeklinde ifade edilmektedir.

Tampon mekanizmalar, göçmenlerin korkuları ile meydana gelmiştir. Eksikliklerden arınmış bir yaşam mümkün olmadığına göre tek yöntem dayanışmadır. Bu dayanışma ihtiyacı ise, kentin zor koşulları karşısında varlık savaşını sürdüren "kentli adayı" için eskinin kurumlarını bulma veya oluşturma şekline bürünecektir. Bu çerçevede, "(k)ırsalın ilişki ağlarının kentte devamını sağlayacak ve adeta kentsel sürümünün üretilmesine olanak verecek olan tampon yapılar keşfedilmiştir" (Güneş-Ayata, 1991, s. 90). Bu mekanizmalar sayesinde göçmen, orijininden edindiği kimliğini hedef coğrafyada yitirmemek için önemli bir gereç elde etmiş olmakla beraber bu yapı, göçmenin sosyal entegrasyonuna ket vurmaktadır. "(E)ski kurumlar yeni işlevler

kazanarak değişmenin bunalımsız atlatılmasını sağlarlar" (Tekşen, 2003, s. 63).

Sosyal bilimlerin önemli araştırma konularından birini oluşturan tampon mekanizmalar, zaman ve ekonomik koşullar çerçevesinde farklılaşmıştır. Göçmenin kente geldiği ilk günlerde erişimi kolay bir yapı sergileyen bu mekanizmalar, gün geçtikçe kurumsal bir görünüme bürünmüş ve nihayetinde enformasyon teknolojilerinin güçlü alt yapısını kullanır hale gelmiştir.

Ancak bir grup olarak karşımıza çıkan hemşehri ağları, tampon mekanizma özelliğinin yanı sıra, içe kapanarak kamusal alan üreten, mütekabiliyet çerçevesinde korumayı ve korunmayı hedefleyen, duygu ve düşüncelerde belirli bir noktaya bağlanan bir yapı ifade etmektedir. Söz konusu bu özellikler, söz konusu grupların, memlekete dayalı bir cemaatleşme özelliğini ortaya koymaktadır. Kırın cemaatinden şehrin cemiyetine giden yolda oluşan hemşehri grupları, temelde grup özelliklerine sahip olmakla beraber, duygu temelinde cemaat yapısını işaret etmektedir.

4.5.2.1 Kahvehaneler

Kahvehaneler, ibadethanelerin dışında en eski ve en yaygın sosyal ağların teşkil edildiği yerlerdir. Özellikle Ortadoğu'da, göçmenlerin toplumsal mecrada yer alabilmeleri ve görünür olabilmeleri için kahvehaneler önem arz etmiştir. Ayrıca kamuoyunun oluşumu da kahvehanelerden başlamıştır.

Kahvehaneler, sosyal ilişkilerde ve siyasette o denli güç kazanmıştır ki, 1511 yılında, bu keyif verici maddenin yarattığı ortamda gerçekleşen konuşmaların dine uygunluğu tartışılır hale gelmiş ve Şafii, Maliki ve Hanefi ulemanın önde gelen temsilcilerinin katıldığı meclis vasıtasıyla tartışılmıştır. Yapılan görüşmelerde kahvenin tadı ve kahvenin keyfi konu olmamakla beraber, kahvenin içimi sırasında bir araya gelmenin ve bu sırada gerçekleşen muhabbetin niteliğini değerlendirilmiş ve bu tür buluşmaların yasaklanması gerektiğine ve yetki sahibi kişilerin bunların önüne geçmekle yükümlü olduğuna karar verilmiştir.

Hatta, 17. yüzyılın ikinci yarısında, kahvehane sohbetlerinin taşıdığı tehlikeleri hedef alan beyannameler ilan edilmeye başlanmıştır. Kahvehanelerde oluşan kamuoyu, siyasal huzursuzlukların merkezi şeklinde algılanır olmuştur.

Yapılan araştırmalar kahvehanelerin, göçmenin hemşehrileri ve diğerleri ile iletişiminde

önemli bir yer teşkil ettiğini belirlemiştir. Bu mekanlarda oluşan iletişim olanakları vasıtasıyla göçmen, hemşehrileri ile arasındaki aidiyetin güçlenmesini ve dayanışma kültürünün gelimesini sağlamıştır. Kahvehanelerin bu fonksiyonu, göçmenlerin de iletişimlerini sağlamaları için kulanmalarını kolaylaştırmıştır.

Göç olgusunun arttığı süreçte kahvehaneler, göçmenin hemşehrileri ile bağlarını koparmadan kente uyum sürecini geçirebileceği yerler haline gelmiştir. Bu toplumsal yapılar, hemşehri derneklerinde olduğu gibi üyeliğe ihtiyaç duymayan, ucuz ve daima iletişime hazır yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, "kırsal nüfusun taşıdığı sözel geleneği, sohbet kültürünü icraya uygun yerler olmaları,…" (Aytaç, 2005, s. 181) bu tampon kurumu önemli hale getirmiştir.

Şenyapılı tarafından İstanbul'da yapılan ve Gültepe gecekondu bölgesini hedef alan bir araştırmaya göre, gecekondu bölgelerinde yer alan kahvehanelerin, hemşehri gruplarına hizmet verdiği, her hanenin yarısından en az bir erkeğin kahvehaneye gittiği, bu sırada fikir alışverişinde bulundukları belirlenmiştir (Şenyapılı, l978, s. l61-l63). Göçmenler genellikle ikamet ettikleri bölgelerde yer alan ve hemşehrilerinin gittiği kahvehaneleri tercih etmektedirler (Tatlıdil, 1989).

Ancak, çalışma yaşamının kehvehaneleri sadece boş zaman geçirme aracı haline getirmesiyle beraber, hemşehriler arası tampon mekanizmaların da değişmesi gerekmiştir.

4.5.2.2 Hemşehri Dernekleri

Kahvehaneler, henüz yerleşen, ekonomik olarak güçsüz olan göçmenlerin mekanıdır. Ancak belirli bir gelire ve hatta mesleğe sahip olanlar, hemşehrileri ile dernekler aracılığıyla iletişim kurmaya başlamışlarıdır. Hemşehri dernekleri, kentleşmenin arttığı yıllarda "kente uyum sorunlarıyla karşılaşan kişilerin, temelde kente uyumunda birbirlerine desteğini kolaylaştıran, geldikleri yerlere göre isim alan bir gruplaşma biçimidir" (Tekeli İ. , 1996, s. 24).

Kahvehanelerdeki birincil amaç varlık sorununun çözümüyken, hemşehri derneklerinde sosyal sermayenin arttırılması halini almaktadır (Altay & Gümüş, 2010, s. 231-239). Bunun sağlanabilmesi için bu tampon mekanizmalar, kahvehaneler yerine, sivil toplum kuruluşlarından sayılan derneklere yönelmiştir.

Kent yaşamının en belirgin özelliklerinden biri de ortak menfaatin temin edilmesidir. Çıkar grubu olarak ifade edilen yapılar "çağdaş toplumlarda faaliyet gösteren, diğer gruplardan belli taleplerde bulunan, ortak davranışlara sahip gruplardır" (Abadan, 1959, s. 233). Diğer taraftan "maddi ya da manevi çıkar sağlamak amacıyla birlikte hareket eden gruplar" şeklinde de ifade edilebilen sivil toplum (Daver, 1993'den aktaran Özdemir, 2013, s. 947), aynı çıkar veya hedefe yönelmiş bireylerin oluşturduğu çıkar gruplarının bir araya gelmesi şeklinde de belirtilmektedir.

Her ne kadar hemşehri örgütlerinin sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine ilişkin tartışmalar sürse de ağırlıklı görüş, bireylerin ortaklaşarak meydana getirdikleri bu çıkar gruplarının, sivil toplum kavramına dahil edilmesi gerektiğidir. Şerif Mardin'e göre, sivil toplumu oluşturan "şehir adabı"dır. Epistemolojik açıdan kent ifadelerinin temelinde de bu coğrafyada yaşamanın gereklilikleri, hakları ve yükümlülükleri bulunmaktadır (Mardin, 2006, s. 10).

Belirli bir gelir ve eğitim seviyesinde olan göçmenin topluma katılmak için kullanacağı yöntemin bireysel değil grupla işbirliği şeklinde olması kaçınılmazdır. Bireysel olarak başarılı olamadığı alanlarda kazanımlar elde etmek, sosyal sermayesini güçlendirmek için kullanılacak bu kuruluşlar, büyük önem arz etmektedir. Genel olarak belirli bir toplumsal hedefe yönelen derneklerin büyük kısmı "hemşehricilik" temelinde sürdürülüyor olmasının, bireyin bu yapılara karşı gösterdiği ilgiyi de ifade etmektedir.

Hemşehri derneklerinin en belirleyici özelliği, köyün veya ilin adıyla kurulmuş olmalarıdır (Öksüz, 2018, s. 88). Bu dernekler, göçmenlerin kültürel kimliğini sürdürmede işlevsel olarak nitelendirilse ve kentlileşmede bir basamak olarak görülse de yıkımlayıcı grup yapısının tüm özelliklerini gösteren hemşehri gruplarında bu işlevlerin tam olarak gerçekleştirildiğini belirtmek zordur (Özkiraz & Acungil, 2012, s. 29). Bu nedenle hemşehri derneklerinin, sivil toplum kavramı çerçevesinde işlevsel olup olmadığı tartışmalıdır.

İçişleri Bakanlığı kayıtlarına göre 15.06.2020 tarihi itibariyle ülkemizde toplam 16.679 adet Hemşehri Derneği bulunmaktadır. Bunların 303 adedi Doğu Anadolu Bölgesinde, 320 adedi Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, 913 adedi Akdeniz Bölgesinde, 1188 adedi Ege Bölgesinde, 1415 adedi Karadeniz Bölgesinde, 3621 adedi İç Anadolu Bölgesinde ve 8919 adedi ise Marmara bölgesinde yer almaktadır (Ek 1 ve Ek 2).

Ancak, belirli bir zamanda ve belirli bir yerde yapılması gereken toplantılara fiziksel olarak katılım zorunluluğu, bu derneklerin zamanın ruhuna uymamasına sebep olmuştur. Diğer taraftan, derneklere üyelik için çeşitli ön koşullarının olması, mevzuata göre başvuru zorunluluğunun bulunması da katılımın azalmasına sebep olmaktadır.

Bu nedenle hemşehricilik, dijital dünyanın sınırları içinde, sosyal medya üzerinden gerçekleştirilir hale gelmiştir.

5 POST-MODERN BİR TAMPON KURUM: SOSYAL MEDYANIN HEMŞEHRİ AĞLARI

5.1 Sosyal Ağlar

Sosyal medyanın hayatımızda güçlü bir yer edinmesi ile beraber, bu mecrada oluşan sosyal ağların da sosyal medya ile birlikte icat edildiğini düşünürüz. Ancak, elektronik postalar, WhatsApp grupları, Facebook ve Twitter gibi paylaşım yöntemleri ortaya çıkmadan çok önce, belli bir fikir çevresinde bir araya gelenlerin buluştuğu, kahvehaneler, dernekler, köy meydanları ve hatta agoralar gibi sosyal ağ mecraları bulunmakta, mektup, telefon ve telgrafla oluşturulan grup içi iletişim kesintisiz bir şekilde sürmekteydi.

Belirli bir görüş çevresinde veya hedefe yönelik olarak, en az iki kişinin katılımıyla oluşan iletişim ağlarına dahil olan bireyler ve bu bireylerin oluşturduğu gruplar arası ilişkilerden kurulu birliktelikleri 'sosyal ağlar' şeklinde tanımlamak mümkündür. İnsanoğlunun sosyal ve duygusal destek ihtiyacının karşılanmasından bilgi edinimine, duygusal bağlar sağlamaktan sosyal sermayenin üretimine kadar bir dizi işlevi yerine getirmekte olan bu ağların en önemli özelliği, "benden bizi üretmektir" (Wellman ve Gulia 1999'dan aktaran Joinson, 2008, s. 1).

Yapılan tanımlamaların dışında, sosyal ağları açıklamada iki önemli kavram üzerine vurgu artar. Bunlardan ilki Gutenberg'in 1436'da icat ettiği matbaa makinesidir ki bu makine, bilginin yayılmasını ve dolayısıyla bilginin demokratikleşmesini sağlamıştır.

Bir diğer vurgu ise McLuhan'ın kürsel köy kavramına yöneliktir. Köy tipi iletişimin 'yakınlık' üzerine kurulduğu ve bilginin sınırsız dolaştığı dikkate alındığında, asıl vurgunun bilginin dolaşımına yönelik değil, teknolojide yaşanan değişikliklerle beraber bürokraside, sanayileşmede, kentleşmede ve kapitalizmde yaşanan farklılaşmanın, bireyde ve toplumda yaşanması muhtemel sonuçlarını işaret ettiği görülmektedir.

Sağlayacağı kazanımlardan bağımsız olmak üzere, sosyal ağların temelinde iletişim ihtiyacı bulunmaktadır. Bilginin veya bir olgunun paylaşılması ile kurulan iletişimin, en önemli özelliklerinden birisi ise hedefe yönelmesidir. Bireyin kendi özüne yönelik olarak yaptığı iletişimden, bireyler arası gereçekleşen iletişime, örgüt yapılarının iletişiminden kitle iletişime kadar bütün iletişim türleri belirli bir hedefe yönelik olarak

başlamakta, olumlu veya olumsuz olarak sonuçlanmaktadır.

Diğer taraftan, iletişimin kurulduğu özne ve nesneler arasında gerçekleştirilen iletişim faaliyetinin süreklilik arz edip etmediği de önemli bir ayrım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, en az iki kişi arasında ve genellikle iki yönlü olarak gerçekleşen ve sınırlı süreli olmayan iletişimin bir 'ağ' yapısı inşa ettiğini söylemek mümkündür. Bu ağların en az iki kişi arasında kurulması ve iletişimin bu çerçevede sürdürülmesi durumunda, bu yapılara kişiler arası iletişim (Dainty, Moore, & Murray, 2006) ağları olarak ifade etmek gerekmektedir.

İnsanlık tarihi ile birlikte varlığı bilinen sözlü iletişim modeli, sosyal ağların temelini atmıştır. Aristotales, sözlü iletişim vasıtasıyla oluşan sözlü kültürün, sadece bir bilgi iletimi olmadığını, aslında bu faaliyet sonucunda, insanoğlunun hayvandan ayrılarak birlikte yaşamın temellerini attığını ifade etmektedir (Cangöz, 2012, s. 14-15). Ancak sözlü iletişimin sağlayacağı ağ yapısı, bireyin fiziksel olarak bir arada bulunmasını gerektirmiş bu nedenle gerek nitel gerekse nicel kısıtlılıkları da beraberinde getirmiştir. Bauman, bu durumu dolaysız iletişim olarak nitelendirmiş ve yazılı iletişimin sağlanacağı döneme kadar geçen sürede gerçekleşecek olan iletişimde, katılımcının varlığının zorunlu bir kriter olduğunu ifade etmiştir (Bauman Z. , 2012, s. 151). Her ne kadar Ong, sözlü iletişim ile kurulan ağların daima 'şimdiki zaman' üzerinde inşa edildiğini ve sesin duyulması ile oluşması sebebiyle görmeye yönelik ihtiyacın gereksizliğini belirtse de (Ong, 2020) jestler ve mimikler, bir başka ifade ile bedenin okunması da oldukça önemli hale gelmiştir.

Sözlü iletişime dayalı ağlarda sosyal kontrol kaçınılmaz olarak çok güçlüdür ve öznelerin kurallara uyup uymadığının kontrolü, grup içerisinde çok daha kolay olacağından, grup içi kontrolün de yüksek olduğu görülmektedir.

İnsanoğlunun iletişimde yarattığı önemli bir devrim ise yazının icadıdır. Genel bir kanı olarak yazılı iletişimin, Milattan önce 3000 civarında, bir Mezopotamya uygarlığı olan Sümerler tarafından icat edildiği öngörülmektedir (Baldini, 2000, s. 23). Sözlü iletişimi temel alan grupların her birinin ayrı ayrı oluşturduğu resimler yerine, birçok grup tarafından kabul edilen harflerin icadı, önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bunun en önemli sebebi, chirografik yazının, aynı gruba dahil olan ancak aynı bellek seviyesinde bulunmayan bireylerin oluşturduğu ağlarda ortak bir iletişim yöntemini sağlıyor olmasıdır.

Sosyal ağların gelişmesinde önemli bir devrim de tipografik gelişmedir. Gutenberg'in icadı ile ortaya çıkan baskı ile yazılı iletişim, insanoğlunun ihtiyaç duyabileceği tüm bilgilerin en kısa sürede temin edilmesini sağlamaştır. Ancak bu icadın daha önemli bir sonucu, iletişim ağlarının dolaylı iletişim ile kurulabiliyor olmasıdır. Birbirinden uzak, daha önce karşılaşmayan bireylerin, yazılı ve/veya basılı unsurlarla yarattıkları iletişim ve bilgi alışverişi, sosyal ağların çapının genişlemesi ile sonuçlanmıştır. McLuhan, tipografinin icadının önemli bir gelişme olduğunu ifade ederken, duygu ve düşüncelerin yazılı olarak aktarılmasında yaşanan rahatlıktan ve bunun yarattığı etkiden bahsediyordu. Ona göre insanoğlunun görüş ve düşünceleri, yazılı iletişimin gelişmesi ve yazılı kültür aktarımının kalıcılığı ile birlikte değişti. Hatta, insanoğlundaki bu gelişmeler sebebiyle, iletişiminde yazıyı kullanan bireyi 'Tipografik İnsan' olarak adlandırıyordu (a.g.e., s. 60-61).

Tipogarfik iletişim yöntemi yerini, bilimde ve iletişim sanayinde yaşanan köklü değişikliklerle beraber elektrikli ve/veya elektronik cihazlar üzerinden gerçekleşen iletişim ağlarına bırakmıştır. İlk örneği telgraf şeklinde karşımıza çıkan bu iletişim metodu, yazılanın çok uzak mesafelere iletilmesi ve birden fazla kişiye teslim edilebiliyor olmasıyla birlikte önemli bir iletişim ağını meydan getirmiştir. Telgraf sonrası telsizin bulunması ve nihayetinde radyonun icadı, iletişim ağlarının oluşmasında bir yapı taşı görevi üstlenmiştir.

Bunun yanı sıra, 20. yy, kitle iletişim ağlarının icadına ve gelişimine sahne olmuştur. Özellike radyo ve televizyon, duygu ve düşüncelerin aktarımında, farklı kültürlerin paylaşımında kolaylık sağlamıştır. Ancak iletişim dünyası, elektronik dünyasında yaşanan gelişmeler sonucunda, yeni medya adı verilen ve temelini bilişim teknolojilerinde bulan bir iletişim ağının etkisi ile karşı karşıya kaldı.

5.2 Dijital Dünyanın Sosyal Ağları

Enformasyon çağı ile birlikte yaşananları, ateşin bulunmasından bile daha önemli olarak ifade eden ve Gutenberg'in icadına erişemese bile ikinci sırayı alabilecek nitelikte bir gelişme olduğunu belirten ütopyacılar bulunmaktadır (Barlow, 1995'den aktaran Wellman, 2010, s. 18). Hatta bu görüş sahipleri, presentism olarak adlandırdıkları görüşleri ile dünyanın internet ile yeniden başladığını düşünmektedir. Onlara göre, bu tür değişikliklerin bireyi, toplumu ve bürokrasiyi yeniden yapılandıracağına yönelik ağırlıklı görüşün yanı sıra, kentin cemiyetinden, kent içi cemaat benzeri gruplara

yönelimin azalacağını ve bireyin geleneksel birincil grupların baskılarından kurtulmasına yardım edeceğine ilişkin görüşler de bulunmaktadır.

Dolaylı iletişim yöntemlerinin içinde en bireysel olanı şeklinde algılanan sosyal medya uygulamaları, ağ oluşumunda diğer tüm iletişim araçalarından çok daha güçlü bir etkiye sahip hale geldi. Kaldı ki, edilgen durumdaki tüm katılımcıların, etkin bir hal aldığı bu mecrada, gerek bireylerin birbirleri üzerinde gerekse gurubun birey üzerindeki denetimi ve otoritesi de tartışmasız bir şekilde yükselmiştir (Delueze'den aktaran Poster, 2012, 541). Karşılıklı ve etkin bir iletişim ile denetimin arttığı dijital sosyal ağların en büyük etkisi ise grup yapıları üzerine olmuştur.

Hutchings'e göre, dijital sosyal ağlarda yapılan paylaşımlar bir kimlik hissi verir, gerçekleşen uzun tartışmalar sonucunda arkadaşlıkların kurulması, tavsiye ve duygusal destek almak kolaylaşır (Hutchings, 2015, s. 151).

Tüm bu güçlü ve olumlu özelliklerinin yanı sıra gerek modern dünyada gerekse enformatik toplumun karmaşık yapısı içinde oluşan sosyal ağlar kavramını, pozitif bir anlam yükleyerek tanımlanmak güçtür. Bugün itibariyle en kısa ve masrafsız yol, Howard Rheingold gibi, sosyal ağları "Sanal Cemaatler" olarak tanımlamaktır. Ancak, Rheingold'un iddia ettiği gibi, sosyal ağların bir cemaati ifade edebilmesi için, zengin içerikli, tam uyuma sahip ve devamlılık arz eden, sürdürülebilir bir yapının inşası gerekmektedir. Yaklaşık on yıldır süren, 'silinebilir paylaşımlar' ile meydana gelen 'hikâye' anlatma yapısı, paylaşımların kalıcı olmamasını sağlamış ve bu durum, sanal cemaatlerin oluşumunda önemli bir engel olarak görülmektedir. Dolayısıyla, Fernback (1999, s. 205) 'in önerdiği gibi, sosyal ağlarda kurulan birliktelikler sanal cemaatler şeklinde değil, grup süreci kavramı kapsamında incelenmelidir.

Oluşan bu gruplar hem bir nesne olarak önemlidir hem de ortaya koyduğu anlam, öznelerle birlikte oluşturduğu yapı ve kültürel aktarım üzerindeki gücü ile bir yapı inşa etmektedir. Bunun en önemli sebebi sosyal ağ üyelerinin, diğer ağ üyelerini bir şekilde kendileri için önemli veya alakalı buldukları kişiler arasından seçmeleri (Wellman B. , 2001) ve bu ilişki yönteminin çeşitlilik içerdiği kadar geçici de olmasıdır.

Çağlar'a göre sosyal medyaya dair literatür incelendiğinde, bu mecranın en önemli özelliklerinden birinin, sosyal medyanın demokratikleşme üzerinde yarattığı olumlu etkinin vurgulanması olduğu görülmektedir (Çağlar Ş. , 2017, s. 69). Ağırlıklı olarak,

sosyal medya gruplarının başta demokratikleşme olmak üzere bir çok olumlu özelliğinin bulunduğunu düşünenler olduğu gibi, teknolojik deterministik sonuçların toplumsal gelişmeye etki etmeyeceğini iddia edenler de bulunmaktadır. Meydana gelen bu ağlar, bireyin ve ülkenin refahı için hayati öneme sahip olsa da ona erişimin bir kamu hizmeti olmaması, bir başka ifade ile kamu yararına bir yatırım olarak sunulmuyor olması, bunun yerine, birkaç şirket için başka bir kâr aracı olarak kabul edilmesi, arzu edilen demokrasiyi sağlamayacatır. Bununla beraber, sosyal medya ağlarının sansürden uzak olmadığı günümüzde, dijital iletişim teknolojisinin faydalarından söz etmek de mümkün görülmemektedir.

Bulunuşundan bu yana, bu özgürleştirici teknolojinin kullanılmasının arkasındaki ana ilke, hiçbir şirketin, hükümetin, dini oluşumları veya diğer kontrol gücünün kapı bekçisi olmamasına yönelik gerekliliktir. Bu açık erişim ilkesi internet tarafsızlığı olarak adlandırılırsa, kim olduğundan bağımsız olarak, bireyin bilgi gönderme veya alma konusunda eşit muamele görme hakkına sahip olduğunu işaret edecektir. Ancak bugün, tarafsız ve sansürsüz olarak aldığımız bilgilerle ilgili büyük şüpheler bulunmaktadır.

Karşı karşıya kaldığımız tehlike, sermayenin bu yapıyı kullanması ve bu amaçla, hegemonik kurumlarla güçlü bir iş birliği yapmasıdır. Ancak bir diğer büyük tehdit ise, global bir köy haline gelen internet dünyasında, dinsel, bölgesel, siyasal vb. farklılıklar temelinde oluşan küçük grupların birey üzerinde yaratacağı baskıdır. Sadece bir grup çevresinde oluşabilecek dar görüşlülük, cemiyet hayatına muhtaç tüm yaşam tarzları için tehdit oluşturacaktır. İnternet, bu sorunun gelişmesi için de önemli bir mecradır.

Söz konusu olumsuzluk, internetin ilişkiler üzerinde yarattığı etki çerçevesinde de belirginleşmiştir. Bazı düşünürler için internet, cemiyeti daha kolay, daha yaygın çevrimiçi ilişkiler vaadiyle birbirlerinden uzaklaştırdığından, gerçek topluluk için büyük bir tehdittir. Sosyal medya ağlarını olumlayanlar açısından etkisi hiç de olumsuz değildir. Onlara göre kullanıcılar internet iletişimine, yüz yüze iletişime nazaran daha kolay, sürekli ve genellikle anonimleşerek ulaştıklarından, ilişkiler daha derin, daha ilginç, daha dürüst ve daha destekleyici olabilir. Bunun en önemli sebebi, bir bilgisayarın bireysel bir ihtiyacın giderilmesinde önemli bir fayda sağlarken birden fazla bilgisayarın bağlanmasıyla oluşan ağların, bireyleri bir topluluk haline getirmesi ve bir sosyal ağ oluşturma kabiliyetidir. “Bilgisayar ağı bir dizi kablo ile birbirine bağlanmış bir makine dizisi ise, bir sosyal ağ da bir dizi sosyal ilişkiyle birbirine bağlanmış bir

grup insandır” (Wellman, 1997, s. 179).

Sosyal ağı meydana getiren iletişim faaliyeti, sosyal çevremizle ilişkilerimizi ve yaşadığımız anın gerçekliğini değiştirir ve dönüştürür. Bir kahvehanede yaşadığımız iletişimin özellikleri ile internet vasıtasıyla edinilen iletişim tecrübesi çok büyük farklar içerir. İnternet, icat edilme yöntemi, zaman ve uzamdan bağımsızlığı, kullanım sıklığı, kullanıcı sayısı, ticaret ve siyaset üzerindeki etkileri itibariyle devrimsel bir iletişim aracıdır. Ancak daha da önemlisi, bireyin kimliği üzerinde, gün be gün yarattığı değişim ile daha devrimcidir.

Sanal ağların olumlu yönlerini görenler arasında yer alan Phil Patton bilgisayar aracılı iletişimin, bir başka ifade ile elektronik yolların, çimento yollarla bugüne kadar yapılamayanı yapacağını belirterek, bireyi atomize etmek yerine bağlayacağını, bizi “bir taşıtın kontrolünde ve yine de bizi dünyanın geri kalanından ayırma" (Patton,1986, s. 20) gücüne sahip olacağını belirtir.

Bilgisayarlı iletişimin tüm üyeleri, tıpkı bir kafede veya açık bir ofiste iletişime girdiklerinde olduğu gibi, birbirleriyle daha kolay mesajlaşabilme, süreç içinde daha rahet iletişim kurabilme ve birbirlerinin arkadaşlarını tanıyarak, çok daha büyük bir ağın parçası olabilme şansına sahiptirler. "Klavye benim kafem" diyor William Mitchell (Mitchell, 1995’den aktaran Wellman, 2001, s. 8).

Baudrillard ise post-endüstriyel çağı ABD örneğinden hareketle ifade ederken, bireylerin ne kadar yalnızlaştığını "burada sokaklarda tek başına şarkı söyleyen, tek başına yiyip kendi başına konuşan insanların sayısı ürkütücü" hale geldi, ifadesi ile anlatır (Baudrillard, 1996, s. 25). Bu çerçeveden bakıldığında sanal gruplar, kentin içinde kaybolmuş bireyin yalnızlık hissini hafifletebilecek önemli bir araç halini almakla beraber, bu grupların verdiği tatmin hissinin de kendileri gibi sanal olduğunu düşünmek mümkündür.

Sosyal ağ siteleri, kullanıcılara genellikle bir profil alanı, içerik yüklemek için kolaylıklar, zaman ve uzamdan bağımsız mesajlaşma ve diğer insanlarla bağlantı kurma olanağı sağlar. Bu bağlantılar veya sanal arkadaşlar, bir sosyal ağ sitesinin temel işlevselliğidir ancak, bu iletişimin bir bölümü grup oluşturma, içerik barındırma ve küçük uygulamalar için de fırsatlar sağlar.

5.2.1 Dijital Sosyal Ağların Tarihçesi

Dijital sosyal ağların tarihini iki an bölümde incelemekte fayda bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 'İcatlar Dönemi' olarak adlandırılabilir. Sosyal bir değişimi veya gelişimi tanımlamak, onun katkılarını ifade edebilmek için, bu koşulları hazırlayan bilimsel ve teknolojik gelişmelerden de bahsetmek gerekmektedir. Sinüslerin toplamı şeklinde yazma tekniği olarak da ifade edilen ayrık kosinüs dönüşümü sıkıştırma tekniği, 1972 yılında Nasir Ahmed tarafından uygulanmış ve o günden itibaren sosyal medyada en çok kullanılan veri sıkıştırma algoritması haline gelmiştir. Sesin ve görüntünün daha hızlı ve kolay aktarımını mümkün kılan bu teknik ve ardılları H.26x (1988), JPEG (1992), ve MPEG (1993 sonrası) gibi video kodlama formatları dahil olmak üzere çoğu medya sıkıştırma standardının temelini oluşturmuştur. 1973'de Illinois Üniversitesinde Dave Woolley ve Douglas Brown tarafından çok kullanıcılı bir sohbet odası uygulaması olarak yaratılan "Talkomatic", internette gerçek zamanlı metin görüşmeleri için bir alan halini aldı. Aynı yıl yine aynı üniversitede bulunan TERM-Talk ise, herhangi iki kullanıcının yazılı konuşma yapmasını sağlayan bir anlık mesajlaşma uygulaması olarak oluşturuldu. Kullanıcının, kendi ekranını diğer kullanıcıyla paylaşması, soru sorması veya gördükleri bir şeye işaret etmesine olanak tanıyan 'Monitör Modu' yıllar sonra 'Ekran Paylaşımı' veya 'Uzak Masaüstü Yazılımı' olarak tanıtılacaktı.

Ancak en büyük gelişme 1974'te ARPANET, olarak adlandırılacak yazılımın, Vint Cerf, Yogen Dalal ve Carl Sunshine tarafından ilk İletim Denetimi Protokolü (TCP) olarak geliştirilmesiyle ortaya çıkacaktır. Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı'nın bir projesi olarak 1969 tarihinde başlayan ARPANET, az sayıda süper bilgisayarı bazı terminallere birbirine bağlamayı amaçlamıştı. Ancak uygulama, bilgisayarlarla iletişim kurmak için kullanılmasından ziyade, tıpkı tasarımcılarının beklediği gibi, insanların başkalarıyla iletişim kurmak için kullandığı bir araç haline gelmiş ve enformasyon dönemini ilan etmiştir. Dijital medya kullanıcıları, artık pasif bilgi kaydediciler olarak anılmıyor, içerik de üretir hale geliyorlardı. Bireyler web'e yeni bilgiler enjekte ediyor ve böylece dolaşan verilerin hacmi de artıyordu. Ray Tomlinson'un ilk e-postayı göndermesinden iki yıl sonra Arpanet üzerinde yer alan trafiğin %75'i e-posta göndermekten oluşmaktaydı (Gradim, 2009, s. 53-55). Ayrıca, 1980'lerde yaygın olarak kullanılan bulletin board system (BBS) ile kullanılan FidoNet

uygulaması Kuzey Amerika ve sonrasında tüm dünyada önemli bir iletişim uygulaması oldu. 1988'de IRC BBS'nin köklerinden doğan IRC yaygın bir platform olmuştur.

Ancak, kullanıcı sayısının artması ve internet ağlarının yüksek getirisinin keşfedilmesi ile birlikte, icatlar dönemi yerini 'Ticari Dönem' olarak adlandırılan döneme bırakmıştır. 1996-1999 aralığında, icat etmenin keyfinin yerini ticari kaygılar aldı. Bolt.com, SixDegrees, AOL Messenger, ICQ, YahooMessenger ve MSN Messenger uygulamaları bu dönemde ticarileşerek kullanıma sunuldu. 1999'da yayımlanan LiveJournal, erken blog yapılarının habercisi haline geldi.

2000'ler, sosyal ağların yaygınlaşmasını ve kullanıcı sayısının dünya ölçeği ile yaygınlaştığı tarihe karşılık gelmektedir. Oyun tabanlı ilk sosyal ağ olan Habbo, başta çocuklar olmak üzere oyun oynarken iletişime geçebilecekleri bir platform halini aldı. Windows XP, Windows Messenger ile birlikte yüklenen ilk işletim sistemiydi ve bu dönemde MSN Messenger da yaygın olarak kullanılmaya başlanıyordu. Japonya'da ve Pasifik adalarında yaygın olarak kullanılan Friendster'de oyun ve iletişim platformu özelliğine sahip oldu. İş hayatındaki iletişimi arttırması düşünülen Linkedin de bu dönemde kuruldu. OPENBC olarak Avrupa'da ve özellikle Almanya'da yerleşik iş insanlarını buluşturmayı amaçlayan sosyal ağ yazılımı, daha sonra XING olarak isim değiştirdi ve aynı dönemde kurulan Myspace, Skype, Twitter, Youtube, Spotify, Snapchat, Pinterest, Tumbir, WhatsApp, Ustream, Instagram, Google Hangouts ve Facebook bugüne kadar kullanılan en popüler olan sosyal ağ siteleri oldu. Path, Quora, Orkut, Keek, TwichTagged ve Bebo'da dönemin markaları halini aldı. Yazılım firmaları, hizmetlerini evcil hayvanlara da genişletti, Dogster (köpekler için SNS), Catster (kediler için SNS) ve diğerleri evcil hayvan sahipleri tarafından yönetilen uygulamalar oldu (Hura, 2013, s. 12).

Ticari dönemin sonu itibariyle oluşan sosyal ağlar, kimileri için bir kolaylık olurken kimilerine göre bir tehdit yaratmaktaydı. Bu ağları bir tehdit olarak görenlerin büyük çoğunluğu, kanıt olarak dijital sosyal ağlarla gerçek ağları karşılaştırak elde ettikleri verileri sunmakta, gözetimin artmasını önemli bir kanıt olarak göstermektedir.

5.2.2 Geleneksel ve Dijital Sosyal Ağların Özelikleri

Gerek geleneksel gerekse dijital ağlarda bulunan ortak özellikleri; yoğunluk, sınırlılık, genişlik, özgünlük ve sosyal kontrol başlıkları altında incelemek mümkün olmaktadır.

Geleneksel sosyal ağlarda yoğun ve sınırlı grupların üyeleri arasında önemli iletişim ilişkisi vardır. Grup içinde erişim kolaylığı tüm üyeler arasındaki bağlantıları teşvik eder ve güçlendirir. Dijital ağlarda ise bilgisayarlı iletişim hem yoğun/sınırlı grupları hem de seyrek/sınırsız ağları destekler niteliktedir. Bilgisayarlı ağların gerek odaklanmış görev grupları gerekse sadece haber almak için kurulmuş ağları, katılımcıların dikkatini çektiğinde küresel köye benzeyen yapılar ortaya çıkmaktdır.

Çevrimiçi grupların hemen hepsi, katılımcıların karşılıklı olarak birbirlerini desteklemelerine imkân sağlar. Bu yardım amaçlı iletişim sonucunda, grup üyeleri arasında karmaşık bir yardım ağı oluşmaktadır. Bir bilgisayar ağında yardım sağlama motivasyonları kısmen genelleştirilmiş karşılıklılık ve grup vatandaşlığı temelinde kuruludur. Çevrimiçi gruba güçlü bir bağlılığı olan kişilerin, tamamen yabancı olsalar bile, bir başka ifade ile hiç yüz yüze iletişim kurmamış olsalar bile, başkalarına yardım etme olasılığı yüksektir (Eveland vd., 1995, s. 126-128).

Genel anlamda sınırlılık, ağ üyelerinin sosyal ağların sınırları içinde kalan bağlarının oranını ifade etmektedir (Laumann, Marsden, & Prensky, 1983, s. 19). Bir işyerinin veya mahallenin oluşturduğu geleneksel sosyal ağ, fiziken bu mahallede ikamet eden veya bu işyerinde çalışanlarla belirlenmiştir. Bu nedenle, sınırlı ağlarda tüm ilişkiler, nüfus veya belirlenmiş coğrafyanın içinde kalmaktadır.

Ancak ister yerel ister geniş alanlı bilgisayar ağlarında olsun, grubun büyüklüğü önemli değildir. Her ne kadar birçok kuruluş, iletişim ağının örgütsel öncelikleri terk etmesini engellemek ve izinsiz girişleri ortadan kaldırmak için bilgisayar ağlarının etrafına sıkı duvarlar inşa etseler de genel olarak, bilgisayar ağlarının sürdürülmesinin kolaylık sağladığı ve yabancılarla yeni bağlar kurmayı kolaylaştıran bir yapıda olduğunu ifade etmek gerekir.

Bilgisayar ağları, grubun yeni üyelerinin mevcut kültüre entegre edilmesinde ve grup bağlılığının geliştirilmesinde etkili olmaktadır. Bu tür ağlar, kohezif ve kooperatif grupların oluşumunda da önem arz etmektedir.

Sosyal ağlarda genişlik, bir ağın sınırları içindeki nüfusun ne kadar büyük ve çeşitli olduğu ile ilgilidir. Ağ üyelerinin sosyal özelliklerinde daha fazla heterojenlik ve ağlardaki bağların yapısal modelinde daha karmaşıklık önemli bir kriterdir.

Yoğun ancak sınırlı ağların neredeyse her zaman küçük bir genişliği vardır ancak,

büyük bir ağ nispeten hızlı bir şekilde sınırsız hale gelme özelliğine sahiptir. Ağ üyesi sayısı aritmetik olarak arttıkça, tam bağlantıyı sürdürmek için gereken bağlantı sayısı geometrik olarak artar. Küçük aralıklı yoğun ağların, mevcut kaynakları korumak için iyi olduğu durumlarda, geniş aralıklı gevşek bağlı/sınırsız ağlar, ek kaynakları elde etmek için daha uygun çözümler sunmaktadır (Wellman, 2001, s. 9).

Diğer taraftan, geleneksel ağlarda olduğu gibi, düşük yoğunluklu ağların güçlü yönlerine ve sınırlarına iyi bir örnek olmak üzere, Espinoza'nın (1996) Santiago, Şili-Barrios çalışması önemlidir. Bu çalışma sonucunda küçük, homojen komşuluk ağlarının, karşılıklı yardım sağlamada mükemmel sonuç verdiği ancak mahallenin dışında işlevsiz kaldığı ortaya konulmuştur.

Diğer taraftan, bilgisayar ağlarında meydana gelen dijital toplulukların yaşam alanı "siberuzay" haline gelmiştir. İlk defa fantastik roman yazarı William Gibson tarafından kullanılan bu kavram, Gibson'ın 1982 yılında yayınladığı Burning Chrome adlı eserinde geçmektedir. "Her ulustan milyonlarca yasal kullanıcının, matematiksel kavramları öğrenen çocukların her gün yaşadığı anlaşmalı halüsinasyon" olarak ifade etmekteydi. Gibson için futurstik bir ifade olan siberuzay, bugün itibariyle milyarlarca internet kullanıcısının ortak yurdu halindeki bir bulut şeklini almıştır.

Bu boşlukta/bulutta oluşan bilgisayar ağları, daha fazla ilişkiyi ve daha geniş bir ilişki aralığını, bir başka ifade ile iletişimde sınırlamaları ortadan kaldırmayı kolaylaştırarak, sosyal ağların kapsamını artırmaktadır. Bilgisayar ağlarının eşzamansız doğası ve mesafe sebebiyle herhangi bir maliyeti içermemesi, mekânsal sınırları aşmasını sağlamaktadır. Böylece bireyi farklı zaman dilimlerinde iletişim kurmaya yönlendirir ve bu ilişkileri mümkün kılar. Birey, bilgisayarlı konferanslara katıldığında, veya dağıtım listeleri aracılığıyla bir paylaşımda bulunduğunda, sosyal bağlantılarının sayısını ve çeşitliliğini büyük ölçüde arttıracaktır (Wellman, 2001, s. 9). Böylece bireyin şahsen karşılaşılabileceğinden daha fazla ve daha çeşitli sosyal özelliklere sahip kişilerle ilişkileri teşvik edilmiş olacaktır. Ayrıca katılımcılara, kendi açıklamalarının içeriğini incelemek üzere daha fazla kontrol sağlanmış olması da önem arz etmektedir (Walther, 1994'den aktaran Wellman, 2001, s. 10).

Sosyal medyada oluşan çıkar topluluklarına olan bağlılığın, kişinin fiziksel mahallesine olan bağlılıktan daha güçlü hale gelmesi olası bir kuramdır ve uzun ömürlü olarak üyeliğin devam ettiği çevrimiçi gruplara güçlü bir bağlılık, tartışılmaz bir gerçeklik

halini almıştır (Walther 1994'den aktaran Wellman, 2001). Bu nedenle, bilgisayar destekli birçok sosyal ağ, ortak mahalle veya çalışma alanı yerine, karşılıklı çıkarlar tarafından organize edilen birimlere veya gruplara uzun vadeli yaşam imkânı tanır (Wellman, 2001, s. 9). Ancak sosyal medya, kültürel olarak homojen olan ağların oluşumunu da teşvik edebilir, çünkü benzer inançları ve değerleri paylaşan insanlardan oluşması muhtemeldir.

Geleneksel sosyal ağların yoğun ve sınırlı grup üyelikleri sebebiyle erişim ve etkileşimler kısıtlıdır ve bu nedenle grup üyelerinin birbiri üzerindeki kontrol etkisi, yüz yüze iletişimin olanakları ile karşılaştırıldığında sınırlıdır. Bunlara en iyi örnek, akrabalık ve hemşehrilik grupları olacaktır. Bu tür grupların üyeleri aktivitelerini gruptaki diğer tüm kişilerle paylaşır ve gizlilikle ilgili herhangi bir iddiada bulunulmadan birçok tartışma ve etkileşim herkes tarafından yapılırken, ötekilere karşı gizlenir (a.g.e., s. 9).

Diğer taraftan bilgisayar ağları, sınırlandırılmamış grupları ve sınırsız sosyal ağları desteklemek için önemli bir mecra halini almıştır. Daha makroskopik bir ölçekte, bilgisayar destekli sosyal ağların çoğalması; yoğun, sınırlı gruplardan ve seyrek, sınırsız ağlara çağdaş kaymayı sağlamaktadır. Bir dereceye kadar insanları bilgisayar ekranlarına hapsederek oluşan bilgisayar aracılı iletişim, insanları kamuoyunda yüz yüze ilişkilerden uzaklaştırarak özel ilişkileri yoğunlaştırdığını ifade etmek mümkündür.

Geleneksel sosyal ağlarda bireylerin topluluk yaşamları akranları, aileleri, çalışma arkadaşları, kamu otoritesi ve nüfuz sahibi kişiler tarafından kapsamlı bir sosyal kontrole tabi tutulmaktadır. Bu gruplarda normatif sosyal davranışı yönetmeye yönelik kontroller, katılımcıların açıkça tanımlanmış toplu hedefler için birlikte çalışmasını sağlamak için gerçekleştirilir ve genellikle grup baskısı, teftiş mekanizması ve topluluk elitleri tarafından uygulanır. Seyrek, sınırsız ağların genel olarak zayıf ve birbirine bağlı olmaları nedeniyle daha az sosyal kontrol vardır. Bu ağların yapısı, bireyin ağın istenmeyen kısımlarından kaçınabilecekleri anlamına gelir (a.g.e., s. 10).

Bilgisayar ağlarındaki sosyal kontrol ise grupların genel hiyerarşik yapısında olduğu gibi mutlaka bir yönetici çevresinde ilerler. Yönetimin kontrolü sürdürme arzusu ile elektronik ağın sınırlarını zayıflatan özellikler veya bireyler arasında doğal bir gerilim kaçınılmazdır. Örneğin; kısıtlı, sınırlı çalışma gruplarının yöneticileri, elektronik

ortamda yapılan iletişimin kurum dışı internet dünyasına sızmasından endişe ederler ve çalışanların çevrimiçi olarak özel sohbet etmelerini sağlayacak yapılanmalardan kaçınırlar. Bunun en önemli sebebi, çalışma uygulamaları üzerindeki kontrolü kaybedeceklerine yönelik endişeleridir. Ağların, sayıların manipüle edilme ihtimali, karşılıklı olumsuz iletişimin yaratacağı sorunlar, olası şikayetler ve benzeri yıkıcı iletişim de dahil olmak üzere yanlış bilgi akışını hızlandırdıklarına yönelik tehditler, bilgisayar ağlarının, kurumsal kontrolü ortadan kaldıracağına dair şüpheleri de arttırmaktadır (Finholt & Sproull, 1990'dan aktaran Wellman, 2001, s. 11).

5.3 Sosyal Ağlarda Gruplar

Ağ oluşturma genellikle, yabancılar arasında bir ilişkiye başlama olarak ifade edilir ancak sosyal ağlar, öznenin diğerleri ile karşılaşmasını sağlamanın dışında, var olan sosyal bağları güçlendirmek açısından da önemlidir. Ancak, başta Facebook olmak üzere tüm sosyal ağlar, öznenin kişisel verilerini ve mevcut sosyal ağlarını ifşa etmek açısından daha büyük önem arzederler. Öznenin kredi notu, bu sosyal ağ üzerindeki iletişimi ve bağları ile meydana gelir (Boyd & Ellison, 2008, s. 211-228).

İster yüz yüze iletişimle oluşsun isterse dijital ağlarda meydana gelsin, grupların en önemli faydası, tehdit algısı karşısında yarattığı güçlü iş birliği duygusudur. Birlikte olabilmek veya olabileceğini tasavvur etmek, bireysel yetersizliğin yaratttığı sorunu aşmak için kullanılabilir. Ancak bu birliktelik için kolektif bir imgeye de ihtiyaç vardır. Bir takım tutmak, bir okuldan mezun olmak veya hemşerilik olgusu muhtemel kolektiviteyi besleyebilecek ritüellerin de inşa edilmesine yol açar.

Günümüzde bu kolektif imgenin yayılabileceği ve ritüellerin yeniden inşa edilebileceği iletişim araçlarının kolaylaşması ile birlikte enformatik dünyanın gruplarının sayısında artış ve bu gruplara dahil olmakta büyük bir kolaylık yaşanmaktadır. Artık günümüzde bir grubun parçası olmak için gerekli olan 'bir mekânda bulunma' zorunluluğu ortadan kalkmıştır.

Sanal toplulukların varlığı, İnternet'in yalnızca insanların bilgiye eriştiği ortam değil, aynı zamanda konuşmak, fikir alışverişinde bulunmak ve ilişkiler kurmak için diğer insanlara da ulaştıkları ortam olduğunu göstermektedir (Sproull ve Faraj 1997 dan aktaran Baltezarevic vd., 2019, s. 8).

Sanal topluluklar, bir bütün olarak düşünülen sosyal medya ağlarının içinde birer adacık

şeklinde var olan gruplardır. Bu adalar ilk defa "Sanal topluluk" terimi vasıtasıyla Rheingold (1993, s. 5) tarafından ifade edildi. Ancak, sanal topluluk kavramı ile ilgili olarak, altta yatan olgular üzerinde bir fikir birliği yoktur. Örneğin, Linda Harasim (1993) sanal toplulukların gerçekte sahte toplulukları ifade ettiğini savunurken, Margaret McLaughlin, Kerry Osborne ve Christine Smith (1995) sanal topluluklara bir metafor olarak anlanması gerektiğini savunmaktadırlar (Baltezarevic, 2019, s. 8).

Günümüzde sosyal ağlar, ağırlıklı olarak sanal topluluklardır. İlişkiler oluşturmaya ve katılımcıların tanıdıklarını davet etmelerine odaklanan bir web sitesine veya platforma dayanırlar. Bunlar aile, arkadaşlar, iş arkadaşları ve komşular gibi farklı kullanıcı ortamlarından gelen insanlardır. Bu tür platformlar, kullanıcılarının aidiyet hissettikleri büyük grupların faaliyetlerini izlemeye, onların görüş ve düşüncelerini almaya yardımcı olmaktadır (Lampe, Ellison, & Steinfield, 2007, s. 435-444).

Bu açıdan bakıldığında grupların en önemli belirleyici özelliği bireyler arasındaki iletişimin dolaysızlığı, üyelerin ortaklaştıkları şeylerin ayrıldıkları hususlardan fazla olması, sevgi ve saygı temeline dayanmasıdır. Bununla beraber her grup öteki üzerine inşa edilmektedir bu nedenle, sanal gruplar da en az bir 'öteki' bulmak zorundadır.

Sanal gruplara yönelik gerçekleştirilen analizlerin büyük bir kısmı, internet üzerindeki iletişim ve doğal sonucu olan etkileşimin insanların yaşamlarının diğer yönlerine nasıl etkilediğini hesaba katmadan, neredeyse her zaman interneti yalıtılmış bir sosyal olgu olarak ele alır. İnternet, aynı insanların etkileşimde bulunabileceği birçok yoldan sadece biridir. İnsanlar cinsiyetleri, yaşam döngüsündeki aşamaları, kültürel ortamları, sosyo-ekonomik durumları ve diğerleriyle çevrim dışı bağlantıları gibi on-line etkileşimlere katılırlar. Aslında bu yeni değildir. Bir önceki neslin faks, daha öncekinin telefon, bir öncekinin ise mektupla olan ilişkileri benzer özellikleri içermektedir. Her biri döneminin yeni teknolojilerdir ve sonraki tarafından işlevsizleştirilmektedir. Bu nedenle sanal gruba yönelik incelemenin doğasını gerçek hayat topluluğunun sosyal ağları hakkında öğrendiklerimiz ışığında belirlemekteyiz (Wellman & Gulia, 1999, s. 175). Bu açıdan bakıldığında sanal dünya, gerçek hayatın gruplarının tekrar tekrar inşa edilmesinde bir araçtan öte değildir.

5.3.1 Grup Kavramı

Kavramsal olarak grup, sanayi devrimi sonrası oluşan modern toplumda anlam

kazanmıştır. İtalyanca gruppo ile ifade edilen grup terimi, genel olarak kolektiviteyi ve simetriyi işaret etmektedir. Grupların temel bağları kolektif kimliklerinin oluşturduğu bağın gücüdür. Ayrıca, belirli bir hedefe yönelmek, bu hedefe ulaşmak için davranış kalıpları geliştirmek de güçlü ve sürekli bir grup yapısı için önem arz etmektedir. Tüm bunlarla beraber grubun varlığı, iletişim gücü ile de doğru orantılıdır. Shaw'a göre, "grup, biribirini etkileyen ve biribirlerinden etkilenen iki ya da daha fazla kişiden oluşmaktadır" (Shaw 1981'den aktaran Dereli & Cengiz, 2011, s. 36).

Turner ise grubu tanımlarken, sınıfsal veya cemaatsel birlikteliklerin dışa vurumu şeklinde ifade eder (Turner J., 1982, s. 15). Show açısından, birbirini etkilemeye veya etkilenmeye çalışan ikiden fazla kişinin ortaklaştığı iletişim modeli olarak belirtir (Hogg & Abrams, 1988; Hogg & Vaughan, 2011, s. 304). Bununla beraber, birtakım düşünürler için gruplarda "üyeleri, görevler ve araçlar arasında kompleks, koordineli, uyumlu, sınırlı ve biçimlendirilmiş bir ilişki ağı mevcuttur" (Arrow, McGrath, & Berdahl, 2000, s. 121).

Bu açıdan bakıldığında, grubun birden fazla kişiden oluşması, mutlak bir iletişimin olması, ortak bir amaç veya hedefin bulunması ortak davranış güdüsünün temin edilmesi, grup üyeleri arasındaki ilişkilerin, daha önce belirlenmiş normlara dayanması, rollerin belirli olması, 'biz' duygusunun varlığı, grupların temel özellikleri olarak ifade edilebilir (Baysal ve Tekarslan, 1998, s. 21-22).

Bauman ise grupları birliktelik arayışı çerçevesinde değerlendirir. İnsanoğlunun birlikteliklere dışsal bir gerekçeyle yalnızca bir bahane ya da bir toplanma çağrısı olarak gereksinim duyacağını, çünkü bütün bu eylemin aslında öznenin kendisi için geeçekleştirildiğini ifade eder (Bauman Z. , 2018, s. 70).

5.3.2 Gruplar ve Sosyal Sonuçları

Sosyal hayatın geliştiği her dönemde, grupların etkileri araştırılmaya değer olarak görülmüştür. Bireylerin, isteyerek veya istemsiz olarak gerçekleştirdiği en önemli grup eylemi, grup kayırmacılığıdır. Kendi gruplarını diğer gruplara nazaran daha üstün görme eğilimi ise karşı konulamaz bir ihtiyaçtır. Bunun en önemli sebebi öznenin, pozitif bir değerlendirme yapma ihtiyacıdır (Brehm & Kassin, 1993; Hogg ve Abrams, 1988).

Sosyal psikolojik olarak pozitif bir şekilde güncellenen değerler, tutumlar ve kalıp

yargılar, öznenin ötekiler karşısında daha güçlü bir duruşa sahip olması için gereklidir. Hogg ve Abrams'a göre tüm bunlar, iletişim vasıtasıyla gelişir ve ötekilerin üzerine yansır (Hogg & Abrams, 1988, s. 124). İnsanlar bu olumlu öz-değerlendirmeye, geçmişte kendilerinin gibi özelliklere sahip bireylerin sosyal çevrelerinde bulunarak, bugün ise üyesi oldukları sosyal medya grubuna aidiyetle sağlarlar.

Sosyal medyada yer alan açık veya kapalı gruplar da tıpkı yukarıda belirtildiği gibi, bireylerin iletişimine ve bireyin diğer bireylere ve daha da önemlisi gruba bağlılığına muhtaçtır. Bu çerçeveden bakıldığında, sosyal kimliğin inşasında en etkili mecra internet olacaktır. Birçok duyuya hitap eden ve mesajlarını hiç durmadan gönderen sosyal medyanın ağları, yaydıkları ve inşa ettikleri kalıp yargılar vasıtasıyla, sosyal kimliğin inşasında da önemli bir yer tutmaktadır. Kalıp yargıyı, "algılayıcının, toplumsal gruplara ilişkin bilgilerini, inançlarını ve beklentilerini içeren bilişsel bir yapı olarak", (Mackie, Hamilton, Susskind, & Rosselli , 1996, s. 41-42) tanımladığımızda, dijital dünyada her gün karşımıza çıkan mesajların kalıp yargıların oluşmasına sebep olacağını ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte günün sonunda, bize ait olan veya üyesi olduğumuz grubun özelliklerini de kutsayarak, bu kalıp yargıları içselleştiririz.

Grup üyleri açısında var olan bilgiye dayanarak yapılabilecek en önemli ayrım sınıflandırma yapmaktır (Hewstone, 1996; Tajfel & Forgas, 1981). Sınıflandırma, karşı karşıya kaldığımız varlıkları üyesi olduğumuz grubu referans alarak sıralamak şeklinde ifade edilebilecek bir faaliyettir Bireylerin bilgi edinme ve bu bilgileri değerlendirmeden kaynaklanan yorucu yükü azaltmak için kullandıkları en önemli araçlardan birisi de karşılaştıkları insanları benzer özelliklerini dikkate alarak, benzer şekilde algılayıp, hepsine aynı tepkileri vermek için gruplandırmak, bir başka ifade ile sosyal bir sınıflandırma içinde bulunmaktır. Sınıflandırma işlemi sonunda özne, en üst basamakta olan gruba üyelik talep eder ve nihayetinde bu grubun üyesi olarak o grubun kolektif veya kültürel kimliğini edinir. Grubun toplum içindeki yeri ve sosyal hayatta algılanışı, öznenin o grupta bulunma iştahını da arttırır. Hortaçsu, grup üyelerinin, sosyal kimlik edinme talepleri sebebiyle bağlı bulundukları grubu referans alarak ve kayırarak karşılaştıracağını ifade eder (Hortaçsu, 2014). Bu nedenle özne, sosyal hayattaki yerini ve daha da önemlisi grubuna ait konumu, karşılaştırma vasıtasıyla belirler. Özne böylece kendini tanır ve bir grubun şemsiyesi altında yaşamına devam eder. Sosyal sınıflandırma sürecinin sonunda diğer gruplara ve dolayısıyla o gruplara

bağlı diğer bireylere bakışımız ve kendi grubumuzdaki diğer bireylere bakışımız değişmeye başlayacaktır.

Gruplarda oluşması muhtemel bir diğer sonuç ise abartma etkisidir. Sosyal sınıflandırma, öznenin dahil olduğu grubun olumlu yönlerini ve/veya ötekilere ait grupların olumsuz etkilerini daha fazlaymış veya daha önemliymiş gibi görme eğilimden doğmaktadır. Grubun dışındakileri, grup içinde meydana gelen kalıp yargıyla değerlendirmek ve gereğinden çok genellemeler yapmak, söz konusu tutumun işaretidir. "Bireyler, yeni bir sosyal gruba girer girmez, o grubun kimliğine adeta yapışırlar" (Wetherell, 1996, s. 177). Bu durum, kimliğin açığa çıkartılması için ötekinin, olumlu veya olumsuz bir açıdan, kullanılmasında da önemli bir rol oynamaktadır.

Ancak bu doktora tezinde dikkate alınan önemli bir grup faaliyeti iç grup kayırmacılığıdır. Öznenin kendi grubu ile ilgili en sık yaptığı eylem, sosyal sınıflandırmadır. Turner'e göre birey, gerçekleştirdiği sınıflandırma neticesinde, aidiyet duyduğu grubu öteki gruplarla karşılaştırarak sınıflandırır (Turner J. C., 1975) Bu faaliyet, sonucunda bağlı bulunan grubun lehine bir tarafgirlik oluşur (Hortaçsu, 2014, s. 267).

Bu fiilin gerçekleşmesine sebep olan dürtü, bireyin edindiği grup aidiyetinin korunması ve ona daha fazla değer vermesinden kaynaklanmaktadır Böylece özne, edindiği sosyal kimliği olumlamak isteyecektir (Ellemers, Spears, & Doosje, 1997, s. 617-626).

Özellikle farklı rolleri icra etmek zorunda bulunan kentli bireyin davranışları, aidiyetinin bulunduğu grupların kalıp yargıları çerçevesinde, her gün ayrı ayrı inşa edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere gruba dayalı davranış kalıpları, güncelliğin sahnesinde devamlı değişmekte ve farklılaşmaktadır. Yaşanan bu aidiyet, öznenin gerek kendisini ait hissettiği gruplara gerekse diğer gruplara karşı, baskın olan grup lehine bir davranış sergilemesi ile sonuçlanır. Bu yanlı davranışa kısaca "iç grup kayırmacılığı" adı verilmektedir. Ancak, grubun genel yargılarının iç grup kayırmacılığı ile de örtülemeyecek olduğu durumlarda özne, farklı bir kimlik arayışına girebileceği gibi, grubun tutumunu değiştirmek üzere liderlik yarışına da girebilirler.

William G. Sumner açısından iç-grup kayırmacılığı, grubun duygu temelinde anlam üretmesine bağlıdır. Gruba olan bağlılık, ötekiler karşısında kendi grubumuza yönelik eğilimimizi arttırır. "Ethnocentrism, bireyin kendi grubunun merkezi oluşunu ve tüm

diğer grupların, bu iç-grup temel alınarak değerlendirildiğini anlatan bir kavramdır" (Brewer ,. M., 2010, s. 540).

Elbette iç grup kayırmacılığının da önemli sonuçları ortaya çıkmaktadır. Meydana gelen bu sınıflandırma ve yanlılık, öznenin kendi grubu lehine bir ayrımcılık yapması ile sonuçlanır ki bunun sonucunda, gruplar arası çatışmanın meydana gelmesi kaçınılmazdır (Michener & DeLamater, 1994).

Yukarıda ifade edilen tüm kaygılar aslında grubun ve dolayısıyla öznenin elde etmesi muhtemel olan sosyal sermayenin temini ve elde edilmesini müteakiben korunmasını konu almaktadır. Bu nedenle gerek grubun oluşumunda gerekse muhafazasında, sosyal sermaye kavramı büyük bir yer tutmaktadır.

5.3.2.1 Gruplarda Sosyal Sermayenin Oluşumu ve Kullanımı

Bireylerin bir gruba katılmasının birçok nedeni olmakla beraber, en önemlilerinden birisi de nüfuz ve bağlantıya sahip olmaktır. Elbette bir gruba dahil olmak veya o grubun parçası olarak kalabilmenin de bir maliyeti bulunmaktadır. Giddens'e göre "harcanan zaman ve enerjini memnun edici getirileri olabilir." (Giddens, 2012, s. 720). Bir grup vasıtasıyla elde edilmesi muhtemel kazancın, bir başka ifade ile sosyal sermayenin meydana gelmesi için, birden fazla amaç çerçevesinde iletişimin sağlanması, bu iletişimin süreç içinde farklılaşması, çevresel tehditlerde korunması gerekir. Bu açıdan, sosyal sermayeden bahsedebilmek için, kişinin gayretlerinden çok, grubun değerlendirilmesi gerekir. Bourdieu açısında, öznenin elde edebileceği sosyal sermaye, dâhil olduğu grubun, hali hazırda kullanabileceği sosyal sermaye ile orantılıdır (Alver F. , 2016, s. 811). Bu nedenle sosyal sermayenin miktarı; öznenin kullandığı iletişim yapısının imkân ve kabiliyeti ile birlikte, gruba dâhil olan öznelerin hali hazırda kullanabileceği sosyal sermayelerin toplamıdır.

"Bir grubun içinde yer alan öznelerin, ötekilere karşı gösterdiği iyi niyet, samimiyet, özgecilik, maddi hediyeleşme, manevi destek ise söz konusu grubun sosyal sermayesinin temelini oluşturmaktadır. Bu durumda, güçlü bir grubun varlığı için öznelerin tek tek saygınlığı ve her birinin ayrı ayrı göstereceği duyarlılık önem arz edecektir" (Aktaş & Gülgör, 2021, p. 194). Grup içi dayanışmanın, grubun sosyal sermayesi ile ilişkilendirilmesini sağlayan tutum ve davranışlar, gruba yönelik katılım taleplerinin de artması ile sonuçlanacak ve nihayetinde bir 'norm' halini alacaktır.

Ivan Light'a ait "Ethnic Enterprise in America" (1972) isimli eserde sosyal sermaye terimi, gettolarda ortaya çıkan ve ekonomik faaliyetlere yön veren sosyal etkileri ifade etmek için kullanılmıştır. Söz konusu çalışmada, ABD'de ticari faaliyetini sürdürmeye çalışan Afrika kökenli vatandaşların, Asya kökenli göçmenlere ait işyerleri karşısında yaşadıkları başarısızlıklar sosyal sermaye ile açıklamıştır (Fukuyama, 1998, s. 33). Bu durumun en önemli sebebi, Asya kökenli gruplarda oluşan ve bir diğerine yaklaşımı belirleyen normların çok daha güçlü ve bağlayıcı olmasından kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan, bir grubun sosyal sermaye yatırımı ise grubun görünürlüğünü arttırmak, bir başka ifade ile iletişim kanallarını yeterince ve doğru bir şekilde kullanma kabiliyeti ile doğru orantılı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları, bürokratlar, sanatçılar ile ortak özellikler vasıtasıyla bir bağ kurmak, grubun temel hedefini oluşturmaktadır. Ancak tüm olumlu özelliklerinin yanı sıra, grup içinde oluşan sosyal sermayenin de olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Bir araya gelmenin yarattığı en önemli fayda hiç kuşku yok ki gruba dâhil olanın yaşamında kolaylık sağlamasıdır. Elde edilen bu sermayenin tüketilebilmesi için kamusal alanda yer almak gerektiği açıktır. Dahlgren, sosyal sermayenin bireyin kamusal yaşama katılımının az olması halinde azalacağını ifade etmektedir (Dahlgren & Whitehead, 2006). Ancak, kent yaşamının zorluklarından birisini teşkil eden kamusal alanda yer alma, herhangi bir cemaatin oluşumu ve sürdürülmesi sırasında, belirli kurallar çerçevesinde daha kolay olacaktır. Bunun en önemli örneği ise hemşehri ağlarıdır. Bu ağlarda sosyal sermayenin tesis edilmesi için gerekli olan başlangıç değeri, o hemşehri grubunun aidiyet hissettiği coğrafi alanla ilişki olmak, bir başka ifade ile hemşehri olmaktır.

Diğer taraftan, sosyal sermayenin, tüm olumlu özelliklerinin yanı sıra, mevcut grubu yıkımlayıcı cemaat haline getiren olumsuz özellikleri de bulunmaktadır. Hemşehri grupları, hemşehrilik ile oluşan sosyal sermayeyi başka gruplar üzerinde kullanma şansına sahiptir.

5.3.2.1.1 Sermaye Çeşitleri

Tarihin her döneminde sermaye kavramıyla, üretime konu olan hammadde ve işgücü ile yatırım maliyetini karşılayacak bir ödeme kabiliyeti anlaşılırken, sermayenin ekonomik bir kavramın dışında açıklanması L. J. Hanifan'ın (1916) görüşleri ile gerçekleşmiştir.

Hanifan'da vücut bulan sermaye kavramı, bireyin sosyal yaşamında, çevresi ile olan ilişkileri ile meydana gelen ve olumlu kazanımların tümünü işaret etmektedir. Bu sadece ekonomik anlamda bir kazanım olmanın ötesinde, ilişkilerde yaşanan sempati ile şekillenir (Türk, 2015, s. 130). Ancak Hanifan'ın açıkladığı sermaye kavramı da sosyal bilimlerin gelişen ve çeşitlenen çerçevesi içinde, farklı örgütsel yapılar ve farklı amaçlar dikkate alınarak değişime uğramıştır.

Bireyi yakından ilgilendiren en önemli sermaye çeşidi beşerî sermayedir. Bilginin doğada serbest halde bulunmadığı, üretimin sosyalleşen dünyada özne merkezli olduğu dikkate alındığında, bilginin gelişmesi, çoğalması ve çeşitlenebilmesi için bireyin kabiliyetinin de arttırılması gerekmektedir. Enformasyon çağında sermaye, ancak bireyin eğitimi ve elde ettiği bilgi ile birlikte anlamlı hale gelmekte, bireyin ve bireyde cisimleşen bilginin üretim sürecine katılması ile değerli olmaktadır. Bireyin, varlığı ile ürettiği/topladığı bilginin, o bireyde kullanılabilir hale gelmesi, beşerî sermaye kavramı ile ifade edilmektedir.

Bir hegemonya aracı olan kültürel sermaye ise iktidarın araçlarının bir bütünlük halinde topluma sunulması ve toplum tarafından içselleştirilmesi ile elde edilmektedir. Bu amaçla yola çıkan iktidar aygıtı, en ucuz ve kolay yöntem olan iletişim araçlarını ve eğitimi kullanarak, düzenlediği sembolleri etki alanındaki öznelere sunmaktadır (Lin, 2008'den aktaran Ağcasulu, 2017, s. 115). Modern dönemin kültürel sermayesi, çocuğun bulunduğu birincil gruplarla ilişkilendirilmiştir. Genel bir kanaat olarak gelir seviyesi yüksek bir ailenin çocuğunun daha iyi eğitim alma şansının bulunduğunun düşünülmesi ile birlikte, bir işçi ailesine mensup çocuğun bu imkânlara ulaşamayacağına dair genel kanaat, kültürel sermayenin nasıl algılandığına dair önemli bir örnektir. Bourdieu açısından kültürel sermayenin çocukluk ve ergenlik döneminde ailenin katkısı ile oluşan ve başta yabancı dil öğrenme ve yazma kabiliyetinin gelişmesiyle belirginleşen değişim bedenselleşmiş kültürel sermayedir. Buna en iyi örnek Bourdieu'den gelir. "Marx Yunanca biliyordu;…. Proudhon'u eğitim düzeyi düşük bir küçük burjuva olarak küçümsüyordu; oysa kendisi, Prusya monarşisinin yüksek rütbeli bir memurunun oğluna yakışır şekilde, klasik dil eğitimi almıştı. Bu tür ayrımlar çok önemlidir. Kültürel sermayesi olan entelektüelin kibrinden ileri gelirler" (Eagleton & Bourdieu , 2021). Bourdieu, Marx örneği ile birlikte, kültürel sermaye farklılıklarının birleştirici değil, sınıfsal ayrıma sebep olan niteliğini de vurgular.

Diğer taraftan, bu çalışmaya konu olan sosyal sermaye için herkes tarafından kabul edilebilir nitelikte, genel geçer bir tanım yapmak zor olsa da iki özelliğin önemli olduğu görüşü üzerinde bir uzlaşı bulunmaktadır. Bunlardan ilki öznenin davranış kalıplarında yaptığı değişikliklerdir. Bir diğeri ise bugünün ifadesi ile sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere, gönüllülük esasıyla bir araya gelen organizasyonlara katılımın sağlanmasıdır (Aktan & Çoban , 2008, s. 3). Her iki özellik dikkate alındığında, sosyal sermaye kavramının, modern dünyanın kent yaşamında oluştuğunu ifade etmek mümkün görülmektedir. Bu görüşü destekler mahiyette en önemli örnek Emile Durkheim'dan gelir. Durkheim'a göre feodal dünyanın mekanik dayanışması, kent ile şekillenen kapitalizmin organik dayanışmasına geçiş yapmış ve insan ilişkilerinin değişen doğası, özneye ait tüm davranışların, sosyal yapı paydasında değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Durkheim, bilinen ilişkilerinden sıyrılan bireyin, yabancılaşan bir ilişkiler dünyası ile karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir (Field, 2008, s. 3). Durkheim, modern öncesi dönemde özneler arası ilişkilerin üretime dayanmaması sebebiyle samimi ve daha da önemlisi öznelerin birbirini tahakküm altına almadan, gözetim altında tutabildiği bir yapıyı tanımlar ve bu koşullar altında oluşan dayanışmayı 'mekanik dayanışma' şeklinde ifade eder. Mekanik dayanışma koşullarında oluşan sosyal sermaye, birbirini tanıyan bireyler arasında süregiden ilişkinin ve asabiyenin devamlılığını sağlamayı hedeflemektedir. Ancak, modern dünyanın sanayi toplumunda oluşan sosyal dayanışma ise farklılaşma ile ortaya çıkan organik dayanışma ile inşa edilir. Organik dayanışma koşullarında oluşan sosyal sermaye nitel olarak güçlü ancak nicel olarak zayıftır ve bu nedenle Durkheim, bu koşullarda oluşan ilişkilerin ve normların zayıfladığını belirterek, intiharların arttığını ifade eder (Durkheim, 2002, s. 17).

Max Weber sosyal sermaye kavramını açıkça belirtmemiş olsa da iki farklı başlıkta sosyal sermaye vurgusu yapar. Ona göre girişimde bulunmak, sosyal ağları güçlü olan bir birey açısından daha kolay meydana gelmektedir (Şenkal, 2008, s. 121-122). Diğer vurgu ise, kast sistemi ile cisimleşen muhafazakâr güç yapısının, aslında akrabalığa (cemaate) dayandığını ifade etmesidir. Weber açısından toplum, birincil gruplardan, özellikle de aileden oluşmuştur. Bu nedenle aile kavramının önemini, "olağanüstü ya da büyüsel niteliklerin bireylerden ziyade akraba grubunun üyelerine bağlanmasında yatar." Weber, açısından bunu "klan karizması ilkesi" olarak adlandırır (Weber, 1958'den aktaran Schroeder, 1996).

Lyda Judsen Hanifan ise The Rural School Community Center isimli çalışmasında, sermaye ve sosyal sermaye arasındaki farklılıkları açıkça belirtmiştir. Hanifan'a göre, ekonomik sermaye kapsamında ifade edilemeyen ancak ekonomik sermayenin artmasında etkili olan hususları 'Sosyal Sermaye' ile açıklanmalıdır. Konuyu farklı bir açıdan değerlendiren Hanifan, modern kent yaşamının bütünleştirici unsurları olan hoşgörü, iyi niyet, sempati vb. davranışların, sosyal sermaye üretiminde kullanılan araçlar olduğunu belirtmiştir (Hanifan L. J., 1916, s. 130). Diğer taraftan, Jane Jacobs'un "The Death and Life of Great American Cities" isimli çalışmasında, gettolaşmış bir kent örüntüsü içinde sosyal sermayeden bahsedilemeyeceğini belirtir. Özellikle göçmenlerin yaşadığı kentlerde sosyal sermayenin oluşabilmesi için yerel bireylerin, daha önce gelmiş göçmenlerin ve hali hazırda gelen göçmenlerin bir arada yaşaması gerektiğini ifade eder. Ona göre, tek tip etnik kökene sahip gruplarda sosyal sermaye etnik sermaye haline geldiğinden, sosyal sermayenin oluşabilmesi için gettolarda değil, kentin tüm alanlarında yaşamak ve ötekilerle ilişki içinde olmak gerekmektedir (Jacobs, 1961, s. 138).

Bir diğer yazar James S. Coleman ise iktisatçıların kullanmakta olduğu rasyonel eylem ilkesini, sosyal bilimlere ithal etmiş ve toplumsal yapının bir zorunluluğu olan işlevselci sosyal eylem görüşü ile sentezini yapmıştır (Coleman, 1988). Coleman açısında sosyal sermaye, rasyonel seçim teorisinden bağımsız olarak düşünülemeyeceğinden, öznenin tüm faaliyetlerinde olduğu gibi, sosyalleşme de fayda elde etmeye yöneliktir. Bireyin elde ettiği fayda, başka bir ağdan elde edebileceği muhtemel faydadan daha fazla olduğu sürece, sosyal etkileşimlere, ilişkilere ve ağlara katılmaya devam edecektir. Diğer taraftan, Coleman'ı etkileyen ve Glenn Loury tarafından yazılan "A Dynamic Theory of Racial Income Differences" adlı eserde Loury, kent yapısı içinde ayrılan ırksal alanların sosyal sermayeyi ve dolayısıyla ekonomik sermayeyi doğrudan etkilediğini belirtir. Coleman bu görüşü benimser ve sosyal kapalılık olarak nitelendirilen kuramdan istifade eder. Bu kurama göre, bir ağın beklenen etkiyi yaratabilmesi için, söz konusu ağın kapalı olması gerektiğini, ancak kapalı ağlarda beklenen güçlü etkinin oluşabileceğini ifade eder. "Ağların kapalı olması, etkin normların mevcudiyetini güçlendirecek ve güvenilirliği arttıracaktır" (Özdemir A. A., 2008, s. 84). Coleman açısından en büyük örnek Yahudi cemaati olmuştur. Sosyal ilişkilerin meydana getirdiği grubun bir amaca yönelmesinin dışında, bir dine veya o dine ait bir düşünceyi içselleştirmiş olması halinde daha güçlü bir sosyal sermaye

üretebileceğini belirtir. Oluşan bu grup, sadece sosyal alanda değil, ticari işlerini kolaylaştırarak ve ticaretin güvenilir bireyler arasında gerçekleştirilmesini sağlayarak, doğal bir sigorta sistemi oluşturmaktadır (Coleman, 1988). Coleman'a göre sosyal sermaye aynı sosyal çevrede bulunan öznelerin, ihtiyaç duyduğu zaman kendi çevrelerinde bulunan diğer öznelerden yardım alabilmek için, imkân varken yardım yaparak, bir nevi sigorta poliçesi edinmesi halidir (Coleman, 1988, s. 102).

Francis Fukuyama'ya göre, ekonomik sermayenin önemi yadsınamaz ancak, öznelerin bir araya gelip çalışabilme ihtimalini ortaya koyması sebebiyle sosyal sermaye, ekonomik sermayenin de üzerinde bir kavramdır. Ona göre sosyal sermaye, herhangi bir grubun bir araya gelebilme ve bu birlikteliği sürdürebilme yeteneğini gösterir (Fukuyama, 1998, s. 23-37). Bu sermaye tipi, kabiliyetini arkaik kültürden ve din kurumundan alır ve yine aynı olgular vasıtasıyla iletildiği için sermayenin diğer türlerinden önemli bir farklılık içerir (a.g.e., s. 37) ve birbirini tanıyanlar, aynı duyguyu paylaşanlar, aynı dinsel yapıya sahip olanlar açısından daha güçlü bir bağ ortaya çıkar.

Sosyal sermayenin elde edilmesinde sosyal ağların oluşumu önemli olmakla beraber, bu ağlara yönelik sadakat ve dürüstlük gibi erdemlerin kazanılması ve söz konusu grubu teşkil eden bireylerin bu özellikleri içselleştirerek bağlanmaları da en az ağın oluşumu kadar önemlidir. Bu nedenle, gruba ilişkin güven duygusunun tesisi için karşılıklı güvenin oluşması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal sermaye, beşerî sermayeye göre edinilmesi çok daha zor ve uzun solukludur (a.g.e., s. 38).

Sosyal sermaye konusunda bir diğer önemli yazar ise Robert Putnam olmuştur. Putnam açısından sermaye "karşılıklı yarar için koordinasyon ve iş birliğini kolaylaştıran şebekeler, normlar ve sosyal güven gibi sosyal organizasyonun özellikleri…." (Putnam R. , 1995, s. 66) olarak tanımlanmakta ve bireylerin yarattığı ağların, bu ağlar tarafından kabul edilen değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşan normların göstergesi halini almaktadır. Bowling Alone adlı çalışmasında Putnam, sosyal sermayeyi tanımlamak için kuralları, enformasyonu ve benzeri toplumun belirlenmiş faaliyetlerle kolaylaştıran "sosyal organizasyonların özelliklerine gönderme yapmaktadır" (Field, 2008, s. 43). Putnam açısından sosyal sermayenin meydana gelebilmesi için öncelikle yakın ilişkilerin yaşandığı birincil gruplarda filizlenmesi gerekmektedir. 'Bağlayıcı Sosyal Sermaye' kavramıyla açıkladığı bu görüşün bir sonraki adımı ise 'Köprü Kurucu Sosyal Sermayenin' tesis edilmesidir ki bu ikincil grupların üyelerini oluşturan, iş arkadaşları,

meslek birliktelikleri ile gerçekleşmektedir. Putnam açısından bağlayıcı sosyal sermaye, ötekini işaret etmesi açısından 'dışsallaştıran' bir etkiye sahipken, özne ile ötekileri bir araya getirmeye yarayan köprü kurucu sosyal sermaye ise 'içselleştiren' etki yaratmaktadır (Şan & Şimşek, 2011, s. 97). Putnam, Oklahoma City bombacısı Timothy McVeigh'in kendisine benzer görüşlere sahip kişilerle "bowling oynarken bombalamada kullanacağı taktikler üzerine tartıştığını belirtmekte ve sosyal sermayenin diğer herhangi bir sermaye şekli gibi kötü amaçlara yönlendirilebileceği sonucuna varmaktadır" (Field, 2008, s. 103).

Sermaye kavramı ile yakından ilgilenen Bourdieu'nün sosyolojisinin ilk döneminde, Weber'de ifade bulan dinsel organizasyonlar ve bunların birey ve toplum üzerinde yarattığı güç ve sosyal yapılar tarafından meydana getirilen gündelik ritüeller etkili olmuştur. Ayrıca, Durkheim'ın da üzerinde durduğu sosyal dayanışma ve bu sırada oluşan eşitsizlikler ve nihayetinde meydana gelen anomaliden de önemli ölçüde etkilenmiş ve böylece Weber-Durkheim dikatomisini çözmek istemiştir. Bourdieu açısında sosyal sermaye kavramı "…gerçekte veya uygulanmada karşılıklı tanışıklık ve tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin veya bir grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların bir toplamıdır" (Field, 2008, s. 20). Bir başka ifadeyle sosyal sermaye, sınırları belirlenmiş bir alanda oluşan rekabet veya dayanışma sonucunda oluşan kazançtan hisseye düşenin elde edilmesidir. Diğer taraftan Bourdieu, sermaye üzerindeki etkinin şiddetle ilişkili olduğunu ifade eder ancak bu şiddetin daima duyu organlarınca hissedilen veya algılanabilen bir şiddet olmayabileceğini öne sürer. Bourdieu, Cezayir'in işgali sırasında köylünün zorla nasıl göç ettirildiğini anlamak için devlet otoritesinin simgesel şiddetini anlamak gerektiğini öne sürerken, Cezayirli köylünün karşı karşıya kaldığı bu durumu bir alınyazısı olarak değerlendirmesinin gerekçesini ise sosyal sermaye içinde yeşeren simgesel şiddet ile anlaşılabileceğini belirtir. Ona göre, sosyal sermaye açısından zengin bir grubun, ilişki içinde bulundukları özne ve gruplara karşı bu sermayeyi bir baskı aracıyla kullanma yönünde isteklerinin olabileceği açıktır (Bourdieu, 1995).

Sonuç olarak günümüzde sosyal sermaye, "… her şeyin olası olmasını ya da olası olmamasını sağlamaktadır. Bu kavram, daha çok aktörlerin sosyal alanda kazanç getirebileceklerini düşündükleri türsel şeyleri kullanmalarını ifade etmektedir" (Alver F.

, 2016, s. 10).

5.3.2.1.2 Sosyal Sermayenin Temel Unsurları

Sosyal sermaye ile ilgili genel düşünceler dikkate alındığında, bu kavramın üç unsurdan oluştuğu görülmektedir. Sosyal sermayenin oluşması ve bu sermayenin korunabilmesi için öncelikle bireyler arasında bir iletişim ağına, üzerinde uzlaşılmış sosyal normlara ve tarafların birbirine karşı duydukları güvene ihtiyaç bulunduğu ifade edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, iletişimin artması için uzlaşıya ve ortak sembollere ihtiyaç duyulurken, sembollerin normlara dönüşmesi için kolektif kimliğe ve grup içi veya gruplar arası kabul görmüş bir eğitim modeline ihtiyaç duyulmaktadır (Karagül & Masca, 2005, s. 39).

Bu nedenle öncelikle, bireyler ve bireylerle grup(lar) arasında güçlü ve kabul edilebilir bir iletişimin sağlanması zorunludur. İletişim, gelecekte ihtiyaç duyulması halinde yardım alabilme kabiliyetini arttırmaktır. Bu iletişim ve nihayetinde oluşan etkileşim, önce birey daha sonra bireyin üyesi bulunduğu grup için önemli bir sermaye artışı meydana getirmektedir (Kapu, 2008, s. 271).

Sosyal sermayenin bir diğer olmazsa olmazı ise güvendir. Her grupta olduğu gibi, öznenin ötekilere güven duyması, sosyal yapının bağlayıcı etkisini meydana getirir. Grup üyelerinden bir kısmının diğerine olan güven duygusunun yeterince güçlenmemiş olması ise sınırlı dayanışma ile inşa edilen zayıf sosyal sermaye ile sonuçlanır (Aktan & Çoban , 2008, s. 7). Benzeri bir şekilde Bourdieu'ye göre güven duygusunun temeli mütekabiliyettir.

Coleman ise güven duygusunun ilişkilerin devamını sağladığını, güvensiz bir sosyal çevrede gerçekleştirilen iş ve işlemlerin, sigorta benzeri güven sağlamaya elverişli araçlara gereksinim gösterdiğini söyler. “Putnam’a göre, güven ile iş birliği arasında iki yönlü bir ilişki söz konusudur. Güven, iş birliğini geliştirmekte, iş birliği ise güveni doğurmaktadır. Bu ilişki zamanla genelleşmiş iş birliği normlarının gelişmesine yol açmaktadır” (Kapu, 2008, s. 272). Sosyal sermaye ile ilgili olarak güven olgusuna en büyük vurguyu Fukuyama yapar. Fukuyama, sosyal sermayenin, toplumda mevcut olan güven hissi ile doğrusal bir ilişkisinin bulunduğunu ifade eder (Fukuyama'dan aktaran Field, 2008, s. 88).

Bir diğer önemli olgu ise normlardır. Putnam ve Coleman, bir toplulukta sosyal

sermayenin meydana gelebilmesi ve bunun korunabilmesi için söz konusu topluluk tarafından uzlaşılmış normların bulunması gerektiğini belirtir. Her iki düşünür de sosyal sermayenin elde edilmesi ve korunabilmesi için yazılı olmayan yasalara ihtiyaç duyulduğunu, bu nedenle normların, topluluğun kendi kendini kontrol etmesi açısından gerekli olduğunu ifade eder. Çünkü "emredici sosyal normlar, özellikle ileri derecede sosyal davranışların gelişmesinde ve aynı şekilde sosyal olmayan davranışların da önlenmesinde güçlü bir etkiye sahiptirler" (Kapu, 2008, s. 272).

5.3.2.1.3 Sosyal Ağlarda Oluşan Sosyal Sermaye

Orijininden ve yaşadığı/geçimini sağladığı yerden kopmadan, kültürel kimliğini korumayı sağlayan bireyler, bu ağlar vasıtasıyla sosyal sermayelerini de geliştirmektedir. Facebook Hemşehri Ağlarında en önemli özeliklerinden ilkini, merkezsiz ve zamansız bir yapıya sahip olması şeklinde ifade eden Alver, günümüz dünyasında sahip olunan internet tabanlı uygulamaların, öznenin çıkarlarını tatmin etmeye yönelik gayretlerinin meşru zemini haline geldiğini ve en ekonomik sonucu verdiğini belirtir. Alver açısından Web 1.0 bilginin edinimi sürecini ifade ederken, Web 2.0 uygulamalarıyla birlikte "internet kullanıcısının sadece tüketici değil aynı zamanda enformasyonun ve düşüncenin kaynağı olabileceği" (Alver F. , 2016) fikrinin ortaya çıktığını ifade eder. Tıpkı yüz yüze iletişimde olduğu gibi, dijitalleşmiş medyanın "etkileşimli iletişim" (a.g.e., s. 9) olanağı sunması, fiziksel olarak karşı karşıya gelerek oluşan sosyal ağlar ile sosyal medyada oluşan dijital sosyal ağların birbirlerini tamamlayarak sosyal sermayenin oluşumu ve güçlenmesinde etkili olmaktadır.

Alver'e göre iletişim ağları, bireyin bireyle, bireyin cemaat veya cemiyetle, grupların diğer gruplarla temel iletişimini sağlamakla beraber, web 2.0 ile güçlenen ve gelişen sosyal ağlar, gerek bireyin davranışlarında kalıcı etkileri ile gerekse grup içi sosyal ilişkileri belirlemesi sebebiyle farklı bir kategoriyi oluşturmaktadır. Bununla beraber, geleneksel ağların, internet üzerine taşındığında çok daha hızlı kurulduğunu ve etkin sonuçlar alındığını dikkate aldığımızda, güçlü sosyal ağların "öncelikle tanışıklık, ortaklık ya da benzer kökenden gelme" ile ilişkisini görmekteyiz (Schaefers, 2013 ve Götzenbrucker, 2011'den aktaran Alver, 2016, s. 812).

Diğer taraftan, sosyal medyanın yakınsama özelliği (Aktaş, 2014, s. 60) hemşehri ağlarında kullanılan tüm veri formatlarını bir mecrada toplayarak çok daha etkili bir ağ

yapısı inşa etmesine sebep olmaktadır. Tıpkı yüz yüze ilişkilerle inşa edilen iletişim ağlarında olduğu gibi, internet vasıtasıyla gerçekleşen sosyal ağlar da sosyal sermayenin oluşumunda ve korunumunda yeni olanaklar sunmakta ve sanal cemaatlerin oluşumuna etki etmektedir.

Hemşehri ağlarında öncelikle dikkate alınması gereken kriter, ağa katılan kullanıcıların birbirini tanıması, katılımcı sayısı ve karşılıklı olarak duyulan güven hissinin oluşumudur. Bu amaçla oluşan sosyal ağın üyeleri ile inşa edilen veya var olan karşılıklı güven duygusu, mahremiyet davranışları üzerinde de önemli bir etki yaratır. Gizlilik endişeleri veya tarafların birbirini tanımıyor olması, 'gerçek bilginin' ifşası üzerinde olumsuz bir etki yaratmakta, sosyal sermayenin oluşumunu engellemektedir. Bu nedenle, sosyal sermayenin meydana gelebilmesi için, sosyal ağlara üyeliğin yanı sıra, kullanıcının kendine ait bilgileri ve daha sonra ağın amacına uygun olan bilgisini, bir başka ifade ile ağı oluşturan ötekiler ile güçlü bir bağa sahip olduğunu, ifşa etmek zorundadır. Bu nedenle, aynı ağa üye olsalar bile, kullanıcıların sosyal medya nezdinde elde edebileceği sosyal sermayeye erişim de farklılık göstermektedir (Burke, 2011, s. 571-580). Kişinin ağın içindeki konumu, kaynaklara daha fazla veya daha az erişimiyle sonuçlanabilir.

Sosyal sermayeden pay almak, mevcut bir pastadan alınabilecek dilimin arttırılmasına yönelik bir savaşı da içerir. Donath, teknolojinin imkânları ile oluşturulan ve "sosyal süpernet" olarak adlandırdığı Facebook ve benzeri ağların sağladığı faydaları ifade ederken çok sayıda kullanıcının çok sayıda talebinin kesiştiği yer olarak belirtir (Donath, 2007, s. 231-249). Bu hususlar dikkate alındığında, Facebook hemşehri ağları, çok sayıda grubun ve bu grubun üyelerinin sosyal sermaye edinim taleplerini karşılamak için önemli bir mecra hâlini almıştır.

Sosyal medya genel olarak, internet tabanlı, ilişkisiz ve güçlü etkileşimlerin algılanmasını kolaylaştıran, kitlesel iletişimin kalıcı kanalları olarak ifade edilirken, kullanıcı tarafından oluşturulan içerikten sosyal sermayenin arttırılmasını sağlayan mecralar olarak tanımlanır (Carr & Hayes, 2015, s. 49). (Palen & Vieweg, 2008)'e göre sosyal ağlarda temin edilebilecek sosyal sermaye iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlarda ilki zayıf bağlar ile oluşan köprülemedir. Bir sosyal ağ içinde yer alan birey için yararlı bilgiler veya yeni bakış açıları sağlayabilen bağlar zayıf bağlardır. Sermaye üzerine doğrudan etki etmez aksine, bireyin çalışmasını, üzerine birşeyler

katmasını gerektirir. Güçlü bağlar ise, bireyler arasında güçlü bağlantılar sonucunda oluşmaktadır. Genellikle aile, hemşehriler ve yakın arkadaşlar gibi duygusal olarak yakın ilişkilerle şekillenmekte ve benzer bireylerin arkadaş olma olasılığının daha yüksek olduğu gruplarda ortaya çıkmaktadır.

Hiç kuşku yok ki internet tabanlı iletişimin temelinde zayıf bağlarla inşa edilmiş köprülenme vardır. Çevrimiçi ilişkiler dağıtım listeleri, fotoğraf dizinleri ve arama yetenekleri gibi teknolojilerle desteklenebileceğinden, çevrimiçi sosyal ağ sitelerinde yeni sosyal sermaye ve ilişki kurma biçimlerinin ortaya çıkması olasıdır. Sosyal sermayenin köprülenmesi, gevşek sosyal bağları destekleyen ve kullanıcıların potansiyel olarak kaynak çekebilecekleri daha büyük, yaygın ilişkiler ağları oluşturmalarına ve sürdürmelerine olanak tanıyan bu siteler tarafından artırılmaktadır. Ancak bu genel yaklaşımın dışında, hemşehri ağlarında oluşan bağlar güçlüdür ve sosyal sermayenin yıkıcı etkilerine de açıktır.

5.3.2.1.4 Sosyal Sermayenin Yıkıcı Etkileri

Gereksinimler hiyerarşisinde, henüz ilk basamaklarda bulunan göçmenler, gün geçtikçe eğitime ve sermayeye ulaşmış ve nihayetinde mevcudun içinden daha büyük bir pay alabilmek için sosyal sermaye edinir ve bunu kullanır hale gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında elde edilmeye çalışılan sosyal sermaye, göçmenin fiziksel gereksinimlerini temin etmek için kullanılan tampon kurumun imkân ve kabiliyetini aşmış, ekonomik sermayenin elde edilebilmesi amacıyla kullanılır hale gelerek, başlangıçtaki amacından sapmıştır.

Gruba dahil olmayanlar üzerinde yıkıcı etkileri bulunan sosyal sermayenin kullanım alanları da farklılık içermektedir. Bunlardan ilki kollamacılık, diğeri patronaj ve nihayetinde kamu kaynaklarının kendi yakınları için kullanılmasını sağlamaya yönelik olan kayırmacılık halindedir.

Sosyal sermayenin, mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde yarattığı en önemli etki kollamacılık – patronaj ilişkisidir. Köle-efendi ilişkisi ile başlayan patronaj olgusu, bireyin göreceli olarak ekonomik bağımsızlığını elde edeceği modern çağa kadar alışılmış ilişkilerdendir. En basit anlamda özgürlüğün ekonomik gayelerle kısıtlanması şeklinde ifade edilen patronaj, karşılıklı bir alış-verişin bulunduğu tüm ekonomik faaliyetin sonucunda ve genellikle gönüllülük esasına dayalı olarak karşımız

çıkmaktadır.

Tarih boyunca karşımıza çıkan patronaj ilişkileri öncelikle, Roma kentinin eşitsiz alanında, birlikte yaşamak zorunda kalan 'farklılar' arasında yaşanmıştır. Pleblerin soylularla, serflerin derebeyleri ile olan karşılıklı ekonomik ilişkileri patronajın önemli örneklerini teşkil etmektedir. "Bu ilişki tarzı eşitsiz bir ilişki ve sömürge araçlarından birisiydi. Günümüzde ise, buradan mülhem olarak, ekonomik ve siyasal statü sahibi insanların, diğerleriyle kurduğu ve temelde pragmatist ve çıkar odaklı ilişki türüdür" (Marshall, 1999'dan aktaran Şentürk, 2021, s. 40).

Günümüz toplumlarında karşımıza çıkan patronaj ise daha çok bir gruba üye olmak ve bu grubun sağladığı faydaları, bireysel olarak kullanabilmek şeklinde oluşmaktadır. Ülkemizde birçok dernek ve vakıf, çeşitli amaçlarla faaliyetlerini sürdürüyor olsa da (Ek 2) bunların büyük bir kısmında yaşanan ilişkinin zayıf bağlarla tesis edildiğini, sınırlı kapsamda ve sınırlı amaçla üye olunduğunu söylemek mümkündür. Ancak, hemşehri ağlarının mekânı olan dernekler ve sosyal medya uygulamalarında bireyler, gerek memleketlerini gerekse bir gün dönme ihtimalini düşündükleri memleketlerini ve daha da önemlisi kendilerini düşünerek katılım sağlamakta ve talepte bulunmaktadırlar.

Bu nedenle, gerek gurbetteki hemşehrileri ile yardımlaşmak gerekse memlekette kalanlara karşı sorumluluklarını yerine getirmek için çalışan hemşehri dernekleri gerek genel siyasetin gerekse yerel siyasetin ayrılmaz bir parçası halini almıştır (Kurtoğlu, 2012). Bu noktadan itibaren, hemşehri ağları ve bu ağlara üye olanlarla, siyaset kurumu arasında önemli bir patronaj ilişkisi başlamıştır.

Kollamacılık ise hemşehri ağlarının aktif üyelerinin, merkezi ve yerel yönetimde söz sahibi olmasını müteakiben oluşmaktadır. Kollamacılık için verilebilecek en bilinen örnek, herhangi bir yere yapılacak personel seçimi sırasında, ehliyet ve liyakat dışı kabullerin kullanılması şeklindedir. Burada esas anlatılmak istenen, eşitliğin bozulması, bireyin özelliklerinden ziyade aidiyeti sebebiyle farklı bir uygulama ile karşılaşmasıdır. Kayırmacılığın çok daha masum hali hemşehri ağlarında ortaya çıkmaktadır. Özellikle ticaretin yapılacağı yerin seçiminde de kollamacılık önemli bir olgu halini almaktadır. Günümüzde gerek kollamacılığın gerekse patronajın meydana gelmesi için bir aidiyetin tesis edilmesi zorunludur. Çalışmaya konu olan hemşehri ağlarına dahil olmak ise aranan bu aidiyet için yeterli koşulları sunmaktadır.

Diğer taraftan, patronaj için en önemli zemin bürokrasi ile şekillenmiştir. Duverger'e göre, bürokrasi yabancılaşma ve yolsuzluklarla anılır hale gelmiştir (Duverger, 2019, s. 186). Özellikle kamusal alanda oluşan/oluşturulan boşluklar, formel ya da enformel olarak oluşumlar tarafından doldurulmaktadır. Bu formel veya enformel örgütlerin başında hemşehri ağları gelmektedir.

Kamu yönetiminden daha fazla pay almak isteyenler, kamu idaresi ile karşı karşıya kaldıklarında, sorunları daha kısa sürede ve daha az maliyetle çözmek isteyecek ve mevcut usul ve esasların dışına çıkarak bir başka ifade ile "adamını bularak" sorunlarını çözmek isteyeceklerdir. … Hayatın her alanında kurulan ilişkilerde taraflardan birinin sorduğu "hemşehrim nerelisin?" sorusunu; sosyal sermayenin, ekonomik sermayeye tahvil edilmesi için atılmış bir adım olarak değerlendirmek mümkündür" (Kurtoğlu, 2012, s. 143-164). Bununla beraber, söz konusu ilişki iki taraflıdır. Bürokraside yer alan ve sınırlı bir kamu gücünü kullanma yetkisine sahip olanların içinde de mevcut yetkilerini aidiyetlerinin bulunduğu grubun diğer üyelerinin lehine kullanmayı tercih edenler de bulunmaktadır.

Hemşehri ağlarının, siyasal alanla kurdukları bağların kliyentalist karşılıklı ilişkiler haline gelmesi ile ortamda eşitlikten, hukukun üstünlüğünden, yasalar önünde herkesin eşit olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Kaldı ki, sivil toplum kuruluşlarından beklenen "herkese yönelik hedefleme", hemşehri ağları için mümkün olamayacaktır. Ülkemizde göçün arttığı dönemde, göçmenlerin temel ihtiyaçlarını gidermek için önemli bir işleve sahip olan hemşehri ağları, bugün patronajın mekânı haline geldiğinden, kente uyum için gerekli olan tampon kurum özelliklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir (Öksüz, 2018, 97).

5.3.3 Grupların Kültürel Kimliğin İnşası Üzerine Etkisi

Bir grubun öncelikli amacı kimlik inşa edebilmektir. "Kimlik, bireyin kendi kendisini, davranışları, ihtiyaçları, motivasyonları ve ilgileri belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılamasını içeren, bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik ve zihinsel bir yapıdır" (Bilgin, 2001, s. 182). Genel olarak grubun kültürel kimliğinin birey tarafından içselleştirilmesi ve toplumsal yaşamında yansıması beklenir. Bireyin farklı davranışlar sergilemesi, grubun yerleşik bir kimliğinin bulunmadığını veya kültürel kimliğin bireyde içselleştirilmediğini ifade

eder ki, bu durumda grup kavramından da bahsetmek güçtür.

Bu tehdidin giderilmesi için her grup gerek oluşum aşamasında gerekse sürekliliğinin devamı için bazı birleştirici ve hatırlatıcı unsurlara sahip olması gerekir. Bu irili ufaklı hatırlatıcılar, bir din için dini bayramlar, devlet için milli bayramlar olabileceği gibi, daha küçük gruplar için jestler, mimikler, hikayeler veya ritüeller şeklinde görülebilmektedir. Assmann'a göre ritüel, grubun birlikteliğini garanti eder. Bunun en önemli örneğini ise toplumsal kutlamalar şeklinde görmek mümkündür. Özellikle, sözlü kültür ile şekillenen toplumlarda, kültürel kimliğe ait unsurların aktarılması bu ritüeller tarafından sağlanmıştır. Bu ritüellere yönelik saygı da grubun geleceğini kontrol altına alır (Assmann, 2015, s. 60). Sarlo, ritüellere ilave olarak, hikâye anlatıcılığının, grubun hafızasını korumak veya zaman içinde yaralanan kimliği onarmak için kullanıldığını belirtir (Sarlo, 2012).

Grupların kimliğin üzerinde yaratacağı etkinin, iki farklı senaryo ile sonuçlanacağını değerlendiren yaklaşımlar mevcuttur. Bunlardan ilkini oluşturan konvansiyonel yaklaşıma göre grubun inşası, Benjamin'in düşlediği metotla, ancak arzu etmediği amaçla sağlanmaktadır. Grup kimliği, geçmişin yaşanmışlığının bugün hikâye edilerek güçlendirilmesine dayanır.

Bu görüşe göre, "kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, insanlar arasındaki ilişkileri güçlendirmekten çok bir iletişim duvarına dönüşmekte ve bireylerin kendine dönmelerini, kendini savunmasını ve kendi kimliği üzerine kapanmasına neden olabilmektedir" (Bilgin, 1999, s. 172). Grubun tarihi de bir ulusun tarihi gibi inşa edilmelidir. Ancak bu inşa faaliyeti her an ve her döneme uygun anlatımlarla devam etmelidir. Benjamin'e göre "yapı, homojen ve boş bir zamanda değil, şimdinin zamanının doldurduğu bir zamanda yükselir" (2006, s. 39-40). Benjamin açısından özne, her gün yeni bir hikâyeye ihtiyaç duyar. Bu nedenle, geçmişle yaşanan bağlar kopmalıdır. Aksi halde, bugünün gereklerinin yerine getirilmesinin söz konusu olamayacağını ve daha da önemlisi statik bir hafıza ile geçmiş felaketlerin unutulmasının mümkün olamayacağını söyler.

Bir diğer yaklaşımı oluşturan hibrit yaklaşıma göre, kitle kültürünün bir ürünü olarak sanal gruplar, kültürlerarası tüm engelleri aşmaktadır. Başka bir deyişle, sanal topluluk mevcut kaynakların tamamını tüketerek, yeknesak bir kültürel yapı ve kültürel kimlik meydana getirmektedir. İnsan doğasındaki mevcut sosyalleşme biçimlerinde, karşılıklı

etkileşimlerdeki ve dünyayı anlamadaki, mevcut kişisel kimliğin yeniden biçimlenmesi süreciyle eşzamanlı olarak gerçekleşen bir değişiklikten bahsetmek mümkündür. Sanal ilişkilerin ve yeni kültürel kimlik örüntülerinin oluşması, coğrafi konumlara ve zaman dilimlerine bakılmaksızın, küresel düzeyde kültürel, sosyal ve politik değişimler için artan fırsatlar sunmaktadır. Sherry Turkle, geleneksel medyada sunulan kimliklerin belirli bir kalıp içerisinde sunulduğunu belirtirken elektronik ortamda her şeyin olduğu gibi kimliklerin de akışkan halini almıştır. Benlik, 'her açılan sayfada' yeniden inşa edilmektedir (Turkle, 1997, s. 143-155).

Oluşan bu sanal gruplar, kullanıcıların farklı kültürlerle bağlantı kurmasını sağlar ve bu çok kültürlülük, yerel kimliğin ayırt edici özelliklerini yok ederek, yerel inançların kişisel algısını ve geleneksel kültürel değerleri yok eder. Bu şekilde, küreselleşen bir kültür olarak sanal kültür, yerel olanı kaçınılmaz bir şekilde kültürel unsurlarını şekillendirir.

Sosyal medya, grup içi bağları arttıracak birleştirici ve hatırlatıcıları sağlamak açısından büyük bir mecradır. Bu özelliği sebebiyle sosyal medya, bireyin güveneceği kavramları, resimleri, hikayeleri her gün bireyin önüne çıkararak, bireysel kimliğini ve nihayetinde kültürel kimliğini şekillendiren araçlarla donatılmıştır. Bu uyarıcılarla baş başa kalan birey, sahip olacağı deneyimler vasıtasıyla kendi kültürel kimliğini inşa edecektir. Bu anlamda sosyal medya, birey tarafından algılanamasa da bir zaman geçirme aracı özelliğini kaybetmiş, onun referans çevresini de teşkil etmekte olan (Strinadi, 2004, s. 238-239) bir gereç halini almıştır. Ule, kim veya ne olduğumuzun değil, bizim hangi ilişkiler yoluyla ve nasıl inşa edildiğimizin önemli olduğunu belirtir (Ule 2000, 249'den aktaran Baltezarevic, Baltezarevic, Kwiatek, & Baltezarevic, 2019, s. 8)

Sosyal medyanın akışkan kimlikleri, bireyin özgürlüğünün de sınırlarını belirleyen, yaşadığı mekân üzerinden şekillenir. Simmel'e göre, kent yaşamında oluşan gruplar titizlikle belirlenmiş sınırlar dahilinde bir özgürlük alanı inşa etse de birey bu sınırlar dışında hareket özgürlüğünü de elde eder (Simmel, 2009, s. 176). "…bugünkü metropol insanı da, küçük kasaba insanını hapseden bayağılık ve ön yargılara karşılık olarak ruhî anlamda ve incelmiş duygu ve zevkleri bakımından özgürdür" (a.g.e., s. 178). Enformatikleşen post-modern dünyada ise sosyal medya, gruptan uzaklaşmadan özgürlüğün temin edilmesini sağlar.

İster bir grup içinde olsun ister bireysel faaliyetlerle gerçekleşsin, dönemin kimlik inşası

gerçek ve sanal kimlikler olmak üzere iki şekilde meydana gelmektedir. Bunlarla beraber sosyal ağların grup yapıları, kullanımlar ve doyumların alanıdır. Eğer birey gruba anonim olarak katılmayı tercih ederse, gerçek yaşamda kendi kimliği üzerinde değişiklik yapamayacağı her türlü statik bilgiyi değiştirme şansına sahip olacaktır. Böylece bir inşa sonucunda elde edilmiş olan ideal ben, bireyin tercih ettiği, hayali amaçlarını sağladığı veya özlem duyduğu unsurları barındıracaktır. Bunun yanı sıra, var olan bir eksikliğin saklanması da anonim kimliklerle mümkün olmaktadır.

Gerçek hayatta elde edilmesi mümkün olmayan statünün, dostluğun, sanal dünyanın sosyal sermayesinin elde edilmesi de grupların, anonimleşen sanal kimlikleri ile mümkün görülmektedir. Bu açıdan sosyal medya, anonim kimlikler için statü kazanma mekânı olarak kullanılmaktadır. Sosyal medyanın özgürlük atmosferinde kimlikler, her gün yeniden inşa edilmekte ancak bu durum, yüz yüze iletişim ile şekillenen yaşam dünyasında kimlik çatışmalarına yol açacak, gerçek kimlik ve roller ile sosyal medyada elde edilen rol ve kimlik örüntüleri, birey açısından anomik bir yapı teşkil edecektir (Akkaş, 2016). İletişim açısında kimlik verilerinin doğrudan bilinememesi anlamına gelen anonimlik, sosyal medya açısından cazip bir alanı inşa etmektedir.

Grup – kimlik ilişkisinde en kritik nokta ise bireyin grupla özdeşleşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Turner'a göre grupların en önemli özelliklerinden biri de hiç şüphesiz bireyin o grupla özdeşlemesidir.

Kişinin ait olduğu gruba dair bağlılık hissi şeklinde ifade edilen "özdeşleme", bireyin o gruba ait kültürü, kimliği, davranış kalıplarını, anlam ve değerleri içselleştirmesi anlamına gelmektedir (Hortaçsu, 2014). Bireyin herhangi bir grupla özdeşleşmenin oluşması, grup üyelerinin birbirleri ile olan ilişkilerine bağlı değildir. Bireyin gruba yönelik tutumunun olumlu olması da bireyin grupla özdeşleşmesi için yeterli olmaktadır (Hogg 1993'den aktaran Arkonaç, 2016, s. 259).

Diğer taraftan, grubun üyeleri arasında da grupla özdeşleşme seviyeleri açısından farklılıklar olabilir. Her üyenin gruba dair hissettiği aidiyet duygusu farklı olabileceği gibi, özdeşleşme seviyelerinde de farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Geleceğe yönelik hedeflerin varlığı, grubun sosyal sermaye üretme kapasitesi, bireyin bu sermayeyi kullanabilme imkânı da özdeşleşme açısından önemli faktörlerdendir. Bir

grubun çekim gücünün seviyesi, o gruba ait hali hazırda kullanılmakta olan sosyal sermaye ile üyelerinin potansiyel sosyal sermaye üretme gücünün toplamına eşittir. Ayrıca, grubun etkinliklerine katılma sıklığı, grup üyeleri ile iletişimin varlığı da önemli hale gelmektedir.

Ancak, oluşan bu özdeşleme sonucunda benliğin silikleşmesi ve grubun, üyeleri üzerindeki kontrolünün artması ile birlikte, gettolaşma tehdidi söz konusu olacaktır.

5.4 Sosyal Medyada Yıkıcı Gruplar: Dijital Gettolar

İletişim, bir arada olmayı sağlar ve güçlendirir. Böylece sanal veya gerçek, güçlü veya zayıf bir kamunun oluşması sağlanır. Ancak, bu birliktelik arzusu ile oluşan gruplar, olumlu özellikleri barındırdığı gibi, yıkıcı tarafları da içerir. Grup içinde bulunma ihtiyacı, bir açıdan içine kapanma, ötekini dışlama, kendini gereksiz yere yüceltme ile özdeşleşir. Grubun kutup arama ihtiyacı, ortaya çıkan ötekinin dışlanması sonucunda grup içi bir bağlılığa dönüşür. Ancak güçlü bir grubun inşa edilebilmesi için grubun karşısında mutlaka bir ötekinin yer alması gerekmektedir. Bu ötekinin varlığı, silahlı bir eylemden, mevcut kaynakların paylaşılmasına varıncaya kadar çeşitli saiklerle inşa edilebilir.

Küçük grupların oluşturduğu birliktelikler, başta uyum sağlanması olmak üzere, bireyin toplumsal katılımı açısından faydalı olmakla beraber, bu birlikteliklerin bireyi toplumda ve sosyal hayattan uzaklaştırması durumunda önemli zorlukları beraberinde getirmektedir.

Enformasyon dönemi öncesinde göç ile büyüyen kentlerin kamusal alanları, şehrin parçaları gibi bölünerek oluşan gruplar, ötekileri dikkate almaz hale gelmiştir. Özellikle göç alan bölgelerde kısıtlı bir iletişim ile kurulan ilişkiler, bir kentin içinde, birbirinden bağımsız ve farklı kültürel kimliklere sahip ‘alt kentler’ halini almasına sebep olmaktadır. Oluşan bu kamusal alansızlığın tek çözümü web 1.0 ile çözülebileceği düşünülmüş ve "toplumsal etkileşimin mekânsal ve zamansal sınırlılıkları yıkıp, daha katılımcı bir yaşam imkânı" (Timisi, 2015, s. 8) doğurabileceği iddia edilmiştir.

Ancak meydana gelen bu yapılar gönüllü bir getto halini almıştır. Sadece belirli bir özelliğe sahip olanların girdiği, benzer duygu ve düşüncelerin paylaşıldığı bu kapalı gruplar (gönüllü getto), sosyal gerçekliği her gün yeniden ve aynı görüş çerçevesinde inşa etmektedirler.

Simmel, "Birkaç bireyin etkileşime girdiği yerde toplum vardır" demektedir (2009, s. 47). Toplumun bulunduğu yerde uzlaşı ve onun olumsuz kardeşi sürtüşme ve ötekileştirme de bulunur. Bu durumda, toplumun içinde gettolaşma da kaçınılmaz olacaktır.

Oxford İngilizce sözlüğüne göre getto[8] "1. Eskiden Yahudilerin kısıtlandığı bir Avrupa şehrinde bir bölüm. 2. Bir Amerikan şehrinin gecekondu kesimi, ağırlıklı olarak sosyal veya ekonomik baskı nedeniyle orada yaşayan bir azınlık grubunun üyeleri tarafından işgal edilen mekan" olarak tanımlamıştır. Lipsitz ise "uzayın ırksallaştırılması ve ırkın mekânsallaştırılması" (Lipsitz, 2007, s. 10) olarak ifade eder.

Modern dünyanın yaşam koşullarında getto, bir sınırlama alanıdır ve tipik bir gettonun üç önemli unsur içermesi beklenir. Bunlardan ilki duvarlardır. Modern öncesi ve geç modern dönemde kullanılan duvar kavramı, bir başka ifade ile bedenlerin belirli bir alanda tutulmasına yönelik gayret, post-modern dünyanın gettosunda sanal duvarlarla sağlanmaktadır. Gettonun bir diğer önemli gerekliliği ise yasal veya sivil zorunluluktur. Gettonun içinde kalanlar ya yasal olarak mecbur kalmalılar ya da kendilerini muhafaza etmek için gettoya kapanmayı tercih etmelidirler. Bir diğer önemli kriter ise içerdekilerin dışardakilere oranla az olması sebebiyle, ırk başta olmak üzere, ayırt edici bir simge ile işaretlenmeleridir (Paperson, 2010, s. 5). Bir dinsel işaret, bir selamlaşma ritüeli veya giyim – kuşamda ayırt edici bir sembol, bu gerekliliği yerine getirmektedir. Sosyal medya sayfalarında ise renkler ve resimler, gettonun kimlerden oluştuğunu işaret etmektedir.

Bauman gettoyu "kapatma" kavramı ile ilişkilendirir. İster gönüllülük esasına dayansın isterse zorlama ile meyda gelsin, kapatmanın/kapanmanın olmadığı bir yapıdan getto olarak bahsedilemeyecektir. Ona göre "bir getto, mekânsal sınırlanma ile sosyal kapanmayı birleştirir" (Bauman, 2017, s. 123). Getto her ne kadar mekânı çağrıştıran kentsel bir tanım olsa da tıpkı gecekondu alanı gibi, belirli bir yapı çerçevesinde inşa edilmiş sosyal bir alanı da belirtmektedir.

Kentlerin coğrafi olarak yerleşmesinin temelinde ekonomik göstergeler önemli kriter olmakla beraber, göç alan toplumlarda, göçmen gruplarının yerleştiği bölgeler de ayrı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanlarda yaşayanlar, gelirden aldıkları pay,

[8] https://www.lexico.com/definition/ghetto

eğitim seviyeleri, etnik kökenleri, kültürel yapıları, iletişim yöntemleri gibi başlıklarda farklılık göstermekte ve farklılık içerenlerin sayısı arttığında, bu mekâna getto adı verilmektedir (Erdener, 2006, s. 46).

İ.Ö. 70'de Romalıların Filistin'i işgal etmelerinden sonra, mevcut coğrafyalarından göçe zorlanan topluluklar, başta Avrupa olmak üzere erişebildikleri yerlere ikamet ettiler. Bunların içinde en büyük topluluğu oluşturan Yahudilerin yerleşim alanları için kullanılan getto kavramı, tarihsel olarak, Venedik'teki İtalyanca "gietto" ya da dökümhane kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. "Venedik'te başlayan gettonun kavramsal yolculuğu, Yahudilerin önce Avrupa'nın diğer bölgelerine, daha sonra Amerika kıtasına dağılması ile yayıldı" (a.g.e., s. 4). Pirenne, açısında Yahudi göçü ekonomik gerekçelere dayanmaktadır. Endülüs coğrafyasında yerleşik Yahudilerin, diğer coğrafyalarda ticaret yapan Yahudiler üzerinden baharat, kıymetli kumaş ve mücevher ticaretiyle elde ettikleri servetin, Hıristiyan Avrupa'sının gelişmesi sonucu Yahudi tacirlerin elinden alınması amaçlanmaktaydı. Ayrıca, Hıristiyan köle ticaretinin de Yahudilerin elinde olması husumetin artmasına sebep olmaktaydı (Pirenne'den aktaran Erdener, 2006, 4).

Böylece oluşan gettolar, Yahudi nüfusunun, diğer nüfustan ayrılması şeklinde doğdu. Getto, gerek bugüne kadar semiyolojik açıdan kullanımı gerekse güncel hayatın içinde yer alan fonksiyonu itibariyle izolasyon ve ikamet işlevlerini içermekte ve ayrışmış toplumların güç açısından farklılığını da göstermektedir. Gettonun oluşabilmesi için öncelikle bir kent yaşamından, bu kentte birlikte yaşamaya tahammül edemeyen ve/veya gelecek kaygıları farklı olan yerel topluluklardan bahsetmek gerekmektedir.

Epistemolojik olarak Yahudi gettolarından bahsederken, kültürel kimlik açısından da farklılığın belirtilmesi gerekmektedir. Gettoda yaşayanlar, gettoyu çevreleyen diğer kent sakinlerine nazaran daha farklı bir yaşam biçimine, geleneklere, kültürel kimliğe ve kurumlara sahip olduğu unutulmamalıdır. Gettoda yaşayan topluluğun bu özelliklerinin, kentin diğer sakinlerinde beklemek doğru değildir. Bu nedenle getto, dışarıdan içeri yönelik bir ayrımcılık mekânı olabildiği gibi, içerden dışarı doğru da bir farklılaşma mekânı olabilmektedir. Ancak modern öncesi gettolarda, bir zorunluluktan bahsetmek daha olası bir yaklaşım olarak görülmektedir.

İlk gettolar, öncelikle fiziksel özellikleri ile ayırt edilebilir hale gelmiştir. Sınırları yüksek duvarlarla çevrilmiş olan gettolarda kimin yaşayacağı, hangi ekonomik

faaliyette bulunulabileceği, ne zama dışarı çıkılacağı, kiminle görüşüleceği, hukuki sorunlar karşısında ne yapılacağı ve hatta hangi renk kıyafetlerin giyileceği de belirlenmiştir.

5.4.1 Modern Dünyada Getto

Anmol Chaddha ve William Julius Wilson, "Getto 'nun Yeniden Düşünülmesi" başlıklı makalesinde, gettonun operasyonel ve teorik tanımlarının gün geçtikçe yer değiştirdiğini, gettonun geçmişten gelen anlamının yerine bugün teorik olarak farklı kullanımlarının oluştuğu ifade etmektedirler (Chaddha & Wilson, 2008). Aslında bu düşünce tarzı bugün ortaya çıkmış değildir. Wirth, kentleşen modern dünyada tıpkı Yahudi gettosunda olduğu gibi mekânsal ayrışmalarla ortaya çıkan modern kent gettolarında zorunluluk olmasa da ayrışmanın yaşandığını belirtmiştir.

Gettolarla ilgili çalışmaların başlangıcında Luis Wirth'in kavramsallaştırması önemlidir. Wirth, şehirleri yapısal-işlevsel açıdan ele almış ve çalışmasını "Getto" adı altında yayımlamıştır. Wirth açısından getto, Şikago'nun hızla gelişen işlevsel yükünü karşılayabilmek için ortaya çıkan doğal alandır. Çalışmaya ismini veren gettoların Yahudi milleti ile birlikte kullanılıyor olması, Wirth için de önemlidir ve Şikago'daki göçmen Yahudilerin kültürel kimlikleri ve çalışma alanları da Wirth in çalışmalarına konu olmuştur. Wirth açısıdan getto bir tampon kurumdur ve Yahudilerin göç ettikten sonra ABD'nin koşullarına daha rahat initibak edebilecekleri mekân anlamına gelmektedir.

Wirth'i bu çalışmaya iten, Amerikanın aldığı göç miktarı olmuştur. Çalışmasında belirttiği üzere, Amerika'da kentte yaşayanların yaklaşık yüzde 75'i Amerika dışında doğanlardan oluşuyor ve konut talebi arzdan fazla olması sebebiyle konut sıkıntısına bağlı gecekondulaşma yaşanıyordu. Wirth'in tanımıyla gettolaşma, ikinci dalga göç ile oluşmaya başlamıştı. Yeni gelenler, eski göçmenlerce oluşturulan alanlara yerleşerek gettolaşmanın önünü açmaktaydılar (Wirth L. , 1927). İşte bu göç dalgası sonucuda ABD'de modern gettoların temeli atılıyordu. Artık getto sadece Yahudilere özgü bir kavram değildi. ABD'nin güney eyaletlerinde özgürleşen Afro-Amerikan nüfus, I. Dünya Savaşında ihtiyaç duyulan iş gücüne kaynak olacak ve özgürce yerleşmek ve kentli olmak isteyecektir.

ABD'de yaşanan göçü en çok, gazetelerde yer alan haberler ve ailelerinden mektup ile

aldıkları bilgiler beslemekteydi. Başta Chicago Defender gazetesi olmak üzere birçok gazete, iş sahibi olmanın özgürlüğe giden yoldaki önemini anlatıyor ve Chicago, Detroit, New York gibi kuzey şehirlerinde iş gücüne duyulan ihtiyacı belirten haberlere yer veriyordu. Sides'e göre 1910 sayımı ve 1930 sayımı arasında, Chicago'nun siyah nüfusu 44.103'den 233.903'e, Detroit'te 5.741'den 120.066'ya ve New York'ta 91.709'dan 327.706'ya yükseldi (Sides, 2012, s. 3).

Bu büyük göç dalgası başta barınma olmak üzere pek çok sorunu da beraberinde getirdi. Şehirlerin belirli bölgelerinde mülklerin başta siyahlar olmak üzere ve diğer gruplara satışını, kiralanmasını veya bunlara yönelik talepleri reddetmek için mevzuatlar geliştirildi. Corrigan/Buckley (1926) ABD Yüksek Mahkemesinin onayını aldı. Bundan sonra, ırksal olarak kısıtlayıcı sözleşmeler çoğaldı ve 1917'de bir siyah Los Angeles sakini bu uygulamayı "görünmez çelik duvarlar" olarak nitelendirdi.

Psikolog Kenneth Clarke, Amerika getto kavramının "ten renginin temelinde" gelişen ve kişilerin özel bir alana kısıtlanması ve seçim özgürlüğünün sınırlandırılması ile sonuçlanan bir zorlama olduğunu ifade etmekteydi. Modern dünyanın gettoları, işte bu yerleşim yeri ihtiyacından doğmuştur. Diğer taraftan, ötekilerle karşılaşma ile oluşan çatışma, duygusal olarak gettoların temelini atmıştır.

5.4.2 Getto Çeşitleri

Wirth, gettoları gönüllü getto ve zorunlu getto olarak ayırmaktaydı. Bu ayırımın temelinde gettonun fonksiyonundan ziyade, gettoda yaşama isteğinin ve/veya zorunluluğunun bulunduğu görülmektedir. Wirth in tanımına göre, Avrupada bulunan gettolar zorunlu gettolardı. Ancak, yenidünyaya başlayan göç ile birlikte ABD'de ortaya çıkan ve sadece Yahudilerden değil, Çinliler, Meksikalılar ve İrlandalılar gibi topluluklar tarafında oluşturulan yerleşim alanları ise gönüllü/korumacı gettolar olarak ifade edilmekteydi.

Getto, daha büyük bir nüfus içinde muhalif bir azınlıkla başa çıkmanın tarihsel biçimini sergiliyor ve bu nedenle bir kontrol aracı olarak hizmet ediyordu. Kaldı ki Yahudiler, herhangi bir zorunluluk olmadığı dönemlerde de kendileri için düzenledikleri, korunaklı, dış iletişimi zayıf bölgelerde yaşamayı tercih ettiler. "Yahudiler, dış baskı veya kasıtlı tasarımla değil, ayrı kültürel alanlara sürüklendiler" (Wirth, 1927, s. 4). Kendilerini kapattıkları bu mekanlar Yahudilere, mekânsal olarak ayrılmış ve sosyal

olarak izole edilmiş bir topluluk olarak; dini ilkelerini, yerleşik ritüellerini, diyetlerini ve bireyi ailesel ve toplumsal kurumlara bağlayan sayısız işlevi takip etmek için en iyi fırsatı sunuyordu (a.g.e., s. 4).

Alver'e göre geç modern dönemde kentsel ayrışma farklılaşmıştır. Şehrin mekânı, yaşam tarzlarına göre meydana gelmiş, sembolik bir sistem olarak oluşmuştur. Artık, benzer olanlar ötekilere karşı kendini korumak için bir araya geleceklerdir. Tam da bu nedenle güvenlikli siteler ortaya çıkmakta ve gelir seviyesi çerçevesinde ikamet alanları da gettolaşır. Buna "zengin gettosu" denir (Alver K. , 2017, s. 20-68). Bauman ise "dışarıdakinin içeri girmesine engel olmayı amaçlayan gettoları "gönüllü gettolar*"* (Bauman, 2017, s. 123-124) olarak adlandırır.

Ancak gettolar sadece koruma amaçlı değil izolasyona yönelik de kurulmaktaydı. Wirth'e göre Yahudilerin belli bir süre sonra Avrupa'da yaşadıkları getto tecrübesi izolasyon amaçlı gettoları işaret eder. Artık göçmen dalgaları ile oluşan Yahudi gettolarından ziyade, yerel unsurların baskılarıyla oluşmuş yerleşim alanından söz etmek mümkündür. "Yahudi gettodaki ikincil konumunun bilincine varınca kaçar, ancak yeni yaşam alanı getto atmosferini alana kadar Yahudi adam tarafından takip edilir. Göçü sırasında, grubunun kültürü dışarıdaki daha büyük dünyanın kültürüyle kaynaştıkça kişiliği değişir." (Wirth L. , 1927)

Kenneth Clark'ın "Dark Ghetto" isimli çalışmasında, izolasyon gettosunun karanlığının sadece ikamet edenlerin ten renginden değil, daha iyi bir geleceğe inançtan yoksun, kasvetli ve çaresiz yerlerde yaşamak zorunluluğundan kaynaklandığı ifade etmektedir.

Ancak post-modern dünyada bireyler, karanlık yaşamlarının kasvetli yapısından, hiç olmazsa birkaç saatliğine sıyrılmak için sosyal medyayı kullanır hale geldiler.

5.4.3 Post-Modern Dünyada Getto: Sosyal Medyanın Gettoları

Wirth, yaşadığı günden bakarak bugünün sosyal medya gettolarını da ifade etmiştir. Getto'nun izolasyona dayalı yapısı sayesinde, nüfusun geri kalanı ile etkili bir sosyal mesafe uygulanması söz konusu olmaktadır. Oluşturulan bu engeller, teması tamamen ortadan kaldırmamakla beraber, ikincil ve biçimsel nitelikteki ilişkiler türüne indirgenmekteydi. Bu engeller kristalleştikçe ve hayatı dünyanın geri kalanından giderek daha fazla ayırdıkça, Yahudilerin kendi küçük topluluklarının dayanışması, büyük dünyadan tamamen izole edilene kadar sürdü (a.g.e., s. 7).

Sosyal medya gettosu, resmi olarak düzenlenmiş yerleşim yerini değil, gayri resmi olarak ortaya çıkan yerel bir kültürel alanı ifade ettiğinden, korumacı getto sınıfında değerlendirilmektedir. Birey burada, ihtiyaç duyduğu hoşgörüyü ararken, toplumun farklılıklarından kaçmaya çalışmakta, gündelik yaşamın içinde karşı karşıya kaldığı düşmanlıktan mümkün olduğunca uzak kalmaktadır. Olumlu eleştirilerin ve akraba ruhunun desteklenmesi ise bulmak istediği ruhsal dayanışmanın unsurlarıdır.

Tipik bir gettonun özellikleri sosyal medyanın özellikleri ile de örtüşmektedir. Wirth gettoyu, genellikle ticaret alanının yakınında veya bir pazarın çevresinde bulunan yoğun nüfuslu ve duvarlı bir alan olarak görür. Ayrıca, grubun genel olarak ihtiyaç duyduğu desteğe de yakın olmalıdır. Bu nedenle Wirth, Yahudi mahallesinin, zorunlu getto günlerinden önce bile, Yahudi yaşamının merkezi olan sinagogun etrafında şekillendiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, sosyal medyanın gettolarında da görülmektedir. Yoğun bir kültür ve kimlik ile örülen getto duvarları, yerel ve dini duygulara yönelik vurgularla güçlenmekte ve bu duygulara yönelik sembolleri merkeze almaktadır. Ayrıca, tüm gettoların ortak bir özelliğinin de toplumsal bir sorumluluk olan ve olağandışı duygusal ilginin bağlı olduğu düşünülen mezarlıklara yakınlığıdır (a.g.e., s. 9). Sosyal medyanın gettolarında da ölüm haberleri, başta hemşehri grupları olmak üzere, dikkat çekici bir alanı teşkil etmektedir.

Yahudi gettosunda olduğu gibi sosyal medyanın gettosunda da topluluğunun iç dayanışması her zaman aile yaşamının bağlarından kaynaklanmaktadır. İnanç, örf, adet ve gelenekler ile bezenmiş örgütlenme yoluyla birey, bu ağ toplumunun içinde ayrı bir statü kazanmaktadır. Bu açıdan modern öncesi gettolar gibi, post-modern gettolarda da topluluk özelleşmiş ve son derece entegre olmuştur. Eskinin dar getto sokaklarının yerini alan ağlar içinde birey, hem dışarıdan gelecek tehditlere karşı korunmakta ve hem de gerçek dünyadan daha farklı kişilik ve kurum türlerinin bir parçası haline gelmektedir. Ancak burada yine Wirth'in ifadeleri akla gelmektedir. Ona göre göçmen, gettodan ayrılana kadar kendisinin ve statüsünün tam olarak bilincinde olamaz (a.g.e., s. 15). Aynı durum sosyal medyanın gettoları için de geçerlidir. Birey, ancak sosyal medyanın gettosundan ayrıldığında benliğinin ve dolayısıyla kendi bilincinin farkına varacaktır.

Sosyal medyanın gettosu ile modern dünyanın gettosunun önemli bir benzerliği daha bulunmaktadır. Gettoların suç merkezi olduğu, bireyin burada kendi çevresi ile

oluşturacağı iletişim ağı vasıtasıyla suçu ve suçluyu tanıyacağı ve öğreneceği düşünülmektedir. Ancak Franklin, bu konuda farklı bir görüş sergiler. Özellikle ABD kentlerinin gettoları için temel argüman, gettolardaki suç oranının gettonun sakinlerinden kaynaklandığıydı. Franklin, suçun bir miras olduğunu, önceki göçmen gruplarından kalan arkaik kültürün ve iletişim ile oluşan kültürel kimliğin bir yansıması olduğunu ifade eder. Gettonun bireye verdiği kültür ve davranış sonradan gelenlerle oluşmamakta, daha önce edinilen tecrübelerin kristalleşmesiyle yeni kullanıcılara aktarılmakta ve sistemik hale gelmektedir.

2007 yılında, Facebook'a yönelik tercihin artması yeni bir alanın oluşmasına duyulan meraktan ziyade, MySpace'te yaşanan gettolaşmadan kaynaklanmaktaydı. Kullanıcı tercihlerinin ırk çizgisine dönüştüğü 2007 itibariyle, daha yüksek sosyo-ekonomik katmanlara mensup kişiler ve üniversite öğrencileri tercihlerini Facebook'tan yana kullanırken, Latino, siyah ve işçi sınıfı gençlerin daha çok MySpace'i tercih etme eğiliminde olduğuna yönelik tartışmalar başladı. Danah Boyd tarafından yapılan bir analize göre, Facebook'un başarısının MySpace'den "beyaz uçuş" olarak adlandırılan toplu ayrılmaya bağlanmaktadır. Boyd bu durumu şu şekilde açıklar. "Facebook ile karşılaştırıldığında, MySpace dünyanın diğer tarafı gibi görünüyor. Eğlenmek için oraya gideceğim, ama orada yaşamak istemezdim" (Boyd & Ellison, 2008, s. 210). Boyd'un vurgusu, çevrimiçi ortamların sadece günlük yaşamın bir yansıması olduğu ve çevrimiçi toplulukların, internetin gerçek hayatta insanlar arasındaki derin ayrımları ortadan kaldırdığı tekno-iyimser inancına karşı bağışık olmadığıdır (Boyd'dan aktaran: Nakamura & Chow-White, 2012; Mims, 2010).

Morley ve Robbins ise "yerel mikrokültürlerin yerel kablolu televizyonlarda bir arada mevcut" hale gelmesini eleştirerek, "(g)elecek kültürel kabileciliğin hâkim olduğu elektronik küresel bir köyden mi ibaret olmak zorundadır?" (Morley ve Robbins 2011, s. 56) şeklinde sormuştur. Sosyal medya gettosunun en temel özelliği homojen bir yapı sergilemesidir. Benzerlerin gönüllülük esasıyla dahil olduğu sosyal medya gettoları, bu benzerlik üzerine inşa edilmiş aynı fikirlerin de mekânı haline gelmektedir.

5.4.4 Sosyal Medya Gettolarında Kutuplaşma

Edwin Black, bugün ABD'nin karşı karşıya kaldığı en büyük tehditlerden birinin "algoritma gettosu, dijital getto, elektronik getto" olarak adlandırılan sosyal medya

uygulamaları olduğunu ifade etmektedir (Black, 2021). Altı milyon Yahudi'nin öldürülmesi ile oluşan Holokost anılarının, özellikle Amerikan gençleri arasında kaybolmakta olduğunu ifade eden Black, "elektronik gettonun" tarihi gerçekleri ve kişisel travmaları bile bir düğmeye tıklayarak kontrol edilebilir, silinebilir veya manipüle edilebilir hale getirdiğini ifade etmektedir (Nelson, 2018). Black, toplumsal anıların sanal ortamda yok olduğunu belirtmekle beraber, asıl önemli sorunun sanal dünyada oluşan grupların polarizasyonu olduğunu ifade etmiştir.

Sosyal ağ sitelerinde aktif hale gelen topluluklar, benzeri düşünenlerin bir araya geldiği ağ yapılarıdır. Bu ağ yapıları, farklılıkları dışlarken, benzerlikleri, hatta aşırı benzerlikleri kutsarlar. Bu birlikteliğin sonucunda "grup kutuplaşması" (Nagel, 2002, s. 28) kaçınılmaz hale gelmektedir. Sanal grupların kesişim noktası olarak tanımlanan "ötekine karşı tahammülsüzlük", internetten beklenen demokratikleşmeyi de imkânsız hale getirmiştir (Dolgun, 2011, s. 227).

Yeni teknolojik buluşlar ve bunlardan kaynaklanan medya uygulamaları, modern kimlik dönüşümünün aracı haline gelmiştir çünkü sosyal medya, gerçek yaşama katılım yerine, sosyalliği temsil etmektedir. Aynı zamanda topluluk kültürü, insanların bilgisayar ekranlarıyla temsil edilen gerçek kişilere değil, fiziksel olarak bulunmayan kişilere hitap ettiği bir izolasyon kültürüne dönüşmektedir (Baltezarevic, Baltezarevic, Kwiatek, & Baltezarevic, 2019, s. 7).

Cass Sunstein bu konuya doksanların sonlarında değinmiştir. Ona göre internet ve sosyal medya hali hazırda var olan bir olgunun olması gerektiğinden daha fazla abartılmasına yol açma eğilimindedir. Çünkü siyasi ve sosyal olarak benzer düşünen insanların çevrimiçi gruplar oluşturma konusunda daha büyük bir eğilimi vardır (Sunstein, 2002; Sunstein, 2009; Sunstein, 2009b). Söz konusu eğilimi güdüleyen ilk ivme, grup üyelerinin veya bu grupta yer alan baskın karakterlerin benzer gündemlere sahip olmasıdır. Bloglar, çevrimiçi forumlar, sosyal medya siteleri ve internet grupları gibi çeşitli gruplar, birbirine benzer gündemleri olan insanlar tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.

İnternette grup kutuplaşmasını daha olası hale getirebilecek bir diğer faktör ise rakip dış grupların varlığıdır (Sunstein, 1999, s. 22-24). Yapısı gereği bilgi, internette çok hızlı aktığı için, farklı bakış açılarındaki birçok kişiye çok hızlı ulaşmaktadır. Bu nedenle,

rakip dış grupların internette oluşma olasılığı gerçek hayatta olduğundan daha fazladır ve bu durumda grup kutuplaşması olasılığını da arttırmaktadır.

Diğer taraftan, internet üzerinde grup kutuplaşması olasılığını artırabilecek üçüncü bir faktör, gruptan çıkış kabiliyeti olarak bilinen olgudur. Bu olgu, grup üyelerinin, diğer üyelerin fikirlerini, davranışlarını beğenmedikleri için gruptan ayrılma kolaylığını ifade etmektedir. Gerek çıkan üye gerekse geride kalan grup üyeleri açısından daha radikal bir yapı söz konusu olmaktadır. İnternet üzerinde bir gruptan diğerine geçişte yaşanan kolaylık gerçek hayattaki bir gruptan çıkmanın çok yönlü kişisel etkileri karşısında ihmal edilebilir seviyededir. Çevrimiçi bir gruptan ayrılmak genellikle önemli ölçüde daha az karmaşık ve gerçek hayata nazaran daha az sonuç doğuran bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, çevrim içi gruplarda oluşması muhtemel arkadaşlıkların, gerçek hayattaki arkadaşlıklar kadar yakın ve derin olma olasılığı daha düşüktür.

İnternette grup kutuplaşmasının bir diğer önemli sebebi ise duygu yüklü olayların sesli veya görsel olarak paylaşılmasındaki kolaylıktır. Martin Luther King'in suikastı, Amerikan toplumunda kutuplaşmayı arttırırken, 11 Eylül terör saldırısı, insanların Müslümanlar hakkındaki görüşlerini aşırı uçlara ve Müslümanların görüşlerini ise bir diğer uca kaydırmıştır. İnternet, duygu yüklü olaylarla ilgili doğru veya yanlış bilgilerle merkezi bir rol oynamakta ve ayrıca grup üyelerinin, grup kimlikleri hakkında daha güçlü hissetmelerini sağlamaktadır.

İnternette grup kutuplaşması olasılığının artmasına katkıda bulunabilecek başka faktörler de bulunmaktadır. İnternette anonim olarak yorum yapma ve takma adla farklı bir kişi gibi görünme kabiliyeti de polarizasyonu desteklemektedir. Öznenin tamamen anonim olduğu gruplarda, grup kutuplaşması ihtimalinin de arttığı gözlemlenmektedir. Anonimlik, bireysel farklılıkları silmekte ve grup üyelerine grup arkadaşlarının kendilerine çok benziyormuş gibi görünmesini sağlamaktadır. Bu da aidiyet ve grup kimliği duygularını güçlendirmektedir. Kaldı ki, bireysel farklılıkların grup içinde daha az dikkat çekildiği topluluklarda, çoğunluk görüşleri veya algılanan otoriteye sahip kişilerin görüşleri bir bütün olarak grup için arzu edilir hale gelmekte ve bu durumda bireylerin hali hazırda kabul edilen görüşe doğru ilerlemesini veya katılmasını daha olası kılacak, daha aşırı bir bakış açısına yol açabilmektedir.

İnternetin kutuplaşmayı tırmandırmasının bir başka nedeni de arama motorlarının imkân ve kabiliyetidir. Bireylerin kendi bakış açılarına meydan okuyabilecek keyfi bilgiler

yerine, mevcut fikirlerini doğrulayan bilgileri seçici olarak aramalarına izin vermesi, arama motorlarının kutuplaşma üzerindeki etkisi olarak nitelendirilebilir. Farklı görüşleri içeren birçok bilgiye erişim, demokrasinin ve tarafsız karar almanın ön koşulu olarak kabul edilse de internette yer alan çok miktarda bilgi, müttefik teminin de kolaylaştırmaktadır. Bilgiyi veya inancı doğrulamak için yapılan seçici aramalar, insanların daha ılımlı bakış açılarını daha uç noktalara taşıyabilecek ikna edici, ancak doğrulanmamış argümanlar sunmalarına olanak tanımakta ve müttefikler tarafından yapılan seçici aramalar, mevcut argümanların gücüne duyarlı grupları oluşturmaya yardımcı olabilmektedir. İnternetteki herkesin kolayca erişebileceği arama motorları, bu nedenle grup kutuplaşmasına güçlü bir şekilde katkıda bulunmaktadır.

Sunstein internetin planlı veya kendiliğinden kutuplaşmanın oluşması açısından önemli bir fayda sağladığını iddia etmiştir. Planlı polarizasyon, aynı görüşe sahip bireyleri, diğer grup üyelerinin pozisyonlarını aşırı algılamak için kasıtlı olarak benzer düşünen insanlardan gruplar oluşturduklarında söz konusu olmaktadır. Gerçek hayatta planlı polarizasyon amacıyla gruplar oluşturmak veya bunlara katılmak zor olsa da internette bu amaçla grup oluşturmak veya var olan gruba katılmak çok daha az maliyetli ve kolay olmaktadır. Sunstein, herkesin bir Facebook grubu oluşturabileceğini, seçilen kişiyi katılmaya davet edebileceğini veya katılmak isteyenler içinden çok daha kolay seçim yapılabileceğini belirtir. Çevrimiçi gruplarda aktif bir şekilde rol almak zaman alıcı olsa da ulaşım için zaman harcamaktan çok daha az zaman alıcı ve maliyetli olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu nedenle, planlı kutuplaşmalar, internetin yapısı tarafından kuvvetle teşvik edilmektedir (Sunstein, 1999).

Sunstein'ın 1990'ların sonundaki kutuplaşmanın internette daha köklü olacağına dair hipotezi, çevrimiçi topluluklar (Daniels, 2009) ve Twitter (Yardi & Boyd, 2010) için yapılan araştırmalarla doğrulanmıştır. Yardi ve Boyd (2010), 31 Mayıs 2009'da Kansas, Wichita'da geç dönem kürtaj yapılmasını uygun bulan doktor George Tiller'in vurulmasıyla ilgili Twitter'da 30.000 tweet üzerinde yaptıkları analiz sonucunda, atılan twitlerin, oluşan grup kimliğini çok kısa sürede güçlenmesine yol açtığını belirledi. Oluşan polarizasyon, yaşam yanlısı ve seçim yanlısı insanlar şeklinde meydana gelmiştir.

Diğer taraftan, sosyal medya üzerinde yaşanan grup kutuplaşmasının iyi bir amaca hizmet ettiği durumlardan da söz etmek mümkündür. Olumlu bir amaç için, makul bir polarizasyonun varlığı önemsenmeyecek seviyede bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, alkoliklerin bağımlılıklarını bırakmaları için ihtiyaç duydukları grup desteğini almaları, bu grubun polarizasyonu sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuzluk karşısında çok daha önemlidir.

5.4.5 Sosyal Medya Gettosunun Kamusal Alana Etkisi

Arendt'e göre kamu iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. İlkinde meydana gelen fiillerin, topluluğun diğer katılımcıları tarafından da duyulup, görülebilir olması ile ayırt etmektedir. İkinci olarak öznenin sahip olduğunun dışındaki her şeyi belirtmektedir (Arendt H. , 2006). Bu açıdan bakıldığında Arendt açısından fiili bir durumu işaret eden kamusallık olgusu, Habermas için tarihin içinde gelişen bir süreçtir ve onu 18. Yy.'da burjuva yasasının bir ürünü olarak görür (Habermas, 2004, s. 96).

Habermas, kamusal alan kavramıyla, kamuoyunun oluşturulabildiği ve yurttaşların engellenmeden katılımının sağlanabildiği bir alanı ifade eder (a.g.e, 95). Arendt Eski Yunan'ın kentini öncelediği için siyasal alanla kamusal alanı keskin çizgilerle birbirinden ayırmaz (Arendt, 2012, s. 33). Aristotales tarafından belirtildiği üzere, "yurttaş yönetim ayrıcalıklarında payı olan kimsedir" (Aristotales, 2008, s. 78). Arendt'de bu ayrıcalıkların kullanım kabiliyetini önceler ve daynışmanın inşa edildiği alan olarak kentin kamusal alanını belirtir (Onat, 2013, s. 34).

Bauman'a göre modern dünyanın en büyük ihtiyacı, evrensel bir ötekiliğe sahip olan kaos içinde yaşamını sürdürebilecek bir düzen kurmaktır. Ancak bu düzen, cemiyetin içinde yer alan cemaatlerin, cemaatlerin içinde yer alan bireylerin duygularından uzak olmalıdır. Pozitif bilim ve akla göre geliştirilmiş 'medenilik' ile yönlendirilecek olan kamusal alanın düzeni, Phillippe Aries'e göre medenilik, kamusal alanı oluşturan anonim ötekilerle kurulacak ilişkinin duygu ve inançlardan arındırılmış bir şekilde temin edilmesi için gerekli olan ve sosyal kurallara göre düzenlenmiş bir davranış biçimidir. Bauman'a göre gettoların başlangıcı modern kentin "evrensel yabancılık dünyası" (Bauman, 2017, s. 75) ile ortaya çıkmıştır. Yabancılaşan bireyin huzurlu olabileceği tek yer kendi cemaatidir (a.g.e., 53).

Elbette, cemaatin ayırt edici işaretleri, simgesel olarak iletişim ile sağlanır. Bütün

olumlu taraflarının yanı sıra gettolaşan topluluk kendi kamusal alanını inşa eder. Bauman oluşan gettoyu "ortak yaşamı müzakere etmek yerine ayırmak" (Bauman, 2017b, s.122) şeklinde ifade eder. Getto'da görülebilecek ilk sonuç yerelleşmedir. Yerelleşen topluluklar ötekilerin olmadığı topluluklar haline gelir. Yerelleşen gettonun, kendi cemaatine ait olmayana da tahammülü yoktur. Kamuoyu, temizlenmiş kamusal alanda meydana gelmelidir ve cemaatin çıkarları bütünün çıkarlarına tercih edilecektir (Sennett, 2013, s. 336-337). Bauman'a göre gettonun savunulması, bütünün diğer parçalarının, bir başka ifade ile ötekilerin haklarının sınırlanması mücadelesine dayanır (Bauman, 2011, s.193).

Kamuoyunun oluşumu, kamusal alanın inşası, ötekilerin ayıklanması derken, gettonun sadece mekânsal bir yapılanma olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Alver'e göre getto, "gruba, cemaate ve hayat tarzına da işaret etmektedir" (Alver, 2007, s.67).

Sosyal medya gettosunun oluşumuna izin vereceği tek alan kendine ait olandır. Farklılıklar, polarize olmuş grubun karşısında daha önceden yenilmiştir.

Bu durumda oluşan duygu, bireyin kamusal alandan uzaklaşması şeklinde kendini gösterecektir. Habermas (1981), ideal dünyada oluşması muhtemel sınırsız tartışma durumunun, dışarıdan herhangi bir zorlamaya maruz kalmayan özgür bireylerce gerçekleştirilen "ideal konuşma durumu" olduğunu belirtir ve bu durumun, bireyin gerçekliğe ulaşmasını sağlayacağını ve ayrıca, özgürlük ve rasyonellik için önemli bir kriteri olduğunu ifade eder. Bu konuşma sonucunda oluşacak uzlaşının "doğru inançlar" ve tercihlerinin ise "rasyonel tercihler" olduğunu da ifade eder (Alver F., 2016, s. 805).

Ancak, gerçek dünyada karşımıza çıkan, başta para, güç, makam, mevki, servet gibi kapitalizm odaklı bireysel talepler, "…iletişimsel rasyonaliteyi engellemektedir. Yaşam dünyasının işgali ve sömürgeleştirilmesi sürecinde kitle iletişim araçları, kamusal alanın yok olmasına, büyük firmalar ise, demokrasinin ortadan kalkmasına neden olmakta ve var olan eşitsizlik yeniden üretilmektedir" (a.g.e., s. 805).

Oluşan refah gettosu, tam da bu taleplere cevap verecek sosyal sermayeyi sunar ancak karşılığında kamusal alandan üzerimize düşen payın ortadan kalkmasına sebep olur. Grup içi yaşamın konforu, bireylerin diğer gruplarla ve dolayısıyla diğer bireylerle ilişkilerini kısıtlar. Genel kamuoyunun oluştuğu kamusal alandan uzaklaşan birey, ekonomik veya sosyal açıdan bir çıkar elde etse de birey olarak kazanamaz. Kaybetmesi

halinde ise, grubunun gettosunda fırsatın tekrar kendisine geleceği günü kollamaya başlar.

Bu nedenlerle birey, birlikte yaşama ortamının tesis edilmesinde en önemli unsur olan kamusal alanın dışında, kendi grubunun/cemaatinin tam ortasında kalacaktır.

5.5 Sosyal Ağların Göçle İlişkisi: İlişkiler Ağı

Göç ve göçler sonucunda oluşan ilişkiler ağı, göçmenlerin orijin memleketlerini, hedef coğrafyayı, ikamet ettikleri kent/semt bilgilerini, daha önce gelen hemşehrilerine ait verileri ve daha da önemlisi yerleşik topluluk ile kurulan bağlantılara atıfta bulunan bir kuramdır. Bireyler arasında kurulan bu ağlar, göçün devamını, daha önce gelen göçmenin mevcut topluma uyumunu belirlemektedir. Bu ağların en önemli özelliği, konut temininden iş bulma kabiliyetinin arttırılmasına kadar etki etmektedir (Abadan-Unat, 2002, s.18).

Bu kavramın oluşmasında; güneyden kuzeye, doğudan batıya doğru hareketlenen işgücünün, geride kalanlarla ve hali hazırda göçmen olanlarla sürdürdükleri iletişim bulunmaktadır. Network ağı, göçün oluşturan olgulardan ziyade, söz konusu mekâna yönelik olarak gelişen göçün devam etmesinin sebeplerini dikkate almaktadır (Bankston, 2014; Massey, Arango, Hugo, & Kouaci, 1993, s. 454). Bu kurama göre, göçmen sosyal ağları, iç ve dış göçleri artırmakta, hali hazırda göç etmemiş ancak göç edebilecek potansiyele sahip göçmenleri özendirmektedir.

Söz konusu sosyal ağlar, mevcut göçmenin hedef bölgede yaşaması muhtemel sorunlara karşı da bir sigorta sistemi oluşturmaktadır. Diğer taraftan, başta kültürel kimlik olmak üzere, orijin bölgede elde edilen kolektif kimliklerin sürdürülmesinde önemli bir yapı meydana getirmektedir. Ancak sosyal ağlar, yerleşik toplulukla entegrasyonun önünde bir bariyer teşkil etmektedir. Söz konusu ağlara yöneltilen en önemli eleştiri ise bu ağların gruplaşmayı ve nihayetinde polarizasyonu arttırdığı yönündedir.

Network kuramı, söz konusu iletişimin temeline göçün ekonomik hale gelmesini koyar. Ayrıca, göç etmenin ortaya çıkardığı risk, söz konusu iletişimle beraber kabul edilebilir hale gelmektedir. Meydana gelen iletişim sonucunda göçmen, daha yola çıkmadan nerede, kaça çalışabileceğini bilir ve ikamet konusunda sorun yaşamayacak kadar bilgi sahibi olur (Dustmann & Glitz, 2005).

Sosyal ağların gücü, modern dönemde ulusal ve uluslararası göçün sürdürülmesinde

vazgeçilmez bir dayanışma temin edilmesinde kullanılmıştır. Hedef coğrafyaya gidecek potansiyel göçmenler, kendilerinden önce göç edenin edindiği tecrübeyi, en kolay ve masrafsız şekilde, söz konusu ağlar vasıtasıyla elde etmiştir. Bu ağlara dahil olan bireyler, göç kararlarını söz konusu ağları kullanarak belirlemişler, göç sonrası ise ihtiyaç duydukları dayanışmayı da bu kapsamda elde etmişlerdir. Crisp açısından göçmenler tarafından kurulan sosyal ağlar, özellikle uluslararası göç edecek bireyler için karar destek sistemi niteliğindedir. Ulaşımın yöntemi, gidilecek bölgenin belirlenmesi, ikametin temini, iş bulunması gibi bilgilerinin elde edilmesinde de yararlı olduğu belirlenmiştir (Crisp, 1999, s. 6-7).

Ancak söz konusu ağlar, günümüz koşullarında çok daha önemli bir işleve sahiptir. Göç sonrası dönem olarak adlandıracağımız, göçmenin hedef kentte yerleşik hale geldiği dönemde, söz konusu ilişki ağları sayesinde, bürokrasinin zorluklarını aşmak, siyasi organizasyonların içinde yer almak gibi, sosyal sermayeyi güçlendirici faaliyetlerin içinde bulunmak daha kolay hale gelmiştir.

Ağ kuramı, tarihte iletişimin gerçekleştiği tüm yöntemleri kullanarak meydana gelmiştir. Mektup, telgraf ve telefon, göçmen ağlarının oluşumunda önemli araçlar halini almıştır. Ancak, sosyal medya uygulamalarının ve özellikle web 2.0 uygulamalarının çeşitlendiği enformatik dönemde kurulan ağlar, çok daha hızlı sonuç vermekte, bölgenin koordinatlarına kadar ulaşılması mümkün olmaktadır.

Bununla beraber, bu çalışmaya konu olan göçmen ağları, göçün gerçekleştiği dönemi değil, hedef kente yerleşen göçmenin, hemşehrileri ile arasında kurduğu iletişime odaklanmıştır. Bu nedenle, başta Facebook olmak üzere sosyal medya uygulamaları, göç sonrası iletişim ağlarının oluşumunda önemli bir yapı taşı halini almaktadır.

5.5.1 Dijital Sosyal Ağlarda Oluşan Yeni Memleket: Facebook

Enformatik dünya, insanoğlunun çabası ile oluşmuştur. Teknoloji, insanların doğa ile ilişkilerinin değiştirilme sürecinin de bir parçasıdır ve modern dünyanın imkanları ile birlikte insanoğlu ek doğalar yaratma gayretindedir. En dış katmanda ekolojik biyosfer ile kuşatıldığımız ve baş etmekte güçlük çektiğimiz orijinal doğa bulunmakta ve bunun hemen içinde teknosfer ile ifade edilen ikinci doğa yer almaktadır. Teknosfer, insanoğlunun deneyimlerinden süzülmüş bilgi birikimi vasıtasıyla inşa edilmiş, birlikte yarattığı ve içinde toplu olarak yaşadığı maddi kentsel peyzajdır.

Geç modern dünya ile birlikte oluşan enformasyon dünyasında çevre, dijitalleştirilmiş bilgi dünyasını (İnternet, siber, sanal gerçeklik) üretmek için atomlardan değil, "bitlerden" inşa edilir hale gelmiştir. Bu üçüncü doğanın, dördüncü bir doğaya, yapay yaşam alanına, antropojenik bir alana, yaşam formlarının genetik yapılarının çoğaltılabilecek bir bilgi koduna indirgenmiş bir alana bile neden olabileceğini düşünmek mümkündür (Featherstone ve Lash 1999, s. 2). İnsanoğlunun yarattığı bu dördüncü çevre, örneğin facebook ile yaratılmış yeni memleket olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin sıla hasretinden başka, gruba duyduğu inancın da tezahürü olan etnosentrizm insanların grupsal davranışlarının evrensel gerçeklerinden biridir. Bütün zorlukların karşısında bir bütünün parçası olmak, bireyin öz yeterliliğini, duygusal bile olsa, ortaya çıkaracaktır. En güçlü grup çekimi ise coğrafi anlamda yakınlık ya da benzerlik vasıtasıyla oluşmaktadır (Tuan, 1990, s. 61). Bu benzerlik/yakınlık durumu kimi zaman paylaşılan ortak mekân, göç sürecinde ise köken ya da varış mekânı olabilmektedir. Buna göre gerçekten de mekansal yakınlık ya da benzerliğin sosyal ağların temel yapı taşı olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal medya ağlarının kullanıcıları, bilgisayar ağlarının aynı zamanda büyük mesafeleri kapsayan sosyal dayanışma ağları olduğunu da kabul ederler. Bu ağlar vasıtasıyla arkadaşlık, sosyal destek, bilgi ve aidiyet duygusu sağlanır (Wellman ve Gulia 1999'dan aktaran Joinson 2008, s. 2). Bu ağların post-modern yapısı gerek kent gerekse köy tipi yaşamın tüm beklentilerini karşılamaktadır. Grubun her bir üyesinin bir diğerlerine geniş bir destek sağlaması, bir köyde olduğu kadar yakın ve haberdar olunması, bireyin pastoral idealini tesis eder. Böylece herkesin birbiriyle arkadaş olması, karşılıklı duygusal yardımlaşması, çocuk bakımı veya sağlık işlerinde yardımlaşmanın gerçekleşmesi ve hatta para veya malların birlikte tüketimi için karşılıklı güvenin tesisidir. Bu ağların diğer tarafında ise kent yaşamının gereklerinden olan "mesafe" bulunmaktadır. Sosyal medya ağlarında yer alan hemşehri gruplarının en çok tercih ettikleri uygulama Facebook sayfaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.5.1.1 Facebook

2004 Yılının başlarında Harvard Üniversitesine yönelik "SNS" uygulaması şeklinde ortaya çıktı. Bu ağda yer almak için kullanıcıya ait "harvard.edu" uzantılı bir elektronik

posta adresinin olması gerekmekteydi. Süreç içerisinde farklı yerlerdeki çok sayıda Üniversitenin de bu uygulamayı desteklemesi sonucunda, uygulamaya giriş kriterleri de esnetilmeye başlandı. Hızla büyüyen ve genişleyen Facebook uygulaması önce lisans seviyesinin dışındaki diğer öğrencileri, kurumsal elektronik postaya sahip olan çalışanları da dahil ederek genişleme politikasını sürdürdü. Yaşanan bu politika değişikliği sonucunda, uygulamaya henüz katılanların da daha eski kullanıcılara ulaşabilmesinin önü açılmış oldu. Facebook, özellikle sesli, görüntülü ve yazılı verilerin yayınlanmasına müsaade ederek, kullanıcılara grup oluşturma, gruba katılma ve daha da önemlisi gruptan ayrılma kolaylığı yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, uygulama geliştiricilere de açık kaynak sunmak suretiyle, "ortak aklın" gelişimine imkân tanındı. Facebook uygulaması, "dünyanın gruplardan değil ağlardan oluştuğu aracısız sosyal yapıları daha doğru bir şekilde yansıtması" sebebiyle ağ yapılarının gelebileceği nokta hakkında fikir verme kabiliyetine sahip ilk uygulama olma özelliğindedir.

Sosyal ağ sitelerinin yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığı süreç itibariyle yapılan araştırmalar (Burke vd., 2011; Ellison, 2011) bu sitelerde yaşanan iletişimin genellikle maddi ve manevi destek ile birlikte tatmin elde etmek için gerçekleştiğini, ağlardaki kullanıcılara ilişkin bilginin edinimi ile sosyal destek alma umudu arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermiştir.

Bu çerçevede verilebilecek en iyi örnek Facebook uygulamasıdır. 31.12.2020 itibariyle[9] Facebook uygulamasının günlük aktif kullanıcı sayısı, 2019 yılına nazaran %11 artarak 1,84 milyar kişidir. Bu uygulama tüm dünyadaki sosyal medya kullanıcılarının %59'unu barındırmakta ve günlük 500 milyon kullanıcının kendi hikayelerine ilaveler yapmasına yardımcı olmaktadır. Bununla beraber, yerel Facebook gruplarına üyeliğin, COVİD-19 pandemi dönemi itibariyle 3,3 kat arttığı görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda kullanıcıların, evlerine yakın yerel topluluklara bağlanmak için Facebook gruplarını kullandıkları da tespit edilmiştir. Türkiye'de de sosyal medya kullanıcıları açısından Facebook'un açık ara üstünlüğü devam etmektedir ve Şubat 2021

[9]Park M., California, Jan. 27, 2021 /PRNewswire/ -- Facebook, Inc. (Nasdaq: FB) today reported financial results for the quarter and full year ended December 31, 2020. https://investor.fb.com/investor-news/press-release-details/2021/Facebook-Reports-Fourth-Quarter-and-Full-Year-2020-Results/default.aspx

itibariyle 57,53 milyon kişi Facebook kullanıcısıdır[10]. Bu büyüklük dikkate alındığında, sosyal medya üzerinde inşa edilen sosyal ağlar, Charles Tilly'nin kullandığı 'fırsat yapıları' (1984) kavramına iyi bir örnektir. Facebook başta olmak üzere, katılımcı sayısının büyük miktarlara ulaştığı sosyal ağlar birer fırsat yapısıdır ve oluşan sosyal sermeye geometrik olarak artmaktadır.

Bugün gelinen noktada Facebook, dünyanın en büyük ülkesindeki vatandaş sayısını aşmıştır. Twitter birkaç yıl önce popüler olsa da Instagram ve Snapchat gibi daha yeni sosyal medya popülaritesi artığı da gözlemlenmektedir. Bununla beraber, Facebook genç yetişkinler arasında popülerliğini koruyor olmasının yanı sıra, Instagram ve Snapchat'e göç eden gençler tarafından terk ediliyor olması da yaş gruplarına göre sosyal medya uygulamalarının farklılaştığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ma & Alhabash, 2017; Duncan, 2016; Lang, 2015).

5.5.1.2 Facebook Hemşehri Sayfaları

Hemşehri ağlarının en önemlileri kahvehanelerle başlayan, gecekondularda süren ve derneklerle formal bir görüntü kazanan yapılardır. Bütün bu oluşumların hedefi, aidiyet duygusu temelinde güç birliği sağlamaktır. Yeni geldiği kentte yaşam şansı bulan ve gecekondudan ayrılan göçmen, hemşehrileri ile arasındaki ilişkinin devamını sağlamak için STK'lara başvurmuştur. Hemşehri dernekleri vasıtasıyla yaşanan iletişim, büyük kentin zaman ve mekân sorunları sebebiyle güçlükle sürdürülmüştür. Ancak, sosyal medyanın zamandan ve mekândan bağımsız yapısı, hemşehri iletişiminin başta Facebook olmak üzere, yapılanmasına sebep olmuştur.

Kullanımların doyumlarla ödüllendirildiği sosyal medya uygulamaları çerçevesinde birçok farklı amaçla kurulmuş grubun varlığı dikkat çekmektedir. Bu grupların bir kısmı, öznenin yaşam dünyasında kabul görmeyen ihtiyaçlarının giderilmesi için, anonim kimliklerle bulunmayı gerektirirken, bir kısmı ise hali hazırda gerçek kimliklerle sürdürülen iletişimin güçlendirilmesi için kullanılmaktadır. İkinci tip iletişim modeline önemli bir örnek teşkil eden hemşehri ağları, birbirini tanıyan veya tanıması muhtemel olan ve orijin itibariyle aynı memlekete aidiyeti olan bireylerin, sanal bir memleket simülasyonu kurmaları ile meydana gelmektedir. Başta Facebook olmak üzere kullanılan bu sayfalar, bulunduğu yerin kimliği ile kendi kimliği arasında

[10] https://www.statista.com/statistics/1030036/facebook-users-turkey/

yaşadığı uyumsuzluğu gidermek isteyen birey açısından sanal bir "tersine göç" imkânı sunar.

Facebook hemşehri sayfalarının kurulumu ve kapatılmasındaki kolaylık, aidat ve benzeri ücret ihtiyacının olmamasındaki ekonomiklik, yüz yüze gerçekleşmeyen ilişkilerdeki rahatlık, müzikler, danslar ve hikayeler gibi mitolojik unsurlara ulaşımdaki sınırsızlık dikkate alındığında, bu sayfaların yaygınlığını anlamak mümkündür.

Bugün itibariyle her köyün, her ilçenin ve her kentin ayrı ayrı ve herhangi bir sınırlama olmaksızın kurulmuş çok sayıda hemşehri sayfası bulunmaktadır. Bu sayfalar incelendiğinde, istisnalar hariç olmak üzere, kullanıcıların öncelikle köy/mahalle ağlarına, daha sonra ilçe ağlarına ve il hemşehri sayfalarına dahil oldukları gözlemlenmektedir. Bu çoklu üyelik yapısı, sosyal medyanın sağladığı kolaylıklar vasıtasıyla meydana gelmektedir.

Yeni teknolojiler, uluslararası göçlerin ev sahibi toplumlarda geleneksel göç ve entegrasyon, asimilasyon ve/veya çeşitlilik kalıplarında yeni bir faktör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fiziksel konumdan bağımsız olarak, etnik ve ulusal kimliğin sürekliliğine yönelik sosyal temasların sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Yeni teknolojiler ve düşük iletişim maliyetleri, göçmenlerin arkadaşları, ailesi ve ev toplumu ile temaslarını ve kimliklerini korumalarını ve bazı durumlarda göçmenin yaşadığı fiziksel yerlerin bir arka plan haline gelmesini sağlamaktadır (Bates & Komito, 2009; Komito & Bates, 2011).

Karim'in diasporik medya kavramsallaştırmasında ifade ettiği gibi, izleyicilere ulaşmada karşılaştıkları özel zorluklar nedeniyle göçmenler, genellikle teknolojinin benimsenmesinde en ileri seviyededir (Karim, 2003). Bu nedenle başta hemşehri ağları olmak üzere tüm göçmen gruplarında, sosyal medyaya katılım ve bu mecraları kullanım oranları yüksektir.

6 ARAŞTIRMA

6.1 Araştırmanın Önemi

Yaklaşık otuz yıl önce hayatımıza giren internet teknolojileri, çok kısa sürede gelişerek ve çeşitlenerek bireyi kuşattı. Artık, internetle olan ilişkimizi ifade ederken internetin bizim dünyamıza giren bir gereç olduğunu belirtmemiz, mevcut durumun anlamlandırılmasında yetersiz kalmaktadır. Bugün itibariyle internete girme terimi, gerçek yaşam dünyasına paralel olarak, kullanıcılar tarafından inşa edilen, sanal bir yaşam dünyasına yapılan yolculuğu ifade etmektedir.

Tüm elektronik iletişim aygıtlarında olduğu gibi, öncelikle birbirini tanıyanlar arasında süre giden iletişimin devamını sağlamak için kullanılan internet teknolojileri, gelinen nokta itibariyle yeni ilişkilerin kurulmasından eğitime, ticaretten kültürün aktarılmasına ve kamu hizmetlerinin sunumunda kadar, bir çok alanda vazgeçilmez bir hâl aldı. Günümüzün enformatik insanı, interneti ve onun bulutunda yer alan uygulamaları içselleştirerek, oluşması muhtemel doyumları bekler duruma geldi.

Özellikle memleketlerinden göç ederek ayrılmak zorunda kalan veya çeşitli gerekçelerle coğrafi olarak birbirinden uzaklaşan bireylerin iletişimlerini sağlamak için kullandıkları internet teknolojisi, sosyal medya uygulamalarının yaygınlaşmasıyla beraber, görsel ve işitsel verilerin kullanılmasıyla da birlikte, bir çok kolaylığı beraberinde getirdi. Bu amaçla kullanılmakta olan Facebook uygulaması ile birlikte, göç ederek birbirlerinden ayrı kalan hemşehrilerin, sanal memleketler inşa etmeleri mümkün oldu. Orada olmadan oradaymış gibi hissetmek, sorunları ve mutlulukları paylaşmak ve gerektiğinde, gerçek olmasa bile sanal bir çözüm üretmek, memlekete ait kültürel kimliği kaybetmemek, bu kimlik örüntüsünü nesilden nesle aktarmak Facebook hemşehri sayfalarının olumlu yönlerinin sadece bir kısmını ifade etmektedir.

Ancak, aidiyetin kolaylıkla kontrol edilebildiği bu sayfaların büyük bir kısmına, sadece belli bir duygusal veya coğrafi yakınlığa sahip bireylerin kabul ediliyor olması, "memleket meselelerinin" asıl memleketin sadece küçük bir bölümüne indirgenmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle oluşan mikro kamusal alan, genel uzlaşının da kurulamaması ile sonuçlanmaktadır.

Diğer taraftan, Facebook hemşehri sayfalarında katılımcı olarak yer alan bireylerin, duygu temelinde inşa edilen gruplara üye olmaları, onların duygularının manipüle edilebilecek bir uzam yaratılmasına sebep olmaktadır. Başta grup içi kayırmacılık olmak üzere, patronaj ilişkisi ve bürokraside hemşehri kayırmacılığı, bunlardan sadece birkaçını oluşturmaktadır. Ayrıca, duygusal temelde ve kadim kültürde yakınlığı bulunan bireylerin oluşturdukları gruplarda meydan gelen kültürel kimlik inşası da bireyin fiilen yaşanan kentin kimliğinden uzaklaşmasına sebep olmakta, yabancılaşmanın ve anominin meydana gelmesi için gerekli koşulları hazırlamaktadır. Bununla beraber, kullanıcıların kültürel ve duygusal yakınlıkları sonucunda oluşan kutuplaşmanın çok daha kolay gerçekleşmesi de beklenmektedir. Araştırmada, Facebook hemşehri sayfalarında gerçekleşen kutuplaşmanın hangi koşullarda meydana geldiğinin belirlenmesi, çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde yapılan literatür taraması dikkate alındığında, sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla oluşan sosyal sermayeye ilişkin çalışmaların bulunduğu gözlemlenirken, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan kültürel kimliğin inşası ve bu inşa faaliyetinde Facebook uygulamasının rolüne ilişkin çalışmalara rastlanmamıştır. Ayrıca, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan veya daha önce geleneksel ağlarda meydana gelmiş olmakla beraber, dijital ağlarda güçlenerek sürdürülen hemşehrilik olgusunun, grup içi ve gruplar arası kutuplaşma üzerinde yarattığı etki de bu çalışmanın sorularından birini oluşturmakta ve çalışmanın önemini meydana getiren hususlardan biri haline gelmektedir.

Diğer taraftan, araçşallaştırılan Facebook uygulamasının kullanıcılar tarafından nasıl değerlendirildiği ve ayrıca, Facebook hemşehri sayfalarında yaşanan ilişkiler ağının nasıl algılandığının belirlenmesi de çalışmanın önemini işaret eden bir diğer husustur.

6.2 Araştırmanın Sorunsalı, Amacı ve Soruları

Bireylerin, gündelik yaşamda ihtiyaç duyduğu anlamlandırma çabası, geç modern döneme kadar yüz yüze iletişimin güçlü bir şekilde gerçekleştiği birincil ve ikincil gruplarla giderilmeye çalışılırken, post – modern dünyanın enformatikleşen yapısında bu görevi ağırlıklı olarak sosyal medya grupları üstlenmiştir. Ancak, birincil grupların oluşturduğu koruyucu duvarların zayıflaması ile birlikte, ötekilerle daha fazla karşı karşıya kaldığımız sosyal medya, genel geçer kültürel kimlik örüntülerine maruz

kalmaya açık bir uzam oluşturmuş ve bu durum çalışmanın sorunsalını meydana getirmiştir.

Söz konusu sorunsal dikkate alınarak gerçekleştirilen bu araştırma vasıtasıyla, geleneksel hemşehri ağlarını destekler bir yapıda kullanılmakta olan Facebook hemşehri sayfalarında; karşılıklı güven duygusunun nasıl oluştuğu, hangi bilgilere dayandığı ve nasıl bir haklılandırma sebebiyle güvenin tesisi edildiği ve buna bağlı olarak bu sayfalarda oluşan hemşehrilik olgusunun nasıl algılandığı, meydana gelen hemşehrilik olgusunun hangi koşullarda oluştuğu, öznenin kültürel kimliğini nasıl etkilediği ve kültürel kimliğin inşasına yönelik bu faaliyet sırasında, bireyin gündelik hayatının gerçekliğinin hangi olguların etkisi altında meydana geldiğinin belirlemesi amaçlanmıştır.

Bu esaslar çerçevesinde gerçekleştirilen araştırma, aşağıda belirtilen sorulara cevap aramaktadır.

1) Kültürel kimliğin inşasında, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan iletişimin belirleyici bir özelliği bulunmakta mıdır? Kültürel kimliğin inşası nasıl gerçekleşmektedir?

2) Facebook hemşehri sayfalarının genel özellikleri nelerdir? Bu ağlarda oluşan hemşehrilik olgusu nasıl anlamlandırılmaktadır?

3) Facebook hemşehri sayfalarında, hemşehriler arası güvenin inşası ve sürdürülebilmesi için hangi koşullar sağlanmalıdır?

4) Facebook hemşehri sayfalarında siyasal bir yapılanma veya destek söz konusu mudur?

5) Facebook hemşehri sayfalarında sosyal sermayenin oluşumu hangi koşullarda gerçekleşmektedir?

6) Sosyal gerçekliğin inşasında, Facebook sayfasında yer alan paylaşımların yarattığı duygudaşlığın etkisi var mıdır?

7) Facebook hemşehri sayfasında kutuplaşma oluşmakta mıdır? Kutuplaşma hangi koşullarda meydana gelmektedir?

8) Facebook hemşehri sayfaları ‘getto’ şeklinde değerlendirilebilir mi? Oluşan bu Facebook hemşehri gettolarının kamusal alana katılımda olumsuz bir etki yaratmakta mıdır?

9) Facebook hemşehri sayfalarında oluşan gözetimin, gündelik hayatın gerçekliği üzerine bir etkisi bulunmakta mıdır?

10) Facebook hemşehri sayfalarını yankı odaları şeklinde anlamlandırmak mümkün mü? Bu sayfalarda filtre balonu kullanılmakta mıdır?

6.3 Araştırmanın Yöntemi

Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar incelendiğinde, bireylerin sosyal medya ağlarına dahil olmalarının ve burada uzun süre kalmalarının gerekçesi olarak sosyal sorunlarla ilgili çözüm arayışları olduğu belirlenmiştir (Quan-Haase & Young, 2010; Kim, Sohn, & Choi, 2011). Bu çalışmada, öncelikli olarak, bireyin Facebook hemşehri sayfalarını nasıl anlamlandırdığı, hangi başlıklarda ve nasıl bir çözüm bulma arzusunda olduğu, bu sayfalarda oluşan olumlu ve olumsuz özelliklerin neler olduğu ve ayrıca, gündelik hayatın gerçekliğinin inşasında kültürel kimliğin rolünün belirlenebilmesi amaçlandığından, nitel araştırma yöntemlerinden yorumlayıcı fenomenoloji yöntemi kullanılması uygun bulunmuştur.

Yorumlayıcı fenomenolojik analizin yakın ilişkisinin bulunduğu fenomenolojik yaklaşım, hemşehrilik kavramını ve Facebook hemşehri sayfalarını, duygusal ve düşünsel bir örüntü olarak ele alarak söz konusu olgunun meydan gelmesine neden olan deneyimlerin özünün araştırılmasına odaklanmakta kolaylık sağlamıştır.

Fenomenolojiyi felsefi bir yaklaşım haline getiren Edmund Husserl açısından fenomen, algılanabilen veya deneysel olanların dışında, bu olgulara ait özü ifade etmektedir. Husserl’in ifadesiyle “şeylere dönüş” şeklinde kavramsallaştırılan bu yaklaşım, asıl araştırılması gerekenin deneyimlenen şeyin kendisi değil, olgunun bizdeki yansıması olduğunu iddia eder. Fenomenolojik desen ile çalışmanın nihai hedefi, ne olduğunu bildiğimiz, bir anlam yüklediğimiz ancak, sıradanlaşması sebebiyle derinlikli bir bilgiye sahip olamadığımız olgulara dair araştırma yapmaktır. Kullanılacak analizle, elde edilen veriler ışığında, araştırmaya katılanların konuyu nasıl anlattıklarını ortaya koymak, araştırmacının görüş, duygu ve düşüncelerini dikkate almadan derinlemesine incelemek mümkün olmaktadır (Smith & Osborn, 2004).

Diğer taraftan, yorumlayıcı fenomenolojinin mesnetlendiği bir diğer yaklaşım olan hermeneutik yaklaşım ise temelini Martin Heidegger'de bulmaktadır. Heidegger, kişinin birey olma sürecinde, ötekilerle ve nesnelerle kurduğu ilişkilerin önemini ifade etmektedir (Willig & Rogers, 2017). Heidegger'in yaklaşımına göre, başta dil olmak üzere, bireyi kuşatan ideolojik altyapının, bireyin içinde bulunduğu toplumun kaynaklarının ve bireyin bu kaynaklara yönelik beklentilerinin birey üzerinde yaratması muhtemel etkilerini dikkate almadan yapılacak çalışmalar yetersiz olacaktır (Larkin, Watts, & Clifton, 2006).

Yorumlayıcı fenomenolojik çalışmalarda hermeneutik yorumlama büyük önem arz etmektedir. Katılımcı, kendine ait yaklaşımları anlatabilmesi için öncelikle kendini yorumlaması, daha sonra ise elde edilen veriler ışığında, araştırmayı yapan öznenin de katılımcıyı yorumlaması gerekmektedir. Bu yöntemde yorumlama iki imbikten süzülerek sonuçlanmak durumundadır (Smith J. A., 2011). Bunlardan ilki verinin elde edildiği katılımcının yorumlanması, bir diğeri ise araştırmacının elde ettiği verileri, kendi düşüncelerini paranteze alarak yorumlamasıdır.

Bu nedenle, çalışmanın gereksinim duyduğu verilere ulaşabilmek için, derinlemesine görüşme yöntemi uygulanmış ve veriler toplanırken, yarı yapılandırılmış görüşme formundan istifade edilmiştir. Sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan görüşme yöntemi, özellikle olgu bilim çalışmalarında, tarafsızlığın korunduğu ve ön yargılardan uzaklaşıldığı durumlarda, büyük bir fayda yaratmaktadır.

Literatür incelendiğinde yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere, iki tür görüşme yönteminin sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir. Hemşehrilik olgusunun ve etkilerinin belirlenmesi sırasında, herhangi bir önyargı sebebiyle görüşmenin akışının bozulmamasını teminen yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Ancak, katılımcıların farklı yaş, cinsiyet ve daha da önemli olmak üzere farklı bölgelerden oldukları dikkate alınarak, yarı yapılandırılmış bir görüşmenin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme vasıtasıyla, soru formunda yer alan soruların cevaplarının yanı sıra, katılımcıların da ifade etmek istedikleri hususlar için bir ara bırakılmıştır.

Katılımcılar ile gerçekleşen görüşmeler sonucunda toplanan veriler, niteliksel içerik analizi yöntemi vasıtasıyla incelenmiştir. Bu çalışma sırasında, nitel araştırmaların veri analizlerinin yapılabildiği yazılımlardan, MAXQDA 2020 programı kullanılmıştır.

Başta olgu bilim olmak üzere bir çok nitel veri analiz deseninde uygulanmakta olan bu program, kodlanan verileri işlemede yarattığı kolaylık ve aynı zamanda elde edilen sonuçlara dair görselleştirme imkanı sebebiyle tercih edilmiştir.

6.4 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Facebook hemşehri sayfalarının, araştırma örneklemine dahil olan kullanıcıları arasında oluşan kültürel kimliğin inşası ve bu çerçevede ortaya çıkan gündelik yaşamın gerçekliğinin belirlenmesi bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Ancak, gerek nitel araştırmalarda gerekse nicel araştırmaların doğası gereği karşılaşılan sınırlılıklarla bu çalışmada da karşılaşılmıştır. Özellikle, Facebook hemşehri sayfalarının yasal bir mevzuat çerçevesinde düzenlenmemiş olması, bu nedenle açık kimlikle bir kayıt mekanizmasının bulunmaması, söz konusu ağın doğası itibariyle iki kişinin katılımıyla kurulabiliyor olması, hemşehri ağlarında faaliyet gösteren tüm bireylere ulaşılamayacak olması önemli bir sınırlılık halini almıştır.

Diğer taraftan, Facebook hemşehri sayfalarının sadece belirli bir bölge ile aidiyeti bulunan bireylerin kullanımına açık olması, kullanıcıların bu sayfalarda yer alan bilgilerini anonimleştirememeleri sebebiyle gizliliğe büyük önem vermeleri bir diğer sınırlılığı oluşturmaktadır.

Bununla beraber,

- Ağırlıklı olarak Ankara'da ikamet eden, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesi orijinli katılımcılar ile görüşülmüş olması,
- Yorumlayıcı fenomenoloji araştırmalarının doğası gereği katılımcı sayısının az olması, araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

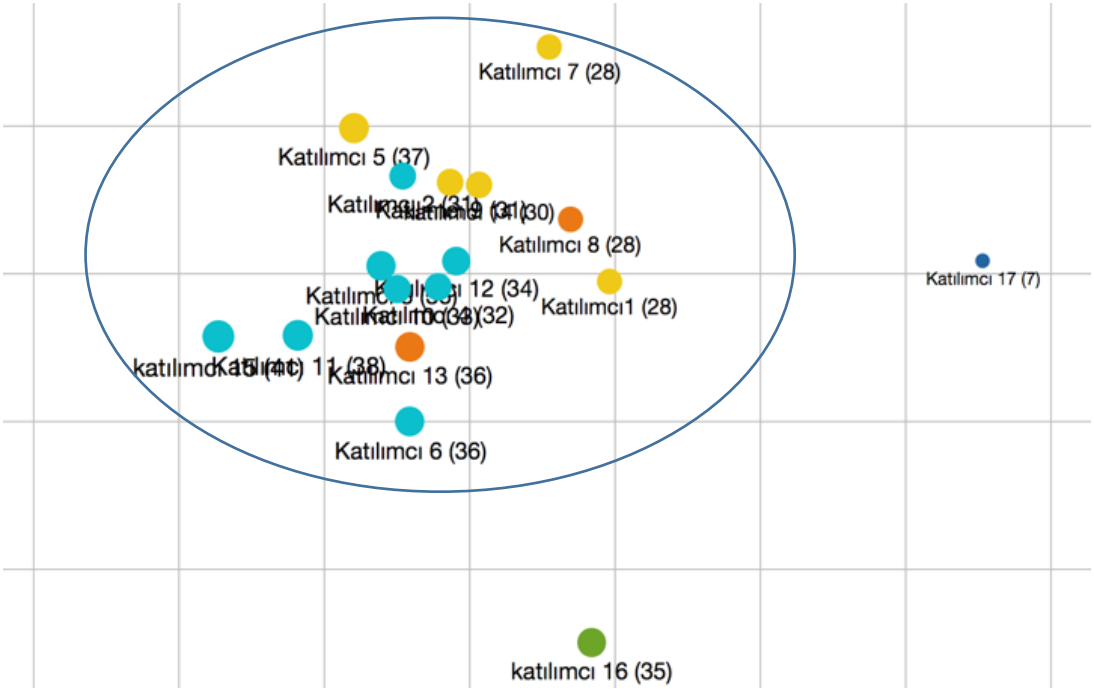
6.5 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, sosyal medya mecralarından Facebook hemşehri sayfalarıdır. Bu büyük ağın tüm bileşenlerine ulaşmak mümkün olmadığından belirli sayıda kullanıcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Genel bir yaklaşım olarak yorumlayıcı fenomenoloji araştırmalarında katılımcı sayısı, evreni ne derece temsil edebileceğinden çok, katılımcıların araştırmaya konu olan olgu hakkında bilgi sahibi olmasını dikkate almaktadır (Neuman, 2020; Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu nedenle, söz konusu araştırmalarda katılımcı sayısının az olması ön görülmekte ve bu durumun, verilerin elde edilmesi ve bu verilerin değerlendirilmesi açısından önemli olduğu

belirtilmektedir. Creswell, yapılacak fenomenoloji araştırmalarında, katılımcı sayısının, bir başka ifade ile örneklem büyüklüğünün belirlenmesi sırasında oluşması muhtemel sınırın, olgunun ortaya konabilecek seviye ile sınırlı olması gerektiğini belirtirken, 1 ilâ 325 kişiye kadar örneklemi bulunduğu olgu bilim çalışmalarının bulunduğunu ancak, 3 ilâ 10 kişi arasında belirlenmesinin faydalı olacağını ifade etmektedir (Creswell, 2013, s. 157).

Bununla beraber, yorumlayıcı fenomenoloji araştırmalarında katılımcının seçimi sırasında, konu hakkında sadece bilgi sahibi olması yeterli görülmemekte, kişinin bu olguyu deneyimlemiş olması da beklenmektedir. Bu nedenle çalışma grubunun amaçlı örneklem yöntemlerinden "ölçüt örneklemesi" ile belirlenmesi sağlanmıştır.

Ölçüt örneklemesi kapsamında gerçekleştirilen bu çalışma, en az iki yıldır fiilen Facebook hemşehri sayfalarında yer alan 19 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere göre, katılımcılardan ikisinin verdiği cevaplar, diğer katılımcıların verdiği cevaplara nazaran gerek kelime sayısı ve gerekse kullanılan kelimelerin içeriği dikkate alınarak araştırma kapsamından çıkartılmıştır (Şekil 4) ve çalışma, 17 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4: Çalışmaya Dahil Edilen Katılımcılar

6.6 Araştırmanın Kısıtlılığı

Olgu bilimsel araştırma yönteminde, verilerin elde edilmesinde kullanılan yöntemlerin başında görüşme gelmektedir. Bu çalışmada verilerin yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanması öngörülmüştür.

Ancak, görüşmelerin yüz yüze yapılmasının, COVID-19 salgın koşulları sebebiyle uygun olamayacağı düşünüldüğünden, cevapların soru formu vasıtasıyla da elde edilmesi yönünde karar verilmiştir. Bununla beraber, katılımcıların içinden 5 kişi ile yüz yüze görüşme yapılması sağlanmış ve bu görüşmeler, 30.11.2020 ile 17.02.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş, bu süre içinde iki katılımcıyla tamamlayıcı görüşmeler de yapılmıştır.

Diğer taraftan, Facebook üzerinde yer alan hemşehri sayfalarının oluşumunda, isme dayalı bir yakınlık bulunmamaktadır. Yapılan sorgulamada, içinde "Hemşehri", "...Köyü Dayanışma", "….İlçesi Yardımlaşma", "…..Köyü Sevenleri" vb. ifadelerin yer aldığı bir çok sayfa tespit edilmiştir. Ancak, bunlardan sadece bir kısmının incelemenin amacına uygun bir yapılanma içinde bulundukları belirlenmiştir. Facebook hemşehri sayfalarının herhangi bir esas dikkate alınmadan kuruluyor olması, bir diğer kısıtlılık başlığını ifade etmektedir.

Ayrıca, katılımcılar verdikleri cevaplarda bir 'ölçülülük' içinde olmaya gayret ettikleri gözlenmiştir. Cevapların, görüşmecinin nezdinde olumsuz bir intiba bırakmaması ve hemşehricilik yaptıklarına dair bir kanaat oluşmaması için, soruları ve bunlara verecekleri cevapları özenle ifade etmişlerdir. Bu sorunun, sonda soruları ile giderilmesine çalışılmıştır.

6.7 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Oluşturulması

Ek 3'de yer alan yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması sırasında öncelikle, iletişim konusunda çalışmakta olan deneyimli bir akademisyenin görüşü alınmış, soruların içeriğinde ve ayrıca dizilişinde değişiklikler yapılmıştır. Hazırlanan görüşme soruları bir katılımcıya uygulanarak sınanmış, hangi sorularda müdahale edilmesi gerektiği, hangi soruların cevaplanması sırasında katılımcının inisiyatifinin önemli olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada üç farklı soru tipinin bulunmasına özen gösterilmiştir. Öncelikle katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik sorulara yer verilmiş daha sonra araştırma sorusuna konu olan hususların sadece günümüz koşullarında değil,

geçmiş ile karşılaştırmalı olarak cevaplandırılmasını sağlayacak olan karşılaştırmalı sorular da ilave edilmiştir. Bununla beraber, olayların nedenlerini ortaya çıkarmak için ihtiyaç duyulan teorik soruların da yer alması sağlanmıştır.

Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda, 6 adet demografik soru, 9 adet betimleyici soru yer almıştır. Bu soruların daha iyi anlaşılabilmesini teminen, 19 adet 'sonda sorusu' ilave edilmiş ve ayrıca, görüşmeler sırasında, katılımcıların kaç yıldır ilgili sayfalarda yer aldığına ve bu sayfalara nasıl dahil olduğuna dair bilgiler de toplanmıştır.

6.8 Araştırma Etiği

Çalışmada gerçekleştirilen tüm faaliyetlerde "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği" mevzuatına uygun tedbirler alınmıştır. Görüşmeler sırasında katılımcılara konu açıklıkla ifade edilmiş, katılmak isteyip istemedikleri belirlenmiş ve nihayetinde görüşme formunu doldurmak isteyenler, kendi elektronik postalarını kullanarak formu iletmişlerdir. Diğer taraftan, yüz yüze görüşmeler sırasında görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Gerek formlar gerekse kayıtlar kimseyle paylaşılmayarak, katılımcıların mahremiyetine özen gösterilmiştir. Bununla beraber, analiz, bulgu ve sonuç kısımlarında, katılımcılara ait bilgilerin açıkça verilmesi yerine 'Katlımcı 1, Katılımcı 2' ifadeleri kullanılmıştır.

6.9 Araştırmaya İlişkin Temel Bulgular

Araştırmaya katılanlara ait demografik bilgiler Tablo 1 de belirtilmiştir. Diğer taraftan, elde edilen veriler, nitel ve karma yöntemlerin veri analizlerinde kullanılmak için hazırlanan MAXQDA yazılımı vasıtasıyla incelenmiş ve öncelikle, katılımcıların sıklıkla kullandığı kelimeler Şekil 5 vasıtasıyla görselleştirilmiştir.

Çalışmada kullanılacak kodlar ve alt kodlar, katılımcılardan alınan veriler ışığında oluşturulmuştur (Tablo 2). Bununla beraber, kodların genel oluşum ve ilişki haritaları da her başlık için ayrı ayrı değerlendirilmeden önce, Şekil 6 ve Şekil 7 vasıtasıyla ifade edilmiştir.

6.9.1 Katılımcıların Sıklıkla Kullandığı Kelimeler

MAXQDA yazılımı, görüşmeler sırasında kullanıcıların en çok kullandığı ortak kelimeleri belirlemekte ve çalışmanın sözel grafiğini vererek, araştırmacının

anlamlandırma yapma kabiliyetini arttırmaktadır. Şekil 5'de görüldüğü üzere, çalışmanın katılımcılarının en sık kullandığı anlamlı kelimeler yer almaktadır. Ortak kullanılan kelimeler dikkate alındığında, Facebook hemşehri sayfalarında yaşanan gerçekliğin ne olduğuna dair genel bir kanıya ulaşmak mümkündür. "Talep edebilmek", "güvenmek", "rahatlık", "ortaklık" gibi ifadeler hemşehrilik ve Facebook hemşehri sayfalarına ilişkin temel kavramlar olarak görülmektedir.

Şekil 5: Katılımcılar Tarafından Sıklıkla Kullanılan Kelimeler

6.9.2 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

KATILIMCI	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK	MEMLEKET	İKAMET YERİ
K1	E	55	LİSANS	MÜHENDİS	GAZİANTEP	ANKARA
K2	E	57	LİSANS	MEMUR	GAZİANTEP	ANKARA
K3	E	45	LİSANS	POLİS MEMURU	ARDAHAN	ANKARA
K4	E	48	LİSANS	MEMUR	ARDAHAN	ANKARA
K5	E	55	LİSANS	MEMUR	ANKARA- İLÇE	ANKARA
K6	E	46	DOKTORA	AKADEMİSYEN	ARDAHAN	ANKARA
K7	E	56	YÜKSEK LİSANS	MEMUR	DÜZCE	ANKARA
K8	E	69	LİSANS	EKONOMİST	SAMSUN	ANKARA
K9	E	55	YÜKSEK LİSANS	MÜHENDİS	GAZİANTEP	ANKARA
K10	E	41	LİSANS	AVUKAT	ARDAHAN	ANKARA
K11	K	48	LİSANS	MEMUR	ANKARA- İLÇE	ANKARA
K12	K	47	LİSANS	MEMUR	ARDAHAN	ANKARA
K13	E	40	LİSE	İTHALAT-İHRACAT	ARDAHAN	ANKARA
K14	E	50	LİSANS	MEMUR	KONYA	ANKARA
K15	K	27	LİSANS	İŞLETMECİ	GÜMÜŞHANE	ANKARA
K16	K	45	YÜKSEK LİSANS	MEMUR	ARDAHAN	ANKARA
K17	K	30	İLKÖĞRETİM	YARDIMCI PERSONEL	ARDAHAN	ANKARA
K18	E	62	LİSANS	MEMUR	KARABÜK	ANKARA
K19	E	57	LİSANS	EKONOMİST	MALATYA	ANKARA

Katılımcıların %26'sı kadın, %74'ü ise erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Bunların %21'i lisansüstü, %68'i lisans, , %11'i ilkokul ve lise seviyesinde eğitim almıştır. Tamamının ikameti Ankara olmakla beraber, "memlektiniz neresi" sorusuna Ankara dışında bir İl İsmi vermişlerdir.

6.9.3 Kod ve Alt-Kodların Belirlenmesi

Kod ve Alt- kod şemasının belirlenmesinde iki farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, yapılandırılmış görüşme formları ile elde edilecek verilere ait kodlarının belirlenmesi sürecidir. Bu yönteme göre kod haritası katılımcılarla görüşmeden öne belirlenmekte ve kodlar da bu çerçevede oluşturulmaktadır. İkinci yöntem ise sıklıkla, yapılandırılmamış veya yarı yapılandırılmış formlar kullanılarak gerçekleştirilecek çalışmalar için kullanışlı olmaktadır.

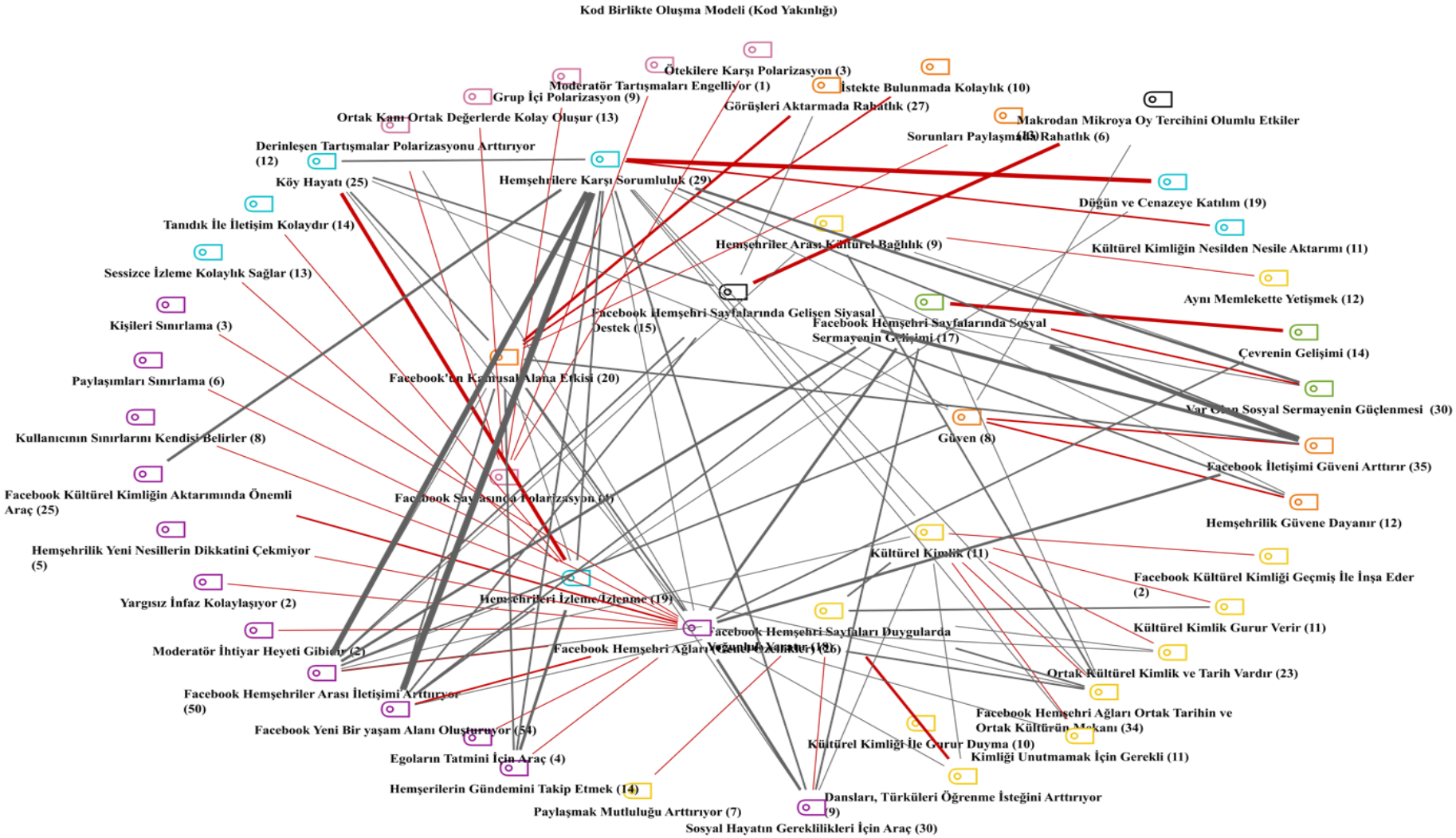
Buna göre araştırmacı, öncelikle katılımcılarla görüşmeler yapmakta daha sonra elde ettiği veriler ışığında kod ve alt-kod haritasını oluşturmaktadır. Çalışma sırasında ikinci yöntem tercih edilmiş ve Tablo 2'de ifade edilen kod yapısı elde edilmiştir.

Tablo 2 Kod ve Alt-Kodlar

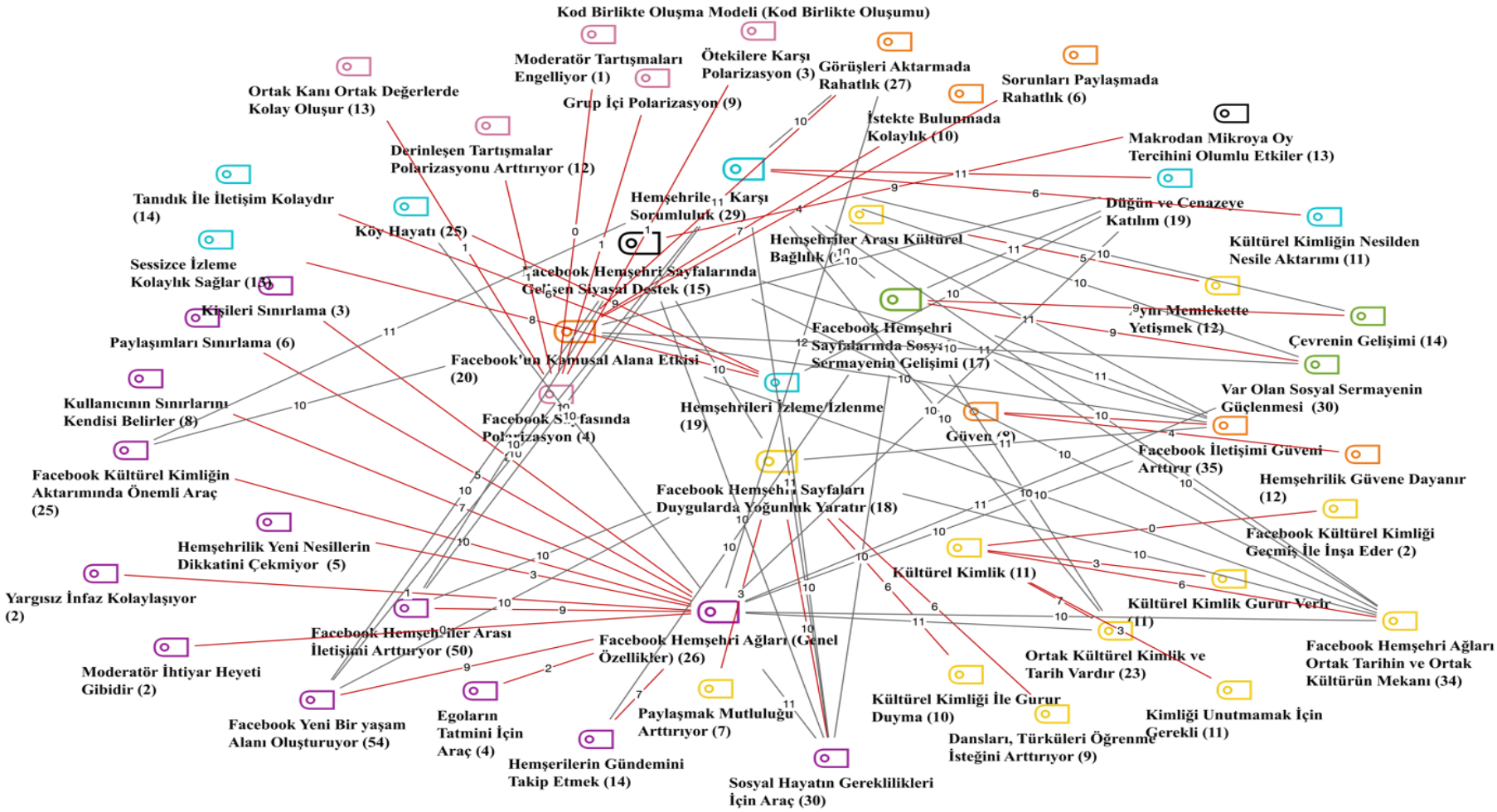
KOD VE TEMALARIN BİLRLİKTE DAĞILIMI	Frekans	Yüzde
Facebook Hemşehri Ağları Ortak Tarihin ve Ort	14	87,5
Sosyal Hayatın Gereklilikleri İçin Araç	14	87,5
Görüşleri Aktarmada Rahatlık	14	87,5
Düğün ve Cenazeye Katılım	14	87,5
Var Olan Sosyal Sermayenin Güçlenmesi	14	87,5
Köy Hayatı	13	81,25
Facebook İletişimi Güveni Arttırır	13	81,25
Ortak Kültürel Kimlik ve Tarih Vardır	13	81,25
Çevrenin Gelişimi	13	81,25
Facebook Kültürel Kimliğin Aktarımında Önemli	13	81,25
Facebook Hemşehriler Arası İletişimi Arttırıyor	12	75
Hemşehrilere Karşı Sorumluluk	12	75
Facebook Hemşehri Ağları (Genel Özellikler)	**12**	**75**
Sessizce İzleme Kolaylık Sağlar	12	75
Facebook Yeni Bir yaşam Alanı Oluşturuyor	12	75
Facebook'un Kamusal Alana Etkisi	11	68,75
Facebook Hemşehri Sayfaları Duygularda Yoğu	11	68,75
Facebook Hemşehri Sayfalarında Sosyal Serma	11	68,75
Facebook Hemşehri Sayfalarında Gelişen Siyas	11	68,75
Makrodan Mikroya Oy Tercihini Olumlu Etkiler	11	68,75
Hemşerilerin Gündemini Takip Etmek	10	62,5
Tanıdık İle İletişim Kolaydır	10	62,5
Kültürel Kimliği İle Gurur Duyma	10	62,5
Hemşehrileri İzleme/İzlenme	10	62,5
İstekte Bulunmada Kolaylık	9	56,25
Aynı Memlekette Yetişmek	**9**	**56,25**
Derinleşen Tartışmalar Polarizasyonu Arttırıyor	9	56,25
Kimliği Unutmamak İçin Gerekli	9	56,25
Ortak Kanı Ortak Değerlerde Kolay Oluşur	9	56,25
Hemşehrilik Güvene Dayanır	8	50
Kullanıcının Sınırlarını Kendisi Belirler	8	50
Kültürel Kimlik	8	50
Hemşehriler Arası Kültürel Bağlılık	8	50
Kültürel Kimlik Gurur Verir	7	43,75
Dansları, Türküleri Öğrenme İsteğini Arttırıyor	7	43,75
Kültürel Kimliğin Nesilden Nesile Aktarımı	7	43,75
Grup İçi Polarizasyon	7	43,75
Paylaşımları Sınırlama	6	37,5
Sorunları Paylaşmada Rahatlık	**6**	**37,5**
Güven	6	37,5
Paylaşmak Mutluluğu Arttırıyor	5	31,25
Hemşehrilik Yeni Nesillerin Dikkatini Çekmiyor	5	31,25
Kişileri Sınırlama	3	18,75
Ötekilere Karşı Polarizasyon	3	18,75
Yargısız İnfaz Kolaylaşıyor	2	12,5
Egoların Tatmini İçin Araç	2	12,5
Facebook Sayfasında Polarizasyon	2	12,5
Facebook Kültürel Kimliği Geçmiş İle İnşa Eder	1	6,25
Moderatör Tartışmaları Engelliyor	1	6,25
Moderatör İhtiyar Heyeti Gibidir	1	6,25

6.9.4 Çalışmanın Genel Haritası

Her bir sorunun cevabı tek vaka analizi çerçevesinde incelenmeden önce, elde edilen kodların tamamı Şekil 6 ve Şekil 7 vasıtasıyla haritalandırılmıştır. Şekil 6'da, kullanıcıların aynı başlık altında kullandıkları kod yapılarının, birbirleri ile ilişkisi görülmektedir. Şekil 7'de ise kullanıcılar tarafından verilen cevaplarla oluşan kodların birbirleri ile ilişkisi ifade edilmektedir.

Şekil 6: Çalışmanın Kod Yakınlığı Diyagramı

Şekil 7: Çalışmanın Kod Birlikte Oluşma Diyagramı

6.9.5 Kültürel Kimlik ve Hemşehriler Arası Kültürel Bağlılık

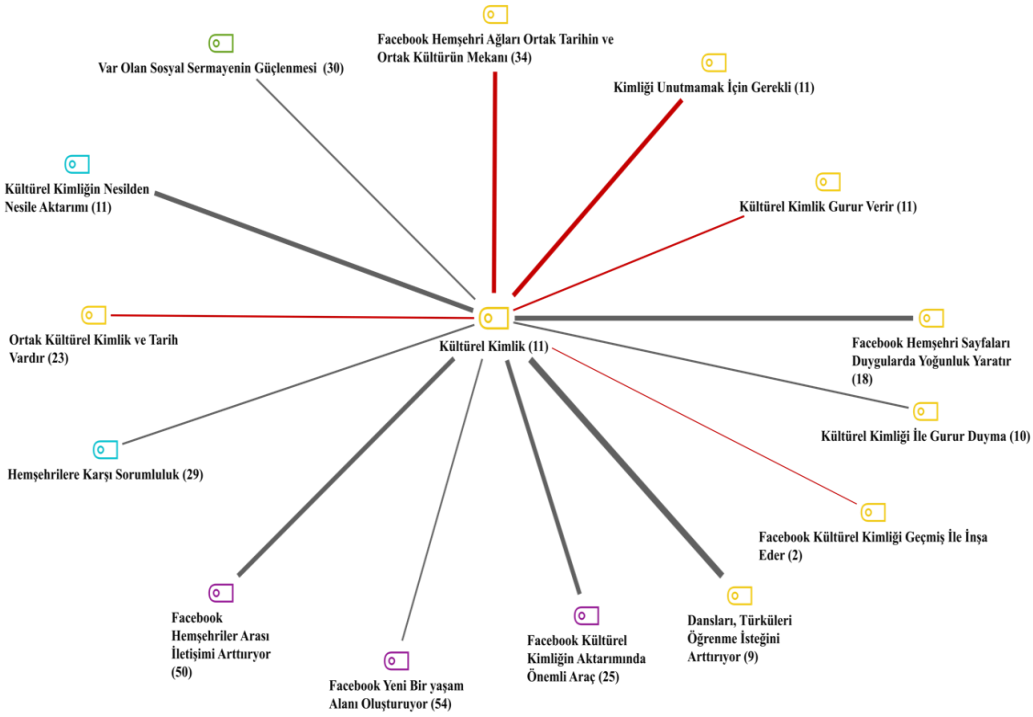
Tablo 3: Kültürel Kimlik ve Facebook Hemşehri Sayfalarında Kültürel Bağlılık

SORU: 4) Facebook hemşehri sayfalarında bulunan yerel yemeklerinizin, danslarınızın, yerel hikayelerinizin çocuklarınız veya genç akrabalarınız tarafından öğrenilmesini ister misiniz? 4-A) Bu bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında Facebook uygulamasının kolaylık yarattığını düşünüyor musunuz? 2-C) Yerel şivenizi, başka yerde kullanılmayan, sadece yörenizde kullanılan kelimeleri öğrenmek veya bunları unutmamak açısından faydalı buluyor musunuz? 7-B) Ortak bir kültüre sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?	
Katılımcı 16, Konum 32-42-43-46	Evet isterim tabi. Özellikle çocuklarımla paylaşırım bu durumları. Yöresel yemekleri yaşatmak adına çocuklarıma çeşitli yemekler yapmaya çalışırım. Facebook bu bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında kolaylık sağlıyor, ancak gözlemlerime göre Facebook kullanan orta-yaş kuşak bunun aktarılmasında daha aktifken, genç neslin çoğunun dikkatini çekmeyebiliyor. Yerele dair şeylerin unutulmaması açısından faydalı buluyorum. Biz büyüklerimizle yetişen bir nesil olarak ilk ağızdan duyduğumuzun şeylerin sosyal ağlarda paylaşılması, hatırlatılması heyecanlandırıyor. Ayrıca, Facebook hemşehri sayfalarında bulunanların ortak bir tarihe ve ortak bir kimliğe sahip olduklarını düşünüyorum.
Katılımcı 15, Konum 25-35-44	Memleketimize ait kimlik bilgilerimizin kuşaktan kuşağa aktarılmasında Facebook uygulamasının kolaylık yarattığını "üzülerek" düşünüyorum, Ben her yıl istisnasız memleketime gider,yaşlılarla sohbet etmekten çok hoşlanırım. Maalesef yeni jenerasyon bırakın sohbet etmeyi köye gelmiyor nerdeyse. Köye gelip yüz yüze yaşayarak öğrenmeleri imkânsız olduğu için hiç olmazsa Facebook'dan görüp gelişsinler. Diğer taraftan, ben yöresel oyunlar, danslar, adetleri genelde facebook'dan öğrendim. Ortak bir tarihiniz olduğuna inanmıyorum ancak, kimlik evet.
Katılımcı 17, Konum 18	Bazen insanlar birbirini görmek ihtiyacı hissediyor. Uzun zamandır görmediklerini görmek için kullanıyor. Sosyal medya, hiç tanımadığınız insanlarla da tanışmak için fırsat ama en çok maddi durumlardan dolayı göç edenler için bir fırsat oluyor. Kendi memleketinde görmedikleriyle bir bakıyorsunuz Facebookta karşılaşıyorlar. Sosyal medya, kendi memleketinden ayrılmak zorunda kalanların buluştuğu bir yer oluyor. Geçmişi hatırlatıyor.
Katılımcı 14, Konum 43	Ortak bir kültüre sahip olduğumuzu düşünüyorum.
Katılımcı1, Konum 21-33	Bu ağlar üzerinde yer alan resimler, müzikler, haberler ve memleketimi ifade eden diğer semboller memleket aidiyetimi arttırıyor. Bu bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında Facebook uygulamasının kolaylık yarattığını düşünüyorum
Katılımcı 3, Konum 35	Yerel yemeklerin, şivelerin deyimlerin, yani kimliğin kuşaktan kuşağa aktarılmasında Facebook uygulaması kolaylık yaratıyor.
Katılımcı 4, Konum 33	Gençler için pek cazip gelmiyor, ancak bu tip bu tip kazanımların fiziken ortamda bulunulması durumunda öğrenilmesi daha kolay olur. (düğün etkinliği vb. organizasyonlarda)
Katılımcı 9, Konum 29-30	Yerel şivemizin, başka yerde kullanılmayan, sadece yöremizde kullanılan kelimeleri öğrenmek veya bunları unutmamak açısından Facebook uygulamasını faydalı buluyorum.

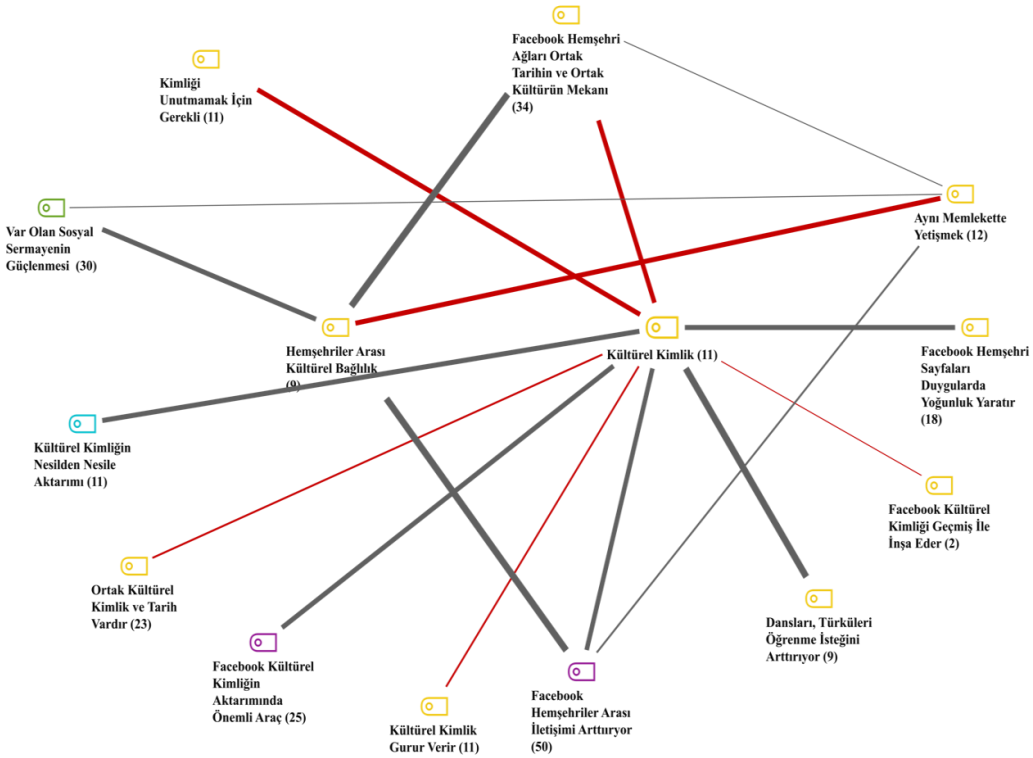
Katılımcı 12, Konum 38	Her ne kadar ortak bir kimliğimiz olsa ve Facebook bu bilgileri aktarmada önemli bir kolaylık yaratıyor olsa da çocuklar bu tür bilgilerle ilgilenmek istemiyor.
Katılımcı 11, Konum 36-37	Facebook hemşehri sayfalarında bulunan yerel yemeklerinizin, danslarınızın, yerel hikayelerinizin çocuklarınız veya genç akrabalarınız tarafından öğrenilmesini ister misiniz? Tabi ki isterim. Facebook gibi sosyal ağların da buna katkı sunduğuna inanıyorum. Ancak genç nesil bunlarla ilgilenmiyor.
Katılımcı 13, Konum 47-48	Ortak bir tarihiniz olduğuna inanmıyorum ancak ortak bir kültüre sahip olduğunuzu düşünüyorum.
Katılımcı 17, Konum 24-37-38	Özlemleri gideriyorsun, aynı duygulara sahip olan insanlarla görüşmek istiyorsun. Sosyal medya ve özellikle Facebook bu açıdan çok faydalı. Mesela ulaşamadığım ama görmek istediklerimle buluşmamı sağlıyor. Ben en çok memleketimden yemek tariflerini görmek istiyorum. Karşılıklı olarak bir memleket aidiyeti yaratıyor. Bazen tanımadığım insanların yemek tariflerini kendi memleketimin tarifleriyle karşılaştırıyorum. Özellikle bir yere gittiğimizde arabada kendi yöremizin müziklerini dinleriz. Bilmediklerimi Facebook'ta öğrenmeye çalışıyorum. Kaldı ki Facebook üzerinden yayınlanan halk oyunlarını öğrenmek için büyük bir kolaylık yaratıyor. Hatta denerim. Çocukların ve genç akrabalarımın yöresel şivemizi, yemek kültürünü öğrenmelerini isterim. Sosyal medya buna yardımcı oluyor. Başka türlü öğrenme şansları kalmadı zaten. Bizim çocuklar bile "Anne bak bizim oranın ürünü çıkmış" diyorlar. Memleketime ait bilgileri bulabildiğim için seviniyorum. Ayrıca birçok kişi girdiği ve gördüğü için yanlış bilgi de olmuyor.
Katılımcı 18, Konum 39-56	Yöremde kullanılan kelimeleri ne eşim ne de çocuklarım biliyordu. Geçenlerde "kıdışmak" nedir diye sordum, hiçbiri bilemedi. Aslında çok yaygın olarak kullanılır. Sosyal medyada bunların var olması kültürümüzün devamını sağlayacaktır. Yemekler, danslar, türküler ve şive bizi ortak bir coğrafyanın ortak kültürüne bağlıyor. Bu nedenle bizlerin yani hemşehrilerin ortak bir kültüre sahip olduklarını söylemek yanlış olmaz.
Katılımcı 19, Konum 37	Elbette. Yemek konusunda aşırı milliyetçiyim. Facebook üzerinden bile olsa çocuklarımın da bu yemekleri öğrenmelerini isterim. Bazen yemek tarifleri oluyor. Sosyal medya, hem yazılı hem de görsel desteği il bu konuda çok faydalı. Sadece yazılan üzerinden öğrenmiyorlar ayrıca görerek tecrübe ediyorlar. Ancak şunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Ben bir milliyetçilik bağlamında veya aidiyetleri, oluşun diye istemiyorum. Sadece genel kültürleri gelişsin istiyorum. Aidiyet ortaya çıktıktan sonra bu iş çığrından çıkıyor ve bir şehir hemşehriciliğinden ziyade mahalle hemşehriciliğine kadar evriliyor. Yani makrodan mikroya indikçe menfaat talebi de artmış, kültürün devamına yönelik istek ortadan kalkmış oluyor.

Çalışmada öncelikle MAXQDA programı vasıtasıyla kültürel kimlik kodunun çakışan kodları Şekil 8 vasıtasıyla belirlenmiştir. Daha sonra hemşehriler arası kültürel kimlik kodunu etkileyen diğer kodlar Şekil 9 ile ortaya konmuş ve aynı memlekette yetişmek olgusunun kültürel bağlarla ilişkisi Şekil 10'da ifade edilmiştir. Kültürel kimliğin

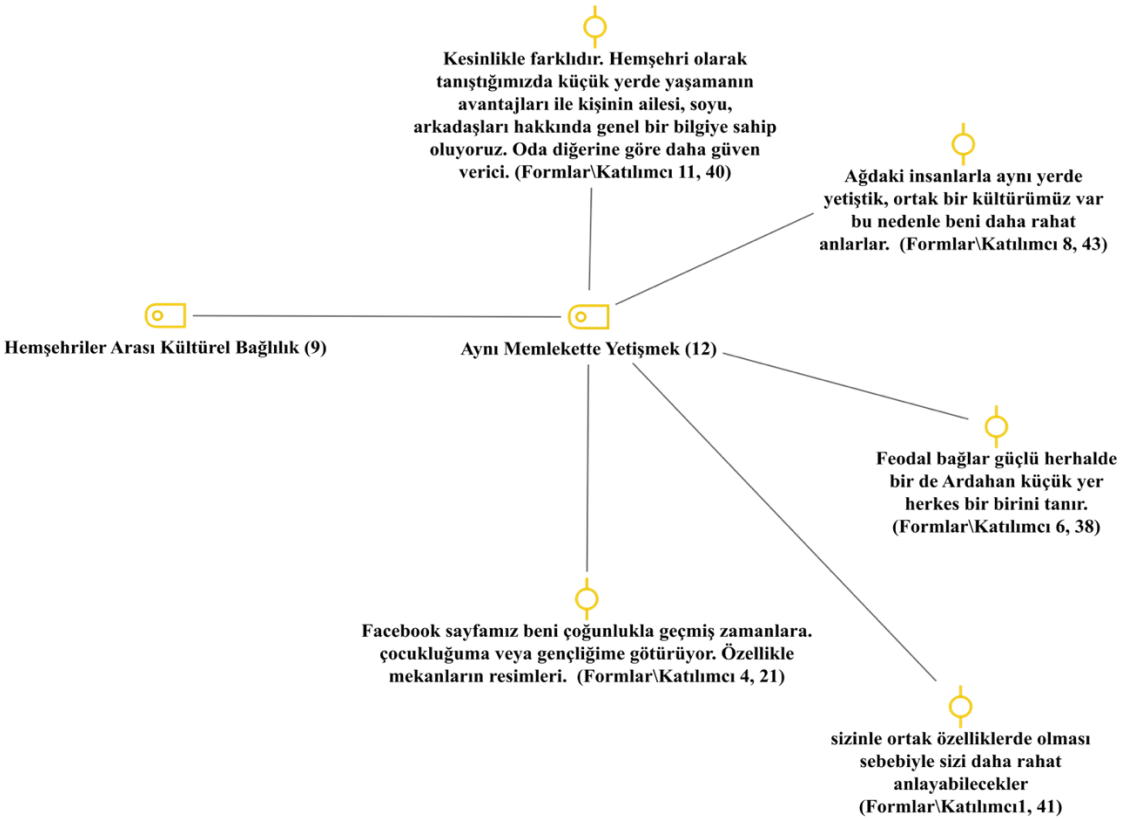
oluşumunda etkili olan kodlar Şekil 11'de diğer tablolar ile karşılaştırımış ve kültürel kimliğin oluşumu Kod Alt-kod diyagramı Şekil 12 vasıtasıyla belirlenmiştir.

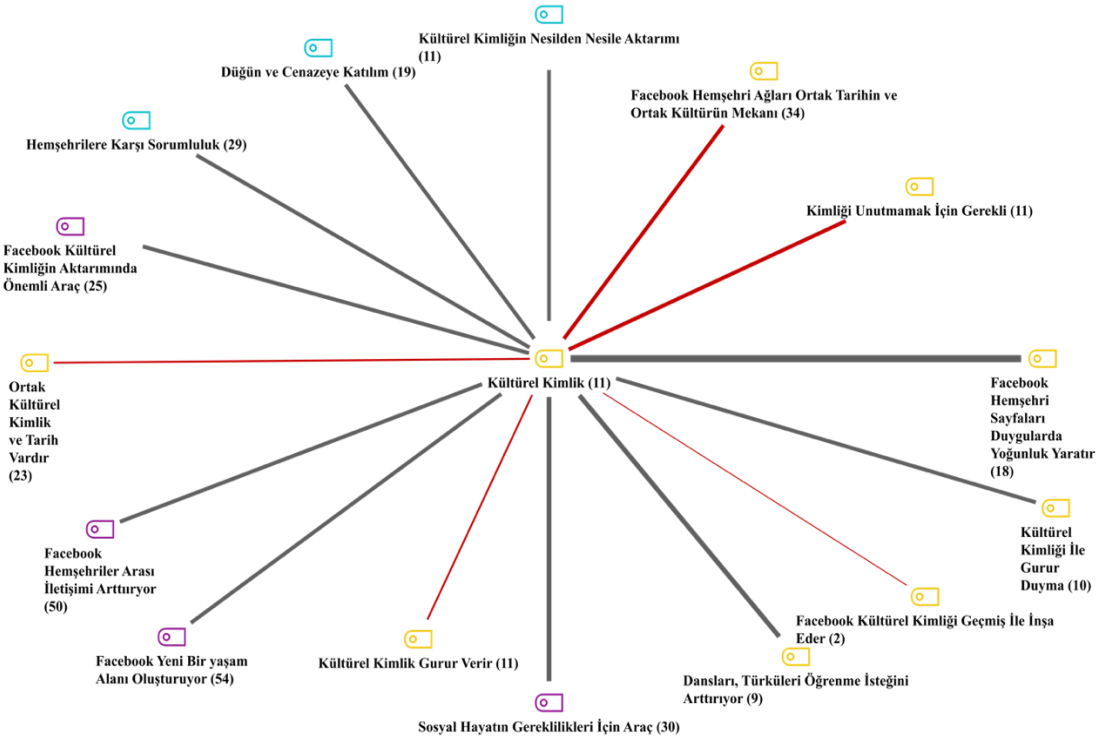
Şekil 8 Kültürel Kimlik - Çakışan Kodlar Modeli

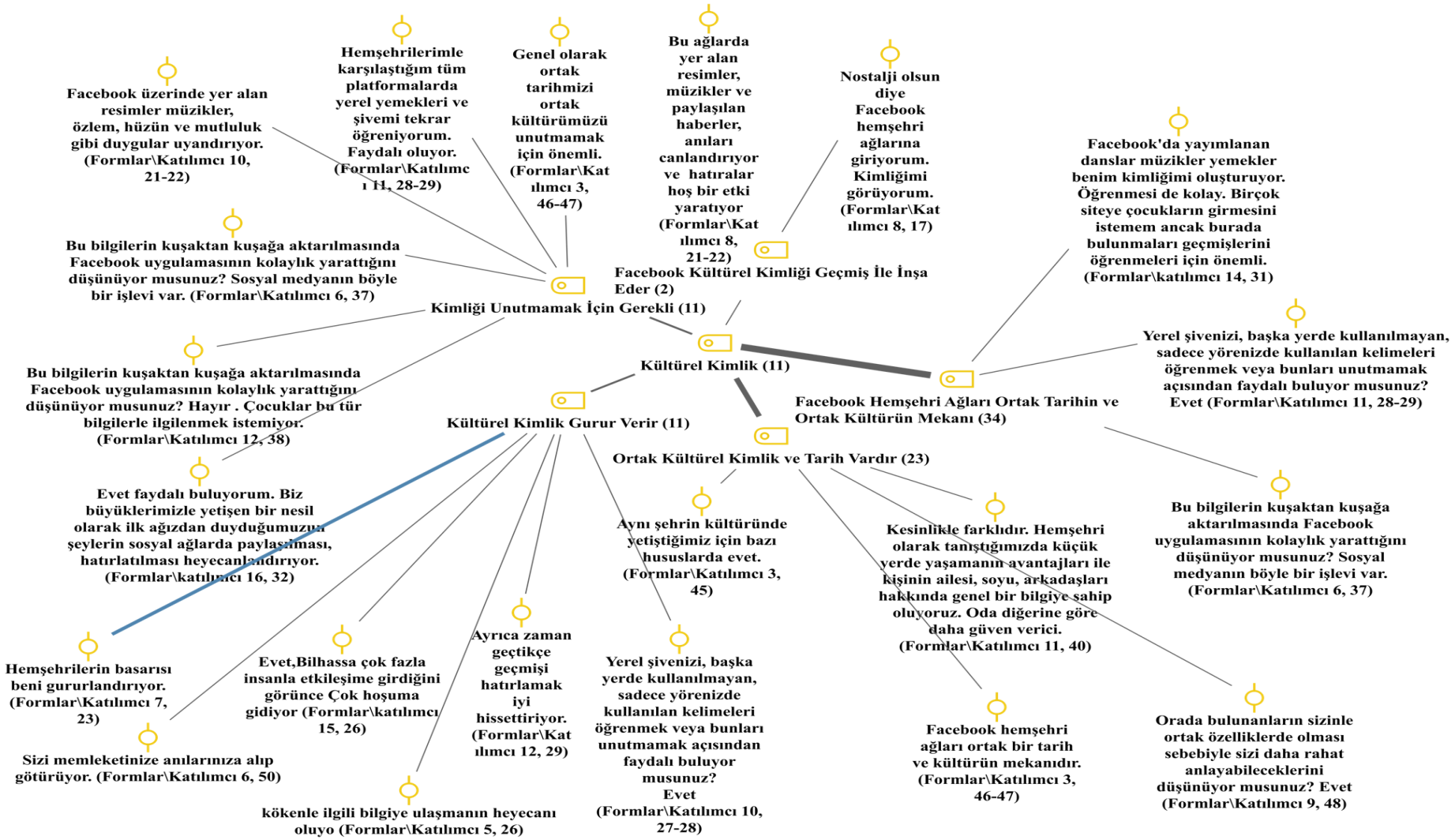
Şekil 9: Hemşehriler Arası Kültürel Bağlılık - Kültrel Kimlik İlişkisi-Çakışan Kodlar Modeli

Şekil 10: Aynı Memlekette Yetişmek - Kültürel Bağlılık İlişkisi

Şekil 11: Kültürel Kimlik-Kod Birlikte Oluşma Modeli

Şekil 12: Facebook Hemşehri Ağlarında Kültürel Kimlik Oluşumu-Kod-Alt Kod Modeli

Araştırma Sorusu 1: Kültürel kimliğin inşasında, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan iletişimin belirleyici bir özelliği bulunmakta mıdır? Kültürel kimliğin inşası nasıl gerçekleşmektedir?

Bu doktora tezinin kuramsal temelini teşkil eden Luckmann ve Berger'in çalışmaları, paranteze alınmış epistemolojik temelindedir. Luckmann ve Berger, bir toplumda veya grupta oluşan bilginin ontolojik olarak nasıl oluştuğunu araştırmaya çalışmış ve bu bilginin gündelik hayatta nasıl sürdürülebildiğini ve dolayısıyla ne şekilde etki ettiğini belirlemeyi hedeflemişlerdir. Benzeri bir amaçla, Facebook hemşehri sayfalarında bulunan bilginin oluşumu, yeniden üretimi ve bu durumun kültürel kimlik üzerindeki etkisi, bu tezin de asıl sorusunu teşkil etmektedir.

Bu çerçevede, Şekil 8, 9, 10, 11 ve 12 incelendiğinde Facebook sayfalarında kültürel kimlik üzerinde etkili olduğu ve bu etkinin aşağıdaki hususlar çerçevesinde meydana geldiği anlaşılmaktadır.

- Ortak tarihin ve ortak kültürün mekânı olarak görüldüğü,
- İçselleştirmenin ve nihayetinde içselleştirilen bilginin nesilden nesle aktarılmasında bir gereç olduğu,
- Hemşehrilere karşı yerine getirilen sorumluluklarla ilgili bilgi alış-verişinin, kültürel kimliğin inşasında önemli bir yapı taşı olduğu ve Facebook hemşehri sayfalarında, bilginin aktarımı için önemli bir mecra haline geldiği,
- Kültürel kimliğin güven duygusu temelinde inşa edildiği,
- Güvenin tesis edilmesinde ihtiyaç duyulan yakın iletişimin rahatlıkla sağlandığı,
- Katılımcılar tarafından yayımlanan yemek tariflerinin, dansların, müziklerin, hikâye ve fıkraların, kültürel kimliğin temininde güdüleyici olduğu,
- Kimliksizleşmenin zamanımızın bir sorunu haline geldiği ve bu nedenle, yalnızlaşmanın giderilebilmesi için, kimliğin muhafazasının hemşehri sayfalarında sağlandığı,
- Kültürel kimliğin sosyal sermaye ediniminde önemli bir inşa kabiliyeti bulunduğu,
- Hemşehrilerle, sosyal medya ağlarından önce tanışmış olmanın kültürel kimliğin aktarımında önemli bir etkisinin olduğu,
- Kültürel kimliğin inşasında rol alan unsurların gurur verdiği belirlenmiştir.

Gündelik yaşamımızı ve onun yansımasını teşkil eden davranışlarımızı oluşturan denklemin iki yönü olduğu dikkate alınmaktadır. Bunlardan ilki nesnel bir bütünlükte ve sosyal olarak yapılandırılmış halde bulunan toplum, diğeri ise bu gerçekliği içselleştiren öznelerden ibarettir. Bu çalışmada toplum olarak ifade edilen, bizi sıkıca çevrelemiş olan hemşehri ağlarıdır. Özne ise gündelik yaşamda var olan veya sosyal medya ağları vasıtasıyla kendisine sunulan bilgi kümelerinden istifade ederek sosyalin bir parçası olan Facebook hemşehri sayfalarının kullanıcılardır.

Elde edilen veriler ışığına, aynı memleketli olmak veya orada doğmuş/yetişmiş olmak, kültürel kimliğin inşa edilmesinde en önemli unsur halini almakta ve oluşan bu güçlü grup tarzı yapılanma, karşılıklı güven esasına dayanmaktadır. Facebook hemşehri sayfalarının anonimliği kabul etmeyen yapısı, öznenin güveninin artmasını da sağlamaktadır. Bu açıdan Facebook hemşehri sayfaları, kültürel kimliğin gelişiminde araçsal hale gelerek olumlu bir işlev ortaya koymaktadır.

Gerçekliğin sosyal inşası kuramına göre, dilin işlevselliği ve yapısallaştırıcı gücü yüz yüze iletişim sırasında orataya çıkmaktadır. Bunun en önemli sebebi, buradalığın ve şimdiliğin yüz yüze iletişimde söz konusu olmasıdır. Ancak başta Facebook sayfaları olmak üzere birçok sosyal medya uygulaması, buradalığı ve şimdiliği, tıpkı yüz yüze iletişim devam ediyormuşçasına sürdürme kabiliyetine sahiptir ve bu uygulama, buradalığı ve şimdiliği sağlayarak inşacı bir araç halini almıştır.

Facebook sayfaları sosyal gerçekliğin inşasında önemli bir yapı teşkil ederek nesnelliği yaratmaktadır. Berger ve Luckmann'a göre nesnelliğin ilk basamağı olan kurumsallaşma, Facebook uygulamasının en önemli faydalarından biridir. Facebook'da kullanıcıların sınırları, görevleri belirlenerek, yaşam dünyasının nesnelliği sağlanmaktadır. Facebook hemşehri sayfalarında; adı, yöresi, kullanıcıları belirlenerek kurumsallaşan sayfaların meşru hale getirilmesi nesnelliğin bir diğer aracını oluşturmaktadır. Birbirlerine güvenenlerin sosyal sermaye temini ile meydana gelen meşruluğun tesisi ile nesnelliğin oluşumu tamamlanmış olmaktadır.

Kurumsallaşan Facebook hemşehri ağları, kültürel kimliğin taşıyıcısı haline gelmekte ve nesiller arası iletimin sağlanmasında önemli bir yapı taşı olmaktadır. Kültürel kimliğin nesiller arası inşası, hali hazırda yaşanan gerçekliğin zaman ve uzama göre değişerek aktarılmasıyla sonuçlanmaktadır. Facebook hemşehri sayfalarının bir önemli özelliği de kültürel kimliğin taşıyıcısı olan mitlerin, ses ve görüntü dosyaları ile birlikte

aktarılma kolaylığıdır. Bu açıdan bakıldığında Facebook, kültürel kimliğin aktarılmasında önemli bir araç halini almıştır.

Facebook hemşehri sayfalarının en önemli özelliği, kolektif hafızayı oluşturan ve grubun kültürel kimliğini inşa eden türküler, menkıbeler, oyunlar, deyişler ve atasözleri gibi ayırt edici bilgi kümelerini kullanıcılara aktarmasıdır. Bu açıdan, Facebook hemşehri sayfaları, işitsel ve görsel kabiliyetlerini, grup üyeleri üzerinde uygulamakta ve yeni neslin bu bilgilerle donatılmasında öncü bir rol oynamaktadır.

Berger ve Luckmann açısından gündelik hayatın sosyal gerçekliğinin inşasında en önemli basamak kültürel kimliğin içselleştirilmesidir. Nesnelleşen bilginin kullanıcılar üzerinde devamlı uygulanması, aynı veya benzer kültürel kimlik örüntülerinin sürekli vurgulanması ile nesnelleşen bilgi kolaylıkla içselleştirilmektedir. Facebook, içselleştirme faaliyeti için kullanışlı bir araç haline gelmiştir.

Çalışmadan elde edilen veriler incelendiğinde, kullanıcıların bir sonraki kuşaklar için özellikle halk oyunlarını, türküleri, yemek tariflerini aktarmak istedikleri ve Facebook hemşehri sayfalarını kullanışlı buldukları belirlenmiştir. Ancak, ulusal kimliğin yerine geçen yerel kültürel kimlik vurgusu, hemşehrilerin kültürel kimliklerinin, gün güne yeniden inşa edilebilmesine zemin hazırlamaktadır.

Elde edilen verilere göre, Facebook hemşehri sayfalarında yer alan bilgilerin geçmişin olumlu alanlarına gönderme yapması, yöresel yemeklerin yapımının en zor ancak tadı en iyi yemekler olması, anlatılarda akıl, güç, çalışkanlık vb. olumlayıcı vurguların sıklıkla bulunması, güncel kültürel kimliğin aktarılmasında kolaylık sağlamaktadır.

Diğer taraftan kullanıcılar, memleketten uzak olmanın zorluğunu giderebilmek, memleketlerinde geçirdikleri yılları hatırlayabilmek, ortak tarih bilincine ve tarih bilgisine sahip diğerleri ile bir arada olabilmek için de bu sayfaları kullanmakta ve bu sebeple kültürel kimliklerini, yarattıkları Facebook hemşehri sayfalarında korumaya gayret etmektedirler.

6.9.6 Facebook Hemşehri Sayfalarının Genel Özellikleri

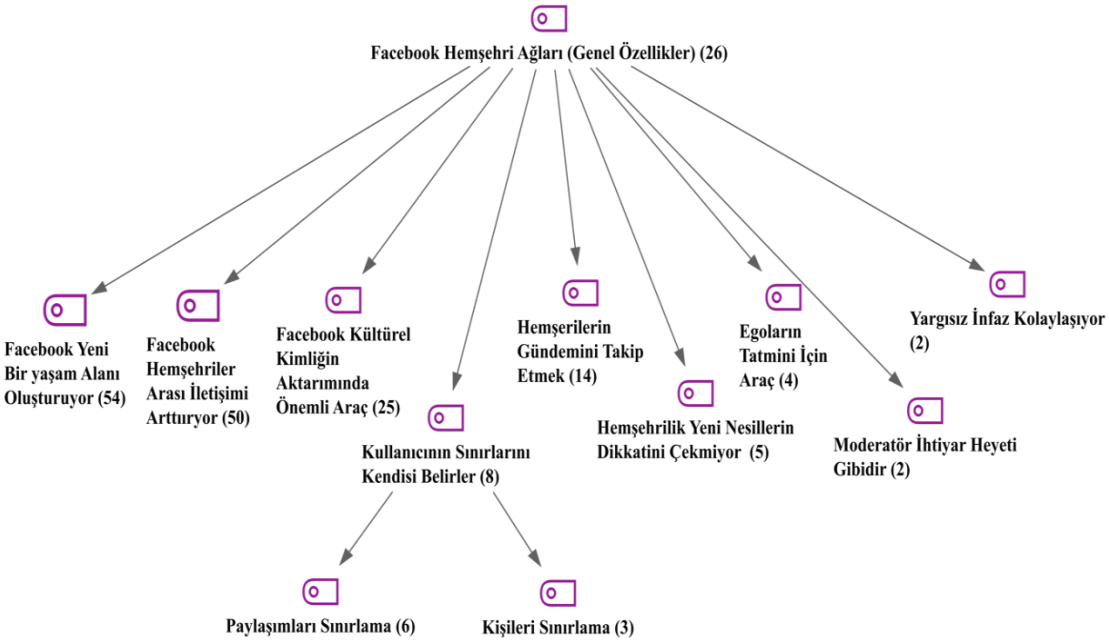
Tablo 4: Facebook Hemşehri Sayfalarının Genel Özellikleri

SORU: Facebook hemşehri sayfalarında yer almanızın sebepleri nelerdir?	
Katılımcı 19, Konum 18	Özellikle akrabalarım ve yakın tanıdıklarım tarafından kurulan Facebook hemşehri sayfalarına giriyorum. Bir nevi mecburiyet aslında. Eğer yakın çevremden biri yoksa o ağa dahil olmak istemem. Kültürel açıdan yapılan ve geleneklerimizi ifade eden paylaşımla hoşuma gidiyor. Ancak hemşehrilik ağları "mikro milliyetçiliğe" evriliyor. Facebook ve benzeri sosyal medya hemşehrilik uygulamalarının dernekleşme faaliyetlerinin bir uzantısı olduğunu ve siyasete evrildiğini düşünüyorum. Bir derneğe fiziken gitmak yerine Facebook hemşehri sayfalarını tercih ediyorum. İstediğim yer ve zamanda iletişim kurmanın kolaylığı çok önemli. Ayrıca, bir yere kayıtlı olmayı da istemiyorum. Dernek faaliyetlerinde kayıt zorunlu. Ancak sosyal medyada böyle bir zorunluluk yok
Katılımcı 18, Konum 18	Facebook sayfalarına girmemeye çalışıyorum çünkü cahilce kullanılıyor. Cahilce dediğim, kişisel bilgilerini mahrem olması gerekenleri paylaşıyorlar. Resim çekip koyuyorlar. Bilgilerini lüzumsuz yere yayımlıyorlar. Bununla beraber, köy dernekleri halen çalışıyor olsa da sosyal medya iletişimi güçlendiriyor.
Katılımcı 17, Konum 18	Bazen insanlar birbirini görmek ihtiyacı hissediyor. Uzun zamandır görmediklerini görmek için kullanıyor. Sosyal medya, hiç tanımadığınız insanlarla da tanışmak için fırsat ama en çok maddi durumlardan dolayı göç edenler için bir fırsat oluyor. Kendi memleketinde görmedikleriyle bir bakıyorsunuz Facebookta karşılaşıyorlar. Sosyal medya, kendi memleketinden ayrılmak zorunda kalanların buluştuğu bir yer oluyor. Geçmişi hatırlatıyor.
Katılımcı 13, Konum 19-20	Facebook hemşehri ağında bulunmam hemşehri bağlarımı güçlendiriyor. Sosyal çevremin gelişmesini sağlıyor.
Katılımcı 11, Konum 18	Facebook hemşehri ağında yer almamın sebebi, ilçede gelişen olaylardan ve yaşayan insanlardan haberdar olmak.
Katılımcı 4, Konum 21	Çoğunlukla geçmiş zamanlara. çocukluğuma veya gençliğime götürüyor. Gurur duyuyorum.
Katılımcı 5, Konum 24-26	Tarif edilemeyen dalgalanmalar yaratıyor. Heyecan olabiliyor. Öğrenmeden ziyade kökenle ilgili bilgiye ulaşmanın heyecanı oluyor.
Katılımcı 8, Konum 22	Anılar , hatıralar hoş bir etki yaratıyor. Bu ağlara dahil olmamın gerekçesi haline geliyor.
Katılımcı 7, Konum 22-23	Memleket özlemimi bir nebze azaltıyor. Hemşehrilerin başarısı beni gururlandırıyor.
Katılımcı 10, Konum 22	Özlem hüzün mutluluk gibi duygular yaşıyorum. Gurur duyuyorum.
Katılımcı 9, Konum 24	Memleketimle gurur duyuyorum ve aynı zamanda Memleketime karşı duyduğum aidiyetimi arttırıyor
Katılımcı 12, Konum 23	Beni heyecanlandırırken Geçmişle bağlarımı arttırıyor. Ayrıca, zaman geçtikçe geçmişi hatırlamak iyi hissettiriyor.
Katılımcı 11, Konum 23	Duygulanıyorum ve aynı zamanda heyecanlanıp nostalji yapıyorum.
Katılımcı 13,	Memleketten uzak olunca insan, ister istemez duygulanıyor. Doğup

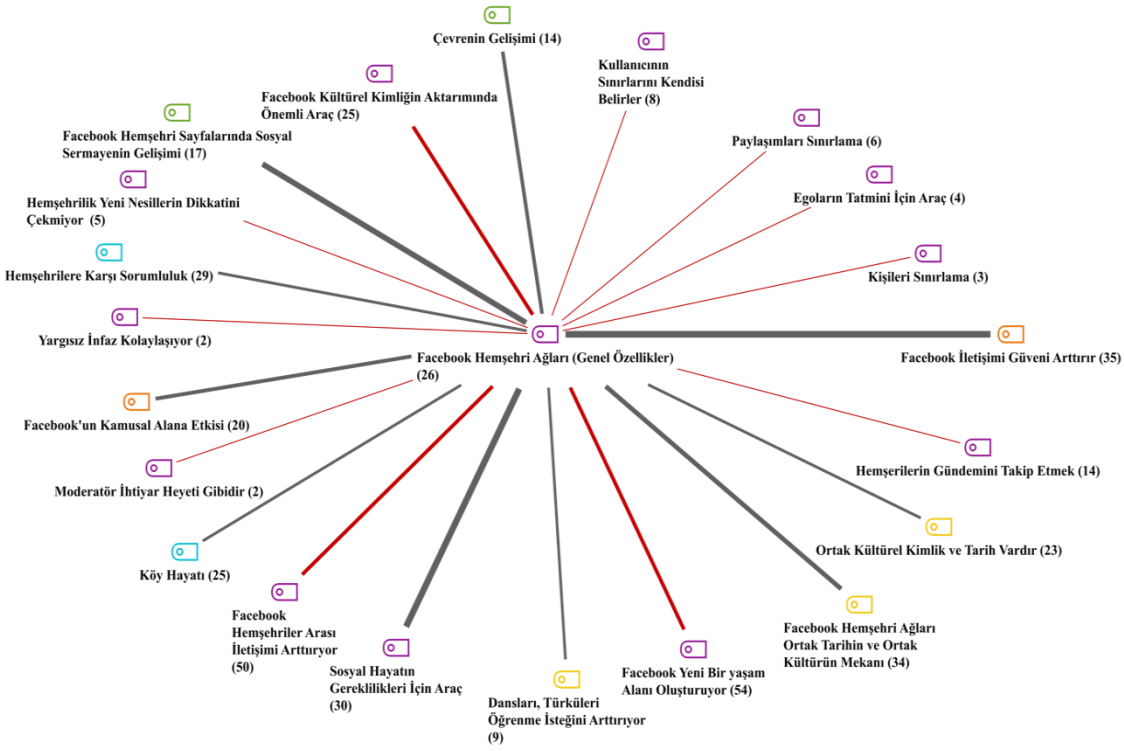
Konum 22	büyüdüğü yere ait şeyleri görünce duygulanıyor.
Katılımcı 17, Konum 24-72-73	Özlemleri gideriyorsun, aynı duygulara sahip olan insanlarla görüşmek istiyorsun. Sosyal medya ve özellikle Facebook bu açıdan çok faydalı. Mesela ulaşamadığım ama görmek istediklerimle buluşmamı sağlıyor. Ben en çok memleketimden yemek tariflerini görmek istiyorum. Karşılıklı olarak bir memleket aidiyeti yaratıyor. Bazen tanımadığım insanların yemek tariflerini kendi memleketimin tarifleriyle karşılaştırıyorum. Özellikle bir yere gittiğimizde arabada kendi yöremizin müziklerini dinleriz. Bilmediklerimi Facebook'ta öğrenmeye çalışıyorum. Kaldı ki Facebook üzerinden yayınlanan halk oyunlarını öğrenmek için büyük bir kolaylık yaratıyor. Hatta denerim. Bizim derneklerimiz var. Her sene belli günlerde toplanmamız gerekiyor. Dernekler kültürün devamı ve dayanışma için önemli ancak yüz yüze görüşme zorunluluğu güçlük yaratıyor. Facebook hemşehri sayfası bunu gideriyor. Her zaman haberleşmek mümkün oluyor. Bu açıdan çok memnunuz. WhatsApp grubu Facebook gruplarını destekliyor. Acil haberleri buradan alıyoruz. İki yıldır toplantılara gidemiyorum ama yapılan toplantıların tamamını Facebook üzerinden izleyebiliyorum. Bu konuda büyük faydası var.
Katılımcı 19, Konum 24-27	Sosyal medya hemşehri sayfaları beni geçmişime, çocukluğuma götürüyor. Bu açıdan çok faydalı olduğunu söylemem mümkün. Özellikle yemek tarifleri, kültürün devamında önemli bir rol oynuyor. Özellikle halk oyunları beni hem gururlandırıyor hem de mutlu kılıyor. Bununla beraber, yöresel hikayelerin insanın aidiyetini arttırdığını düşünüyorum. Elbette bu durum "Ben ve ötekiler" şeklinde bir ayrımın da kapısını aralıyor.

Facebook hemşehri sayfalarının genel özelliklerinin belirlenmesi, kullanıcıların neden bu yapıları kullandıklarını anlamak için önem arz etmektedir. Böylece, bu sayfalarda oluşan kültürel kimliğin, hangi olguların etkisi ile meydana geldiği de belirlenmiş olmaktadır. MAXQDA programı vasıtasıyla Facebook hemşehri sayfalarının hiyerarşik yapısı Şekil 13'de belirlenmiştir.

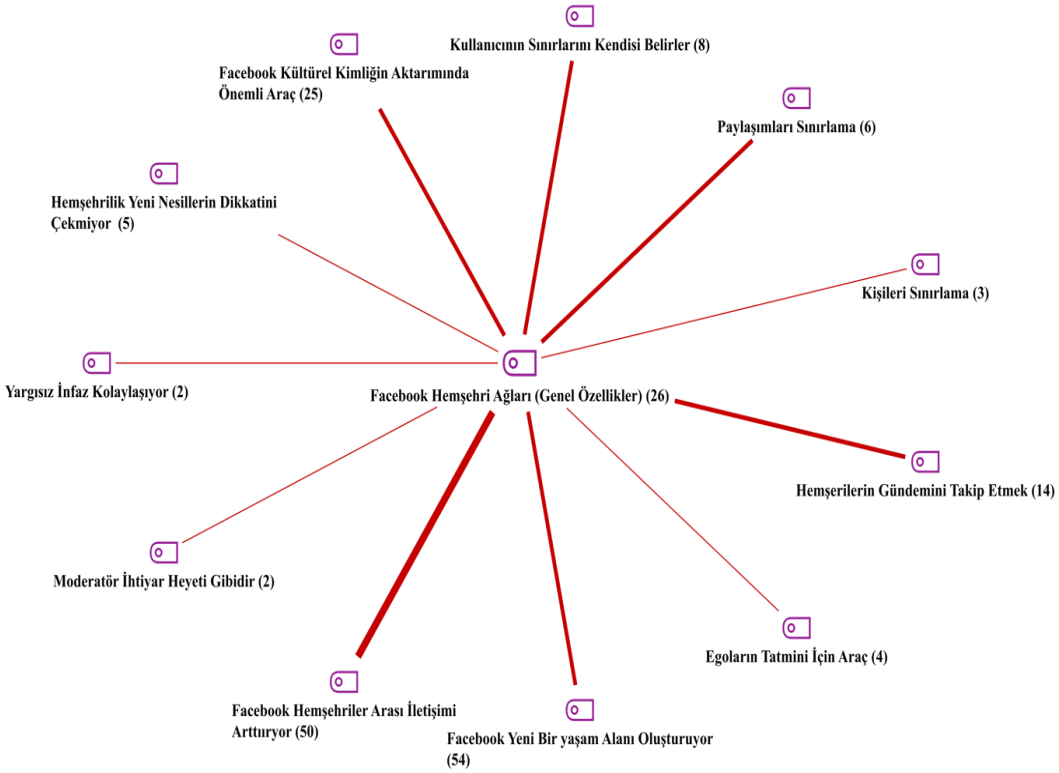
Daha sonra, katılımcılar tarafından farklı başlıklarda verilen cevaplardan, Facebook hemşehri sayfaları ile ilgili düşüncelerine ait kodların yakınlığı Şekil 14 vasıtasıyla ortaya konmuştur. Diğer taraftan, Facebook hemşehri sayfalarına ait çakışan kodlar da Şekil 15'de ifade edilmiştir. Bu kodların belirlenmesinden sonra, Facebook hemşehri sayfalarının genel özelliklerinin oluşumu Kod Alt-kod diyagramı kullanılarak Şekil 16 vasıtasıyla belirlenmiştir.

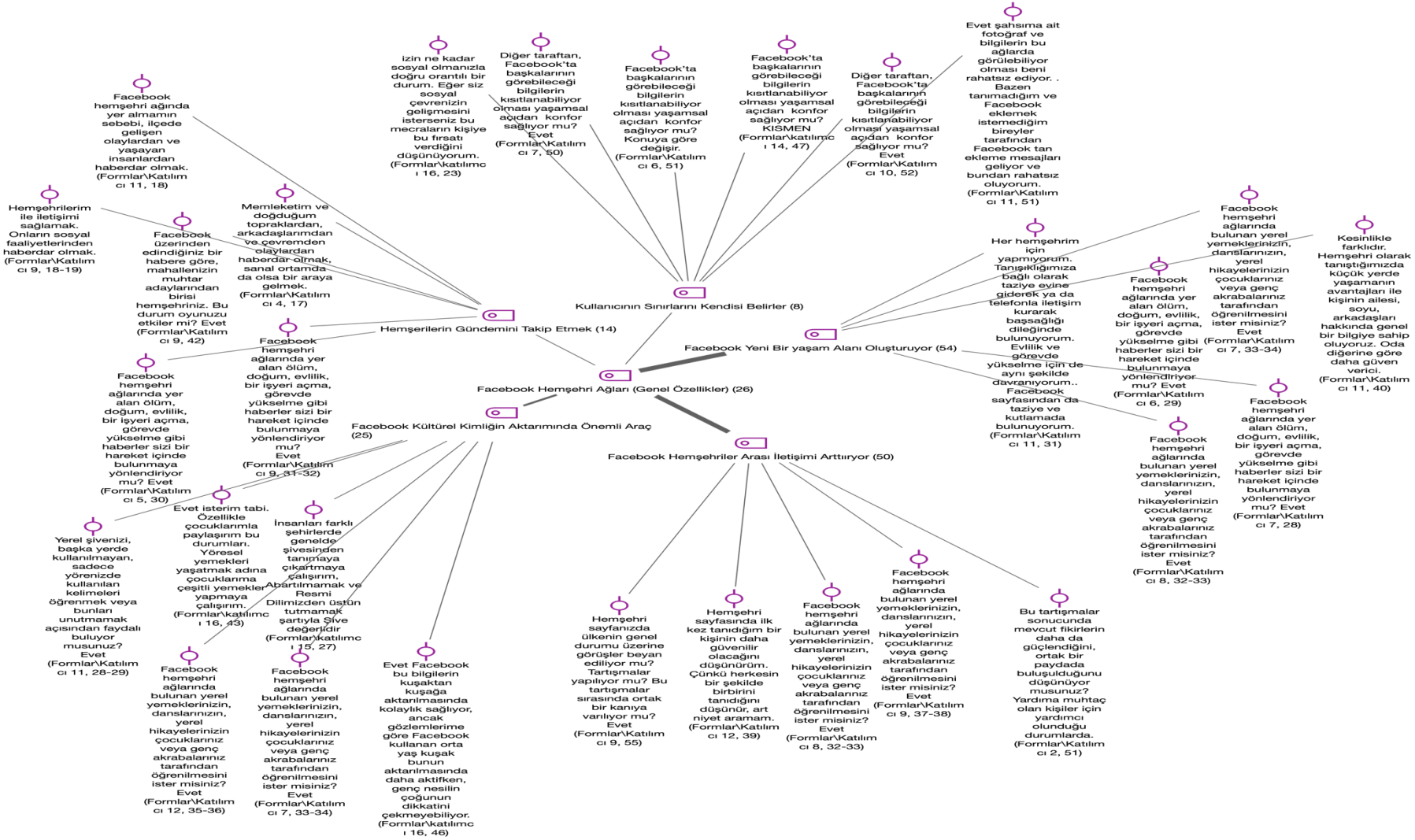
Şekil 13 Facebook Hemşehri Sayfaları - Hiyerarşik Kod - Alt Kod Modeli

Şekil 14 Facebook Hemşehri Sayfaları- Kod Yakınlığı

Şekil 15: Facebook Hemşehri Sayfaları - Çakışan Kodlar

Şekil 16: Facebook Hemşehri Sayfaları Genel Özellikleri - Kod-Alt Kod Modeli

Araştırma Sorusu 2: Facebook hemşehri sayfalarının genel özellikleri nelerdir? Bu sayfalarda oluşan hemşehrilik olgusu nasıl anlamlandırılmaktadır?

Bu çalışmanın amacı Facebook hemşehri sayfalarda oluşan grup polarizasyonunun, kültürel kimliğin üzerinde yarattığı etkinin belirlenmesi olmakla beraber, elde edilen veriler ışığında, Facebook hemşehri sayfalarının genel özelliklerinin de ortaya konması gerekmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, Facebook hemşehri sayfalarının;

- Kültürel kimliğin aktarımında önemli bir araç olduğu,
- Veri paylaşımında kısıtlama olmaması ve tüm kullanıcıların katılımında herhangi bir engel bulunmaması sebebiyle, demokratik bir yapı olarak görüldüğü,
- Kadim kültürün ritüellerinin, alışkanlıklarının ve yaşamsal olan bilgilerinin aktarılmasında önemli bir gereç olduğu,
- Öznenin en çok takip etmek istediği 'diğerlerini' takip etmek için büyük bir kolaylık yarattığı,
- Takip edilmek istemeyen kullanıcı açısından mahremiyeti sağladığı,
- Kullanıcının, başta katılım olmak üzere, sınırlarını kendisinin belirleme kabiliyetinin bulunduğu,
- Zaman ve mekân kısıtı olmadan katılım kabiliyetinin kolaylığı,
- En ekonomik ego tatmin aracı olduğu,
- Grup üyelerinin aşırılığa kaçabildiği durumlarda gruptan ayrılmanın kolay olduğu,
- Söz konusu ağların cezalandırma gücüne sahip olduğu,
- Yeni bir yaşam alanı oluşturduğu belirlenmiştir.

Gerçekliğin sosyal inşası kuramı açısından, bir grubun üyeleri tarafından mutatlaştırılan eylemlerin bulunması ve bu eylemlerin grubun üyeleri tarafından tipleştirilmesi durumunda, o grubun kurumsallaşmasının tamamlanmış olacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle öncelikle, Facebook hemşehri sayfalarının kurumsal bir yapı oluşturup oluşturmadığı değerlendirilmiştir.

Katılımcılardan elde edilen veriler dikkate alındığında, Facebook hemşehri sayfalarına üyelik için birtakım ritüellerin bulunduğu, bu mecralarda kurallara uymamanın, en

azından kınanma veya utanma ile sonuçlandığı ve ayrıca sayfadan çıkarılmanın bir yaptırıma dönüştüğü, hemşehriler arası haberleşmenin bu ağlardan gerçekleştiği, üyeler arasında mütekabiliyet duygusunun oluştuğu dikkate alındığında, sınırları oluşturulmuş, kullanıcılarının görevleri belirlenmiş söz konusu ağların bir kurumsal yapı ortaya koyduğu görülmekltedir.

Çalışma sonucunda elde edilen veriler dikkate alındığında, Facebook hemşehri sayfalarının genel anlamda grup yapılanmasına sahip olduğu gözlemlenmiştir. Daha önceden belirlenmiş, müşterek özelliklere ve/veya amaca sahip bireyler topluluğu olarak değerlendirmekte olan grupların, kalabalık veya kitle kavramı ile en önemli farklılığı ise kalıcılık içermesi ve ortak bir amaca yönelmiş olmalarıdır. Duygudaşlık temelinde inşa edilen grupların en önemli özelliği ise din ve/veya dil birlikteliklerine sahip olmalarıdır. Bu büyük gruplara nazaran daha küçük katılımcı içeren grupların ise soy, aile, ırk gibi birliktelikler çerçevesinde oluştuğu gözlemlenmektedir. Çalışmanın sonucunda, Facebook ağlarında yer alan hemşehri gruplarının küçük ölçekli gruplar çerçevesinde değerlendirmesi gerekmektedir.

Tüm gruplarda olduğu gibi Facebook üzerinde yer alan hemşehri grupları da büyüme, dağılma, başka bir grup içinde bir araya gelme gibi özelliklere sahiptir. Bu nedenle hemşehri gruplarının güçlü bir ‘grup dinamiğine’ sahip olduğunu söylemek mümkündür. Facebook hemşehri grubunun üyeleri, kendi bölgesine ait grubun dışında, aidiyetinin bulunduğu ilçenin ve kentin Facebook hemşehri grubunda yer alabilmektedir. Bu durum, hemşehriler arası dikey entegrasyonun bulunduğunu ifade etmektedir.

Genel grup kategorizasyonu sırasında, benzerlik temelli/kategorik grupların daha sıklıkla kurulduğu, bu gruplar içinde oluşan bağların da daha güçlü olduğu ifade edilmektedir. Bu ayrım çerçevesinde, sosyal medyanın hemşehri gruplarının, benzerlik temelli grupların içinde değerlendirmesi gerekmekteir. Ancak söz konusu gruplar, kuruluşlarındaki esaslar dikkate alındığında, “ortak kimlik” grupları kapsamında da yer aldığını belirtmek mümkündür. Bu nedenle çalışma sonucunda, Facebook hemşehri gruplarının ‘benzerlik temelli ortak kimlik grupları’ başlığı altında değerlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Tüm bunlarla beraber, sayfa içi davranışlar da gündelik yaşamda sergilenen davranışlardan farklılık göstermektedir. Facebook hemşehri sayfalarında, bireyin

gündelik yaşamda ve tek başına sergilediği performans ile başkalarının, özellikle de "biz" kavramı ile işaretlediği diğerlerinin yanındaki davranışları arasında farklılık vardır. Çalışmaya katılan hemşehri sayfalarının kullanıcıları, paylaşımları sırasında "daha çok/mümkün olduğunca oralı" olma zorunluluğunu hissetmektedirler.

Diğer taraftan, elde edilen verilere göre, Facebook hemşehri sayfaları değerlendirilme kaygısının yoğun olarak yaşandığı mecralardır. Grup içi iletişimin kolaylaştığı, katılımcıya ait davranışların beğeniler ve kayıtsız kalmalar ile sayısallaştığı bu mecrada, ayıplanmak, ailenin damgalanması vb. gerekçelerle çeşitli değerlendirme kaygıları yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Ancak, değerlendirmelerin olumlu olması durumunda, grup içi itkinin gerçekleştiğini, beğenilerin bireyi hemşehrilerine daha güçlü bağladığını ifade etmek gerekmektedir.

Katılımcılar, sosyal medyada yer alan hemşehri sayfalarını, sosyal yaşamın bir gerekliliği olarak görmektedirler. Özellikle, hemşehri sayfalarına dahil olanların; ölüm, doğum, atama, evlilik vb. haberleri sosyal medya üzerinden almak istemeleri, bu ağların iletişim açısından önemini ifade etmektedir. Katılımcılar açısında Facebook hemşehri sayfaları olgusu, sadece bir iletişim gereci değil, aynı zamanda ortak kültürel mirasın gelişim ve aktarım aracı olarak da kullanılmaktadır. Bu sayfalarda yer alan görsel ve işitsel verilerin, hemşehriler arası bağı güçlendirdiği düşünülmektedir.

Facebook sayfalarında sıklıkla kullanılan "anonimlik" bu sayfalarda mümkün görülmemektedir. Facebook hemşehri sayfalarının büyük bir kısmı, mahremiyeti önemsemesi sebebiyle, açık kimlikle üyeliği zorunlu kılmaktadır. Sayfaya üye olmak isteyen herhangi birinin, bu sayfa ile bağını açıkça ortaya koyması gerekmektedir. Bu nedenle, araştırmaya katılanlar, söz konusu ağlarda yer alan kişilere, gerçek yaşamda tanıştıkları kişilere nazaran daha fazla güvendiklerini ifade etmişlerdir.

Diğer taraftan, hemşehrilerinin gündemini takip etmek de bu ağlara katılım için önemli bir sebep teşkil etmektedir. Ancak, yüz yüze iletişimin zorluklarının burada aşılması da mümkün görülmektedir. Katılımcıların büyük kısmı, başkalarını takip etmenin gerekliliğini ifade ederken, kendi bilgilerinin kısıtlanabiliyor olmasını, bir başka ifade ile mahremiyetin kullanıcının kontrolünde bulunmasının büyük bir fayda yarattığını ifade etmektedir.

Genel olarak Facebook hemşehri sayfaları, Ülkemizin idari yapısına uygun olarak isimlendirilmektedir. En küçük birim olan köy ve mahalle sayfalarından, ilçe ve il sayfalarına doğru gerçekleşen bir aidiyet yapılanması mevcuttur. Aynı kişinin hem köy hem de ile ait sayfalarda yer alması olasıdır.

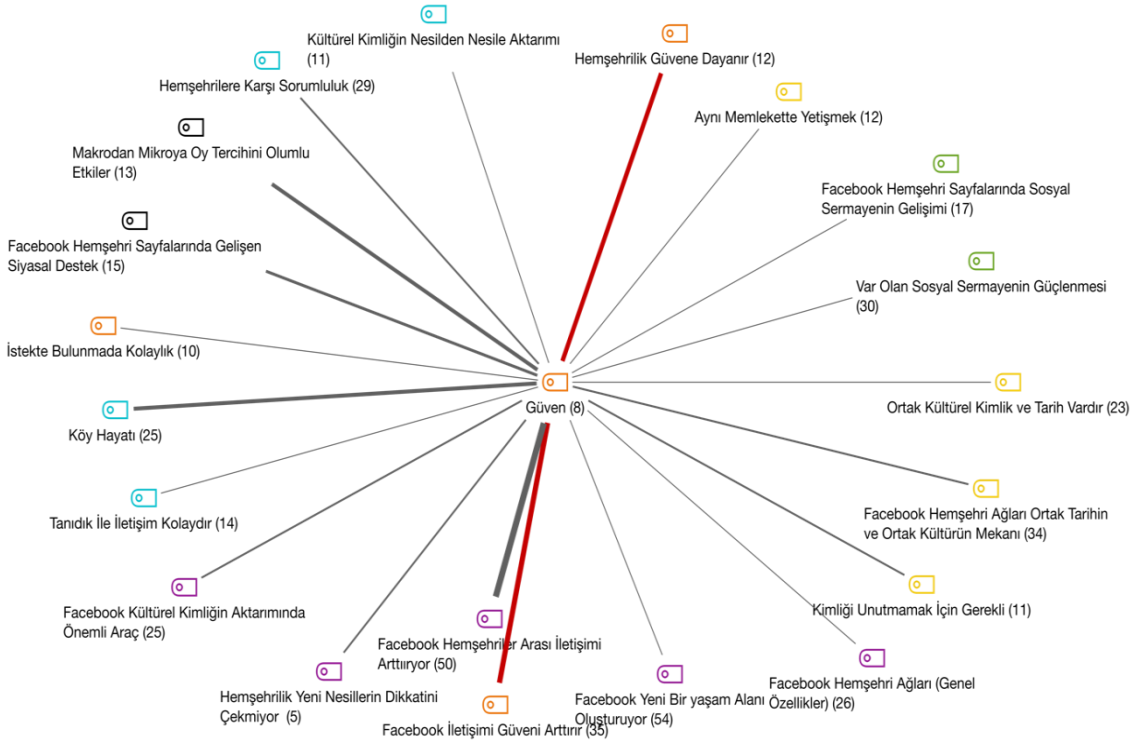
6.9.7 Facebook Hemşehri Sayfalarında Güvenin İnşası

Tablo 5: Hemşehri Sayfalarında Güvenin İnşası

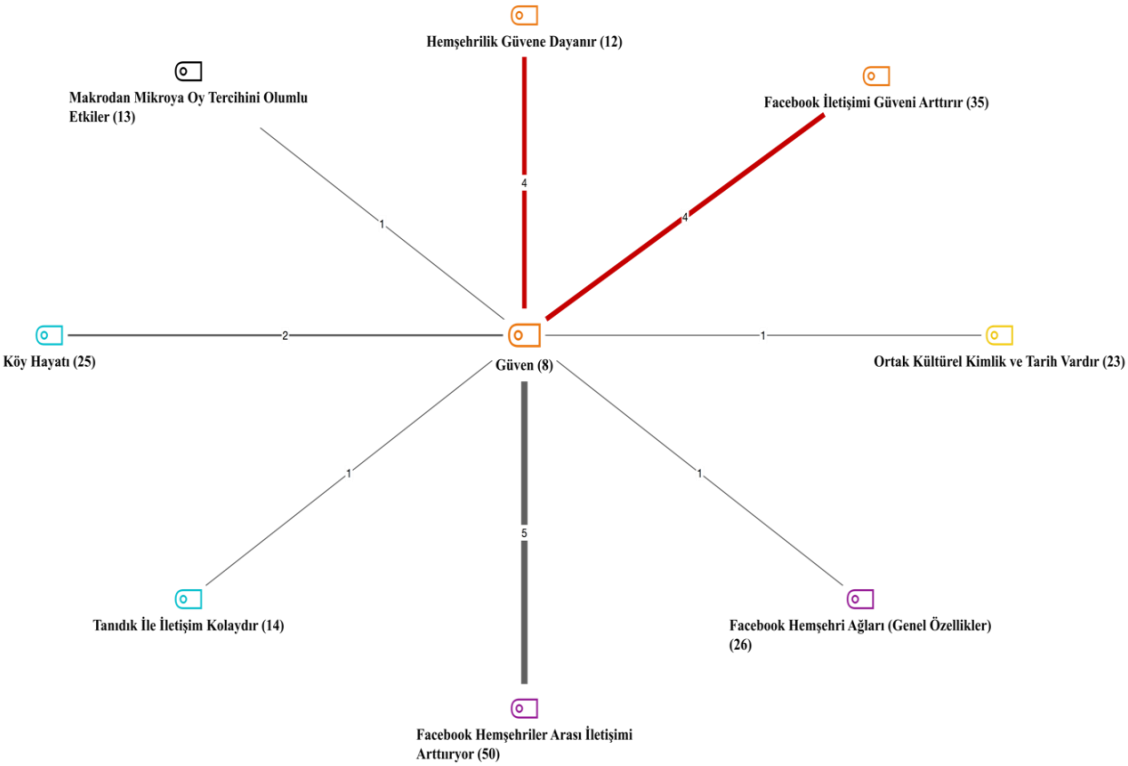
SORU: Facebook hemşehri sayfanızda ilk kez tanıdığınız bir kişinin sizde yarattığı güven hissi ile sosyal yaşamda ilk defa tanıştığınız bir kişiye karşı duyduğunuz güven algısı aynı mı? Farklı ise açıklayabilir misiniz?	
(Katılımcı 18, Konum 41)	Hemşehrilerimin yanında kendimi daha rahat hissederim. Onların nasıl insanlar olduğunu, nasıl bir kimliğe sahip olduğunu bildiğimi düşünürüm. Bu nedenle onların yanında, diğerlerine nazaran daha rahat olurum. Ancak bu durum aramda bir mesafe bulunması zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Bir mekanda bulunarak, örneğin hemşehri derneğine giderek, yüz yüze ilişkilere girdiğiniz kişilerle mesafeli olmak zordur. Sosyal medya bu ihtiyacı karşılıyor. İstediğimle görüşürüm, istemediğimi görmezden gelebilirim.
(Katılımcı 19 , Konum 41)	Yapısını bildiğiniz insanlara karşı güven duygusu daha fazla oluyor. Kaldı ki hemşerilerimle benim aramda ortak bir kültür ve tarihle oluşmuş kimlik duygusu var.
(Katılımcı 17, Konum 42)	Hemşehri olarak değil davranışlarına ve konuşmasına bakarım. Onu tanıdıktan sonra güven duyarım veya duymam. Ama hemşehrimle aynı kültüre sahibiz. O beni ben onu daha kolay anlarım.
(Katılımcı 11, Konum 40)	Kesinlikle farklıdır. Hemşehri olarak tanıştığımızda küçük yerde yaşamanın avantajları ile kişinin ailesi, soyu, arkadaşları hakkında genel bir bilgiye sahip oluyoruz. Oda diğerine göre daha güven verici.
(Katılımcı 12, Konum 39)	Hemşehri sayfasında ilk kez tanıdığım bir kişinin daha güvenilir olacağını düşünürüm. Çünkü herkesin bir şekilde birbirini tanıdığını düşünür, art niyet aramam.
(Katılımcı 6, Konum 38)	Farklı biraz da bizlerde feodal bağlar güçlü herhalde bir de Ardahan küçük yer herkes bir birini tanır. Evinde ekmeğini yemiştir. Hemşehrilik büyük şehirlerde insana güven verir.
(Katılımcı 5, Konum 42)	Farklı sosyal ağda tanıma imkanı bana göre yok. Yanılma olasılığı çok yüksek.
(Katılımcı 4, Konum 34)	Küçük bir yörenin insanı olduğum için genellikle herkes birbirini tanır ama ilk kez karşılaştığım birine de mesafeli davranırım.
(Katılımcı 15, Konum 36)	Yaklaşık aynı, Tanışma şekli yeri ve konusu çok önemli bu durumda. Ama hemşehrilerim galiba daha ağır basar güven konusunda.

Katılımcılardan elde edilen veriler MAXQDA yazılımda incelenmiş ve hemşehriler arası güvenin inşasına konu olan kod yakınlığı Şekil 17'de belirlenmiştir. Daha sonra, kullanıcıların verdiği tüm cevapların içinde olmasına karşın, aynı soruya ait cevapta yer almayan kodlar da Şekil 18 vasıtasıyla incelenmiştir. Bununla beraber, Facebook

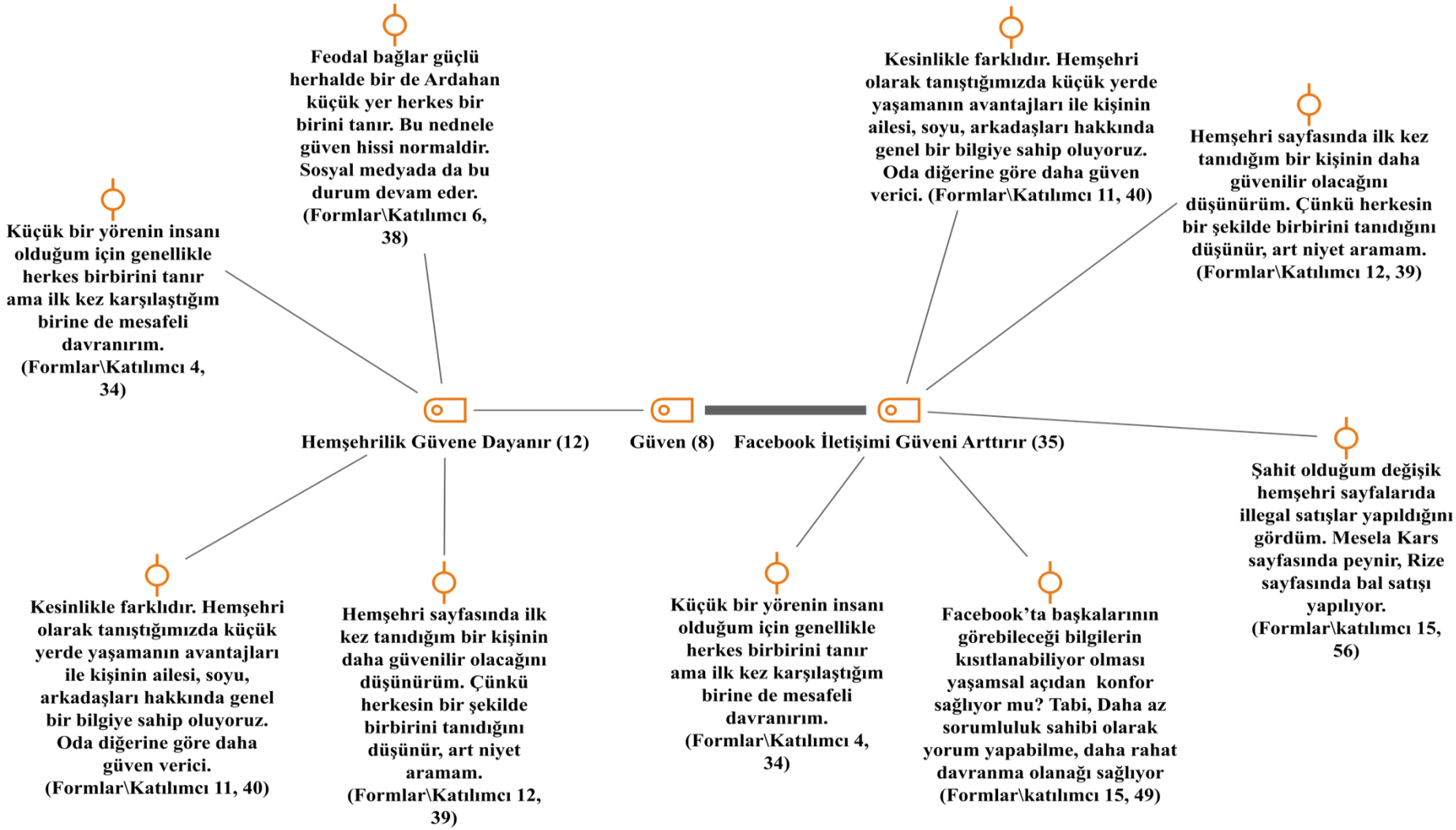
hemşehri sayfalarında oluşan güvenin inşası, Şekil 19'da belirtilen kod haritası vasıtasıyla, kodlar ve alt kodların kesişim modeli çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Şekil 17: Hemşehri sayfalarında Güvenin İnşası - Kod Yakınlığı

Şekil 18: Hemşehri Sayfalarında Güvenin İnşası - Çakışan Kodlar

Şekil 19: Hemşehri Sayfalarında Güvenin İnşası - Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Araştırma Sorusu 3: Facebook hemşehri sayfalarında, hemşehriler arası güvenin inşası ve sürdürülebilmesi için hangi koşullara ihtiyaç vardır?

Yapılan çalışma sonucunda elde edilen kod yapısı incelendiğinde, Facebook uygulamasının hemşehriler arası güvenin tesis edilmesinde önemli bir etkisi bulunduğu belirlenmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler dikkate alındığında, söz konusu güvenin inşa edilmesi, sadece aynı sosyal ağ içinde yer almakla gerçekleşmemektedir. Facebook hemşeri sayfalarında, hemşehriler arası güvenin tesis edilebilmesinin, bir takım ön koşulların sağlanması ile birlikte meydana geldiği belirlenmiştir. Buna göre,

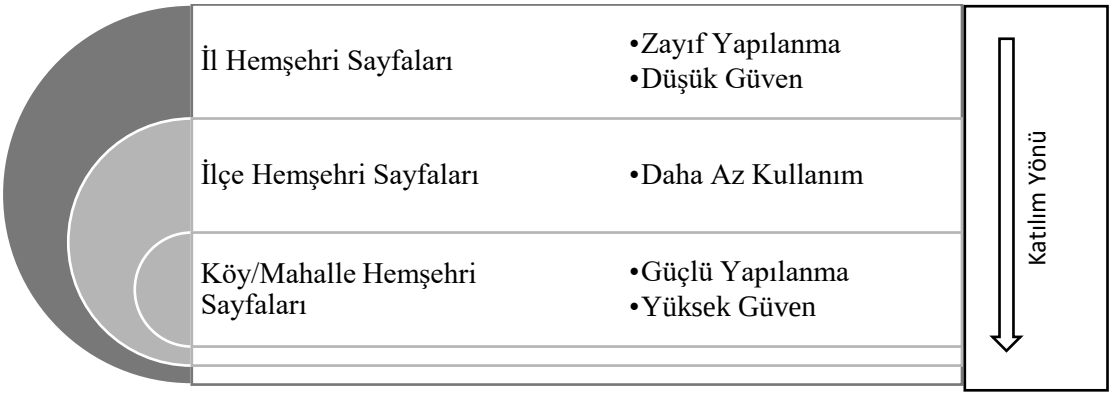
- Hemşehrilik olgusunun, ontolojik olarak güven hissi temelinde oluşması,
- Hemşehrilerin birbirlerini, sosyal medya ağları tesis edilmeden önce de tanıyor olması,
- Facebook ağlarının güçlü bir iletişim için önemli bir araç olması,
- Hemşehrilerin birbirleri ve onların birincil grupları hakkında, bu ağlardan önce, bilgi sahibi olması,
- Facebook ağlarında oluşan ortak yaşamın köy hayatına benzemesi,
- Hemşehriler arası istekte bulunmanın daha kolay olması, Facebook hemşehri sayfalarında güvenin oluşumu üzerinde olumlu ve güçlü bir etkiye sahiptir.

Berger ve Luckmann açısından, sosyal yaşam içinde gerçekleşmesi muhtemel olan aktarım, bir çeşit sosyal aygıtı gerektirmektedir. Yüz yüze iletişimi önceleyen Berger ve Luckmann, bu görüşlerini ifade ederken, aslında öznelerden birinin fail olması, diğerlerinin ise bilginin geleneksel alıcısı haline gelmesi gerektiğini belirtmişler, sembolik etkileşimin, bilginin aktarılmasındaki önemini ifade etmişlerdir.

Ancak web 2.0 uygulamalarından beslenen hemşehri sayfalarında tüm katılımcılar özne ve aynı zamanda faildir. Bu nedenle söz konusu ağlar, sosyal gerçekliğin inşasında güçlü bir birleştiricidir. Bu birleştiriciliğin yapı taşı ise karşılıklı güven hissidir.

Tüm gruplar için söz konusu olduğu gibi, hemşehri sayfalarında da güvenin tesis edilmesi için ağ üyelerinin fiziken tanışıyor ve iletişimde bulunuyor olması önemli bir etkendir. Ancak, Facebook hemşehri sayfalarında bulunanlar arasında, aynı coğrafyadan gelmek ve ailelerin birbirini tanıması ihtimali sebebiyle daha güçlü bir güven hissi oluştuğu belirlenmiştir.

Ayrıca, güven duygusu ile coğrafyanın, bir başka ifade ile menşei yerleşim yerinin büyüklüğü arasında da önemli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna göre, coğrafya küçüldükçe güven duygusu da artmaktadır (Şekil 20).

Şekil 20: Hemşehri Sayfalarında Güvenin Ağ Katılımcı Sayısı ile İlişkisi

Bir diğer önemli husus ise, bu ağlarda kullanıcıların gerçek kimlikleri ile yer alıyor olmasının ağ üzerinde oluşan güveni arttırıcı bir etken olarak karşımıza çıkmasıdır. Gerçek kimlikler, kullanıcının sadece kendisine ait özellikleri değil, onun dahil olduğu birincil grubun özelliklerini de ifade etmektedir. Bu nedenle bireyin fiillerinin sonuçları hakkında daha dikkatli olması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Araştırma sonucunda, karşılıklı güvenin mütekabiliyet çerçevesinde inşa edildiği de belirlenmiştir. Facebook hemşehri sayfalarında yer alan doğum, cenaze, atama gibi gündelik hayatın gerçekleri, gerek bu sayfalar üzerinde gerekse gerçek yaşam düzleminde karşılık bulmaktadır. Söz konusu karşılığın verileceğine dair güven, hemşehriler arasında oluşması muhtemel güven duygusunu da güçlendirmektedir.

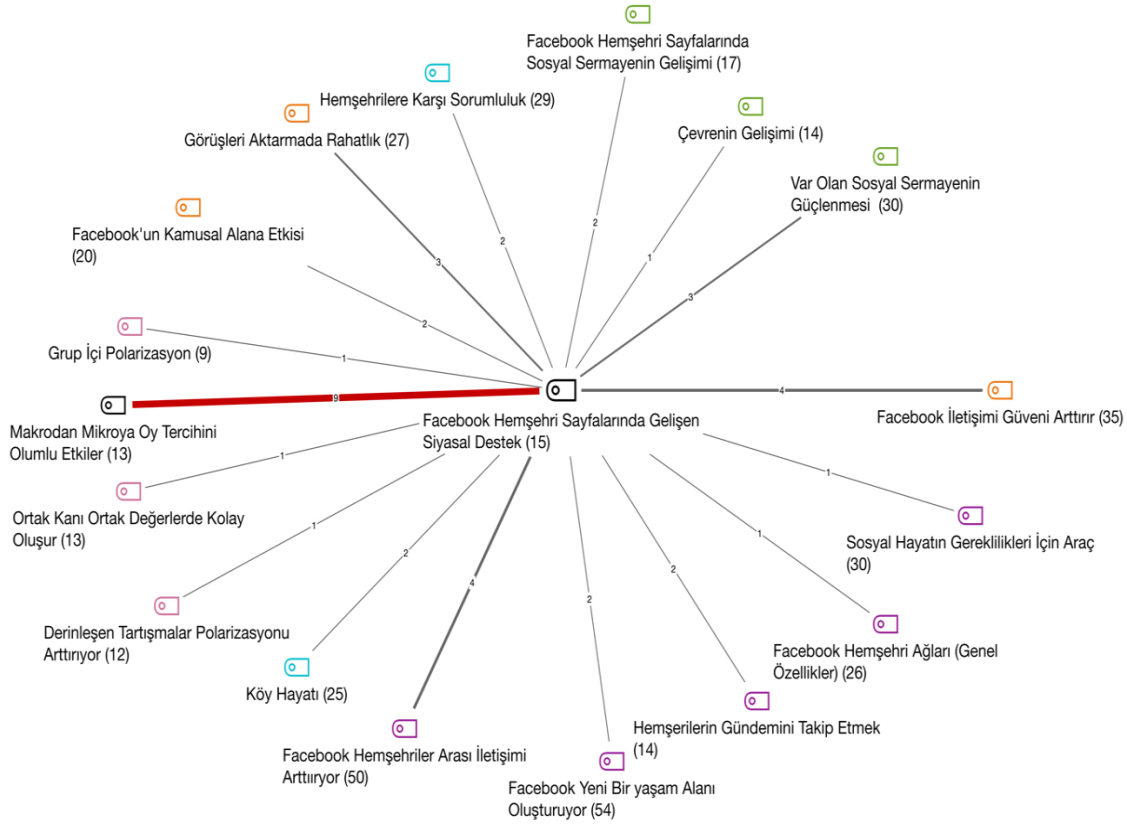
Bununla beraber, Facebook'un ilk andan beri uyguladığı panoptik yapı, bireylerin diğerlerini gözetleme ve kontrol edebilme kabiliyetlerini de arttırmıştır. Gözetim, planlama ve riskin belirlenmesi için en önemli veri kaynağı olduğundan, güven duygusunu da tesis etmektedir.

6.9.8 Facebook Hemşehri Sayfalarında Oluşan Siyasal Destek

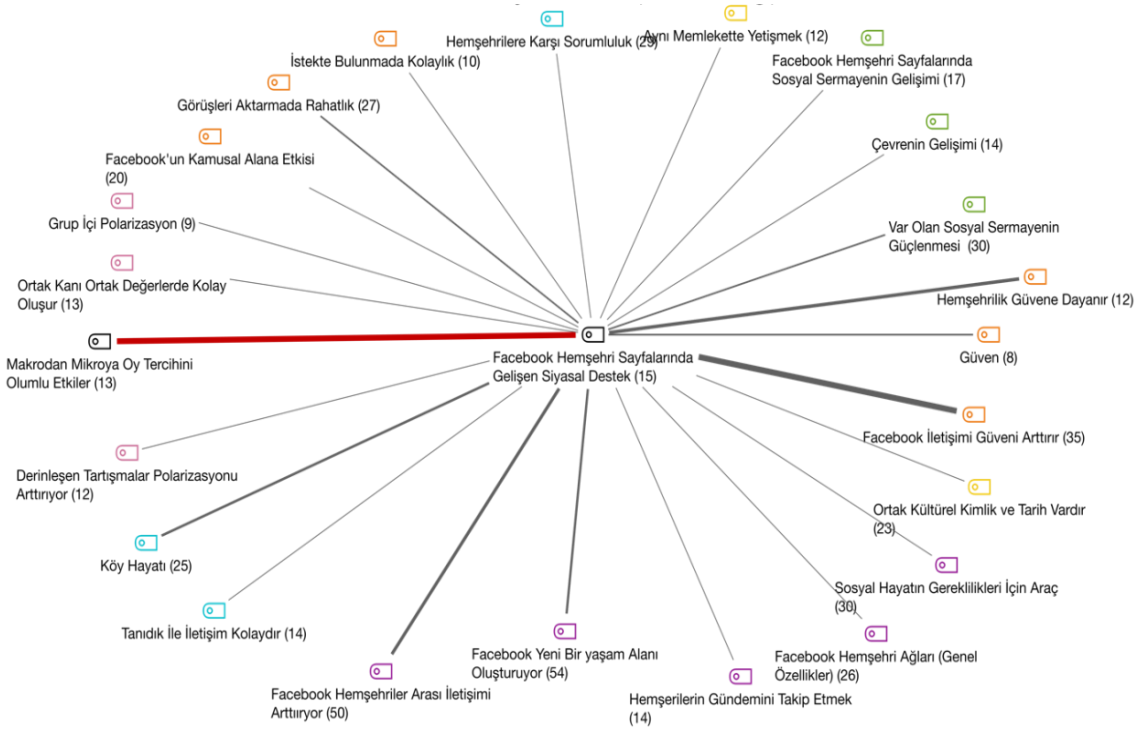
Tablo 6: Hemşehri Sayfalarının Siyasal Destek Üzerine Etkisi

SORU: Facebook üzerinden edindiğiniz bir habere göre, mahallenizin muhtar adaylarındanbirisi hemşehriniz. Bu durum oyunuzu etkiler mi?	
(Katılımcı 17, Konum 43-44)	Muhtar adaylarından birisi benim hemşehrimse oyumu hemen ona veririm. Başkasına bakmam. Hastaneye gittiğimde, hemşire olsun doktor olsun derdimi daha rahat anlatırım. Benim kültürümü bilir. Ondan yardımcı olmasını beklerim.
(Katılımcı 11, Konum 41)	Öncelikle muhtarlığı hakketmesi çalışkan olması ve güvenilirliği. Bu özellikleri taşıyan adaylar arasından hemşehrim önceliğimdir.
(Katılımcı 13, Konum 39)	Evet. Bu durum oyumu etkiler. Hemşehrimden birşey talep etmenin daha kolay olduğunu düşünüyorum.
(Katılımcı 12, Konum 40)	Evet etkiler. Karşılıklı talepte bulunmak kolaydır.
(Katılımcı 5, Konum 43)	Etkiler. Kültürel yakınlığımız aynı duygu ve düşüncelere sahip olmamızı sağlayacaktır.
(Katılımcı 18, Konum 43-48)	Genel olarak kişiye bakarım. Ama hemşehriyle iletişim elbette daha güçlü oluyor ve onu tanıdığımı düşünüyorum. Eğer hemşehrim hakkında olumsuz bir görüşüm oluşmuşsa ona ona vermeyi de tercih etmeme. Gördüğüm kadarıyla hemşehrilik dayanışmak için değil, güç devşirmek için kullanılıyor. Hemşehriye karşı daha kibar olunuyor, daha düzgün davranılıyor. Sanırım sonradan tekrar göreceğimiz için, karşılaşacağımız ve düğünde, cenazede selamlaşacağımız için böyle oluyor.
(Katılımcı 15, Konum 39)	Oyumu etkiler. Ancak sadece gurur duymak açısından hemşehrim olsun isterim.
(Katılımcı 16, Konum 50)	Etkileyebilir. Ama tabii olarak hemşehrim de olsa araştırmadan, onaylamadan oyumu etkilemesine müsaade etmem.
(Katılımcı 19 , Konum 43)	Ankara'da oturduğum semtin muhtar adayının Malatyalı olduğunu öğrenirsem mutlaka onu tercih ederim. Siyasi parti seçiminde böyle bir tutum sergilemem ancak sanırım daha yakın olduğum insanları tanıdıklarım arasından tercih ediyorum. Yüz yüze iletişimde bir şey istemenin kolay olması da bu durumu destekliyor açıkçası. Böylece muhtarla aramda bir bağ oluşabilir.

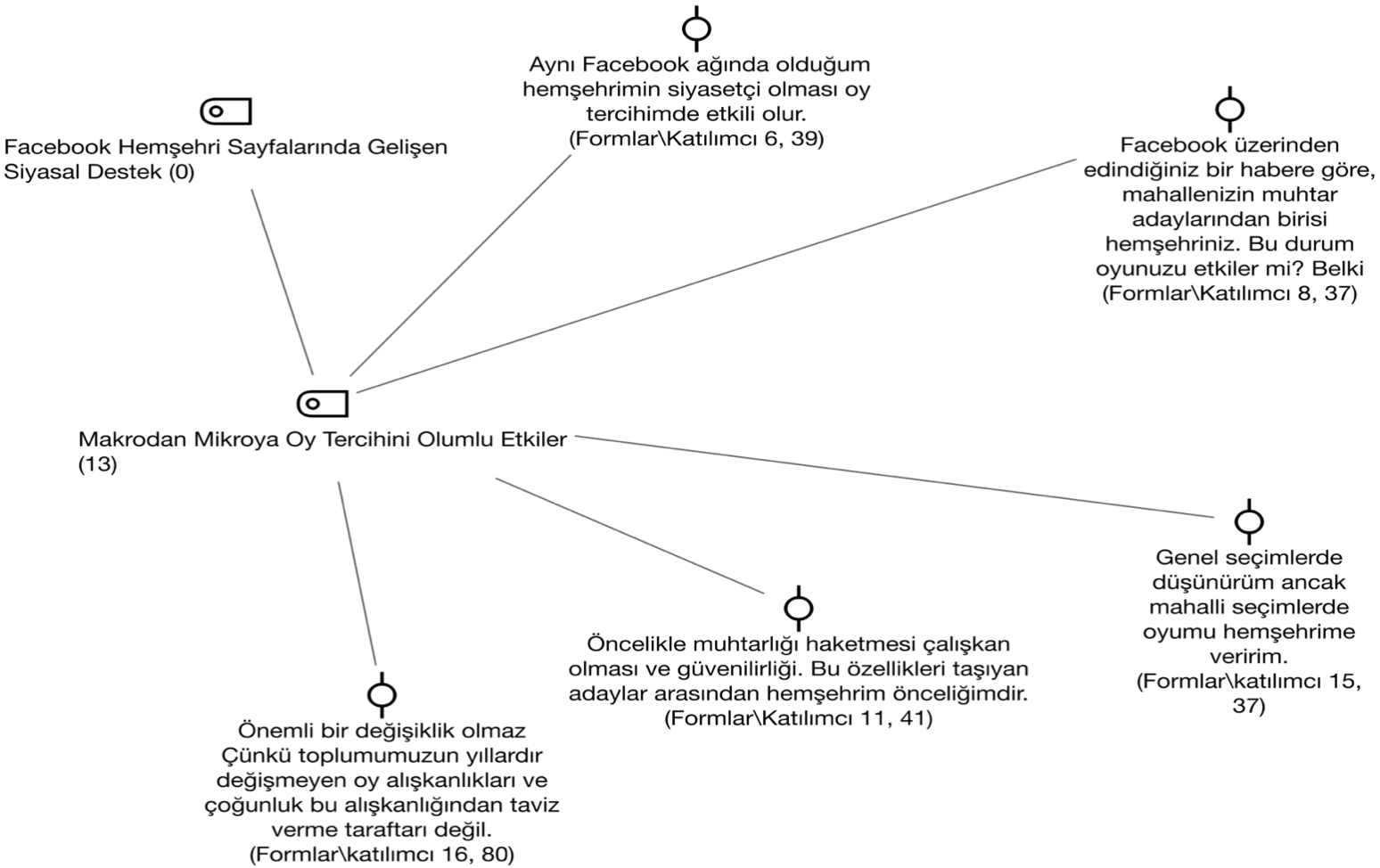
Çalışmaya katılan Facebook hemşehri sayfası kullanıcılarından alınan veriler ışığında ve MAXQDA programı vasıtasıyla, söz konusu sayfalarda oluşan siyasal desteğe yönelik ilişki ağı incelenmiştir. Öncelikle, siyasal desteğe ilişkin kod örüntüsünün, aynı soru kapsamında bulunan kodlarına ait ilişki haritası Şekil 21 ile belirlenmiştir. Daha sonra, katılımcıların görüşleri çerçevesinde inşa olan hemşehri sayfalarının siyasal destek yakınlığı, kod yakınlığı şeması kullanılarak Şekil 22 vasıtasıyla belirlenmiştir. Siyasal desteğin oluşumu ise kullanıcıların verdiği tüm cevaplar çerçevesinde oluşan kod - alt kodların kesişim modeli vasıtasıyla Şekil 23'de değerlendirilmiştir.

Şekil 21: Hemşehri Sayfalarında Siyasal Destek - Çakışan Kodlar

Şekil 22: Hemşehri Sayfalarında Oluşan Siyasal Destek - Kod Yakınlığı

Şekil 23: Hemşehri Sayfalarında Siyasal Destek - Kod- Alt Kod Bölümler Modeli

Araştırma Sorusu 4: Facebook hemşehri sayfalarında siyasal bir yapılanma veya destek söz konusu mudur?

Berger ve Luckmann açısından gündelik yaşamın gerçekliği her gün, kullanılan aracın aktarım gücüne bağlı olarak, yeniden inşa edilmektedir. Siyasal hayata katılım da tıpkı sosyal hayatın diğer gerçekliklerinde olduğu gibi, sosyal medyanın hemşehri sayfalarının gücü ve yapılacak seçimin özellikleri çerçevesinde, bazen güçlü bazen ise zayıf bir şekilde inşa edilmektedir. Çalışmaya katılanlardan elde edilen verilere göre, Facebook hemşehri sayfalarında siyasal destek, gündelik yaşamın önemli bir gerçekliği halini almıştır.

Siyasal desteğin oluşmasında ve sürdürülmesinde en önemli sebeplerin;

- Sosyal sermaye üretimi için bir araç olarak görülmesi,
- Kollamacılık ve patronaj ilişkilerinin önemli olması,
- Hemşehrilerin birbirlerini ve bağlı bulundukları birincil grupları tanıması,
- Facebook iletişiminin güveni arttırıyor olması,
- Sosyal medyada kurulan ortak yaşam alanının önemli bir dayanışmayı gerektiriyor olması,
- Facebook üzerinde oluşan yaşam alanının "köy hayatına" benzer bir yapıda olması,
- Görüşleri paylaşmada yaşanan rahatlık,
- Aynı sosyal çevrede yetişmenin verdiği sorumluluk,
- Karşılıklı güven ilişkisinin, olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen verilere göre, Facebook hemşehri sayfalarında güçlü bir siyasal iletişim bulunmaktadır. Kültürel kimlik örüntüsü üzerine inşa edilen bu iletişim,19. Katılımcının ifadesi ile "Mikro Milliyetçiliği" körüklemektedir. Özellikle ortak çıkarlar doğrultusunda verilecek kararlarda ve seçimlerde, bu grupların kutuplaşması ise kaçınılmaz hale gelmektedir.

Bir diğer önemli husus ise hemşehrilerin, grup içinde gerçekleşen tartışmalar ve paylaşımlar sonucunda, çeşitli siyasal görüşlere maruz kaldığıdır. Ancak bu maruz kalmanın etkisi, seçimin gerçekleşeceği makamın etki alanı ve seçilecek makamın kontrol edebileceği coğrafi bölge sınırlarının genişliğine göre değişiklik göstermektedir. Veriler incelendiğinde, yaşanılan bölgeye ilişkin olarak gerçekleşen seçimler sırasında

kullanıcılar, hemşehrilerinin aday olmasını önemsemekte, Facebook üzerinden edindiği bilgi, seçim sırasında önemli bir değişken olmakta ve belirli bir aday üzerinde yoğunlaşma sağlanmaktadır.

Örneğin, muhtarlık veya il genel meclisi seçimlerinde, Facebook üzerinden hemşehri dayanışması daha kolay gerçekleşmekte ve olumlu sonuç vermektedir. Özellikle bu dar bölgelerde yapılacak seçimlerde, karşılıklı güven ve izlenme-kontrol edilme hissi, oy kullanma tercihinin üzerinde etkili olmaktadır. Bununla beraber, yine elde edilen verilere göre, Cumhurbaşkanlığı veya Milletvekilliği Genel Seçimleri sırasında, Facebook hemşehri sayfaları belirleyicilik kabiliyetini, büyük ölçüde, kaybetmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda, Facebook hemşehri sayfalarında yapılan siyasi tartışmaların, grup içinde kutuplaşma yarattığı belirlenmiş, söz konusu tartışmalar sonucunda oluşan kutuplaşmanın, grubun üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

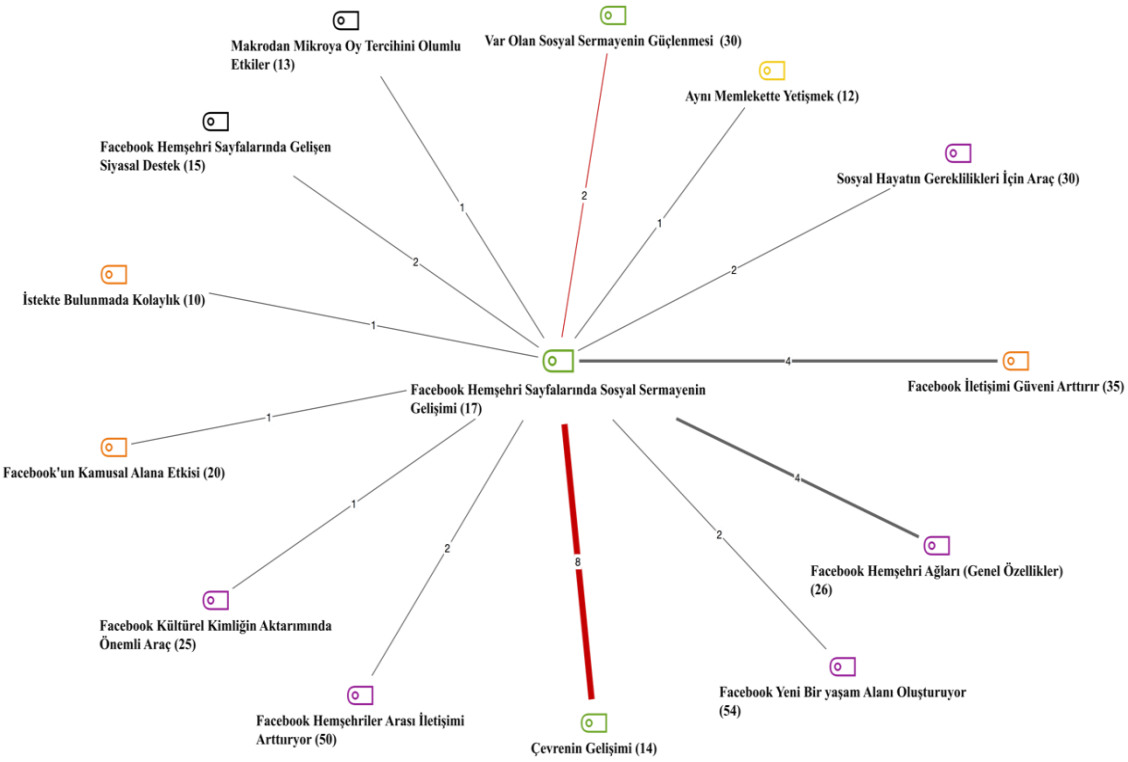
6.9.9 Facebook Hemşehri Sayfalarında Oluşan Sosyal Sermaye

Tablo 7: Hemşehri Sayfalarında Oluşan Sosyal Sermaye

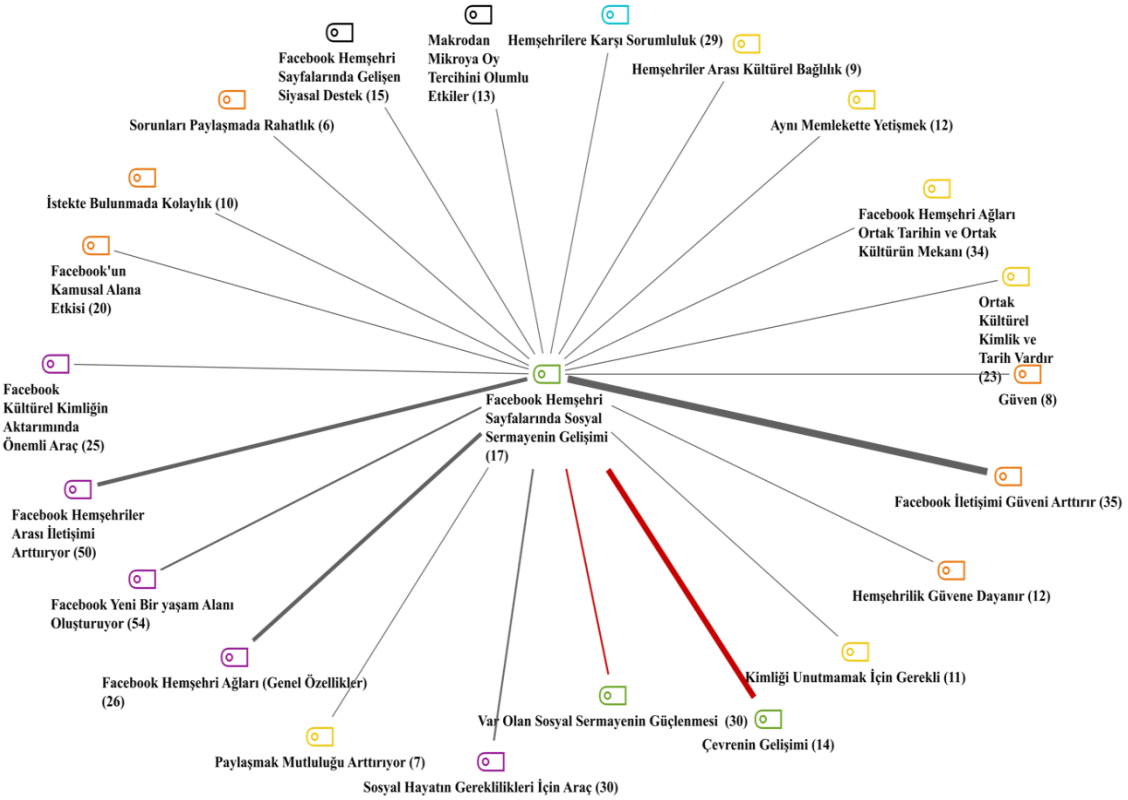
SORU: Facebook hemşehri sayfanızda ülkenin genel durumu üzerine görüşler beyan ediliyor mu? Tartışmalar yapılıyor mu? Bu tartışmalar sırasında ortak bir kanıya varılıyor mu?	
Katılımcı 15, Konum 20	Ben çok aktif kullanmıyorum ama severim güçlü hemşeri bağı kurmayı
Katılımcı 3, Konum 52	Zaman zaman ortak bir kanıya varılıyor.
Katılımcı 16, Konum 73	Zaman zaman yapılsa da olumsuz bir etkiyle karşılaşmamak adına moderatörler tarafından bu sayfaların amaçları dışına çıkılmaması için uyarı yapılıyor.
Katılımcı 15, Konum 53	Sosyal medya hemşehri ağlarında siyasal tartışmalar sonucunda mevcut fikirlerin daha da güçlendiğini, ortak bir paydada buluşulduğunu düşünmüyorum. Ne yazık ki ülkecek tartışmayı pek becerebilen tabiri caizse at gözlüğü ile tartışmaya giren bi toplumuz. Çok Nadir düşünce fikir değişimi olur ve oluşan ortak görüşün, bireylerin oy kullanma eğilimlerinde etkili olduğunu veya konu hakkında bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünmüyorum.
Katılımcı 14, Konum 48	Hemşehri sayfalarında yapılan tartışmaların ortak bir kanıya varılmasıyla sonuçlandığını düşünüyorum.
Katılımcı 4, Konum 48	Sosyal medyada siyasi görüşler zaman zaman paylaşılmaktadır ancak ortak kanı oluşturmak zor.
Katılımcı 5, Konum 58-Konum 62	Facebook hemşehri sayfalarında yaşanan tartışmalar sırasında ortak bir kanıya varıldığı oluyor. Bazen kutuplaşmalar bile gözlemlenebiliyor. Ancak siyasi olarak ortaya konan görüşlerin, bireylerin oy kullanma eğilimlerinde etkili olduğunu veya konu hakkında bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünmüyorum.
Katılımcı 16, Konum 82	Toplumsal fayda sağlamak üzere açılan sayfaların amacı dışına çıkmaması, sayfa üyelerinin bu ortamı kişisel menfaatleri için kullanmaması temennimizdir. Çünkü hiç duymak istemeyeceğimiz şeylerle karşılaşmak bizi birçok kez çekimser bıraktığı gibi sayfayı takipten de çıkarabiliyoruz. Yöresel kültürümüzün kuşaktan kuşağa aktarılması adına bu sayfalara katkı sağlamak gerekir. Ancak bahsettiğim sebeplerden çoğu zaman kültürümüzü uzaktan ve sessizce takip etmekle yetiniyoruz.

(Katılımcı 8, Konum 50-Konum 53)	Sosyal medyada tartışmalar yapılıyor, görüşler beyan ediliyor. Ancak siyaseten ortak bir kanı oluşmuyor. Diğer taraftan mevcut fikirlerin daha da güçlendiğini, ortak bir paydada buluşulduğunu düşünüyorum (kutuplaşma).
Katılımcı 18, Konum 69	Hemşehri ağları en büyük menfaat topluluğudur.
Katılımcı 15, Konum 56	Şahit olduğum değişik hemşehri sayfalarıda illegal satışlar yapıldığını gördüm. Mesela Kars sayfasında peynir, Rize sayfasında bal satışı yapılıyor. Ve bu satışı yapanlar şahıs profilleri. Bu hesapların sahte hesap olma ihtimalleri de var. Mesela facebook Messengerdan ıban no paylaşarak alışveriş yapılıyor. Bu durumu hiç tasvip etmiyorum.

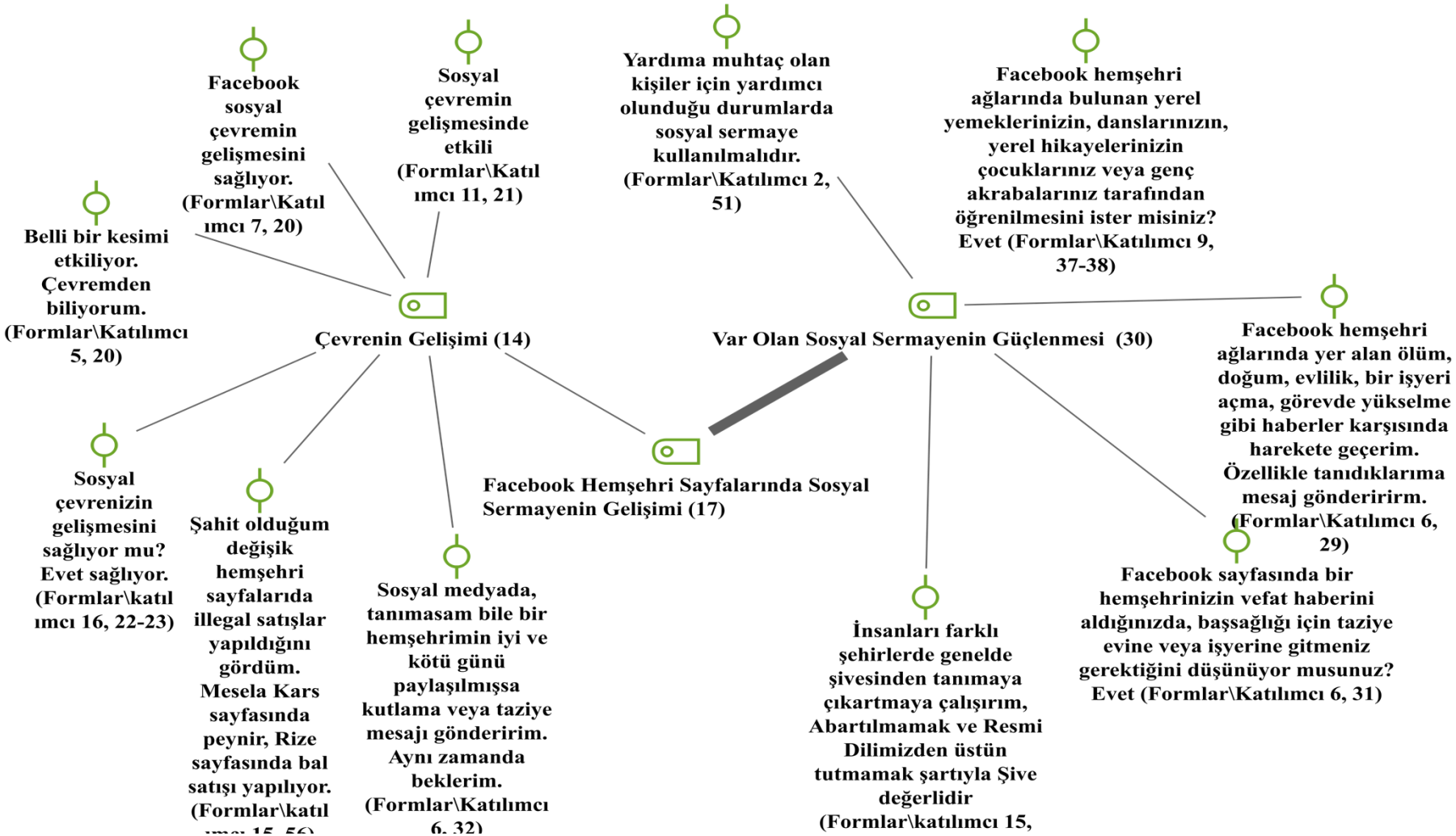
Facebook hemşehri sayfaları, sosyal sermeyenin üretilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı, teknik olarak adını belirtemese de bu sayfalarda başta ekonomik sermaye olmak üzere, çeşitli sermaye tiplerine yönelik yoğun talep olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerden anlamlı bir sonuca ulaşılabilmesi için, MAXQDA yazılımı kullanılmış ve hemşehriler arası sosyal sermeyenin oluşumunda Facebook sayfalarının anlamı belirlenmiştir. Öncelikle, sorulara yönelik olarak verilen cevaplarda bulunan kodların, aynı cevap kapsamında bulunup bulunmadığı, Şekil 24'de ifade edilen kod yakınlığı modellemesi ile belirlenmiştir. Daha sonra aynı cevap kapsamında yer alan kodlar da çakışan kodlar Şekil 25'te yer alan model ile bulunmuştur. Bununla beraber, Facebook hemşehri sayfalarında meydana gelen sosyal sermaye, verilen cevaplara istinaden oluşturulan kodlar ve alt kodların kesişim modeli çerçeesinde, Şekil 26 vasıtasıyla değerlendirilmiştir.

Şekil 24: Hemşehri Sayfalarında Oluşan Sosyal Sermeyenin Etkisi-Çakışan Kodlar

Şekil 25: Facebook Hemşehri Sayfalarında Sosyal Sermayenin Gelişimi

Şekil 26: Sosyal Medyada Sosyal Sermayenin Gelişimi- Kod- Alt Kod Modeli

Araştırma Sorusu 5: Facebook hemşehri sayfalarında sosyal sermayenin oluşumu hangi koşullarda gerçekleşmektedir?

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, herhangi bir ağa yönelik katılımda olduğu gibi, Facebook hemşehri sayfalarına katılımda da bazı beklentilerin karşılanmasına yönelik umut önem arz etmektedir.

Bu çalışma sırasında elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda,

- Kadim kültürden bugüne değin, hemşehriler arasında kurulanlar da dahil olmak üzere, grup yapılarında, güçlü bir sosyal sermaye ilişkisinin bulunduğu,
- Facebook hemşehri sayfalarına katılımda, yegâne amacı sosyal sermaye temin etmek olan bireylerin de bulunduğu ve bunları daha aktif kullanıcılar haline geldiği,
- Facebook üzerinden gerçekleşen iletişim vasıtasıyla artan hemşehriler arası güven duygusunun, sosyal sermaye üzerinde de olumlu bir etki yarattığı,
- Gruba üye olmak ve sosyal sermayeden bir pay elde edebilmek için, belirli bir kültürel kimlik bilgisine sahip olunması gerektiği,
- Hemşehrilerin birbirini tanımasında ve çevrelerinin gelişmesinde Facebook uygulamasının önemli olduğu,
- Karşılıklı mütekabiliyet duygusunu arttıran, cenaze, düğün, atama vb. haberlerin, sosyal sermayenin elde edilmesinde bir araç olduğu,
- Hemşehriler arası paylaşmanın mutluluk verdiği,
- Ortak bir tarih ve kültür hissinin sosyal sermaye edinmede ön koşul olduğu,
- Facebook hemşehri sayfalarında sorunları paylaşmakta yaşanan kolaylığın ve aynı zamanda hemşehrilerden bir şey talep etmekte yaşanan rahatlığın, sosyal sermayenin elde edilmesi üzerinde, olumlu ve güçlü bir etkisi bulunduğu belirlenmiştir.

Sosyal sermaye inşa edilebilme kabiliyetindedir. Elde edilen veriler dikkate alındığında, sosyal sermeyenin gündelik hayatın bir parçası olduğu, gerek bireyin gerekse grubun sosyal sermayesinin başta Facebook olmak üzere sosyal medya uygulamaları vasıtasıyla arttığı belirlenmiştir.

Sosyal sermayenin de tıpkı grup kutuplaşmasında olduğu gibi iki farklı biçimde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bunlardan ilkini teşkil eden ve bireysel bir ihtiyacı

karşılamaya yönelik olan sosyal sermaye, olumlu yönü ile dikkat çekmektedir. Hemşehri sayfalarının genel amacını meydana getiren sosyal sermaye edinimi, bireyin sosyal yaşam içinde daha güvenli olmasını temin etmekte, kültürel kimliğin muhafazasına odaklanmaktadır. Bu olumlu edinim gayreti, bireyin hemşehrileri ile arasındaki iletişimin gücü ile doğru orantılı olarak artmaktadır.

Sosyal sermaye ediniminde önem arz eden bir diğer husus ise grubun sosyal sermayesinin bir yatırım şekline dönüşmesidir. Tüm gruplarda olduğu gibi, Facebook hemşehri sayfalarında da sosyal sermayenin varlığı ve devamlılığı, gruba yönelik ilgi ile doğru orantılı olmaktadır. Bu nedenle, grubun görünürlük sorununun bulunmaması ve bu amaçla başta sosyal medya olmak üzere her türlü iletişim aracının en yüksek seviyede kullanılması gerekmektedir.

Sosyal sermayenin gelişiminde en önemli unsur ise güven duygusudur. Güven duygusu temelinde gelişen tüm gruplarda olduğu gibi Facebook hemşehri sayfalarında da sosyal sermaye artışı gözlemlenmektedir. Diğer taraftan, ortak bir tarih ve kültürel kimliğin bulunması, bu sayfalarda oluşması muhtemel sosyal sermeyeyi olumlu şekilde etkilemektedir.

Elde edilen verilere göre, söz konusu sayfalara yönelik talebin önemli bir nedeni sosyal sermayenin edinimine yönelik olmaktadır. Tüm bunlarla beraber, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan siyasal destek ile sosyal sermaye edinimi arasında da doğru bir orantı bulunduğu belirlenmiştir. Benzeri siyasal örüntülere sahip bireylerin bir araya geldiği Facebook hemşehri sayfalarında, siyaset vasıtasıyla elde edilmesi muhtemel sosyal sermeyenin edinimi ve sürdürülmesi de kolaylaşmaktadır. Diğer taraftan, çakışan kodlar incelendiğinde, sosyal sermaye ile bireyin sosyal çevresinin gelişiminin bir arada geliştiği, sosyalleşme gayretinin aslında sosyal sermeye üretiminden farklı bir şey olmadığı görülmektedir.

Ancak, sosyal sermayenin karanlık yüzünün temsil eden, grubun sosyal sermayesi ise grup üyelerinin elde ettiği sermayenin, diğer grupların aleyhine olarak, başta kamu kaynaklarının temin edilmesi amacıyla kullanımı ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, başta Facebook hemşehri sayfaları olmak üzere birçok hemşehri ağı, mümkün olduğunca kapalı hale gelmekte ve gerek grup içi gerekse gruplararası kutuplaşmayı güçlendirmektedir.

6.9.10 Sosyal Gerçekliğin İnşasında Duygusal Yakınlığın Etkisi

Tablo 8: Sosyal Gerçekliğin İnşasında Duyguların Etkisi

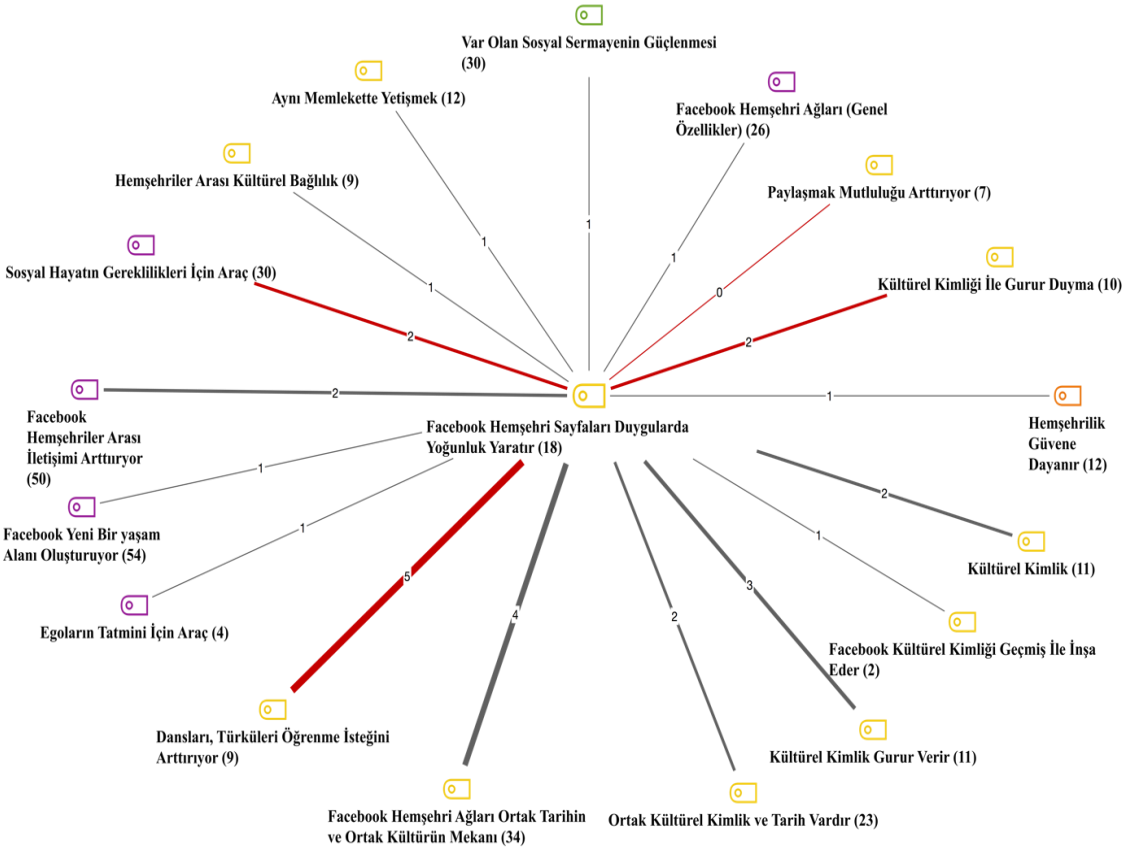
SORU: Bu ağlar üzerinde yer alan resimler, müzikler, haberler ve memleketinizi ifade eden diğer semboller sizde nasıl bir duygu yaratıyor? Heyecanlanıyor musunuz? Bir dansı veya türküyü öğrenmenize vesile oluyor mu? Gurur duyuyor musunuz?	
Katılımcı 16, Konum 24-25 Katılımcı 16, Konum 27-28	Eğer paylaşılanlar bildiğim şeylerse es geçebiliyorum ve çevremdekilerinde haberdar olduğunu düşünüyorum ama daha önce duymadığım resim, müzik vs. gibi paylaşımları da ailemle ve çevremle paylaşmak mutlu ediyor. Heyecanlanıyorum. Özellikle danslarını öğrenmek için çaba harcıyorum. Hatta öğrenebildiysem bir düğünde veya hemşehri toplantısında dansa katılmaktan zevk alıyorum.
Katılımcı 15, Konum 25 Katılımcı 15, Konum 26	Tabi, mesela ben yöresel oyunlar, danslar, adetleri genelde Facebook'dan öğrendim. Bilhassa çok fazla insanla etkileşime girdiğini görünce çok hoşuma gidiyor, gurur duyuyorum.
Katılımcı 14, Konum 21	Bu ağlar üzerinde yer alan resimler, müzikler, haberler ve memleketinizi ifade eden diğer semboller gururu duymamı sağlıyor.
Katılımcı 18, Konum 27-28	Yöreme ait bir türküyü bir halk oyununu izlerken heyecanlanırım. Elbette hoşuma gider ve gurur duyarım. O oyunlar benim bir parçamı sembolize eder. Sosyal medya bunu istediğim zaman ve yerde karşıma çıkartır.
Katılımcı 3, Konum 23	Memleket aidiyetimi arttırıyor.
Katılımcı 4, Konum 21	Çoğunlukla geçmiş zamanlara, çocukluğuma veya gençliğime götürüyor. Gurur duyuyorum.
Katılımcı 5, Konum 24-26	Tarif edilemeyen dalgalanmalar yaratıyor. Heyecan olabiliyor. Öğrenmeden ziyade kökenle ilgili bilgiye ulaşmanın heyecanı oluyor.
Katılımcı 8, Konum 22	Anılar , hatıralar hoş bir etki yaratıyor. Bu ağlara dahil olmamın gerekçesi haline geliyor.
Katılımcı 7, Konum 22-23	Memleket özlemimi bir nebze azaltıyor. Hemşehrilerin başarısı beni gururlandırıyor.
Katılımcı 10, Konum 22	Özlem hüzün mutluluk gibi duygular yaşıyorum. Gurur duyuyorum.
Katılımcı 9, Konum 24	Memleketimle gurur duyuyorum ve aynı zamanda Memleketime karşı duyduğum aidiyetimi arttırıyor
Katılımcı 12, Konum 23	Beni heyecanlandırırken Geçmişle bağlarımı arttırıyor. Ayrıca, zaman geçtikçe geçmişi hatırlamak iyi hissettiriyor.
Katılımcı 11, Konum 23	Duygulanıyorum ve aynı zamanda heyecanlanıp nostalji yapıyorum.
Katılımcı 13, Konum 22	Memleketten uzak olunca insan, ister istemez duygulanıyor. Doğup büyüdüğü yere ait şeyleri görünce duygulanıyor.
Katılımcı 17, Konum 24	Özlemleri gideriyorsun, aynı duygulara sahip olan insanlarla görüşmek istiyorsun. Sosyal medya ve özellikle Facebook bu açıdan çok faydalı. Mesela ulaşamadığım ama görmek istediklerimle buluşmamı sağlıyor. Ben en çok memleketimden yemek tariflerini görmek istiyorum.

	Karşılıklı olarak bir memleket aidiyeti yaratıyor. Bazen tanımadığım insanların yemek tariflerini kendi memleketimin tarifleriyle karşılaştırıyorum. Özellikle bir yere gittiğimizde arabada kendi yöremizin müziklerini dinleriz. Bilmediklerimi Facebook'ta öğrenmeye çalışıyorum. Kaldı ki Facebook üzerinden yayınlanan halk oyunlarını öğrenmek için büyük bir kolaylık yaratıyor. Hatta denerim.
Katılımcı 19, Konum 24-27	Sosyal medya hemşehri ağları beni geçmişime, çocukluğuma götürüyor. Bu açıdan çok faydalı olduğunu söylemem mümkün. Özellikle yemek tarifleri, kültürün devamında önemli bir rol oynuyor. Özellikle halk oyunları beni hem gururlandırıyor hem de mutlu kılıyor. Bununla beraber, yöresel hikayelerin insanın aidiyetini arttırdığını düşünüyorum. Elbette bu durum "Ben ve ötekiler" şeklinde bir ayrımın da kapısını aralıyor.

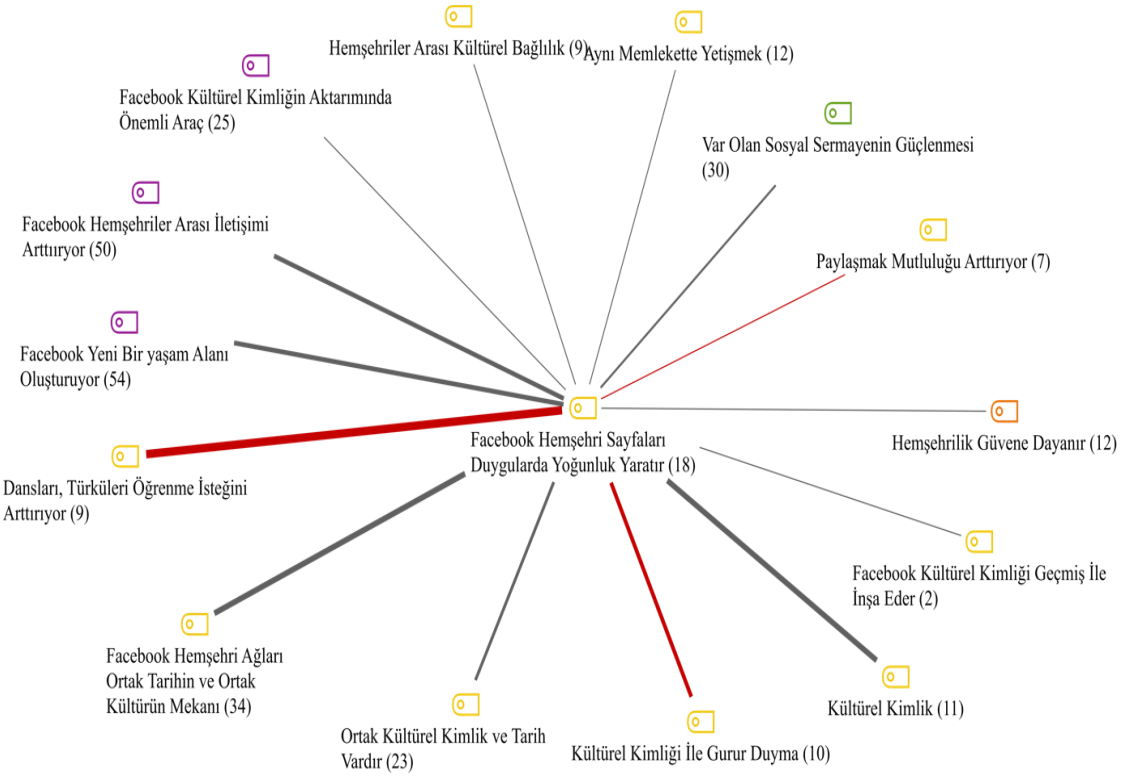
Facebook uygulamasının veri kullanım politikası ve her türlü verinin yer alma kabiliyeti dikkate alındığında, hemşehriler arası duygudaşlığın oluşumunda veya var olan duygudaşlığın sürdürülmesinde, Facebook hemşehri sayfalarının önemli bir potansiyeli barındırdığı görülmektedir.

Değerlendirmede, Facebook hemşehri sayfalarının hemşehriler arası duygudaşlığı inşa etmedeki rolü belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler, MAXQDA yazılımı vasıtasıyla analiz edilmiştir. Öncelikle, sorulara yönelik olarak verilen cevaplarda bulunan kodların, aynı cevap kapsamında bulunup bulunmadığı Şekil 27'de ifade edilen kod yakınlığı modellemesi ile belirlenmiştir.

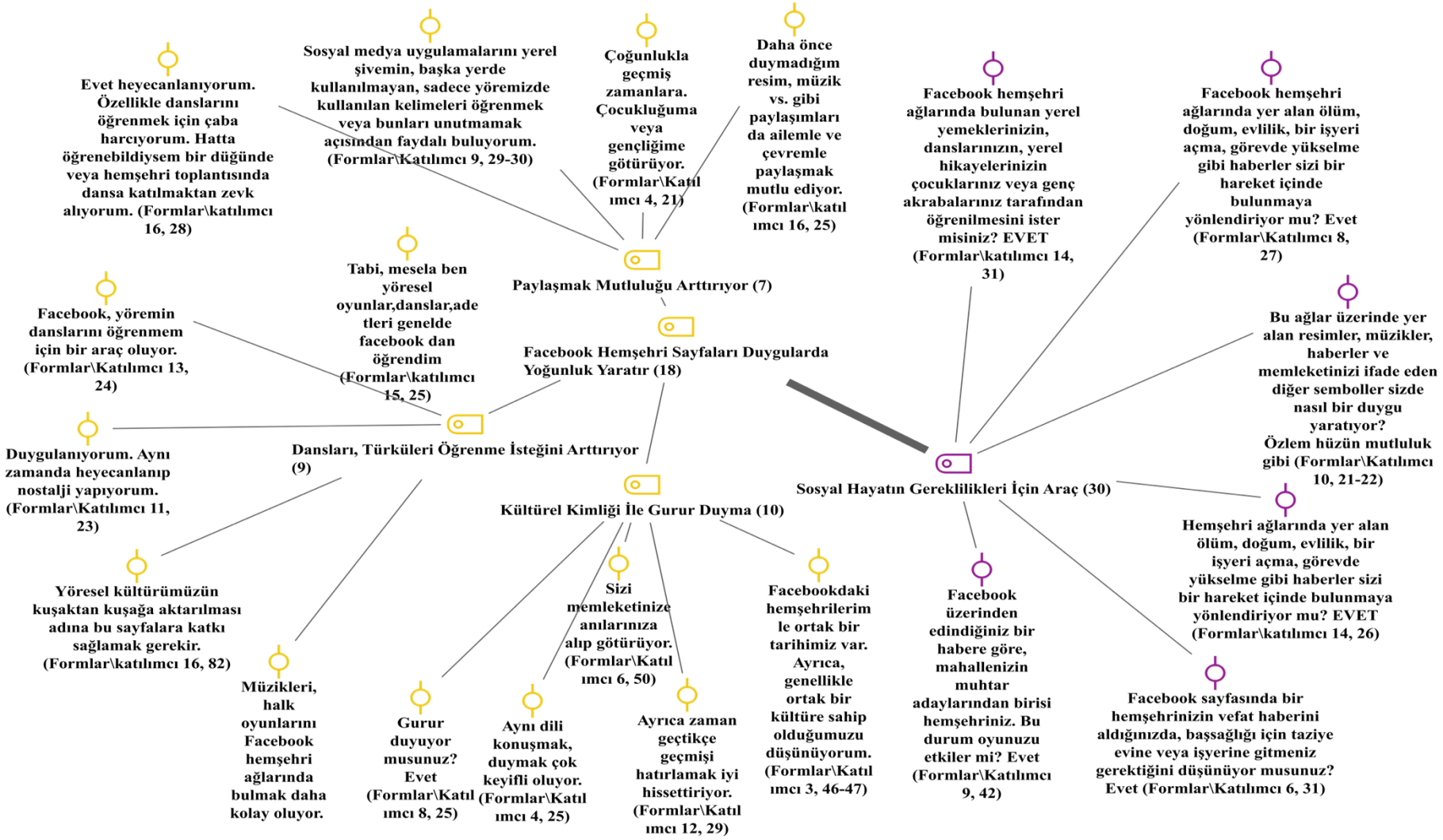
Daha sonra, aynı cevabın içinde bulunan kodlar da çakışan kodlar modeli kullanılarak Şekil 28'belirlenmiştir. Diğer taraftan, Facebook hemşehri sayfalarında duyguların gündelik hayatın gerçekliği üzerine etkisi, verilen cevaplara istinaden oluşturulan kodlar ve alt kodların kesişim modeli çerçevesinde değerlendirilmiştir (Şekil 29).

Şekil 27: Facebook Hemşehri Sayfalarında Duygusal Yoğunluk - Çakışan Kodlar

Şekil 28: Facebook Hemşehri Sayfalarında Duygusal Paylaşımların Etkisi - Kod Yakınlığı Modeli

Şekil 29: Hemşehri Sayfalarında Yapılan Duygusal Paylaşımların Etkisi -Kod-Alt Kod Modeli

Araştırma Sorusu 6: Sosyal gerçekliğin inşasında, Facebook sayfasında yer alan paylaşımların yarattığı duygudaşlığın etkisi var mı?

Çalışmada yer alan duygudaşlık kavramı ile kadim kültürden gelen etkiler ve mitolojik kaynaklarla oluşan duygu birliği ifade edilmektedir. Başta müzikler, bölgeye ait resimler, yemekler, okul dönemindeki arkadaşlıklar, festivaller, düğünler ve cenazeler başlıca ortak duygu kaynaklarını temsil etmektedir.

Araştırma ile elde edilen verilerin incelemesi sonucunda,

- Facebook Hemşehri sayfalarında yer alan müzik, resim, atasözleri vb. paylaşımların, hemşehriler arası duygu bağlarını güçlendirdiği,
- Orijin memlekete dair resimlerin, müziklerin, yemek tariflerinin duygu yükünün artmasında önemli olduğu,
- Facebook sayfalarında gerçekleşen paylaşımların, bireyi mutlu kıldığı,
- Daha önce görülmemiş resimlerin, videoların veya haberlerin paylaşılmasının, grup içindeki statünün belirlenmesinde önemli bir araç olduğu,
- Bu aktarımların, bireyin kültürünü inşa etmesi sebebiyle, kültürel kimliğin inşasında da önemli olduğu,
- Aynı yerde yetişmenin, duygudaşlığın gelişmesi için gerekli olduğu,
- Facebook hemşehri sayfalarının sosyal yaşamın sürdürülmesinde ve duygu birliğinin kaybedilmemesinde önemli bir araç olduğu,
- Oluşan ve paylaşılan kültürel kimliğin gurur verdiği belirlenmiştir.

Sosyal gerçekliğin inşası kuramı iki temel kısımda incelenmektedir. Bunlardan ilki olan nesnel açıdan sosyal gerçeklik, bireyin duygu ve düşünceleri temelinde meydana gelen olgunun, diğerleri ile paylaşılabileceği araçların oluşturulması, bir bakıma inşa edilmesi ile meydana gelmektedir. Burada amaç, söz konusu olgunun aktarılacağı kurumun oluşturulması ve gerek kurum içinde gerekse diğer gruplar/kurumlarla ilişkilerinde meşrulaşmanın sağlanmasıdır.

Kurumsallaşmanın temininde bir diğer husus ise öznel gerçekliğin teminidir. Gruba yeni katılacakların veya grupta bulunmasına karşın grup aidiyetinin desteklenmesine ihtiyaç duyanlar için asli sosyalizasyonun temini, içselleştirme ile meydana gelmektedir.

Bireyin içselleştirmesinde en önemli yardımcı gereç duygulardır. Bu açıdan bakıldığında Facebook hemşehri sayfalarının inşası ve sürdürülmesi için gerekli olan ortak duygu, grubun geleceğinin de sigortası halini almaktadır.

Bununla beraber, elde edilen verilere göre herhangi bir gruba nazaran Facebook hemşehri sayfalarında oluşan grupların kurumsallaşması çok daha kolaydır. Bunun en önemli sebebi, hemşehrilik duygusunun verili olması, bireyden önce ve sonra varlığını devam ettirme kabiliyetine sahip bulunmasıdır. Facebook hemşehri sayfalarında paylaşılan resimler, müzikler, hikâyeler, yemek tarifleri öznenin geçmişi ile şimdiki zaman arasında güçlü bir ilişki kurmakta, bu duygu yüklü paylaşımlar, grubun kültürel kimliğinin inşasında da önemli olmaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda, Facebook hemşehri sayfalarının, sosyal hayatın gerekliliği için bir araç olduğu, aynı şekilde hissedilmese de ölüm, doğum, atama gibi gündelik olmayan olaylar karşısında yapılan paylaşımların, tıpkı gerçek hayatta yapılan paylaşım kadar önemli olduğu, eski fotoğraflar, türküler ve şarkıların duygusal bir hatırlatıcı olduğu, söz konusu duygusallığın öznel değil, gruba ait nesnel bir hal aldığı, duygudaşlığın, kültürel kimliği inşa ettiği ve aynı zamanda öğrenme isteğini arttırdığı, özellikle şivelerin veya yöresel kelimelerin, kullanıcılar arası duygudaşlığın üzerinde önemli bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.

6.9.11 Grup İçi ve Gruplar Arası Kutuplaşma

Tablo 9: Facebook Hemşehri Sayfalarında Grup İçi ve Gruplar Arası Kutuplaşma

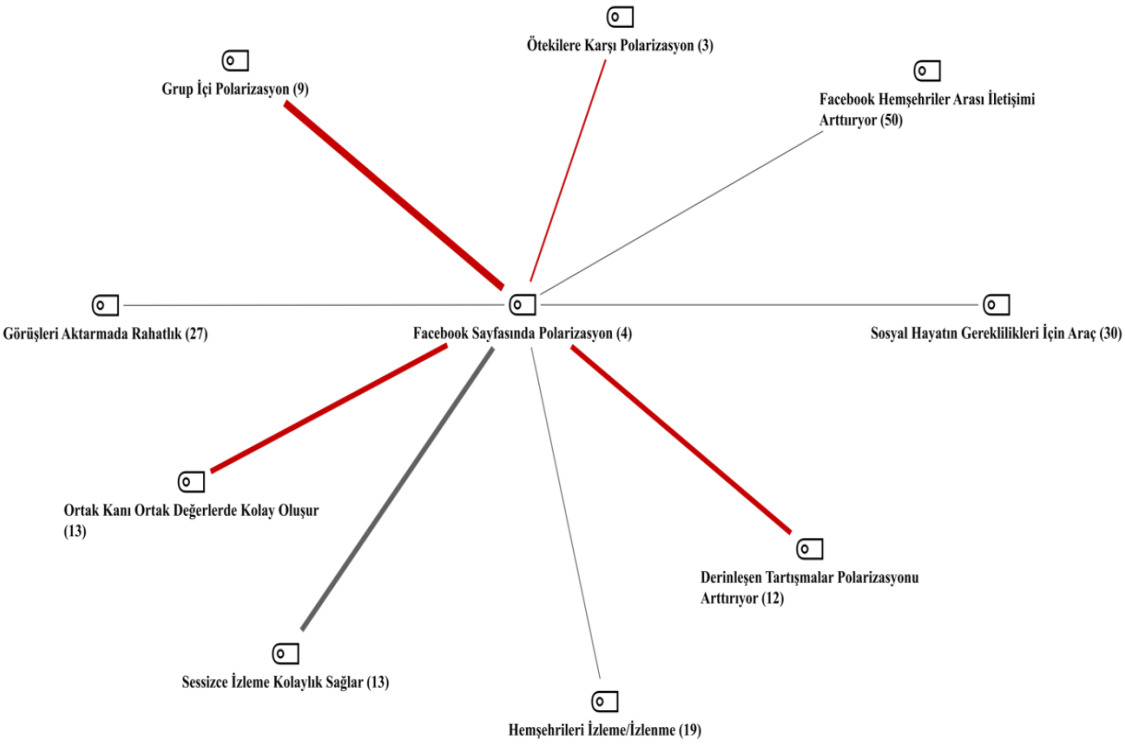
SORU: Facebook hemşehri sayfanızda ülkenin genel durumu üzerine görüşler beyan ediliyor mu? Tartışmalar yapılıyor mu ? Bu tartışmalar sırasında ortak bir kanıya varılıyor mu?	
Katılımcı 3, Konum 52	Zaman zaman ortak bir kanıya varılıyor.
Katılımcı 16, Konum 73	Zaman zaman yapılsa da olumsuz bir etkiyle karşılaşmamak adına moderatörler tarafından bu sayfaların amaçları dışına çıkılmaması için uyarı yapılıyor.
Katılımcı 15, Konum 53	Sosyal medya hemşehri ağlarında siyasal tartışmalar sonucunda mevcut fikirlerin daha da güçlendiğini, ortak bir paydada buluşulduğunu düşünmüyorum. Ne yazık ki ülkecek tartışmayı pek becerebilen tabiri caizse at gözlüğü ile tartışmaya giren bir toplumuz. Çok nadir düşünce fikir değişimi olur ve oluşan ortak görüşün, bireylerin oy kullanma eğilimlerinde etkili olduğunu veya konu hakkında bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünmüyorum.
Katılımcı 14, Konum 48	Hemşehri sayfalarında yapılan tartışmaların ortak bir kanıya varılmasıyla sonuçlandığını düşünüyorum.
Katılımcı 4, Konum 48	Sosyal medyada siyasi görüşler zaman zaman paylaşılmaktadır ancak ortak kanı oluşturmak zor.
Katılımcı 5, Konum 58-Konum 62	Facebook hemşehri sayfalarında yaşanan tartışmalar sırasında ortak bir kanıya varıldığı oluyor. Bazen kutuplaşmalar bile gözlemlenebiliyor. Ancak siyasi olarak ortaya konan görüşlerin, bireylerin oy kullanma eğilimlerinde etkili olduğunu veya konu hakkında bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünmüyorum.
Katılımcı 8, Konum 50-Konum 53	Sosyal medyada tartışmalar yapılıyor, görüşler beyan ediliyor. Ancak siyaseten ortak bir kanı oluşmuyor. Diğer taraftan mevcut fikirlerin daha da güçlendiğini, ortak bir paydada buluşulduğunu düşünüyorum (kutuplaşma).
Katılımcı 7, Konum 55	Siyaset dışında alınan / oluşan ortak görüş, bireylerin bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünüyorum.
Katılımcı 10, Konum 53	Facebook sayfalarında bir kamuoyu oluşuyor. Bu ortamda görüşler beyan ediliyor, nadiren tartışmalar yapılıyor ancak, ortak kanıya varılmıyor.
Katılımcı 11, Konum 56	Ülkenin genel durumu değil de daha çok yerel yönetim hizmetlerinden memnuniyeti ya da memnuniyetsizliği beyan eden görüşler yapılıyor.
Katılımcı 13, Konum 57	Hemşehri sayfalarında mikro kamuoyudur ve burada oluşan görüşler, bireylerin oy kullanma eğilimlerinde etkili olmaktadır.
Katılımcı 17, Konum 65-66	Her grupta olduğu gibi bizim grubumuzda da tartışmalar oluyor. Bu tartışmaların temelinde siyaset bulunuyor. Ancak grubun içinde yaşanan tartışmalarda ortak bir noktada buluşmak bir uzlaşı sağlamak mümkün değil. Hatta grubun içinde kutuplaşmalar oluyor. Ancak yaşanılan şeylerden dolayı görüşlerde de değişiklik oluyor ancak bu değişiklik sosyal medyanın baskısıyla değil gündelik hayatın etkisiyle oluyor. Tartışmaları sessizce izlemek istiyorum. Bakıyorum herkesin görüşü farklı. Ben de sessizce izlemeyi uygun görüyorum. Bu konuşmalarda kanaatler değişmez. Çünkü kafanızda belirlediğiniz görüşleriniz sosyal medyada değişmez.

Katılımcı 18, Konum 63	Siyaset her grupta olduğu gibi hemşehri gruplarına da konu oluyor ancak, genelde kavgaya dönüşüyor. Bu nedenle insanların büyük bir kısmı, yapılan tartışmaları uzaktan izliyorlar. Ortak bir paydada buluşmak mümkün değil hatta, yapılan bu tartışmalar uzlaşıyı değil kutuplaşmayı da beraberinde getiriyor. Düşmanlık oluşuyor. Bu durumda oy kullanma eğilimini etkilemiyor. Ancak küçük seçimlerde etkili oluyor. İl genel meclisi veya muhtarlık gibi. Diğer seçimlerde hemşehriliğin etkili olduğunu düşünmüyorum.
Katılımcı 19, Konum 59	Siyaset yapılıyor ancak bu durumda tartışma çıkıyor. Ortak bir partinin seçilmesi en azından bizim sayfa için mümkün değil. Hatta bazı Facebook sayfalarında aynı siyasi eğilime sahip hemşehriler tarafından kurulduğunu görüyorum. Yani hemşehrilik de ikinci planda kalıyor. Asıl önemli olan siyasi düşünce oluyor. Ben de birçokları gibi siyasi tartışmaları sessizce izliyorum ancak bu sessizlik benim görüşümde değişiklik olabileceği anlamına da gelmiyor. Ancak şunu belirtmeden geçemeyeceğim. Oluşan tartışmalar en azından benim açımdan, görüşümün güçlenmesine sebep oluyor.

Gruplar, ötekinin gerçekliği üzerine inşa edilir. Ötekinin olmadığı yerde grubun oluşması da imkansız hale gelir. Böylece dış grup kutuplaşması meydana gelirken, grup içinde gerçekleşen fikir ayrılıkları ve iletişim sorunları da grup içinde kutuplaşmaya sebep olur.

Diğer grup yapılarında olduğu gibi, Facebook hemşehri sayfalarında da grup kutuplaşması kaçınılmaz hale gelmiştir. Derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, MAXQDA yazılımı vasıtasıyla analiz edilmiştir. Kodların aynı cevap kapsamında bulunup bulunmadığı Şekil 30'da belirtilen kod yakınlığı modellemesi ile belirlenmiştir.

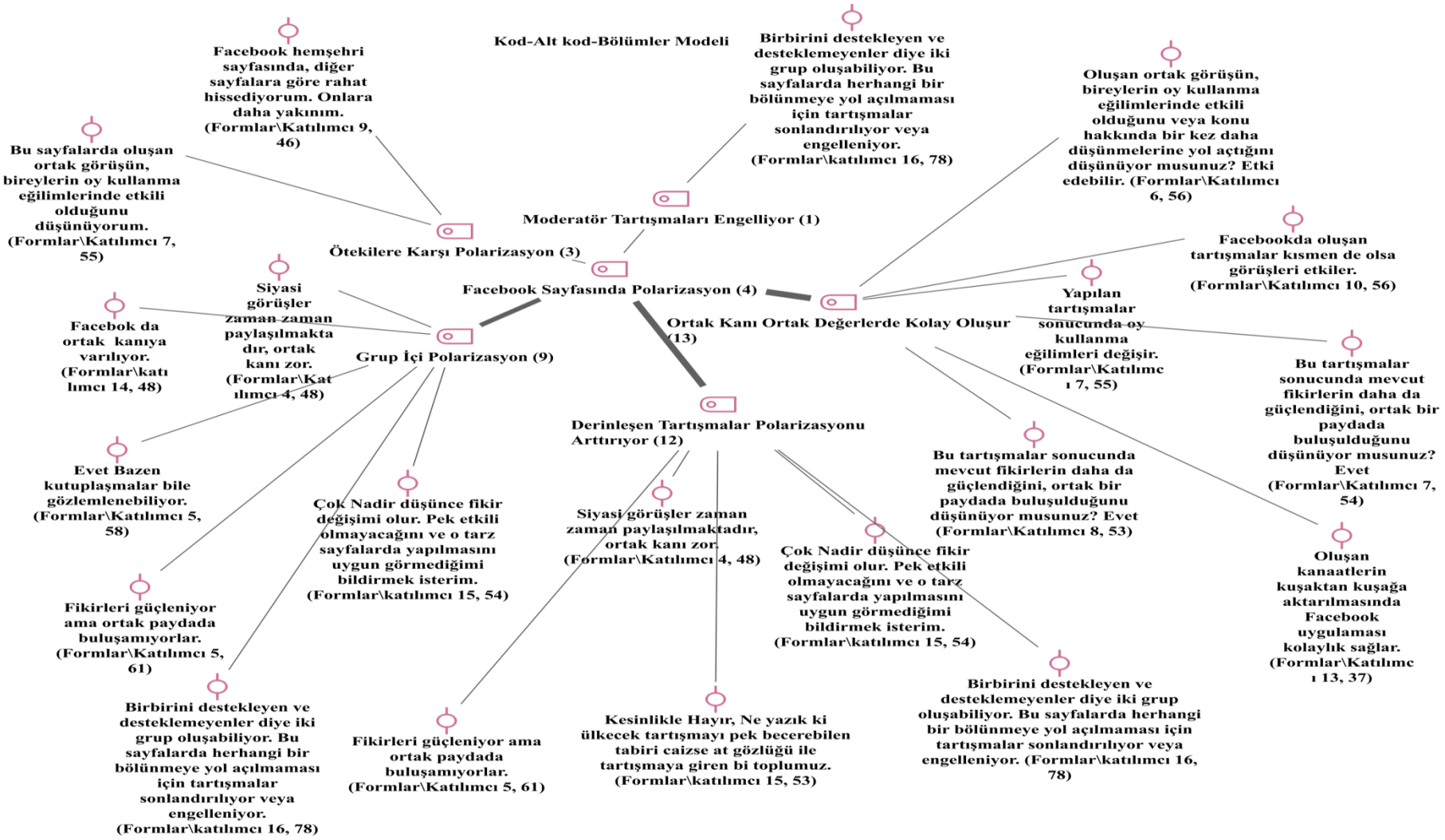
Daha sonra, aynı cevabın içinde bulunan kodlar da çakışan kod modeli ile belirlenmiş ve sonuç, Şekil 31 ile ifade edilmiştir. Bununla beraber, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan grup kutuplaşmasının oluşmasına etki eden faktörler ise kodlar ve alt kodların kesişim modeli çerçeesinde, Şekil 32 vasıtasıyla ortaya konmuştur.

Şekil 30: Hemşehri Sayfalarında Polarizasyonun Etkileri - Kod Yakınlığı Modeli

Şekil 31: Facebook Hemşehri Ağlarında Polarizasyonun Etkileri-Çakışan Kodlar Modeli

Şekil 32: Facebook Hemşehri Sayfalarında Polarizasyon-Kod-Alt Kod- Bölümler Modeli

Araştırma Sorusu 7: Facebook hemşehri sayfalarında kutuplaşma oluşmakta mıdır? Kutuplaşma hangi koşullarda meydana gelmektedir?

Hemen her grupta olduğu gibi, Facebook hemşehri sayfalarında da kutuplaşmanın oluşumu ve bunun sonuçları ile karşılaşılmaktadır. Ancak, bu ağlarda güçlü bir kutuplaşmanın meydana gelmesi için;

- Kültürel kimliğin bir sonucu olarak, ötekilerin daha belirginleşmesini sağlayacak mitlerin yerleşik hale gelmesi,
- Facebook hemşehri sayfalarında meydana gelen siyasal desteğin, tüm üyeleri kapsamıyor olması,
- Yüz yüze iletişime nazaran, sosyal medya ağları üzerinden yapılan iletişimin kolay hale gelmesi ve böylece duygu ve düşüncelerin açıklıkla ifade edilebilmesi,
- Bu ağlar üzerinde ortak kanı ve değerlerin, diğer ağlara nazaran daha kolay oluşma eğiliminde bulunması,
- Ağın içinde devamlı olarak aktarılan ve kültürel kimliğin oluşumuna imkân veren; müzik, dans, atasözü, menkıbe gibi unsurların paylaşılmasında kolaylık yaşanması,
- Facebook hemşehri sayfalarını yöneten üyelerin meydana getirdiği güven duygusu, kutuplaşmanın oluşmasında üzerinde güçlü bir etki yaratmaktadır.

Kamusal alanın tek sesli hale geldiği veya üyelerinin önemli bir bölümünün susmayı tercih ettiği sosyal medya gettolarında, grup içi ve gruplar arası kutuplaşmanın yaşanması kaçınılmazdır. Herhangi bir konuda aynı duygu ve düşünceyi paylaşanlar arasında yapılacak tartışmaların, hali hazırda ortak kanıya sahip olanları daha radikal bir hale getireceği de kuşkusuzdur. Grup kutuplaşması adı verilen bu olgu, birbirine benzeyenlerin, mevcut pürüzlerini gidermesi sonucunda daha büyük bir çekim gücü ile yaklaşmalarına sebep olurken, diğerlerinin ötekileşmesine ve nihayet grup içi ve gruplar arası uzaklaşmaların yaşanmasına sebep olmaktadır.

Farklı dijital ağlar, farklı duygu ve düşüncedeki bireyler, kendileri gibi olanlarla beraber olma gayretindedir. Cinsel, dini veya siyasi görüşler çerçevesinde oluşan bu gruplar, kentleşme tarihi ile karşımıza çıkan birlikte yaşam olgusunun bir ürünüdür.

Facebook hemşehri sayfalarında da aynı kültürel kimliğe sahip hemşehriler bir araya gelerek ikincil bir yaşam alanı oluşturmaktadırlar. Ancak bu durum, grup kutuplaşması denilen olguyu da beraberinde getirmektedir.

Tüm sanal grupların ortak özelliği olan ötekinin tespit edilmesi ve ötekinden mümkün olduğunca uzaklaşılarak başka bir kutupta bulunulması, hemşehri sayfalarında da görülmektedir. Hemşehriler arası güvenin eseri olan Facebook gruplarının yapısı, kutuplaşma için elverişli bir yapı sergilemektedir.

Öncelikle birbirini tanıyan ve en az bir özellik üzerinde tartışmasız bir uzlaşıya sahip olan hemşehriler, kendi memleketlerine ait yemekler, hikayeler, türküler vasıtasıyla belirli bir gruba güçlü bağlarla bağlanmakta, hali hazırda yaşadığı coğrafyaya yönelik ilgisi azalmaktadır. Bu durum, kolektif kimliklerden olan ulusal kimliğin önemini azaltırken, yerelliğe verilen değeri arttırmaktadır.

Diğer taraftan, yapılan araştırma ve sonucunda elde edilen veriler sonucunda, polarizasyonun iki farklı şekilde oluştuğu belirlenmiştir. Bunlardan ilki ağ içi kutuplaşma diğeri ise diğer hemşehri sayfalarına yönelik kutuplaşma olarak ifade edilebilir.

Çalışma sonucunda, Facebook hemşehri sayfalarında, farklı siyasi görüşe ve dünya algısına sahip bireyler arasında gerçekleşen tartışmaların, genellikle ortak bir görüşte buluşmayla sonuçlanmadığı, bu nedenle grup üyeleri arasında güçlü bir kutuplaşma oluştuğu belirlenmiştir. Bu kutuplaşmanın çatışmaya dönmemesi için en güçlü müdahale ise moderatörden beklendiği görülmüştür.

Diğer taraftan, grubu oluşturan üyelerin dışında kalan ‘ötekilere’ karşı güçlü bir polarizasyon meydana gelmektedir. Özellikle, hemşehriler arası dayanışmanın meydana getirdiği şartlarda ortaya çıkan polarizasyon, önemli bir etki yaratmaktadır. Bunun en önemli sebebi ise biz ve ötekiler arasında oluşan “kaynakların kullanımına yönelik” savaş koşullarıdır. Kısıtlı kaynakların tüketilmesine yönelik mücadelenin tarafı haline gelen hemşehri sayfaları, ötekine karşı oluşan tahammülsüzlüğü beslemektedir. Bu özelliği ile internetin demokratikleşme üzerinde sağlaması beklenen olumlu etkisini de azalttığı gözlemlenmiştir.

6.9.12 Facebook Hemşehri Sayfalarında Gettonun Oluşumu ve Kamusal Alandan Uzaklaşma

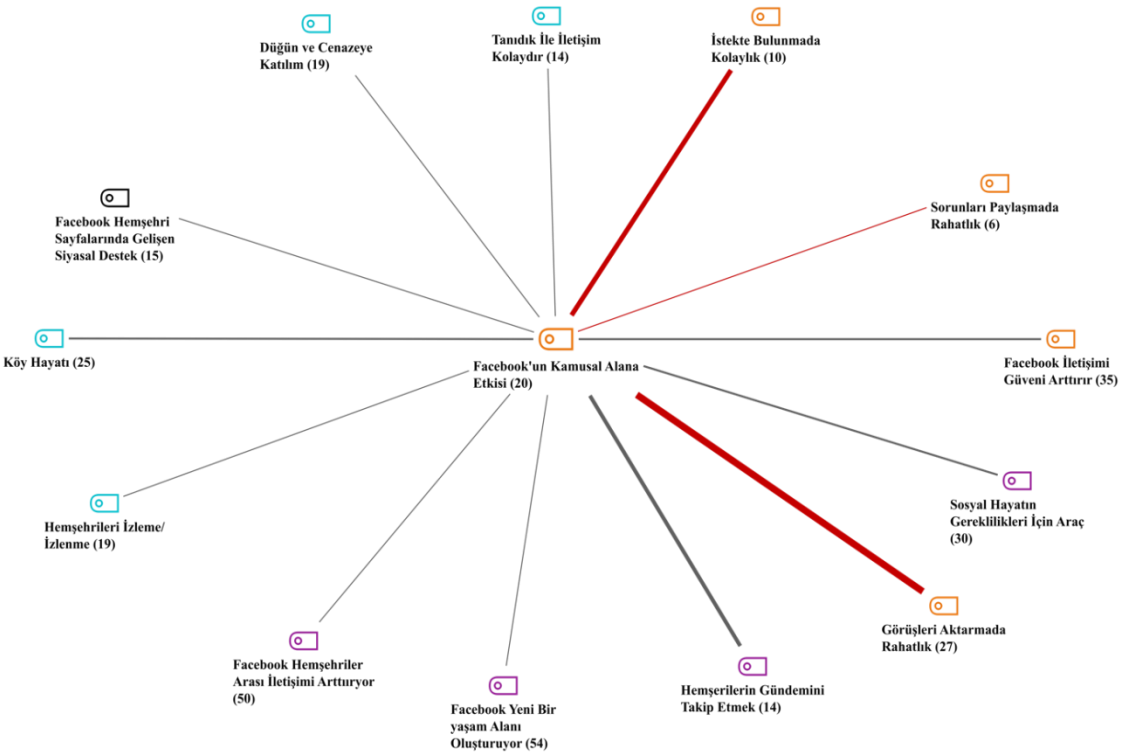
Tablo 10: Facebook Hemşehri Sayfalarında Getto Oluşumu ve Kamusal Alana Etkisi

SORU: Facebook hemşehri sayfasında, diğer sayfalara göre rahat hissediyor musunuz? Orada bulunanların sizinle ortak özelliklerde olması sebebiyle sizi daha rahat anlayabileceklerini düşünüyor musunuz? Facebook hemşehri sayfanızda ülkenin genel durumu üzerine görüşler beyan ediliyor mu? Tartışmalar yapılıyor mu? Bu tartışmalar sırasında ortak bir kanıya varılıyor mu? Bu tartışmalar sonucunda mevcut fikirlerin daha da güçlendiğini, ortak bir paydada buluşulduğunu düşünüyor musunuz? Oluşan ortak görüşün, bireylerin oy kullanma eğilimlerinde etkili olduğunu veya konu hakkında bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünüyor musunuz?	
Katılımcı 16, Konum 56-57-59-60-73-77-78-79-80	Paylaşım yapan değil de, yapılan paylaşımları sessizce takip eden birisi olarak daha rahat hissediyorum. Hemşehrilerimle bir arada olduğum sosyal medya sayfalarında, ortak özelliklerimiz sebebiyle beni daha rahat anlayabileceklerini düşünüyorum. Gündemle ilgili, bir başka ifadeyle hepimizi ilgilendiren konularda Zaman zaman tartışmalar yapılsa da olumsuz bir etkiyle karşılaşmamak adına moderatörler tarafından bu sayfaların amaçları dışına çıkılmaması için uyarı yapılıyor. Tartışmalar sonucunda Birbirini destekleyen ve desteklemeyenler diye iki grup oluşabiliyor. Bu sayfalarda herhangi bir bölünmeye yol açılmaması için tartışmalar sonlandırılıyor veya engelleniyor. Tartışmalar sonucunda oluşan Ortak görüşün çok az bir kesim üzerinde etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü toplumumuzun yıllardır değişmeyen oy alışkanlıkları ve çoğunluk bu alışkanlığından taviz verme taraftarı değil.
Katılımcı 15, Konum 43-53-54	Hemşehri sayfalarında daha rahat hissederim ve daha rahat yorum yapabilirim. Ülke gündemi ile ilgili tartışmalar yapılsa da sonuca varmıyor. Ne yazık ki ülkece tartışmayı pek becerebilen tabiri caizse at gözlüğü ile tartışmaya giren bir toplumuz. Ancak çok nadir de olsa düşünce ve fikir değişimi olur. Pek etkili olmayacağını ve o tarz sayfalarda yapılmasını uygun görmediğimi bildirmek isterim.
Katılımcı 14, Konum 52	Kısmen de olsa, oluşan ortak görüşün, bireylerin üzerinde etkili olduğunu veya konu hakkında bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünüyorum.
Katılımcı 1, Konum 39-51	Facebook hemşehri sayfasında, diğer sayfalara göre daha rahat hissediyorum. Gerçekleşen fikir beyanları sonucunda mevcut fikirlerin daha da güçlendiğini, ortak bir paydada buluşulduğunu düşünüyorum ancak siyasi açıdan etkili olduğunu düşünmüyorum.
Katılımcı 3, Konum 44-45-55	Aynı şehrin kültüründe yetiştiğimiz için, hemşehri sayfalarında bulunanların, bazı hususlarda, beni daha rahat anlayacağını düşünüyorum. Yardıma muhtaç olanlar başta olmak üzere, yapılan beyanlar ve tartışmaların etkili olduğunu ve ortak bir paydada

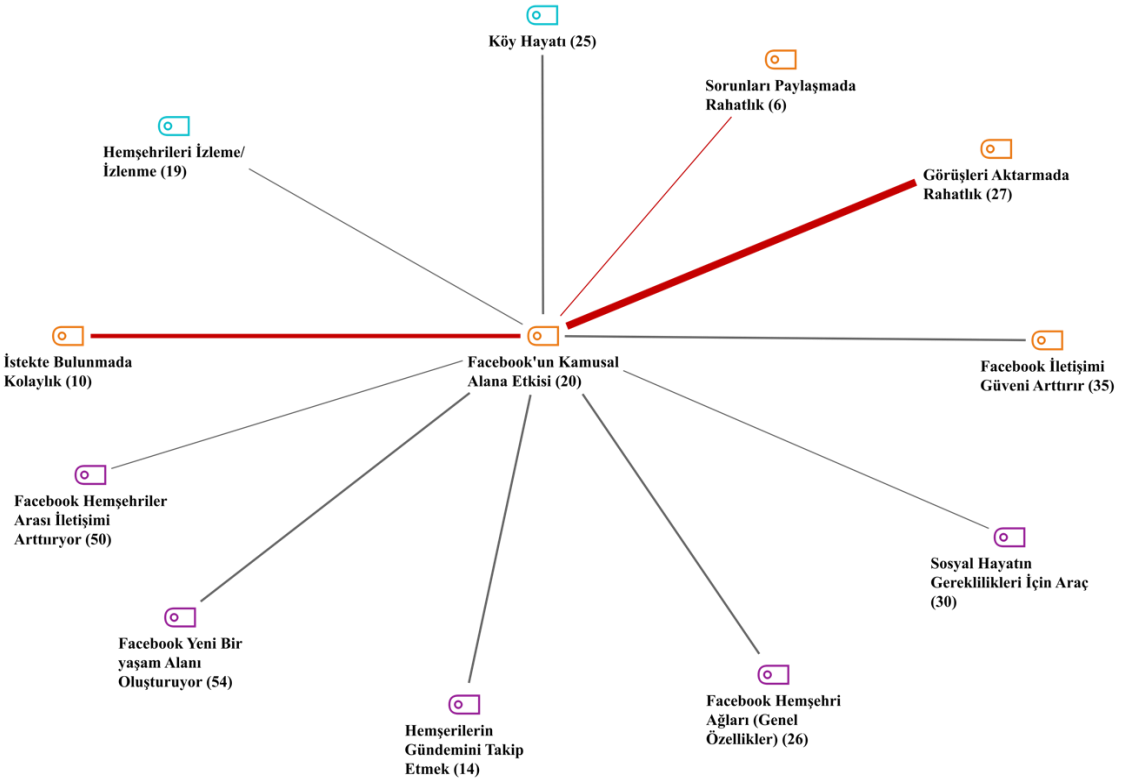
	buluşulduğunu düşünüyorum.
Katılımcı 2, Konum 39	Facebook hemşehri sayfasında, diğer sayfalara göre rahat hissederim.
Katılımcı 4, Konum 41	Ortak özelliklerimiz sebebiyle karşılıklı olarak daha iyi anlaşma, birbirimizi anlama şansımız var. Ancak ortak alanda siyasi görüşler paylaşılsa da ortak kanıya ulaşmak zordur ve bireylerin oy kullanma eğilimleri üzerinde etkili olduğunu düşünmüyorum.
Katılımcı 5, Konum 61-64	Elbette hemşehrilerimin yanında daha rahat görüş beyan ederim. Ancak ortak bir paydada buluşulduğunu düşünmüyorum. Belli bir grup kendilerine böyle bir yaşam alanı oluşturmuş adeta burada yaşıyorlar. Egolarını buralarda tatmin edenlerin olduğunu düşünüyorum. Birazda burada bir statü ve makam ayrıcalığı olmayınca akıllarınca özgürce hareket alanı buluyorlar. Köyünde ve memleketinde kimsenin değer vermediği kişi burada krallığını ilan edip asıp kesebiliyor, bu özgüvene burada sahip olabiliyor. Eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin daha kontrollü hareket ettikleri bu düzlemde de rahatlıkla izlenebilmektedir.
Katılımcı 6, Konum 45-56	Orada bulunanlarla geçmişimiz beraber olduğu için beni daha rahat anlayabileceklerini düşünüyorum. Her ne kadar Facebook üzerinde güncel meseleler hakkında tartışmaya girmeyi doğru bulmasam da bu tartışmalar sonucunda oy kullanma eğilimleri üzerinde etki edebileceğini düşünüyorum.
Katılımcı 11, Konum 56	Facebook hemşehri ağlarında Ülkenin genel durumu değil de daha çok yerel yönetim hizmetlerinden memnuniyeti ya da memnuniyetsizliği ifade eden beyanlarda bulunuluyor.
Katılımcı 13, Konum 57	Oluşan ortak görüşün, bireylerin oy kullanma eğilimlerinde etkili olduğunu veya konu hakkında bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünüyorum.
Katılımcı 17, Konum 46-52-65-72-73	Hemşehrilerim beni daha rahat anlar çünkü onlarla bir ortak tarihimiz, ortak bir kültürümüz olduğunu düşünürüm. Coğrafya da etkili oluyor. Hemşehri sayfasında kendimi daha rahat hissetsem de kendime dikkat ediyorum. Beni yanlış anlayabileceklerimden endişe ediyorum. Facebook da doğal yaşam gibi. Elbette anonim olanlar da var ama bu durumda bile yanlış anlamak istemem. Her grupta olduğu gibi bizim grubumuzda da tartışmalar oluyor. Bu tartışmaların temelinde siyaset bulunuyor. Ancak grubun içinde yaşanan tartışmalarda ortak bir noktada buluşmak bir uzlaşı sağlamak mümkün değil. Bizim derneklerimiz var. Her sene belli günlerde toplanmamız gerekiyor. Dernekler kültürün devamı ve dayanışma için önemli ancak yüz yüze görüşme zorunluluğu güçlük yaratıyor. Facebook hemşehri sayfası bunu gideriyor. Her zaman haberleşmek mümkün oluyor. Bu açıdan çok memnunuz. Whatsap grubu Facebook gruplarını destekliyor. Acil haberleri buradan alıyoruz. İki yıldır toplantılara gidemiyorum ama yapılan toplantıların tamamını Facebook üzerinden izleyebiliyorum. Bu konuda büyük faydası var. Hemşehri bağlılığı önce köy, sonra ilçe ve nihayetinde il bağlılığı oluyor. Ailemiz insan olduğu için diğerlerini sevemiz gerektiğini söyledi. Ama bir görev de var. Çekiyor. Hemşehriden baklentim olur. Ben iş hayatına ilk girdiğimde bana hemşehrim yardımcı oldu. Emekli oldu ama hala görüşüyorum.
Katılımcı 18, Konum 51-41-63	Facebook hemşehri grupları hayatın kendisinden farklı değildir. Sevgimizin dışında saygının da korunması için mesafe bırakmak gerekmektedir. Hemşehrilerimin yanında kendimi daha rahat hissederim. Onların nasıl insanlar olduğunu, nasıl bir kimliğe sahip olduğunu bildiğimi düşünürüm. Bu nedenle onların yanında, diğerlerine nazaran

	daha rahat olurum. Ancak bu durum aramda bir mesafe bulunması zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Siyaset her grupta olduğu gibi hemşehri gruplarına da konu oluyor ancak, genelde kavgaya dönüşüyor. Bu nedenle insanların büyük bir kısmı, yapılan tartışmaları uzaktan izliyorlar. Ortak bir paydada buluşmak mümkün değil hatta, yapılan bu tartışmalar uzlaşıyı değil kutuplaşmayı da beraberinde getiriyor. Düşmanlık oluşuyor. Bu durumda oy kullanma eğilimini etkilemiyor. Ancak küçük seçimlerde etkili oluyor. İl genel meclisi veya muhtarlık gibi. Diğer seçimlerde hemşehriliğin etkili olduğunu düşünmüyorum.
Katılımcı 19, Konum 48-65	Daha önce ifade ettiğim gibi hemşehrilerimle aramızda ortak bir tarih var. Bu tarihin parçası olmasam da yani birebir beni tanımasalar da babamı dedemi tanıyor olabilirler. Evet belki beni daha rahat anlayabilirler ancak benim rahat etmem söz konusu değil. Kendime dikkat etmeliyim. Benim tutumum tüm ailem için bir kriter olabilir. Bugün hemşehrilik ağları menfaat ve çıkar kavgalarının temelindedir. Güce dayanmak ve iktidara ortak olmak için kullanılıyor. Siyasi partilerin hemşehrilerden sorumlu kurullar oluşturması bunun en güzel örneğidir.

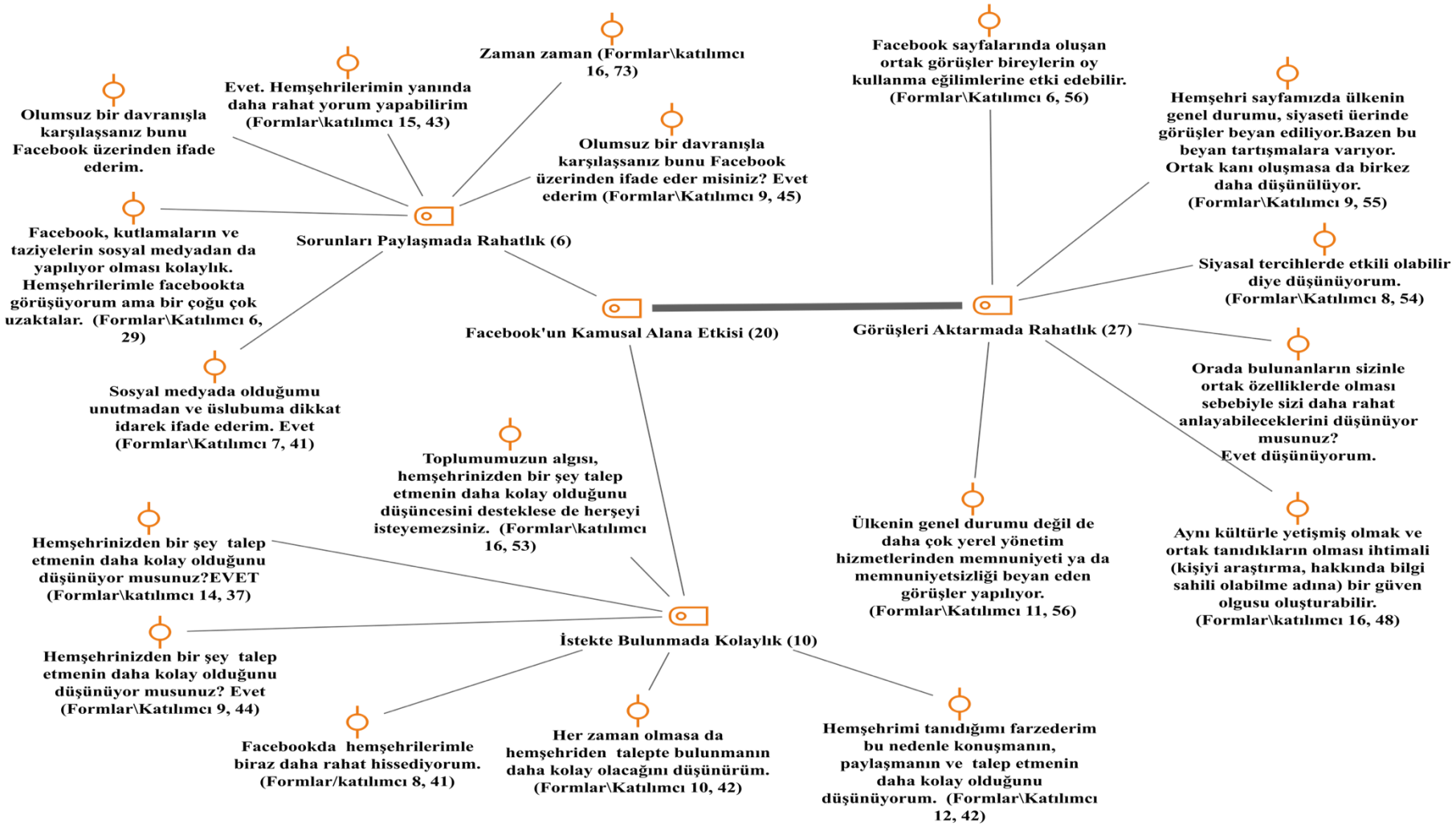
Tarihin derinliklerinden gelen gettolar, bazen koruma bazen ise korunma amacıyla kurulmuştur. Araştırmanın içeriğinde yer alan sosyal medya gettoları ise gerçekliğin inşası üzerine büyük bir etki yaratmaktadır. Derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, MAXQDA yazılımı vasıtasıyla analiz edilmiştir. Kodların aynı cevap kapsamında bulunup bulunmadığı (Şekil 33) kod yakınlığı modellemesi ile belirlenmiştir. Daha sonra, aynı cevabın içinde bulunan kodlar da çakışan kod modeli (Şekil 34) ile bulunmuştur. Bununla beraber, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan grup kutuplaşmasının oluşmasına etki eden faktörler ise kodlar ve alt kodların kesişim modeli çerçeesinde değerlendirilmiştir (Şekil 35).

Şekil 33: Facebook Hemşehri Sayfalarının Kamusal Alan Etkisi - Çakışan Kodlar Modeli

Şekil 34: Facebook Hemşehri Sayfalarında Kamusal Alan-Kod Yakınlığı

Şekil 35: Facebook Hemşehri Sayfalarında Kamusal Alan-Kod - Alt Kod Modeli

Araştırma Sorusu 8: Facebook hemşehri sayfaları 'getto' şeklinde değerlendirilebilir mi? Oluşan bu Facebook hemşehri gettoları kamusal alana katılımda olumsuz bir etki yaratmakta mıdır?

Berger ve Luckmann, grubun üyelerinin içselleştirdiği sembolik evrenin, diğer tüm evrenlerin olgularını kendi çerçevesi içinde anlamlandırması gerektiğini, grubun üyelerinin ise diğer düzlemlerden elde ettiği olağan dışı tecrübeler karşısında gündelik yaşamın gerçekliğine dönmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Söz konusu sembolik evren, hiç kuşku yok ki hemşehriler arasında inşa edilmiş ve içselleştirilmiş olan gündelik hayatın gerçekliğinden başka bir şey değildir. Ancak bu sembolik evren, Habermas tarafından ifade edilen kamusal alanı da içine almaktadır.

Günümüzde internet düzlemine taşınması kaçınılmaz hale gelen kamusal alan, Bu düşünceyi savunanların öncüleri tarafından elektronik agora, yeni nesil küresel köy, dijital kamusal alan ve sanal cemaatler şeklinde ifade edilmektedir. Bu dijital kamusal alanda, zamandan ve mekândan bağımsız bir araya gelme kabiliyetinin yanı sıra, tüm kullanıcıların görüşlerini eşit bir şekilde paylaşabilme imkânı da önem arz etmektedir.

Bununla beraber sosyal medya, âdemi merkeziyeti temsil etmesi, her alıcının potansiyel bir verici olması, kitlelerin daha kolay seferber edilebilmesi, kolektif üretimi oluşturma kabiliyeti ve toplumsal denetimi inşa edebilme gücü sebebiyle önemli bir demokratikleşme beklentisi üretmiştir. Kaldı ki, eyleme katılım kabiliyetinde olan her öznenin söylem hakkının bulunduğu, herkesin ileri sürme hakkı olduğu kadar herkesin ileri sürülene itiraz edebilmesinin de mümkün olması gerektiği, katılım kabiliyetinde olan bireyin kendi duygu ve düşüncelerini de ifade edebilmesinin mümkün olması, konuşmacının bu haklarının içsel ve dışsal zorlamalarla elinden alınmaması gibi hususlar da sosyal medyada oluşan kamusal alanın, ideal kamusal alana ulaşmak açısından önemli bir fayda yarattığını göstermektedir.

Ancak, sosyal medya uygulamalarının gruplara yönelik olarak inşa edilmesi, bu gruplara üyelik esnasında çeşitli seçim kriterlerinin kullanılıyor olması, sadece kendi görüşlerine uygun bireylerle iletişime geçme talebi ve grupların kapalılığı, kamusal alanda demokratikleşmeyi ortadan kaldırmakta ve sanal dünyanın gettolarını oluşturmaktadır. Bu gettolarda, güçlü bağlantıları olan ve yüksek sosyal sermayesi bulunan bireyler, kendi kamusal alanlarını, herhangi bir zahmete girmeden, üretebilmektedirler.

Tarihin içinde sıklıkla bulduğumuz zorunluluk gettoları gibi olmasa da dijital gettolar, daha konforlu bir yaşam sürmek için, tıpkı yüksek duvarlı siteler gibi, gerekli olmaktadır. Birbirine benzer komşulardan oluşmuş, benzer gelir seviyesine sahip bireylerle inşa edilen bu güvenlikli yapıların bir benzeri de internet uygulamaları ile meydana gelmektedir.

Sosyal medya kullanıcıları, bireysel doyuma yönelik olarak farklı sayfalarda ve anonim kimliklerle var olabilecekleri gibi, kendi kimlikleri ile girebilecekleri ve gerçek yaşamın zorluklarını aşmakta, bir başka ifade ile sosyal sermaye elde etmek için kullanabilecekleri gettolara da ihtiyaç duymaktadırlar. Kendi çıkar ve ihtiyaçlarımız için internet dünyasını kişiselleştirebilme kabiliyetimizin kısa vadede "doyumları" sağlamakla beraber, toplumsal açıdan ve uzun vadede, geleneksel gettolarda yaşanan tecrübelere benzer kopma ve çatışmalarla sonuçlanabileceği açıktır. Oluşmakta olan bu gönüllü gettolarda, ulusal devletin kamusal alanının ortadan kalkması ile birlikte, grup üyelerinin sadece o grupta yer alan bireylerin fikirleri ile karşı karşıya kalmaları söz konusu olmakta, 'ötekilerin' görüşlerini dikkate almakta isteksiz hale gelmekte ve duymak istediklerinin dışında herhangi bir görüşe karşı duyarlı olmaları ile sonuçlanmaktadır. Bu nedenle sosyal medyada çok sayıda 'sosyal medya gettosu' oluşmaktadır.

Berger ve Luckmann'ın öznel gerçeklik olarak toplumun kurulmasına ilişkin görüşlerine göre, bu faaliyet iki basamaklı bir süreç çerçevesinde gerçekleşir. Bunlardan ilki 'Asli Sosyalizasyon' olarak nitelendirilen ve sembolik evrenin de içinde bulunduğu gerçekliğin sosyal inşasını sağlayan sosyalizsayon, bir diğeri ise diğer paralel evrenlerle ilişkinin sağlıklı olarak sürdürülmesini amaçlayan 'Tali Sosyalizasyon' olarak tanımlanır. Burada oluşan asli sosyalizasyon gettonun fikirsel halidir. Tali sosyalizasyon ise diğer gettolarla kurulacak ilişkilerde uygulanması zorunlu metotları içermektedir (Berger & Luckmann , 2018).

Söz konusu gettonun içinde ve Berger ve Luckmann'ın sembolik evreni üzerinde inşa edilen hemşehri sayfalarının kamusal alanı, karşılıklı güven, toplumsal hayatta tanınanlarla sosyal medyada da bulunma ve hemşehrilerini izleme ihtiyacından ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar kamusal alanın inşası için gerekli koşullara sahip olduğu görülse de sosFacebook hemşehri sayfalarında, fikirlerin açıklıkla beyan edilememsi,

davranışların bir damgalanma ile sonuçlanacağına yönelik korku gibi sebepler, sınırlı bir kamusal alanı işaret etmektedir.

Bununla beraber, hemşehri sayfalarının dar kamusal alanında, özellikle orijin memleketle ilgili tartışmaların yüksek katılımcıyla gerçekleştiği, bununla beraber mevcut siyasete ve bu siyasi yapının sorgulanmasına yönelik tartışmalardan uzak kalmaya çalışıldığı da anlaşılmaktadır. Bu sırada karşılaşılan önemli bir sorun ise katılımcıların sesiz kalma talepleridir. Tanışıklığın, hısımlığın ve akrabalığın verdiği rahatlık, sonu siyasetle ilişkilendirilecek konularda ortadan kalkmakta, tartışmaları sessizce izlemenin tartışmasız konforu ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, hemşehri sayfalarında ortaya çıkan bu aksak kamusal alan, ötekine yönelik kararların alınmasında etkili olurken, bireysel duygu, düşünce ve mefaatlere yönelik tartışmalara ve gruba yönelik eleştirilere kapalıdır.

Katılımcıların görüşleri dikkate alındığında, sosyal medyada oluşan hemşehri sayfalarının büyük bir kısmı gerek kendi bölgelerinin dışındaki katılımcılara gerekse diğer fikirlere de kapalıdır. Buraya giriş iki unsura dayanmaktadır. Bunlardan ilkine göre birey, gönüllü olarak bu sayfalarda yer alma talebini belirtmelidir. İkinci olarak, talepte bulunanın aidiyeti hususunda herhangi bir sorun oluşmamalıdır. Söz konusu ritüel dikkate alındığında Facebook hemşehri sayfalarında oluşana gettoları "gönüllü gettolar" olarak ifade etmek mümkündür.

Gettoların en önemli sorunu, dışsallaşmaya kapalı olması ancak epistemolojik olarak içsel olanla aşırı ilgilenilmesidir. Gözetim esasına göre kurulan hemşehri sayfaları da dışarda olup bitenden çok içeriyle ilgilenmekte, olumlu veya olumsuz alınan kararların merkezinde hemşehrilerin bu kararlara uyup uymadığının takibi bulunmaktadır. Bu nedenle hemşehri sayfalarında oluşan gettolar, kendi kamusal alanlarını inşa etmek zorundadır.

Çalışmada incelenen sosyal medya hemşehri sayfalarında da içsellik, bir başka ifade ile üyelere yönelik ilgi ve kadim geleneğin devam ettirilmesine yönelik bir çaba önem arz etmektedir. Aynı memlekette yetişmiş olmak, birbirini tanımak gibi unsurlar, Facebook hemşehri sayfalarının gettolaşması için bir diğer sebebi ifade etmektedir.

Diğer taraftan, korumacı getto statüsünde de bulunduğu ifade edilebilecek olan Facebook hemşehri sayfaları, öncelikle kültürel kimliğin korunmasına yönelik bir

oluşum gibi gözükmekle beraber, ticaretten siyasete kadar kendi üyelerinin bireysel menfaatlerini korur hale gelmiştir. Facebook, gettonun kamusal alanında, söz konusu gözetim ve koruma gayretinin, bir çeşit 'hemşehrilik yaşam formu' olduğu izlemini ortaya koymaktadır.

6.9.13 Facebook Sayfalarının Hemşehriler Arası Gözetime Yönelik Etkisi

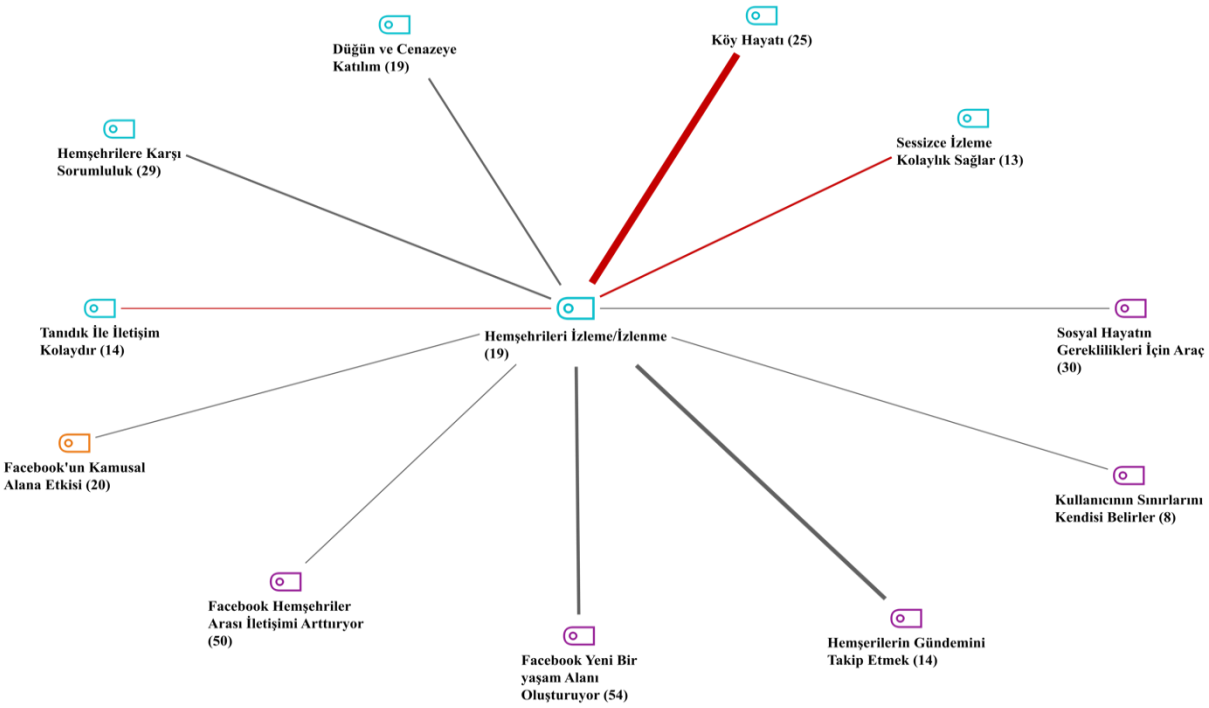
Tablo 11: Hemşehriler Arası Gözetim

SORU: Facebook hemşehri sayfasında gerçek kimliğinizle bulunmak gözetleniyor hissi uyandırıyor mu? Aynı ağda bulunan bireylerin sizinle ilgili bilgileri görebiliyor olmaları sebebiyle bu ağın yapısını "köy yaşantısı" gibi hissediyor musunuz? Diğer taraftan, Facebook'ta başkalarının görebileceği bilgilerin kısıtlanabiliyor olması yaşamsal açıdan konfor sağlıyor mu?	
Katılımcı 19, Konum 54	Facebook hemşehri sayfalarına giren gözetlenmeyi kabul eder. Aslında böylece gözetleme hakkını kazanmış olacaktır. Bu karşılıklı bir ilişkidir ve ortak kabule dayanır. Ben kimsenin bu durumdan çok da rahatsız olduğunu sanmıyorum. Aslında bu tip iletişimin köy yaşamı ile aynı olduğunu düşünürüm. Alışverişten siyasi tercihe kadar bir çok hususu etkileyen bu durum köy yaşamını anımsatıyor. Gerçekten köyde olsak kişisel sırrımız kalmaz ama bu sayfalar üzerinde kişisel bilgilerimi kısıtlayabiliyor olmam büyük bir özgürlük yaratıyor.
Katılımcı 18, Konum 51-58	Evet. Hemşehri sayfalarında bulunmak gözetlenmeyi de beraberinde getiriyor. Bu sayfalarda kendi adınızla yer aldığınız için etiketlenmekten kurtulamazsınız. Bu durum bir nevi köy yaşantısı hissi veriyor. Facebook hemşehri grupları hayatın kendisinden farklı değildir. Sevgimizin dışında saygının da korunması için mesafe bırakmak gerekmektedir.
Katılımcı 17, Konum 58-65	Hemşehri sayfalarında herkes kendi kimliği ile bulunmak zorunda aksi halde gruba giremez. Kendi kimliğini yazarsan biri tanımasa diğeri tanır. Tartışmaları sessizce izlemek isliyorum. Bakıyorum herkesin görüşü farklı. Ben de sessizce izlemeyi uygun görüyorum. Bu konuşmalarda kanaatler değişmez.
Katılımcı 13, Konum 52	Facebook'ta başkalarının görebileceği bilgilerin kısıtlanabiliyor olması yaşamsal açıdan konfor sağlıyor.
Katılımcı 11, Konum 51	Şahsıma ait fotoğraf ve bilgilerin bu ağlarda görülebiliyor olması beni rahatsız ediyor. Bazen tanımadığım ve Facebook eklemek istemediğim bireyler tarafından Facebook tan ekleme mesajları geliyor ve bundan rahatsız oluyorum.
Katılımcı 10, Konum 49	Facebook hemşehri sayfasında gerçek kimliğinizle bulunmak gözetleniyor hissi uyandırıyor.
Katılımcı 5, Konum 56	Aynı ağda bulunan bireylerin sizinle ilgili bilgileri görebiliyor olmaları sebebiyle bu ağın yapısını "köy yaşantısı" gibi hissediyor musunuz? Biraz
Katılımcı 15, Konum 49	Facebook'ta başkalarının görebileceği bilgilerin kısıtlanabiliyor olması daha az sorumluluk sahibi olarak yorum yapabilme, daha rahat davranma olanağı sağlıyor.
Katılımcı 16, Konum 69	Köy yaşantısı deyince insanın ilk aklına gelen aynı köyde yaşayan insanların çoğunun birbirini dolaylı da olsa tanımasını çağrıştırıyor bana.

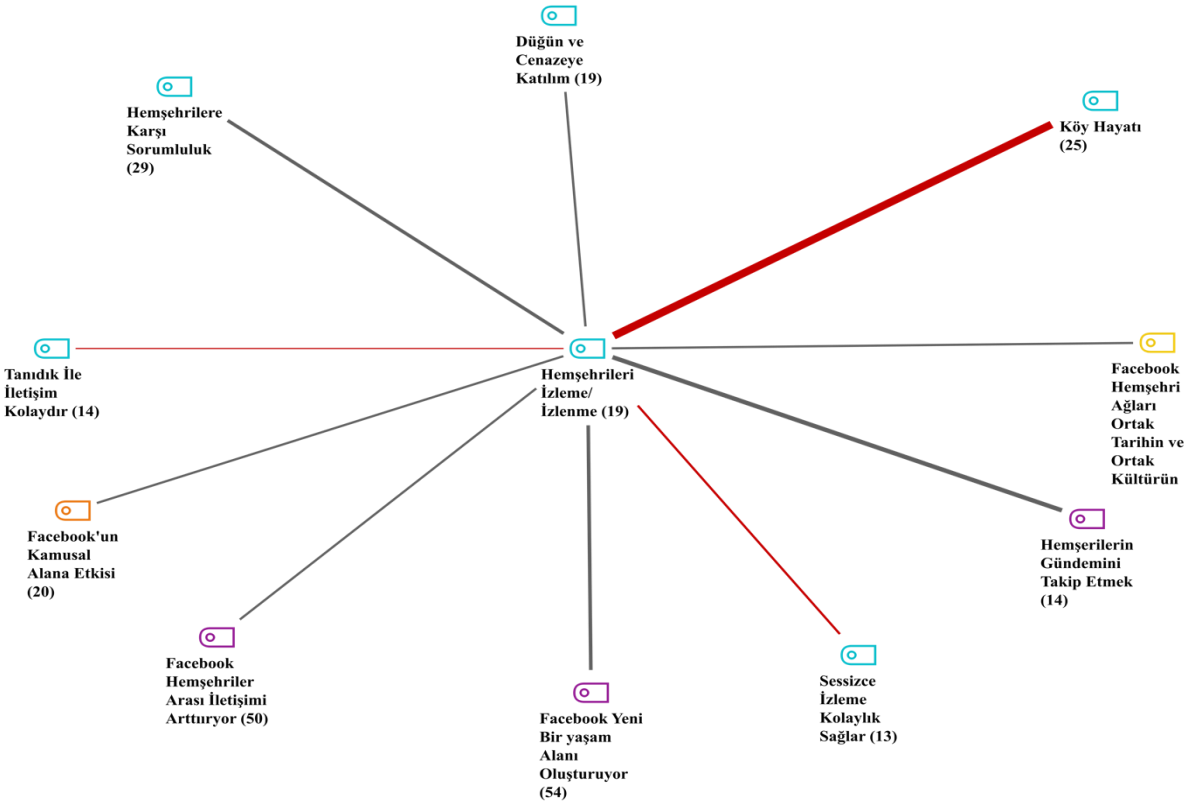
	Sosyal ağda bulunan ve hemşehri sayfasında yer alan insanlarda bir şekilde dolaylı da olsa tanış olabiliyor veya tanışabilmek için açık bilgilerden yararlanabiliyor.

Kadim kültürden gelen gözetim ihtiyacı, enformasyon topulumunun sağladığı avantajlar ile birlikte sosyal medya uygulamaları ile karşılanır hale gelmiştir. Özellike Facebook hemşehri sayfaları, gözetim ihtiyacının karşılandığı önemli bir mecra halini almıştır.

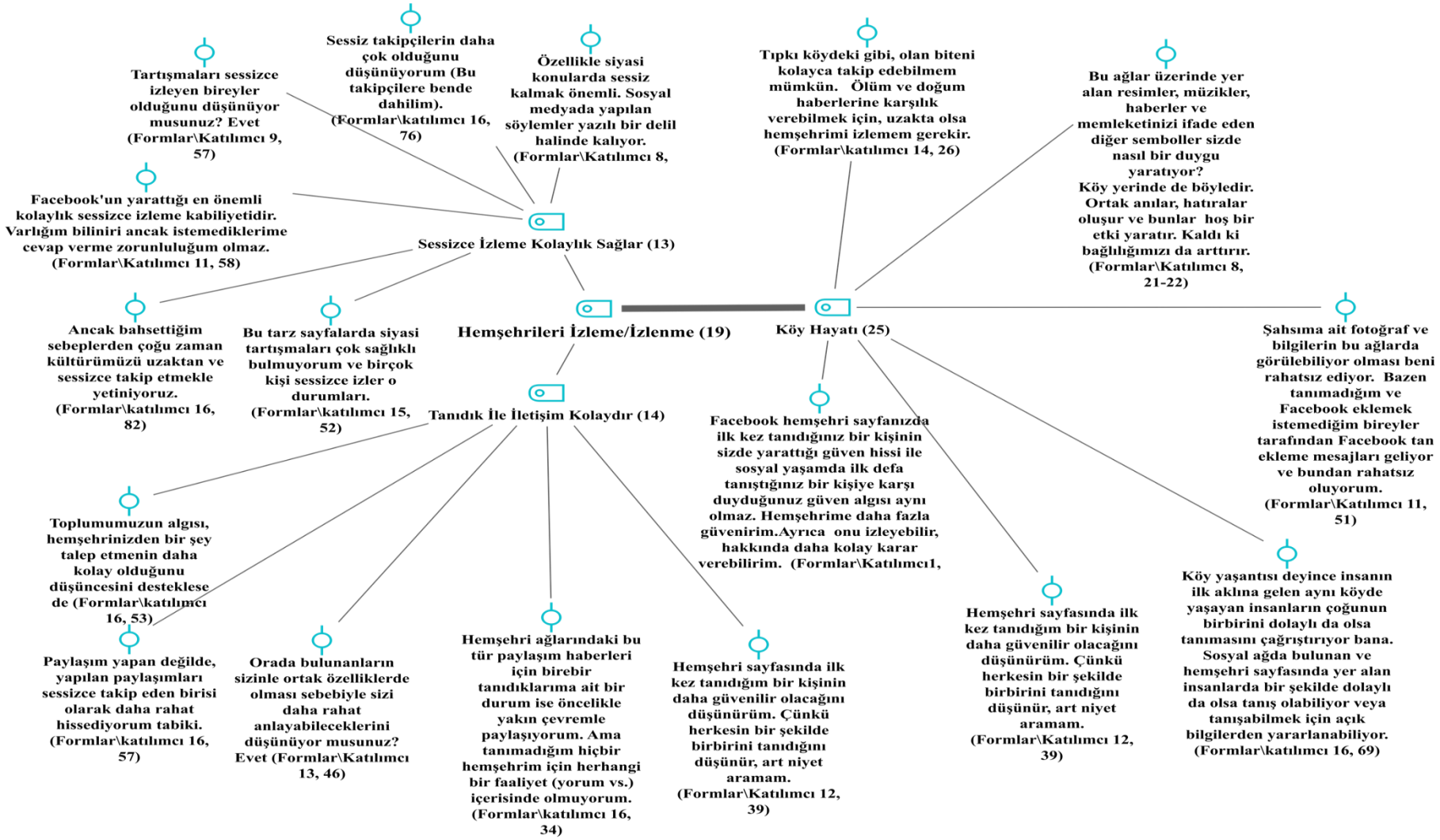
Grubun inşa edilebilmesi için, bu gruba üye olanların veya potansiyel üyelerin, gerek diğer bireyleri gerekse grubun faaliyetlerini izlemesi gerekmektedir. Konu ile ilgili olarak derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, MAXQDA yazılımı vasıtasıyla analiz edilmiştir. Aynı cevabın içinde bulunan kodlar da çakışan kod modeli Şekil 36 ile ortaya konmuştur. Kodların aynı cevap kapsamında bulunup bulunmadığı kod yakınlığı modellemesi ile tespit edilmiş ve sonuçlar Şekil 37'de ifade edilmiştir. Bununla beraber, Facebook hemşehri sayfalarında oluşan gözetimin bileşenleri ise kodlar ve alt kodların kesişim modeli çerçevesinde değerlendirilmiş ve oluşan yapı, Şekil 38 ile gösterilmiştir.

Şekil 36: Facebook Hemşehri Sayfalarının İzlenme ve İzleme Üzerine Etkisi-Çakışan Kodlar

Şekil 37: Facebook Hemşehri Sayfalarında Gözetim-Kod Yakınlığı

Şekil 38: Facebook Hemşehri Sayfalarında İzleme ve İzlenme-Kod -Alt Kod Model

Araştırma Sorusu 9: Facebook hemşehri sayfalarında oluşan gözetimin, gündelik hayatın gerçekliği üzerine bir etkisi bulunmakta mıdır?

Berger ve Luckmann'a göre kurumsallaşan gruplar açısından tarih ve kontrol kaçınılmaz olarak öznenin kabul etmesi gereken iki başlık halini alır. Grubun özneyi ve öznenin grubu tipleştirmesi, geçmişten geleceğe yönelmiş bir tarihsel süreç içinde devam etmektedir. Berger ve Luckmann açısından kurumlar dışsal nesnelerdir ve özneden bağımsız olarak yaşamlarına devam ederler. Özne onları içe bakışla anlayamaz. Baskılayıcı kuralları ve öznenin uyması gereken hususları hatırlatmakla kalmaz, öznenin bu kuralları içselleştirmesini de talep ederler. Berger ve Luckmann, çocuklara davranışların öğretilmesi gerekmekte ve daha sonra hizada tutulmalıdır derken, aslında grup üyelerinin de aynı tutumla karşı karşıya kalması gerektiğini ifade etmektedir.

Oluşan bu sosyal kontrol mekanizmaları, bireyin farklı kurumlarca cezbedilmesini engellemeli ve bu nedenle bir 'otorite' halini almalıdır. Bununla beraber, otoritenin gücü de ayrı bir sosyal gerçeklik olarak inşa edilmelidir. Hiç kuşku yok ki otoritenin tesis edilebilmesi için ceza verebilme kabiliyetinde olması gerekmektedir. Bu durumda, sosyal gerçekliği sürdürmek üzere inşa edilen otorite, dışlama da dahil olmak üzere, cezai yaptırımlar uygulamalıdır.

Bu nedenle Facebook hemşehri sayfaları, öznenin uyumunu denetlemekle mükelleftir ve bu görevini gözetim ile yerine getirir. Düşüncelerde ve davranışlarda uyum arayışı, panoptik bir yapının oluşmasını da zorunlu kılmaktadır.

Grubun üyeleri, bilerek veya bilmeden grubun diğer üyelerini izlemektedir. Kaldı ki bu gözetim faaliyeti, göç edilen orijin bölgenin genel özellikleri ile de uyumludur. Köylerin dairesel yapısı, merkeze yönelik bakış açısı, yerleşiklerin birbirlerini izlemelerine ve kontrol etmelerine müsaade etmektedir. Sosyal medya da tıpkı 'global' bir köy gibi hem grubun üyelerini hem de 'ötekileri' izlememize olanak sağlamaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre kullanıcılar hemşehrilerinin yaşamlarını gözlemlemek için Facebook ağlarını kullanmaktadırlar. Ancak aynı kişiler, istemedikleri kişilerin kendilerini izlemelerinden hoşnut olmadıklarını belirterek, Facebook'un paylaşım kısıtlamalarını kullanışlı bulduklarını belirtmişlerdir.

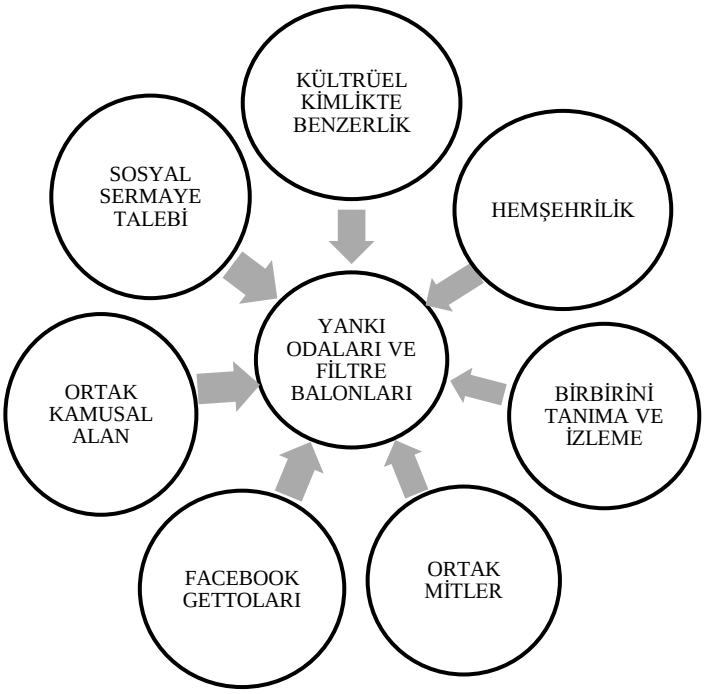
6.9.14 Facebook Hemşehri Sayfalarında Yankı Odası ve Filtre Balonu Oluşumu

Kendi mikro kamusal alanını inşa etme kabiliyetinde olan Facebook hemşehri sayfalarına yönelik gerçekleştirilen bu çalışmada iletişim bilimine yönelik bir takım bulgular elde edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler dikkate alındığında,

- Söz konusu sayfaların sadece belli bir bölgeye aidiyet hisseden birey için açık olması,
- Sayfa kullanıcılarının kendilerine ait, dar bir kamusal alan inşa etmiş olmaları,
- Kullanıcıların aynı duygusal anlama sahip müzikleri, resimleri, halk oyunlarını sıklıkla paylaşıyor olması,
- Aynı kültürel kimliğe sahip bireylerin katılıyor olması,
- Bir güvenlik mekanizması olarak, ulus devlete ait kamusal sorunlardan çok, orijin bölgenin kamusal sorunlarının tartışılıyor olması,
- Sayfaya konu olan olayların, düğünlerin, cenazelerin, atamaların hemşehrilerle ilgili olması ve bu nedenle diğer haberlerin nadiren konu ediliyor olması,
- Yardımlaşmanın dar bir çevre ile sınırlanmış olması, yankı odalarının inşasında önemli etkenlerdir (Şekil 39).

Şekil 39 Facebook Hemşehri Sayfalarında Yankı Odaları ve Filtre Balonu Oluşumu

Araştırma Sorusu 10: Facebook hemşehri sayfalarını yankı odaları şeklinde anlamlandırmak mümkün mü? Bu sayfalarda filtre balonu kullanılmakta mıdır?

Günümüz sosyal medya uygulamaları ile yerleşen bir kavram olan "Yankı Odaları" ise aynı kavramsal ifade ile anılmasa da bir korumacı getto gerçeğidir. Kullanıcının veya onunla aynı görüşe sahip olan grubun, sadece kendilerine uygun görüşleri paylaşmaları, haberlerin akışına müdahale ederek, ötekilerden kaynaklanan bilgi temasını ortadan kaldırmak amacıyla yapılan çevrim içi faaliyetlere verilen ad olan yankı odası, belirli bir düşüncenin, kanaatin, alışkanlıkların çoğalarak büyümesi ile sonuçlanmaktadır.

Grup açısından olumlu sonuçları olsa da kullanıcının karşıt fikirleri görmesini, 'öteki' ile tanışmasını ve karşılıklı fikir beyan ederek bir çeşit uzlaşı sağlamasının önünde engel teşkil etmektedir. Kaldı ki, yankı odalarının genel yapısını aksayan bir demokrasiye giden siber yol olarak gören yazarlar da bulunmaktadır (Sunstein, 2004, s. 57-58).

İnsanoğlunun sosyal bir varlık olmasının önünde önemli bir engel olarak görülen ve sıklıkla sosyal medya uygulamaları ile karşımıza çıkan yankı odalarının oluşumu, gettoların kuruluşuyla benzerlik göstermekte ve grup kutuplaşmasını kolaylaştıran bir unsur olarak görülmektedir. Facebook başta olmak üzere birçok sosyal medya

uygulaması kanıksanmış bilgilerin, genel kabul görmüş düşüncelerin veya tartışılması mümkün olmayan inançların sosyal medya vasıtasıyla tekrarlanarak güçlenmesini sağlayan yankı odasında bulunan birey, grubun gerçeklerinden başka gerçek ile tanışamaz ve daha da önemlisi farklılıkları göz ardı ederek, homojen grupların oluşumuna kaynak teşkil eder.

Facebook uygulamasının, kişiselleştirilmiş haber akışına yol açan gereçlerinden birisi de haber akışı üzerinde seçici geçirgen bir yapı oluşturmasıdır. Sosyal medyanın sıklıkla kullanılan bu özelliğini ifade eden "filtre balonu" kavramı, sosyal medya kullanıcılarının, kendilerine uygun görmedikleri haberlere ve yorumlara maruz kalmamak için kullandıkları filtreleri ifade etmektedir. Özellikle web 2.0 uygulamalarının kişiselleştirmeye olan yatkınlığı sebebiyle, bireyin sadece uygun gördüğü haberler veya akışlarla karşılaşma şansı bulunmaktadır.

Özellikle Facebook hemşehri sayfalarında oluşan gettolarında kullanılan bu filtreleme mekanizmaları, dar kamusal alanın bireyleri yakınlaştırmasından, hemşehriler arası güvenlik algısının yoğunluğundan, söz konusu ağlarda paylaşım amacının, aidiyete göre şekillenmesinden dolayı daha güçlü bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar, bireyin veya grubun siyasi eğilimine, tarihine ve benzeri kriterlerine uygun diğer bireylerden haber almasını kolaylaştırmakta ve böylece kendisine nesnel bir sosyal gerçeklik inşa etmektedir.

Diğer taraftan, bu özellik vasıtasıyla bireyler, kendisiyle aynı görüşe sahip olmayan bireylerden veya diğer gruplardan haber akışını engelleyerek, yaşam dünyasının gerçeklerinden uzaklaşmaktadırlar.

Çalışmaya konu olan veriler incelendiğinde Facebook hemşehri sayfalarının bir yankı odası inşa ettikleri ve aynı zamanda, ötekilerden bilgi akışını sınırlayarak, gündelik hayatın gerçekliğini inşa ederken, filtre balonları kullandıkları görülmektedir.

6.10 Sonuç

“Nerelisin hemşehrim?”, “Hemşehrim memleket nere?” soruları ile başlayan iletişimle hayatımızın her alanında karşı karşıya kalmaktayız. Birbirini tanımayan, kolektif kimliklerinde herhangi bir uzlaşı bulunmayan bireylerin sosyalleşme ihtiyacı gibi görünen bu soru kalıbının temelinde, biz ve ötekilerin belirlenmesi, safların ve cephelerin ortaya çıkartılması bulunmaktadır.

Dünyanın neresinde olursanız olun, benzeri sorularla karşı karşıya kalmanız muhakkaktır ancak, genellikle bu sorular sizin hangi ülkenin vatandaşı olduğunuza dair bilgi talebini içermektedir. Ancak coğrafyamızda karşı karşıya kaldığımız bu sorunun öznesini teşkil eden hemşehrilik olgusu, benzer kolektif kimlikleri içselleştirmiş olsak veya aynı ülkenin kimliğine sahip bulunsak da kültürel kimliklerimizde ve bağlılıklarımızda başka bir adresin bulunduğunu ifade etmektedir.

Genel anlamda aidiyetin, bireyin yaşadığı bölge ile değil, menşei bölge ile kurulduğunu ifade eden hemşehrilik, öncelikle tampon bir kurum olarak hayatımızda yer edinmişken, bugün itibariyle göçmenin sığındığı bir kültürel kimlik şemsiyesi halini almıştır. Dünyanın diğer ülkelerinde de bölgesel farklılıklara yönelik vurgu yapılsa da Anadolu coğrafyası, aldığı ve verdiği göç miktarındaki fazlalık sebebiyle göçmenler arası dayanışma formalarının geliştiği, çeşitlendiği ve kurumsal hale geldiği bir yapı sergilemiştir.

Bu nedenle göç olgusu, coğrafyanın bir gerçeğidir. Sadece içinde bulunduğumuz süreçle sınırlı olmayan göç, göç sorunları ve çözüm arayışları, Anadolunun tarihi ile birlikte süre gelmiştir. Her ne kadar şehirlerin sayısı az olsa da XVI. yy dan itibaren gündemi meşgul eden göç olgusu, alt yapının güçlü olduğu şehirlerde önemli bir sorun halini almıştır. İstanbul bu konuda çekiciliğini daima sürdürmüştür. Sadece iş bulma kabiliyetinin daha yüksek olması değil, şehre su getirilmesi bile şehrin cazibesini arttırmış ve bunun üzerine 1567 senesinde Şehr-i İstanbul için göç yasağı uygulanmıştır. Bu uygulma ile hem İstanbul gibi şehirlerdeki nüfusun artması hem de küçük yerlerin nüfusunun azalmaması ve böylece tarımsal üretimin belirlenen seviyenin altına düşmemesi amaçlanmıştır. Ancak bütün çabalara rağmen, şehirlere yönelik göç faaliyeti sürekli olarak devam etmiş ve bunun en önemli etkisi, talebin ve dolayısıyla fiyatların artması şeklinde görülmüştür. Kaldı ki tarihimiz, bu ekonomik ve sosyal farklılıkları

meydana getiren olgunun, sadece ekonomik sonuçları ile yüzleşmemiştir. 1730 Patrona Halil ayaklanması, göçün yarattığı siyasi ve ekonomik çerçevede gelişen sorunlardan da etkilenmişti. Ancak daha büyük bir sorun 19. yy itibariyle Mora yarımadasında yaşanan isyanla vücut bulan Anadolu'ya göç hareketi ile başladı. Özellikle Balkanlarda kaybedilen coğrafyalarda yaşayan Müslüman nüfusun Anadolu'ya göç etmesiyle beraber göç olgusu kontrolden çıkmaktaydı. Söz konusu göçün en önemli etkisi ise aynı dinsel aidiyete sahip olsalar da kültürel kimliklerindeki farklılık sebebiyle birçok topluluğun, gönüllü gettolarda yaşamak zorunda kalmaları ile görülmekteydi. Anadolunun köy tipi yapılanması da bu gettoları besleyecek nitelikte gelişti.

Tarımsal üretimin merkezi olan köy gerek Osmanlıda gerekse Cumhuriyet sonrasında benzer yerleşim yapısına ve özelliklere sahip olmuştur. Daire şeklinde dizilmiş evler Camiye doğru bakarken, sonraki yıllarda bu yapının merkezine okul, sağlık ocağı ve kahvehaneler de ilave edilerek merkezi yapı genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Köyün sosyal yaşamı ve iletişimi ise gözetim üzerine kurulmuştur. Ancak kendine has bu yapı, mekanizasyonun artmasıyla beraber bozulmuş ve insan emeğine duyulan ihtiyacın ortadan kalkmasıyla birlikte, 1950-1955 yıllarında, yaklaşık 350 bin köylü yaşamsal gereksinimlerini karşılamak üzere, kente doğru yola çıkmıştır. Bu göç zorunluluğu köy ve köylü üzerinde önemli bir etki yaratmış, köy yaşamının geleneksel topluluğu, dünyanın her yerinde olduğu gibi, sanayi toplumunun zorlamasıyla, en azından görünürde, dönüşüme uğramıştır.

Bunun ilk sonucu köyün, sanayiye ve sanayi ürünlerinin tüketimine entegre olması şeklinde karşımıza çıkmıştır. Köyün kolektif kimliği, tutarlı davranışı, geleneği, değişmezliği, üretimin doğa üstü ile olan ilişkisini hatırlatır ve bu çerçeveden bakıldığında köy ve köy yaşamı, güçlü bir iletişimi, kesintisiz ve sürdürülebilir bir eylemi ve ayrıca yakın dayanışmayı ifade etmektedir. Bu durum, coğrafyaya bağlı özgünlüklerin yanı sıra, gruplara bağlılığı da içermek anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, daha önce bilinmeyen bilgiyi bir çeşit sürpriz olarak nitelendirirsek, köy yaşantısının sürprize tahammülü olmadığını görmek mümkündür.

Kendi topraklarından kopan göçmenin ilk karşılaştığı şey, kentin düzensizliği içindeki düzeninin öğrenilmesi gerektiğidir. Bu düzensizliğin bir adı da sürprizdir. Göçmen şehre gelir ancak, şehir sadece gelinen yerdir. Kent ise, her çeşit sürprize rağmen dâhil olunması gereken, bireyin kimliğindeki mevcut pürüzlerinin yok olmasını sağlayan

kültürel mekândır. Bu nedenle kentin indirgemeci yapısı, göçmen açısından en büyük kültürel sorunsalı teşkil eder.

Ülkemizde göçmenin yaşadığı sorunları giderebilmek, kültürel kimliğini muhafaza edebilmek için kullandığı en önemli tampon mekanizma hemşehrilik olgusu olmuştur. Hedef coğrafyada yaşanacak yalnızlığı ve daha da önemlisi kimliksizliği giderebilmenin aracı olan hemşehri ağları, öncelikle bekâr odalarında kendini göstermiştir. Hane tipi göçün gelişmediği dönemlerde ortaya çıkan bekâr odaları, menşei bölge ile fiziksel bağlarını koparmak istemeyen veya kendini buna hazır hissetmeyen göçmen için en ekonomik çözümü sunmuştur. Bu odalarda gelişen iletişim, ev tipi göçün artması ile birlikte gecekonduların çevresinde devam etmiştir.

Kent içinde kurulan köyler şeklinde inşa edilen gecekondularda yaşayan hemşehrilerin iletişimi ise kahvehaneler aracılığıyla devam etmiştir. Gecekondu sorununa çözüm için uygulanan politikalar sonucunda, hemşehrileri bir arada tutan bu kültürel alanların da sonu gelmiş, gecekondular yerini, tapusu gecekondu sahibine ait olan, tek tip ve kimliksiz konutlara bırakmıştır. Bu sırada ihtiyaç duyulan hemşehriler arası iletişim ise hemşehri dernekleri çevresinde devam etmiştir. Hemşehri derneklerinin ne kadar yoğun bir yapılanma içerisinde ve işlevsel olduğunu, Ankara'da ikamet eden Yozgatlılara ait hemşehri derneklerine dair örnekle ifade etmek mükündür. İç Anadolu bölgesinde yer alan Yozgat ili, 13 ilçe ve 560 köye sahiptir ve Ankara ili ile arasında 210 km mesafe bulunmaktadır. Diğer taraftan 2014-2020 yılları arasında, Yozgat'ta doğmasına karşın Ankara'da yaşamını sürdürmeye devam eden kişilerin sayısı ise sadece 5904 kişidir. Buna rağmen, Ankara'da 166 adet faal Yozgat hemşehri derneği bulunmaktadır.[11] Bu örnek bile, hemşehrilerle iletişime ne kadar ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Bununla beraber, hemşehri derneklerinin formal yapısı, resmi üyelik formalitesinin zorluğu, kişisel bilgilerin kamu otoritesine bildirilme zorunluluğu, dernekten ayrılırken uygulanması gereken bir prosedürün bulunması ve ücret ödeme gerekliliği, bu yapılanmanın önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Kaldı ki, bu derneklerde faaliyetin sürdürülmesi ve sosyal sermayenin meydana gelebilmesi için, belirli gün ve saatte, belirli bir mekânda bulunma zorunluluğu da söz konusu olmaktadır. Bu zorlukların aşılması, hemşehriler arası iletişim ihtiyacının karşılanması için ihtiyaç

[11] https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler Erişim Tarihi: 17.06.2021

duyulan yapı, 1990'ların sonu itibariyle hayatımızın her alanına giren internet uygulamaları ile sağlanmıştır.

Özellikle web 1.0 ile birlikte ortaya çıkan tek yönlü iletişim vasıtasıyla, "memleket mektupları" şeklinde bir iletişim ağı meydana gelmiş, yazılan metnin okunmasını sağlayan bu uygulamalar ile tek taraflı bir bilgi edinimi söz konusu olmuştur. Ancak, web 2.0 uygulamalarıyla beraber, söz konusu sosyal ağda yer alan tüm katılımcıların/kullanıcıların, kendi görüşlerini bildirme kabiliyeti ortaya çıkmış, sadece menşei bölgeden bilgi almak yerine, yaşanan bölgedeki hemşehrilerle ilgili gelişmelerin de takip edilmesi ve onlarla yakın ilişkilerin kurulması sağlanmıştır. Böylece Facebook, hemşehri ağlarının iletişiminde önemli bir mecra halini almıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda her bir hemşehri derneğine karşılık yaklaşık 1.3 adet Facebook hemşehri sayfası bulunduğu görülmektedir.[12]

Bu çoklu ağ yapısı, kendi içinde bir düzen barındırmaktadır. Facebook hemşehri sayfalarında aynı kişinin birden fazla ilin hemşehri ağına dahil olmasını ifade eden dikey entegrasyon mümkün olmamakla beraber, aynı kişinin kendi doğduğu mahallenin, bu mahallenin bağlı olduğu ilçenin ve nihayet ilin hemşehri ağına katılmasını ifade eden yatay entegrasyona sahip olduğu görülmekedir. Bu nedenle, Facebook hemşehri sayfalarının sayısında gözle görülür bir artış söz konusudur.

Çalışmada, gündelik yaşamımızı ve onun yansımasını teşkil eden davranış örüntülerimizi oluşturan denklemin iki yönünün olduğu dikkate alınmaktadır. Bunlardan ilki nesnel bir bütünlükte ve sosyal olarak yapılandırılmış halde bulunan toplum, diğeri ise bu gerçekliği içselleştiren öznelerden ibarettir. Bu çalışmada toplum olarak ifade edilen, bizi sıkıca çevrelemiş olan hemşehri sayfalarıdır. Özne ise gündelik yaşamda var olan veya sosyal medya ağları vasıtasıyla kendisine sunulan bilgi kümelerinden istifade ederek sosyalin bir parçası olan Facebook hemşehri sayfalarının bireysel kullanıcılardır.

Çalışmadan elde edilen verilere göre Facebook hemşehri sayfaları, hemşehriler arasında oluşan iletişimin sürdürülmesi için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu iletişim, bazen sosyal sermayenin edinimi bazen de kültürel kimliğin yeni nesillere aktarımını

[12] 01.10.2020 – 17.06.2021 tarihleri arasında, Facebook sayfası üzerinde, "Hemşehri", "...Köyü Dayanışma", "….İlçesi Yardımlaşma", "…..Köyü Sevenleri" vb. isimlerle yapılan sorgulama sonucunda elde edlen verilerin aritmetiksel ortalaması alınarak belirlenmiştir.

sağlamak için gerçekleştirilmektedir. Hangi amaçla olursa olsun, bu ağlara dahil olan bireyin gündelik yaşamda karşılaştığı gerçeklik, kendi orijin memleketinde kurulan ve çeşitli tampon mekanizmalar vasıtasıyla nesilden nesle aktarılan kadim kültürel kimliğin potasında erimektedir.

Çalışmanın kuramsal temelini teşkil eden sosyal gerçekliğin inşası yaklaşımına göre, epistemolojik açıdan toplum, öznel ve nesnel bir gerçeklik çevresinde var olabilmektedir. Ancak, bu canlı mekanizma içinde oluşan gerçekliğin devam etmesine yardımcı olan söylem gücü, çok daha önemli bir hale gelmektedir. Epistemoloji burada devreye girer ve özne, karşı karşıya kaldığı olguya bir anlam atfeder. Sosyal gerçekliğin inşası yaklaşımı açısında anlam, varlığın kendinde bulunan değil, öznenin ona atfettiği değerdir. Ancak bu anlam, özne-nesne ilişkisinin yaşandığı zaman ve uzam çerçevesinde yeniden üretilir.

Gerçekliğin sosyal inşası kuramı, dilin işlevselliğini önemser ve inşa gücünün yüz yüze iletişim sırasında orataya çıktığını ifade eder. Bunun en önemli sebebi, buradalığın ve şimdiliğin yüz yüze iletişimde söz konusu olmasıdır. Böylece sembolik etkileşimin gücü, inşa faaliyetine katılan bireylerin tamamında etkili olacaktır. Ancak Facebook hemşehri sayfaları, buradalığı ve şimdiliği, tıpkı yüz yüze iletişim devam ediyormuşçasına sürdürme kabiliyetine sahip, inşacı bir araç halini almıştır.

Sosyal gerçekliğin inşasında ilk adım nesnel unsurların tamamlanmasıdır. Bunlardan ilki olan kurumsallaşma, sosyal medya üzerinde daha kolay ve ekonomik olarak gerçekleşmektedir. Kurumsallaşma ile birlikte sınırların, sorumlulukların ve daha da önemlisi imkân ve kabiliyetlerin belirlenmesi sağlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Facebook hemşehri sayfaları, duygusal olarak hazır ancak bir araya gelmekten çeşitli sebeplerle imtina eden bireylerin bir kurumsal yapı çerçevesinde bir araya gelmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Ancak, bu kurumsal yapının gerek grup üyeleri gerekse ötekiler açısından bir anlam ifade edebilmesi için, söz konusu grubun meşrulaştırılması gerekmektedir. Facebook hemşehri sayfalarında meşrulaştırma, karşılıklı güven ile oluşmuş ve sosyal sermayenin temini ile kristalleşmiş haldedir. Burada belirtilen güvenin temini ise öznenin var olduğu birincil grupların ‘değeri’ vasıtasıyla belirlenmektedir. ‘Nerelisin’ sorusundan sonra karşılaştığımız ‘Kimlerdensin?’ sorusunun cevabı gerek yüz yüze gerekse sosyal medya iletişiminde, güven hissinin derecelendirilmesinde önem arz etmektedir.

Diğer taraftan, kurumsal bir yapıdan bahsedebilmek için kültürel kimliğin nüvelerinin, mevcut kuşaklar tarafından yeniden inşa edilerek, bir sonraki kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Bu aktarımın kurumsal bir temelde olabilmesi için gerekli olan tutarlılıktır. Her bir kuşak bir sonrakine aynı hikâyeyi bir başka ifade ile aynı sosyal gerçekliği aktarmalıdır. Bu aynılığın oluşması, kurumsal düzeni koruyabilmek adına gerekli olmaktadır. Bununla beraber, kurumsal yapının sosyal gerçekliği, ancak meşrulaştırma örtüsü ile kaplandığında korunabilmektedir. Bu nedenle Facebook hemşehri sayfaları, meşrulaştırma vasıtasıyla sosyal gerçekliğin sürdürülmesine de yardımcı olmaktadır.

Facebook uygulaması, grup yapılarının sanki bir getto gibi, kapanabilmesine imkan tanımaktadır. Böylece, kendi içine yönelik olarak kapalı olmayı tercih eden bu yapılar, yine kendi olgularının dışında başka nesnel veya sembolik olguların, sistemin içine dâhil olmasını engeller. 'Hiçleştirme' olarak ifade edilen bu kabiliyet, kurumsallaşan yapı tarafından meşru olarak görülmeyen olgu veya olgu örüntülerinin sistemin dışına çıkartılması veya gerektiğinde yok sayılması şeklinde işler. Burada en büyük rol, Facebook hemşehri sayfasını idare eden moderatöre düşmektedir. Fiilen, karşılaştığı bilgi kümelerinden işe yarayanları içeri almak görevini de üstlenen moderatör, bir nevi kapı bekçiliği yapmaktadır.

Diğer olgulardan korunmak için kullanılan yöntemlerden bir diğeri ise hemşehri sayfalarında meydana gelen sembolik evreni oluşturan sembolleri, daha sonra tartışılması mümkün olmayan mitolojik, dinsel veya milli kavramlarla güçlendirmektir. Mitoloji, sembolik evrenin naif düzlemine en yakın düzlemdir ve Facebook, kullanabildiği ses ve görüntü verileri ile birlikte, bu düzlemi en kolay sevk ve idare eden araç haline gelmiştir.

Tüm bu olguların var olması da yeterli olmayacaktır. Sosyal gerçekliğin inşasında önemli bir adım olan asli sosyalizasyonun oluşabilmesi için, sosyal diyalektiğin gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak, sosyal diyalektikten bahsedebilmek için içselleştirme, bir başka ifade ile gruba ait kalıplaşmış bilginin bir sonraki kuşağa aktarılması zorunludur. Ancak bu aktarım faaliyetine konu olan gerçekliğin, kültürel kimlik şeklini alması, yeni kuşağa iletimi sırasında biyografik bir hatıra olarak değil de bir gerçeklik olarak ulaşması sağlanmalıdır. Böylece tartışılmaz hale gelen kültürel kimlik örüntüsü, genel geçer bir olay değil, tarihsel bir gerçeklik halini alacaktır. Bu

ifadeden de anlaşılacağı üzere içselleştirme adını vereceğimiz eylem, bilginin aktarılması ile sınırlı değildir. Aynı zamanda birey bu bilgiyi özümsemeli ve gerek grup içindeki gerekse gruptan uzak olduğu zamanlardaki davranışlarına yansıtmalıdır.

Son basamak ise özne tarafından içselleştirilen ve bir davranış kalıbı halini alan bilginin nesnelleşmesidir. Aynı bilgiye devamlı maruz kalmak, öznenin bu bilgiyi içselleştirmesine ve bir davranış kalıbı haline getirerek dışsallaştırmasına neden olmaktadır. Özellikle halk oyunları, türküler yemek tariflerinin sunumu sırasında, ulusal kimliğin yerine geçen yerel kültürel kimlik vurgusu, hemşehrilerin kültürel kimliklerinin, gün güne yeniden inşa edilmesine ve her seferinde yeni bir anlam bütünlüğü çerçevesinde içselleştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu anlamın, zamanın ruhuna göre yeniden inşa edilmesi ve diğer özneler tarafından kabul edilmesi ve nihayetinde grubun özelliklerini işaret edecek bir yapıda kurumsallaşması sonucunda, gündelik yaşamın gerçekliği bir kez daha inşa edilmiş olmaktadır.

Elde edilen veriler ışığında, memleket bilinci ile donatılmış olmak veya orada doğmuş/yetişmiş olmak, kültürel kimliğin inşa edilmesinde en önemli unsur halini almakta ve oluşan bu güçlü grup tarzı yapılanma, karşılıklı güven esasına dayanmaktadır. Facebook hemşehri sayfalarının anonimliği kabul etmeyen yapısı, öznenin diğer grup üyelerine karşı duyduğu güvenin de artmasını sağlamaktadır.

Facebook hemşehri sayfalarının bir diğer özelliği, kolektif hafızayı oluşturan ve grubun kültürel kimliğini inşa eden türküler, menkıbeler, oyunlar, deyişler ve atasözleri gibi ayırt edici bilgi kümelerini kullanıcılara aktarmasıdır. Bu açıdan, Facebook hemşehri sayfaları, işitsel ve görsel kabiliyetlerini, grup üyeleri üzerinde inşacı bir baskı şeklinde uygulamakta ve yeni neslin bu bilgilerle donatılmasında öncü bir rol oynamaktadır. Ancak, sosyal medya uygulamaları, kendi panzehirini de yine kendi içinde üretmektedir. Özellikle genç nesil arasında Facebook sayfalarının çekiciliğinin azalması ile birlikte, gerçekliğin sosyal inşasında da bir kırılma yaşanmaktadır. Göç edilen kentte doğan genç nesil, daha farklı sosyal medya uygulamalarını tecih etmekte, başta ebeveynleri olmak üzere hemşehrilerinin kullandığı Facebook hemşehri sayfalarından sanal göç ile ayrılmaktadır.

Çalışma sonucunda elde edilen veriler ışığında, Facebook hemşehri sayfalarının beklenen performansı sergileyemediği bir alan da grubun siyasallaşması olduğunu söylemek mümkündür. Bu ağlarda yaşanan siyasal tartışmalar sadece yaşanılan bölgede

yapılan yerel seçimlerde veya yaşanılan bölgede, bir hemşehrinin muhtar veya il genel meclisi adayı olması durumda faydalı olmaktadır. Diğer taraftan, ülkenin genel siyaseti üzerine yapılan tartışmaların, grubun kendi içinde kutuplaşmaya sebep olduğu, herhangi bir uzlaşının oluşmadığı, meydana gelen suskunluğun, grubun yapı taşı olan güven duygusunu zedelediği de çalışma sonucunda elde edilen veriler arasında yer almaktadır.

Çalışmanın verilerine göre, söz konusu ağların en önemli faydaları arasında, yüksek iletişim kabiliyetinin bulunduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle grup üyelerinin gündelik hayatları ile ilgili olarak meydana gelen yeni gelişmelerin öğrenilmesi, hemşehrilik ağlarının gücünü arttırmakta, mütekabiliyet duygusunu güçlendirmektedir. Ancak Facebook hemşehri sayfalarında iletişimin karşılıklı olması, bu ağların değerlendirilme kaygısının yoğun olarak yaşandığı mecralar haline gelmesine sebep olmaktadır. Söz konusu ağlara katılımla beraber, diğerleri tarafından izlenmenin de kabul edilmesi, mahremiyet duygusu üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bununla beraber, Facebook uygulamasının, birçok sınırlamayı kullanıcının insiyatifine sunması, mahremiyet açısında yaşanan kaygıların giderilmesini sağlamaktadır. Böylelikle dijital dünyanın global köyü, gerçek köye nazaran çok daha büyük bir mahremiyet imkânı sunmaktadır.

Diğer taraftan yaşanmakta olan bu güçlü grup içi iletişim, katılımcıya ait davranışların beğeniler ve kayıtsız kalmalar ile sayısallaşmasına neden olmakta, ayıplanma, ailenin damgalanması vb. gerekçelerle oluşan değerlendirme kaygısı da davranışlar üzerinde bir baskı aracı halini almaktadır. Ancak, elde edilen verilerin incelenmerisnden, grup içi değerlendirmelerin olumlu olması durumunda, önemli bir motivasyon sağlandığını, bir başka ifade ile beğenilerin bireyin grupta yer alan hemşehrilerine daha güçlü bağlanmasına sebep olduğunu ifade etmek mümkündür.

Oluşan bu hemşehri sayfaları, özneden önce var olduğu, bir başka ifade ile daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulan kadim kültürün temelleri üzerine inşa edildiği dikkate alındığında, kuralları daha önceden belirlenmiş bir oyun alanı haline gelmektedir. Facebook hemşehri sayfaları, geçici süreli ve sanal olarak tersine göç imkânı sunmaktadır. Bu sanal ortamda oluşan memleket yaşamı, orijin memleketin kültürel kimlik esasları çervresinde sürdürülmektedir. Bu nedenle, hangi eğitim seviyesinde, hangi ekonomik yapıda olursa olsun bireyler, diğerlerinin memleketten tanıdığı veya memleketten tanınan birinin çocuğu/torunu haline indirgenmektedir. Ancak bu

sınıfsızlaşma olgusu, hemşehriler arası güvenin de tesis edilmesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal medyanın hangi mecrasında olursa olsun, bireyin seçildiği, belli bir amaca doğru yönelimin gerçekleştiği veya kadim kültürün birleştirdiği gruplar, gönüllü gettolar oluşturmaktadır. Bir getto özelliği gösteren Facebook hemşehri sayfaları da, siyasetten ticarete kadar, yaşamın tüm alanlarında benzer özelliklerin içselleştirilmesi amacıyla, sosyal gerçekliğin inşasını zorunlu kılmaktadır.

Gerçek yaşamda kentin sokaklarında bir araya gelen bireylerin, bulunulan kentin yerine, orijin memlekete bağlılık esasıyla kurdukları bu yapıların meydana gelmesinde ister mesleki ister dinsel isterse ırksal bir gerekçe olsun, tüm gettolarda olduğu gibi, Yahudilerin Viyana gettosuna benzer özellikleri taşımaktadırlar. Üretimde ötekilerle olan sıkı ilişkiler, tüketimde ve paylaşımda mümkün olduğunca gettonun mukimleri ile sürdürülmektedir. Mevcut toplumsal kaynakların paylaşılmasını hedef alan bu sanal getto yapıları, nihayetinde ötekilerle çatışmanın da zeminini oluşturmaktadır.

Post-modern dünyanın gettosu sosyal medya şeklinde karşımıza çıkmakta ve Facebook hemşehri sayfaları, bu gettolara verilebilcek en iyi örneği teşkil etmektedir. Dışarıdan bir zorlamayla, bir başka ifade ile zorunluluk esasına dayanmayan bu gettolarda öncelikli amaç kültürel kimliğin zaman ve uzama göre yeniden inşa edilmesi olduğu gibi bir diğer amaç ise grup üyelerinin bir araya gelerek sosyal sermayelerini güçlendirmesidir. Artık bu gettoların etrafında surlar değil, kültürel kimliğin unsurlarından olan hemşehrilik olgusu yer almaktadır. Çalışmadan elde edilen veriler ışığında, söz konusu dijital hemşehri gruplarının içinde kollamacılık, dışında ise siyasi partilerle gerçekleşen patronaj ilişkilerine yönelik güçlü bir talep bulunduğu belirlenmiştir.

Ancak, her getto kendi kamusal alanını inşa eder. Bu tezin kapsamında ifade edilmeye çalışılan kamusal alan ile kamuoyunun meydana geldiği mecra ifade edilmektedir. Kamuoyu, başta anayasa olmak üzere, bir uzlaşı ve/veya sözleşme ile tesis edilen (Chaddha & Wilson, 2008) birlikteliğin devamının sağlanabilmesi adına, bireyin gerçekleştirdiği denetim veya gözetim faaliyetlerini ifade etmektedir. Kamuoyunun oluştuğu ve vatandaşlık temelinde elde edilen bu kamusal alana katılım hakkı ise sadece yargılama sonucunda tamamen veya kısmen engellenmekte, aksi halde tüm vatandaşların önemli bir görevi olarak bu alanda faaliyette bulunmaları beklenmektedir.

Kamuoyu, bir ülkeye ait olabileceği gibi, bir kentin veya bir grubun da kamuoyundan bahsetmek mümkündür. Ancak kamusal alana katılım ile varılması beklenen hedef, ulus devletin vatandaşlarının, devletin kamusal alanında yer alması ve kamuoyunun oluşumunda paydaş haline gelmesidir. Hiç kuşku yok ki iletişim faaliyeti ve iletişim araçları, kamusal alanın teşkilinde ve kamuoyunun oluşumunda en önemli görevi üstlenmişlerdir.

Ancak, güçlü grupların kendi içinde oluşturduğu kamuoyu, ulus-devletin kamuoyunun önüne geçtiğinde bu durum, devletin genel sorunlarına ve kolektif duygu bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, başta hemşehri sayfaları olmak üzere, duygu temelinde inşa edilmiş, ortak bir geçmiş ve kolektif bir gelecek tesis etme hayaline sahip olan bireylerce oluşturulan grupların, kendi kamusal alanlarını inşa etmeye eğilimli oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu grupların, daha dar ancak daha güçlü çıkar ilişkileri ile meydan gelmiş kamuoyu oluşturmaları, önemli bir sorunun gelişimine yol açmaktadır.

Yukarıda ifade edilen temel bulguların yanı sıra, bu çalışmanın bundan sonra yapılacak çalışmalara da veri sağlaması açısından faydalı olacağı ümit edilmektedir. Çalışmanın araştırma bölümünde, nitel araştırma desenlerinden yorumlayıcı fenomenoloji kullanılmıştır. Ancak, bundan sonra yapılacak çalışmalarda, nicel araştırma yöntemlerinden istifade edilerek, bu araştırmada elde edilen verilerin, büyük gruplar nezdinde sınanmasında fayda bulunduğu düşünülmektedir.

Diğer taraftan, bu çalışma kapsamında elde edilen veriler çerçevesinde, Facebook hemşehri sayfalarının kutuplaşmayı arttırıcı bir etki yarattığını söylemek mümkündür. Bu nedenle, kamu otoritesi tarafından düzenlenecek internet okur-yazarlığı programlarında, sosyal medyada analitik düşüncenin, sorgulamanın ve daha da önemlisi, öteki ile ilişkilerde hoşgörünün önemine yönelik çalışmalara ağırlık verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bununla beraber, elde edilen verilere göre, sosyal medyada oluşan hemşehri sayfalarının gerek kamusal alana katılımda gerekse yerel siyaset alanı üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle vatandaşların, ikamet ettikleri bölgeler başta olmak üzere, kamusal alanda yer almalarını özendirici, sosyal ağlar vasıtasıyla kamuoyunun oluşumuna katkı sağlayacakları projelerin, yine kamu otoritesi tarafından oluşturulmasında da yarar bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu çerçevede, başta ikamet

edilen mahalleler olmak üzere, kamu adına alınacak kararlara katılımı arttırmaya yönelik sosyal medya sitelerinin oluşturulması ve bunlar vasıtasıyla vatandaşların görüşüne başvurulması da bireyin yaşadığı yere olan ilgisini arttıracak ve daha geniş bir kamusal alana katılımın sağlanmasını temin edilecektir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (1959). Devlet İdaresinde Menfaat Gruplarının Rolü”*., A.Ü.S.B.F. Dergisi, 14 (1).*

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa.* İstanbul: İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2010). Diasporadaki Kimlik Algılamalarına Göç Tipinin Etkisi: Almanya ve İngiltere Türk Toplumlarının Karşılaştırılması, . *Sosyoloji Dergisi, cilt: 3, Sayı: 20,* 97-119.

Adıgüzel, Y. (2012). Esenler’de Yaşamak, Memlekette Ölmek. M. Şentürk içinde, *Göç ve Kente Uyum Sürecinde Hemşehrilik. s: 185-222,* (s. 185-222). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Akkaş, İ. (2016). Çok Yüzlü İlişkiler Ağında Kimlikler Ve Sanal Cemaatler. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2),* 37-53.

Akgül, S., & Pazarbaşı, B. (2018). Küresel Dünyanın Kültürel Kimlik Karmaşası. S. (. Akgül içinde, *Küresel Ağlar Odağında Kültür, Kimlik ve Mekan Tartışmaları* (s. 13-34). İstanbul: Hiperyayın.

Aktürk, A. İ., Yakuboğlu, A., Çelik, D., & Oral, G. (2013). Kayseri Örneği Üzerinden Kentleşme ve Şiddet İlişkisi: İleriye Dönük Bir Projeksiyon. *Sosyoloji Dergisi 3(27),* 25-40.

Aktaş, C. (2014). *QR Kodlar ve iletişim Teknolojilerinin Hibritleşmesi.* Kalkedon Yayıncılık: İstanbul.

Aktaş, C. (2017). *The Evolution and Emergence of QR Codes.* Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

Aktaş, C., & Gülgör, M. (2021). *Facebook Hemşehri Sayfalarında Sosyal Sermayenin İnşaası.* International Conference on Multidiciplinary Studies (pp. 190-214). Ankara: Institute of Economic Development and Social Researches.

Aktan, C. C., & Çoban , H. (2008). Ekonomik Refaha Ulaşmanın Ötesinde Sağlıklı ve Güçlü Bir Toplum Oluşturmanın Altyapısı: Sosyal Sermaye. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi, 7(26)*, 1-13.

Alhabash, S., & Ma, M. (2017). A Tale of Four Platforms: Motivations and Uses of Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat Among College Students? *SAGE Social Media + Society Volume 3, Issue 1* .

Alptekin, D. (2012). *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Altıparmak, B. (2015). Hemşehri Derneklerinin Kente Uyum Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 2015 Cilt:4 Sayı:5*, 441-452.

Altay, N., & Gümüş, N. (2010). Hemşehrilik ve İzmir’deki Hemşehri Dernekleri 2010, Volume: 5, Number: 3. *e-Journal of New World Sciences Academy,* 231-239.

Alver, F. (2016). Eleştirel Eylem Teorisi, Sembolik Etkileşimcilik Ve Kültürel Çalışmalar Perspektifinden, Dijital Sosyal Ağların İletişim Pratiklerini

Dönüştürme Ve Demokratikleştirme Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Deneme. *II. Uluslararası Medya Çalışmaları Kongresi (Editör: Bilal Arık; Füsun Alver)* (s. 801-818). Antalya: Kocaeli Üniversitesi ve Berlin Beucht Hochschule Medya ve Enformatik Bölümü.

Alver, F. (2020). Etkileşimin Ve İletişim Pratiklerinin Analizinde Sembolik Etkileşimcilik, Kültürel Çalışmalar Ve Medyatikleşme Konseptinin Sınırlılıkları Ve Potansiyelleri. S. K. Akgül, & B. P. (Ed.) içinde, *Dijital(İn) Ritmi. İletişim, Medya Ve Kültür Alanlarında Yeni Perspektifler.* (s. 13-43). İstanbul: Hiper Yayınları.

Alver, K. (2017). *Siteril Hayatlar Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler.* Ankara: Hece Yayınları.

Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi.* İstanbul: Açılım Kitap.

Arendt, H. (1996). *Geçmişle Gelecek Arasında, (Çev. Bahadır Sina Şener).* İstanbul,: İletişim Yayınları.

Arendt, H. (2006). *İnsanlık Durumu.* İstanbul: İletişim Yayınları .

Arendt, H. (2012). *Devrim Üzerine.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Aristotales. (2008). *Politika.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristotales. (2021, 02 02). *Metafizik (çev. Ahmet Arslan).* Turuz: https://turuz.com/storage/h-edebiyat-2020-1/0139-Metafizik-Aristoteles-Ahmed_Arslan-1982-120s.pdf adresinden alındı

Arkonaç, S. A. (2016). *İnsan İnsan İçinde.* İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Arrow, H., McGrath, J. E., & Berdahl, J. L. (2000). *Small Groups as Complex Systems; Formations, CoordinationsDevelopment and Adaptation.* CA: Sage.

Arslan, A. (2012). *İlk Çağ Felsefe Tarihi 5.Cilt* . İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslantaş, H. A. (2008). Kültür – Kişilik ve Kimlik. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 105-112.

Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik (çev.Ayşe Tekin).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Audi, R. (2018). *Epistemoloji Bilgi Felsefesine Çağdaş Bir Giriş (çev.Melis Tuncel, Çeviri Editörü Hasan Y. Başdemir).* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ayata, A. G. (1990). Kasabada Politika ve Politikacı. *Toplum ve Bilim*, 97-110.

Aydın, S. (1999). *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği, .* Ankara.: Öteki Yayınevi Yayınları.

Aydoğan, E. (2015). Marx ve Öncüllerinde Yabancılaşma Kavramı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 0(54)*, 273-281.

Aytaç, Ö. (2005). Türkiye Kentleşmesinde Bir Ara Kurum: Kent Kahvehaneleri. *Sosyal Bilimler Dergisi 2005/2*, 179-199.

Ağcasulu, H. (2017). Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 114-129.

Baldini, M. (2000). *İletişim Tarihi.* İstanbul: Avcıol Basım Dağıtım.

Balkız, B., & Öğütle, V. S. (2012). Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'ın "Gerçekliğin Sosyal İnşâsı" Teorisi Ve Eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi, Sayı:27*, 33-49.

Baltezarevic, R. (2019). The Impact of Virtual Communities. *Cultural Identity Symposion, 6, 1* , 7-22.

Baltezarevic, R., Baltezarevic, B., Kwiatek, P., & Baltezarevic, V. (2019). The impact of Virtual Communities on Cultural Identity. *Symposion - pdcnet.org* , 7-22.

Bankston , C. L. (2014). *Immigrant Networks and Social Capital* . Cambridge,UK: Polity Press.

Barreau, H. (2010). *Epistemoloji.* Ankara: Dost Yayınevi.

Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven. (Çev.: Mehmet Rifat, Sema Rifat).* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bartram, D. V., Poros, M., & Monforte, P. V. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar. (Çev.: Itır Ağabeyoğlu Tuncay).* Ankara: Hece Yayınları.

Bates, J., & Komito, L. (2009). Virtually Local: Social Media and Community Among Polish Nationals in Dublin. *ASLIB Proceedings V.1*.

Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind: collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology.* . San Francisco: : Chandler Publishing Co.

Baudrillard, J. (1991). *Sessiz Yığınların Gölgesinde yada Toplumsalın Sonu (Çev: Oğuz Adanır).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (1996). *Amerika, (Çev.: Y. Avunç).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2004). *Kötülüğün Şeffaflığı (Çev: I. Ergüden).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2011). *Bauman, Z. (2011). Postmodern Etik (Çev.:A. Türker).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş Toplum. (Çev.: Y. Alogan).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme (Çev.:Abdullah Yılmaz).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2015). *Akışkan Modern Dünyada Kültür (Çev. İhsan ÇAPCIOGLU - Fatih ÖMEK)* . Ankara: Atıf Yayınları.

Bauman, Z. (2017). *Cemaatler, Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı (Çev.: N. Soysal).* İstanbul: Say Yayınları.

Bauman, Z. (2017a). *Sosyolojik Düşünmek (Çev.: A. Yılmaz).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2018). *Iskarta Hayatlar - Modernite ve Safraları (Çev.Defne Karakaya).* İstanbul: Can Sanat Yayın.

Bauman, Z. (2018). *Parçalanmış Hayat.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baysal, C., & Tekarslan, E. (1998). *Davranış Bilimleri Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri.* İstanbul: Dönence Basım ve Yayım Hizmetleri.

Behar, C. (2009). Osmanlı Döneminde İstanbul'a Göçler ya da Göç Olmadan İstanbul İstanbul Olabilir miydi? . M. Güvenç içinde, *Eski İstanbullular Yeni İstanbullular.* İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Benjamin, W. (2006). *Son Bakışta Aşk, (Haz. Nurdan Gürbilek).* İstanbul: Metis Yayınları.

Berger, P. L., & Luckmann , T. (2018). *Gerçekliğin Sosyal İnşası (çev. Vefa Saygın Öğütle).* Ankara: Atıf Yayınları.

Berkeley, G. (1996). *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine (çev. Halil Turan).* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Bertrand Russell. (1944). *Felsefe Meseleleri (çev. Abdülhak Adnan Adıvar)* . İstanbul : Remzi Kitabevi.

Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Bilgin, N. (2001). *İnsan İlişkileri ve Kimlik.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası.* Ankara: Aşina Kitaplar.

Bilgiseven, A. K. (1982). *Genel Sosyoloji.* İstanbul: Divan Yayınları.

Black, E. (2021, 08 10). *The Challenge of Legacy*. The Times of Israel: https://blogs.timesofisrael.com/the-challenge-of-legacy/ adresinden alındı

Bookchin, M. (2014). *Kentsiz Kentleşme Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü (Çev.: Burak Özyalçın) İstanbul.* İstanbul: Sümer Yayıncılık.

Bostancı, N. (1998). Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. *Türkiye Günlüğü Sayı:50*, 38-55.

Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler - Eylem Kuramı Üzerine çev. Hülya Tufan).* İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Boy, J. D. (2021). 'The metropolis and the Life of Spirit' by Georg Simmel: A New Translation. *Journal of Classical Sociology, Vol. 21(2)*, 188–202.

Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2008). Social Network Sites: Definition, History and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 210-230.

Bozkurt, V. (1999). Yıkıcı Gemeinshaft'tan "Öteki" siz Post Modern Kabilelere Sanal Cemaatler. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources 3(1)*, 0-0.

Brehm, S. S., & Kassin, S. M. (1993). *Social Psychology*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Brehm, S., & Kassın, S. M. (1993). *Social Psychology*. Boston: Houghton Mifflin Company Press.

Brewer, ,. M. (2010). Intergroup Relations. R. F. Baumeister & E. J. Finkel (Eds.) içinde, *Advanced Social Psychology: The State of the Science* (s. 535–571). Oxford: Oxford University Press.

Brewer, M. B., & Pierce, K. P. (2005). Social Identity Complexity ant Outgroup Tolerance, 428-437. *Personality and Social Psychology Bulletin, 31(3)*, 428-437.

Burke, M. K. (2011). Social Capital on Facebook: Differentiating Uses and Users. *ACM Press*, 571- 580.

Burr, V. (2012). *Sosyal inşacılık (çev. Sibel Arkonaç)* . Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Busekit, A. V. (2004). Uses and Misuses of the Concept of Identity. *SecurityDialogue, 35(1)*, 81-98.

Butler, C. (2002). *Post-Modernism.* New York: Oxford University Press Inc.

Callinicos, A. (2001). *Postmodernizme Hayır (Çev: Şebnem Pala),.* Ankara: Ayraç Yayınevi Yayınları.

Cangöz, İ. (2012). İletişim Kuramları. H. İ. Gürcan içinde, *Medya ve İletişim* (s. 50-71). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Carr, C., & Hayes, R. (2015). Social Media: Defining, Developing, and Divining. *Atlantic Journal of Communication*, 46-65.

Castells, M. (1997). *Kent -Sınıf- İktidar.* İstanbul: Bilim Sanat Yayınları.

Castoriadis, C. (2001). *Dünyaya, İnsana ve Topluma Dair, (Çev.: Hülya Tufan)* . İstanbul: İletişim Yayınları.

Cevizci, A. (2010). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (2020). *Bilgi Felsefesi (5.Baskı).* İstanbul: Say Yayınları.

Chaddha, A., & Wilson, W. J. (2008). Reconsidering the "Ghetto." . *City & Community, 7(4)*, 384–388.

Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik (Çev.: İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Chryssochoou, X. (2003). Studying Identity in Social Psychology: Some Thoughts on the Definition of Identity and Its Relation to Action. *Journal of Language and Politics, Volume 2, Issue 2, Jan 2003*, 225-241.

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94-95.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, (Çev. Bütün, M. & Demir, S.B.).* Ankara: Siyasal Yayınları, 5. Baskı.

Crisp, J. (1999). Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and their Impact on Asylum Flows and Regimes. *Working Paper No.7.* Geneva: UNHCR.

Çağlar, N. (2008). Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı:3*.

Çağlar, Ş. (2017). *Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğe Sosyal Medya Etkisi.* Konya: Literatürk Academia Yayınları.

Çiydem, E., & Aktaş , E. (2014). Modernite ve Kimlik. *21. Asrın Penceresinden Medeniyet ve Kimlik Sempozyumu* (s. 103-112). Hazar Üniversitesi Yayınları .

Dahlgren, G., & Whitehead, M. (2006). *European Strategies for Tackling Social Inequities in Health.* Copenhagen: World Health Organization.

Dainty, A., Moore, D., & Murray, M. (2006). *Communication in Construction: Theory and Practice* . USA and Canada: Taylor & Francis.

Dalbay, R. S., & Avcı, N. (2018). Kimlik İnşasına İlişkin Temel Yaklaşımlar Ve Bu Yaklaşımların Türkiye'ye Yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.23, S.1*, 17-39.

Daniels, J. (2009). *Cyber Racism: White Supremacy Online and the New Attack on Civil Rights* . Rowman & Littlefield.

Dereli, B., & Cengiz, D. (2011). İnsan Kaynakları Yönetiminde Grup, Grup Dinamiği Kavramları Ve Grup Dinamiğinin Ölçülmesi Üzerine Uygulama Örneği. 35-43.

Descartes, R. (1942). *Metafizik Düşünceler.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Dewey, J. (1987). *Özgürlük ve Kültür (Çev. Vedat Günyol).* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dolgun, U. (2011). İnternet ve Demokrasi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı: 44.*

Donath, J. (2007). Signals in Social Supernets. *Journal of Computer-Mediated Communication, Volume 13, Issue 1,* , 231-251.

Duncan, F. (2021, 07 20). *So long social media: The kids are opting out of the online public sphere. The Conversation. Retrieved*. The Conversation: https://theconversation.com/so-long-social-media-the-kids-are-opting-out-of-the-online-public-square-53274 adresinden alındı

Durgun, Ş. (2005). *Modernleşme Demokrasi İslam.* Ankara: Alter Yayıncılık.

Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik Metodun Kuralları, (Çev. Enver Aytekin).* İstanbul: Sosyal Yayınları.

Durkheim, E. (2002). *İntihar (çev. Özer Ozankaya).* İstanbul: Can Yayınevi.

Durkheim, E. (2012). *Toplum bilimin Yönetem Kuralları (Çev.:Özer Ozankaya).* İstanbul: Cem Yayınevi.

Durkheim, E. (2015). *Sosyoloji ve Felsefe.* İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Dustmann, C., & Glitz, A. (2005). *Immigration, Jobs and Wages: Theory, Evidence and Opinion.* London, UK: Centre for Research and Analysis of Migration, CEPR.

Duverger, M. (2019). *Siyaset Sosyolojisi (Çev.:Şirin Tekeli).* İstanbul: Varlık Yayınları.

Eagleton, T., & Bourdieu , P. (2021, 03 01). *Kültürel Sermaye Rekabeti ve Dostluk Üzerine, 15.05.1991*. e-skop.com: http://www.e-skop.com/skopbulten/pa adresinden alındı

Elias, N. (2013). *Uygarlık Süreci. Cilt I. (Çev. E. Ateşman).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ellemers, N., Spears, R., & Doosje, B. (1997). Sticking Together or Falling Apart: In-Group Identification as a Psychological Determinant of Group Commitment Versus Individual Mobility. *ournal of Personality and Social Psychology Vol. 72, No.3.* , 617-626.

Ellison, N. S. (2011). Connection Strategies: Social capital İmplications of Facebook-enabled Communication Practices. . *New Media & Society, 13(6)* , 873-892.

Engels , F. (2013). *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu (Çev.: Oktay Emre).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Eröz, M. (2019). *İktisat Sosyolojisine Başlangıç.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Erdener, S. (2006). *Refah Tolumunda Getto.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Es, M., & Ateş, H. (2010). Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri . *Journal of Social Policy Conferences* , 0-48.

Eveland, J. D., Blanchard, A., Brown, B., & Mattocks, J. (1995). The Role of "Help Networks" in Facilitating the Use of CSCW Tools. *The Information Society (11)*, 113-129.

Faist, T. (1993). The Mobility Turn: A New Paradigm For The Social Sciences. *Ethnic and Racial Studies, 36(11),*, 1637 – 1646.

Faroqhi, S. (1994). *Osmanlı'da Kent ve Kentliler: Kent Mekânında Ticaret, Zanaat ve Gıda Üretimi (1550-1650) (Çev.: N. Kalaycıoğlu)* . İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Featherstone, M., & Lash , S. (1999). *(1999) Digital Networks and Power Sage London.* London: Sage.

Featherstone, M., & Lash, S. (1998). *Spaces of Culture: City, Nation, World.* London: Sage.

Fernback, J. (1999). There is a There There: Notes Toward a Definition of Cybercommunity,. (. S. Jones içinde, *Doing Internet Research – Critical Issues and Methods for Examining the Web.* London: Sage Publications.

Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye (çev. Bahar Bilgen, Bayram Şen).* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Friedman, J. (1992). Myth, History, and Political Identity. *Cultural Anthropology, Vol. 7, No. 2.*, 194–210.

Fukuyama, F. (1998). *Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması (çev. Ahmet Buğdaycı).* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması (çev. Ahmet Buğdaycı) Türkiye İş Bankası Yayınları İstanbul 1998: https://issuu.com/hasanozturk1/docs/g__ven_fran__is_fukuyama adresinden alındı

Funk, R. (2018). *Ben ve Biz (Çev.: Çağlar Tanyeri).* İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.

Güneş-Ayata, A. (1991). Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik. *Toplum ve Bilim, Sayı: 51/52*, 89-101.

Güvenç, B. (2020). *Türk Kimliği.* İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Galbin, A. (2014). An Introductıon To Socıal Constructıonısm . *Socıal Research Reports*, 82-92.

Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk (Çev.: B. Ersanlı Behar, G. Göksu Özdoğan).* İstanbul: İnsan Yayınları.

Gençler, A. (2015). *Emek Göçü ve Ekonomisi.* . İstanbul: Der Yayınları.

Gergen, K. (1985). The Social Constructivist Movement in Modern Psychology. *American Psychologist*, 266-275.

Gezgin, Y. (2011). -Cemiyet Ayrımı ve Ferdinanad Tönnies. . *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 0-22.

Giddens , A. (2010). *Mahremiyetin Dönüşümü - Modem Toplumlarda Cinsellik. Aşk ve Erotizm (Çev. İdris Şahin)* . İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Giddens, A. (2019). *Sosyoloji (Çev.: Günseli Altaylar).* İstanbul: Say Yayınları.

Glasersfeld, E. v. (1995). A constructivist approach to teaching. S. L. J. içinde, *Constructivism in education* (s. 3-15). Erlbaum,: Hillsdale:.

Gleason, P. (2014). Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih (Çev. Fırat Mollaer). F. Mollaer içinde, *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* (s. 21-52). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Goldman, A. (1999). *Social Epistemology, Theory and Applications.* London: Royal Institute of Philosophy.

Goldman, A., & Blanchard, T. (2021, 01 21). *Social Epistemology*. Oxford Bibliographies, 2015, DOI: 10.1093/OBO/9780195396577-0088: https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396577/obo-9780195396577-0088.xml#obo-9780195396577-0088-div1-0016 adresinden alındı

Goldmann , L. (1998). *Diyalektik Araştırmalar (Çev.Afşar Timuçin, Mehmet Sert).* İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınlan: 87, Kuram Dizisi:1.

Gradim, A. (2009). Digital Natives and Virtual Communities: Towards a New Paradigm of Mediated Communication. *Estudos em Comunicação no5,*, 53-73.

Guibernau, M. (1997). *20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler, (Çev. Neşe Nur Domaniç), İstanbul.* İstanbul: Sarmal Yayınevi Yayınları.

Guterman, J. T. (1994). A social constructionist position for mental health counseling (Akt: Karaırmak, Ö. ve Aydın, G. Yapılandırmacı Yaklaşım, Cilt: III Sayı: 27 Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi). *Journal of Mental Health Counseling*, 226-244.

Habermas, J. (2002). *Öteki Olmak ve Ötekiyle Yaşamak, (Çev.: İlknur Aka).* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. Ed.:M.Özbek içinde, *Kamusal Alan* (s. 95-102). İstanbul: Hil Yayınevi.

Halbwachs, M. (2017). *Kollektif Hafıza.* İstanbul: Heretik Yayıncılık.

Hall, S. (1998). *Kültürel Kimlik ve Diaspora Kimlik: Topluluk/Kimlik/Farklılık. (Çev. İ. Sağlamer).* İstanbul: Sarmal Yayınları.

Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science Sep., 1916 Vol. 67* , 13-138.

Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science Sep., 1916 Vol. 67,* 130-138.

Hardt, M., & Negri, A. (2008). *İmparatorluk.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir.* İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2006). *Postmodernliğin Durumu, .* İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler - Şehir Hakkından Kentsel Devrime Dogru .* İstanbul: Metis Yayınları .

Harvey, D. (2015). *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu (Çev.: Esin Soğancılar).* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hegel, G. W. (2005). Estetik'in Tanımı Sanattaki Güzel Doğadaki Güzelden Üstündür. N. Bozkurt içinde, *Hegel* (s. 161-216). İstanbul: Say Yayınları.

Henry, P. (1939). *Milliyetler Meselesi, (Çev: Fehmi Baldaş).* İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Heper, M. (1973). *Modernleşme ve Bürokrasi.* İstanbul: Sosyal Bilimler Derneği.

Hewstone, M. (1996). Contact and Categorization: Social Psychological Interventions to Change Intergroup Relations. C. S. C. N. Macrae içinde, *Stereotypes and stereotyping* (s. 323-368). New York: Guildford.

Hobsbawm, E. (1992). *Ulusçuluk.* Ankara: Birikim.

Hogg, M. A. (1993). Group Cohesiveness: A Critical Review and Some New Directions. W. Stroebe , & M. Hevvstone içinde, *European Revieıv of Social Psychology* (s. 86-113). John Wiley ve Sons.

Hogg, M. A., & Abrams, D. (1988). *A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes.* New York: Routledge.

Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2011). *Sosyal Psikoloji (Çev.: İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez).* Ankara: Ütopya Yayınları.

Hogg, M. A., Deborcah , J. T., & Katherine, M. (1995). A Tale of Two Theories: A Critical Comparisan of Identity Theory with Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly, Vol. 58, No., 4,* 255-269.

Horkheimer, M. (2016). *Akıl Tutulması (Çev. Orhan Koçak).* İstanbul: Metis Yayınları.

Hortaçsu, N. (2014). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler.* Ankara: İmge Kitabevi.

Hume, D. (2009). *İnsanın Doğası Üzerine Bir İnceleme (çev.Ergün Baylan).* Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Hura, G. (2013). Need for Dynamicity in Social Networking Sites: An Oweview from Data Mining Perspective. *Data Mining in Dynamic Social Networks and Fuzzy Systems* , 1-24.

Husserl, E. (2012). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders (çev. Harun Tepe).* Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Husserl, E. (2014). *Kesin Bilim Olarak Felsefe (Çev. Abdullah Kaygı).* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları .

Hutchings, T. (2015). *Real Virtual Community. .* Word & World 35 (2).

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Isin, E. F., & Wood, P. K. (1999). *Citizenship & Identity.* London: SAGE Publications.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities.* New York: Random House.

Johnston, R., & Pattie, C. (2011). *Social Networks, Geography, And Neighbourhood Effects, (2011).* https://www.researchgate.net/profile/Ron_ Johnston /publication /25176 9111_ Soc ia l _networks_geography_and_n eighbourhood_effects/links /00b7d52fc90a21671 00000 00 adresinden alındı

Joinson, A. N. (2008). 'Looking at', 'Looking up' or 'Keeping up with' People? Motives and Uses of Facebook . *Conference on Human Factors in Computing Systems: Proceedings of the 2008* , (s. 1-11). Florance.

Kılıçbay, M. A. (2003). Kimlikler Okyanusu. *Doğu Batı.*, 161-165.

Kıray, M. (1998). *Örgütleşemeyen Kent: İzmir.* . İstanbul : Bağlam Yayınları .

Kıray, M. (1999). *Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, M. (2000). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, M. B. (1999). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme.* İstanbul, : Bağlam Yayınları.

Kabaağaç, S., & Alova, E. (1995). *Latince-Türkçe Sözlük.* İstanbul: Sosyal Yayınevi.

Kant, I. (2001). *Pratik Usun Eleştirisi (çev. İsmet Zeki Eyuboğlu).* İstanbul: Say Yayınları.

Kant, I. (2012). *Kişinin Düşünerek Yönünü Tayin Etmesi Ne Anlama Gelir? Düşüncenin Çağrısı Kant-Schopenhauer-Heidegger (çev. Ahmet Aydoğan)* . İstanbul: Say Yayınları.

Kant, I. (2013). *Eğitim Üzerine (Çev. Ahmet Aydoğan).* İstanbul: Say Yayınları.

Kapu, H. (2008). Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirmeye Gücü . *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(1),* 259-288.

Karaırmak, Ö., & Aydın, G. (2007). Yapılandırmacı Yaklaşım: Çağdaş Psikoloji Danışma Anlayışını ve Uygulamalarını Biçimlendiren Bir Güç. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi Cilt: III Sayı: 27*, 91-105.

Karaca, N. (2011). *Kimlik Sorunsalı Üniversite Öğrencilerinde Kimlik ve Sisyasal Aidiyet.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. *Journal of Yaşar University 17(5)*, 2886-2899.

Karagül, M., & Masca, M. (2005). Mehmet Karagül Mahmut Masca Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2005, 1:37-52. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar- 1*, 37-52.

Karakaş, M. (1999). Farklılaşma ve Benzeşme Referansı Olarak Kimlik,. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 257-272.

Karim, K. H. (2003). *The Media of Diaspora.* London: Routledge.

Karpat, H. K. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme.* Ankara.: İmge Kitabevi.

Kastoryano, R. (2000). *Kimlik Pazarlığı, (Çev. Ali Berktay).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaypak, M. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi,. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 7(14)*, 373 – 392.

Keyder, Ç. (2004). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası.* İstanbul: Metis Yayınları.

Kim, Y., Sohn, D., & Choi, S. M. (2011). Cultural Difference in Motivations for Using Social Network Sites: A Comparative Study of American and Korean College Students. *Computers in Human Behavior, 27(1)*, 365- 372.

Komito, L., & Bates, J. (2011). Migrants' information practices and use of social media in Ireland: Networks and community. (s. 289-295). ACM International Conference Proceeding Series.

Koyuncu, A. (2013). Kimliğin İnşasında Kent: Konya Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:8, Sayı:2*, 155-179.

Kranz, W. (1994). *Antik Felsefe – Metinler, Açıklamalar (Çev.:Suad Baydur).* İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Kratochwil, F. (2006). History, Action and Identity: Revisiting the 'Second' Great Debate and Assessing its Importance for Social Theory, :5-29 ·. *European Journal of International Relations, 12(1)*, 5-29.

Kuçuradi , İ. (1967). *Nietzsche ve İnsan.* İstanbul: Yankı Yayınları.

Kurtoğlu, A. (2004). *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örnegi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kurtoğlu, A. (2005). *Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler.* European Journal of Turkish Studies: http://www.ejts.org/document375.html adresinden alındı

Kurtoğlu, A. (2012). Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık. *Ankara Üniveristesi SBF Dergisi Cilt 67, No:1*, 141-169.

Laborit, H. (1990). *İnsan ve Kent (Çev.: Bertan Onaran).* İstanbul: Payel Yayınları.

Lampe, C., Ellison, N., & Steinfield, C. A. (2007). Familiar Face(book): Profile Elements as Signals in an Online Social Network. *Proc. CHI 2007*, 435-444.

Lang, N. , N. (2015). *Why teens are leaving Facebook: It's 'meaningless.'* . The Washington Post: https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2015/02/21/why-teens-are-leaving-facebook-its-meaningless/ adresinden alındı

Larkin, M., Watts, S., & Clifton, E. (2006). Giving Voice and Making Sense in Interpretative Phenomenological Analysis . *Qualitative Research in Psychology, 3(2)*, 102-120.

Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik.* İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Laumann, E., Marsden, E., & Prensky, D. (1983). The Boundary Specification Problem in Network Analysis. R. B. Minor içinde, *Applied Network Analysis* (s. 18-34). Beverly Hills, CA: Sage.

Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat.* İstanbul: Metis Yayınları.

Leslie , E. (2019). *Walter Benjamin Hakkında Her Şey 2019 (Çev. M. Murtaza Özeren, Meryem Sena Ôzgüven).* İstanbul: Dedalus Yayınları .

Lipsitz, G. (2007). The Racialization of Space and the Spatialization of Race: Theorizing the Hidden Architecture of Landscape. *Landscape Journal*, 10-23.

Lock, J. (2000). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Deneme (çev. M.Delikara Topçu).* İstanbul: Öteki Ajans.

Luckmann, T. (1989). Kultur und Kommunikation. *Deutschen Soziologentags, des 11. Österreichischen Soziologentags und des 8. Kongresses der Schweizerisc.*

Lundberg, A. G., & Schrag, C. C. (1970). *Sosyoloji (Çev. Ö. Ozankaya - Ü. Gürkan), Ankara.* Ankara: Türk Siyasi İlimler Yayınları.

Lyotard, J. F. (1994). *Postmodern Durum. (Çev: Ahmet Çiğdem).* . Ankara: Vadi Yayınları.

Möngü, B. (2013). Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: 17 (2)*, 27-36.

Macdonald, J. S., & MacDonald , L. D. (1964). Chain Migration Ethnic Neighborhood Formation and Social Networks. *The Milbank Memorial Fund Quarterly, 42(1)*, 82-98.

Mackie, D. M., Hamilton, D. L., Susskind, J., & Rosselli , F. (1996). Social psychological foundations of stereotype formation. *Stereotypes and Stereotyping*, 41-78.

Maclellan, E., & Soden, R. (2004). The importance of epistemic cognition in student-centred learning. *Instructional Science, 32 (3)*, pp. 253-268.

Maitland, F. W. (1898). *Township and Borough Combridge.* Cambridge: Cambridge University Pres.

Mankell, H. (1994). *The Man Who Smiled (çev. Laurie Thompson)* . Oslo: Ordfront.

Mardin, Ş. (2006). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü (Çev: O. Akınhay ve D.Kömürcü).* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marshall, G. (2020). *Sosyoloji Sözlüğü (Çev.:o.Akınhay; D.Kömürcü).* İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Martindale, D. (2005). Şehir Kuramı (Çev.: Fırat Oruç). A. Aydoğan içinde, *Şehir ve Cemiyet*, (s. 63-65). İstanbul: İz Yayıncılık.

Martinsen, R. (2021, 01 26). Auf den Spuren des Konstruktivismus – Varianten konstruktivistischen Forschens und Implikationen für die Politikwissenschaft. Universtad Duisburg Essen: https://www.uni-due.de/imperia/md/content/politik/martinsen/a-martinsen2014_chapter_aufdenspu adresinden alındı

Marx, K. (2014). *1844 El Yazmaları (Çev. Murat Belge).* İstanbul: Birikim Yayınları.

Massey, D. S., Arango, D. S., Hugo, G., & Kouaci, A. P. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review, 19 (3)*, 431-466.

McKinlay, A., & McVittie, C. (2008). *Social Psychology and Discourse.* West Sussex: Wiley-Blackwell.

Mead, M. (1970). *Culture and Commitment a Study of Generation Gap.* New York: Natural History Press/Doubleday & Co.

Megill, A. (1998). History, Memory, Identity. *History of the Human Sciences, Vol. 11*, 37-62.

Mehdiyev, N. (2019). *Bir Bilme Teorisi.* Dergah Yayınları.

Michener, A. H., & DeLamater, J. D. (1994). *Social Pyschology.* San Diago; CA. : Harcourt Brace College Publishers.

Mims, C. (2010). *Did Whites Flee the 'Digital Ghetto' of MySpace?*

Morley, D., & Robins, K. (2011). *Kimlik Mekanları, (Çev., Emrehan Zeybekoğlu),.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mutlu, A. (2010). *Kentli Hakları ve Türkiye.* Konya: Çizgi Yayınevi.

Nagel, T. (2002). Enformasyon Gettoları: Internet ve Demokrasi Tartışması". *Cogito Dergisi, Sayı: 30*.

Nakamura, L., & Chow-White, P. (2012). White Flight in Networked Publics – How Race and Class Shaped American Teen Engagement with MySpace and Facebook. . *Digital Race Anthology.* içinde London-New York: Routledge.

Nelson, J. (2018). *Digital Ghetto.* https://www.eastvillagemagazine.org/2018/04/15/digital-ghetto-cashless-society-pose-threats- adresinden alındı

Oktay, D. (2011). Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış, . *İdeal Kent Sayı:3*, 8-19.

Onat, N. (2013). *Kamusal Alan ve Sınırları.* İstanbul: Durak Yayınevi.

Ong, W. J. (2020). *Sözlü ve Yazılı Kültür.* İstanbul: Metis Yayınları.

Ortaylı, İ. (1977). İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bakış . *Amme İdaresi Dergisi, 10 (2)*, 77-98.

Oğurlu, İ. (2014). Çevre - Kent İmajı- Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Yıl: 13 Sayı: 26 Güz*, 275-293.

Öksüz, M. (2018). Buralarda Yabancı Yok: Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Üzerine Etkisi, Ankara'daki Oflular Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi (70),*, 87-98.

Özcan, A. (2012). Bir İstanbul Distopyası: İstanbul'un Sınıfsal ve Kimliksel Dönüşümü Bağlamında Karşı-Kentler . M. Şentürk içinde, *Folyo- Yaşamlar ve Yok-Mekânlar.* İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Özcan, F. C. (2016). *Ellili Yıllarda Türkiye Ekonomisi.* . İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, A. A. (2008). Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 80-102.

Özdemir, G. (2013). Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe: Hemşehri Dernekleri . *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/6 Spring*, 943-959.

Özkiraz, A., & Acungil, Y. (2012). Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Sürecindeki Rolü (Tokat Örneği). *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi , 29 (1)*, 0-0.

Özlem, D. (2017). *Felsefe ve Doğa Bilimleri, s. 30-32.* İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

Öztürk, Y. (2007). Tarih ve Kimlik. *Akademik İncelemeler, Cilt: 2 Sayı:1*, 2-25.

Pörksen, B. (2011). Schlüsselwerke des Konstruktivismus. *Eine Einführung*, 13-28.

Palen, L., & Vieweg, S. (2008). Emergent, Widescale Online Interaction in Unexpected Emergency Events. *CSCW Conference* (s. 117-126). New York: ACM Press.

Paperson, L. (2010). The Postcolonial Ghetto: Seeing Her Shape and His Hand. *Berkeley Review of Education, 1(1).*, 5-34.

Parsons, T. (1961). An Outline of the Social SystemTheories Of Society. E. S. Edited by T. Parsons içinde, *Foundations of Modern Sociological Theory* (s. 30-85 https://archive.org/details/theoriesofsociet02pars/page/n9/mode/2up). New York: Crowell-Collier Publishing.

Patton, P. (1986). *Open Road.* . New York: Simon & Schuster.

Pinkard, T. (2011). *Hegel (Çev:Mehmet Barış Albayrak).* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pirenne, H. (2006). *Ortaçağ Kentleri - Kökenleri ve Ticaretin Canlanması (Çev.: Şadan Karadeniz).* İletişim Yayınları: İstanbul.

Platon. (2007). *Mennon (çev. Ahmet Cevizci).* Bursa: Sentez Yayınları.

Platon. (2013). *Devlet, (Çev.: Sabahattin Eyüpoğlu, Ali Cimcoz).* İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Platon. (2017). *Theaitetos (çev. Birdal Akar).* İstanbul: Say Yayınları .

Poole, R. (1993). *Ahlak ve Modernlik, (Çev.: Mehmet Küçük).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Powers, B. R., & McLuhann, M. (2015). *Global Köy (Çev: Bahar Öcal Düzgören)* . İstanbul: Scala Yayıncılık.

Putnam, R. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 65-78.

Quan-Haase, A., & Young, A. L. (2010). Uses and Gratifications of Social Media: A Comparison of Facebook and Instant Messaging. . *Bulletin of Science, Technology & Society, 30(5)*, 350-361.

Reich, K. (2007). Interactive Constructivism in Education. *Education and Culture: Vol. 23 : Iss. 1 , Article 3.*, 7-26.

Remhof, J. (2015). Nietzsche on objects. . *Nietzsche-Studien, 44(1), doi:10.1515/nietzstu-2015-0132*, 291-314.

Rheingold, H. (1993). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier.* MA: Addison-Wesley.

Ritzer, G. (1992). *Sociological Theory, (çev. Ümit Tatlıcan).* McGraw-Hill.

Rosenau, P. M. (1998). *Postmodernizm ve Toplumbilimleri (Çev.: Tuncay Birkan).* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Rutherford, J. (1998). Yuva Denilen Yer: Kimlik ve Farklılığın Kültürel Politikaları. (Çev. İrem Sağlamer). *Kimlik: Topluluk / Kültür / Farklılık.* (s. 7-29). içinde İstanbul: Sarmal Yayınları.

Safa, P. (2016). *Sanat Edebiyat Tenkit.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sarıbay, A. Y. (2001). *Postmodernite Sivil Toplum ve İslam.* İstanbul: Alfa Yayınevi.

Sarlo, B. (2012). *Geçmiş Zaman, Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma.* İstanbul: Metis Kitabevi.

Saussure , F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri (çev. Berke Vardar)* . Multilingual Yayınları.

Schütz, A. (2018). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler.* Ankara: Heretik Yayınları.

Schroeder, R. (1996). *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi (Çev.: Mehmet Küçük)* . . Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Schwitzgebel, E. (2021, 02 02). Belief. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford, CA: 2006, Zalta, Edward (Ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy The Metaphysics Research Lab. (2006), "Belief", Zalta, Edward (Ed.),. adresinden alındı

Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme.* Ankara.: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sennett, R. (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sides, J. (2012). *Post-Ghetto, A Bief History Of The American Ghetto.* Hunting –USC Institute: California.

Simmel, G. (1950). The Metropolis and Mental Life. K. H. (Ed.) içinde, *The Sociology* (s. 409-424). New York: The Free Press.

Simmel, G. (2005). *Metropol ve Zihinsel Yaşam, Şehir ve Cemiyet (Der. Ahmet Aydoğan),* . İstanbul.: İz Yayıncılık.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür (Çev.: T. Birkan).* İstanbul: Metis Yayınları.

Sinclair, U. (2019). *Şikago Mezbahaları.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Sjoberg, G. (2002). Sanayi Öncesi Kenti. B. D. Ayten Alkan içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 37-54.). Ankara: İmge Yayınları.

Smith, A. D. (1994). *Milli Kimlik (Çev: Bahadır Sina Şener).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, J. A. (2011). Evaluating the Contribution of İnterpretative Phenomenological Analysis. *Health Psychology Review, 5(1),* 9-27.

Smith, J. A., & Osborn, M. (2004). Interpretative Phenomenological Analysis. *Doing social psychology research,,* 229-254.

Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram.* İstanbul: Babil Yayınları.

Sophokles. (2016). *Oidipus Kolonos'ta: (Çev.Ari Çokona).* İstanbul: İş Bankası Yayınları .

Sorokin, P. A. (1974). *Çağdaş Sosyoloji Teorileri (Çev.: M.M.Raşit Öymen) 2. Cilt* . İstanbul: İstanbul Matbaası.

Stoner, J. A. (1961). *A Comparison of Individual and Group Decisions Involving Risk.* https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/10125/47474/EDPVol18%231_8-11.pdf adresinden alındı

Strinadi, D. (2004). *An Introduction to Theories of Popular Culture.* Florence: Taylor & Francis.

Stryker, S., & Burke, J. P. (2000). The Past, Present and Future of an Identitiy Theory, . *Social Psychology Quarterly, Vol. 63, No: 4, Special Millenium Issue on the State of Sociological Psychology, 2*, 284-297.

Subaşı, N. (2005). *Kültürel Kimliğin Melezleşmesi ve Alevi Modernleşmesi, Türkiye Kültürleri.* . Ankara: Tetragon.

Sunay, C. (2004). Mübeccel Kıray'ın Eserlerinde Kent ve Toplumsal Değişme. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (8),* 43-61.

Sunstein, C. R. (1999). *The Law of Group Polarization.* Chicago: University of Chicago Law School, John M. Olin Law & Economics Working Paper No. 91.

Sunstein, C. R. (2002). The Law of Group Polarization. *Journal of Political Philosophy, 10, Issue 2*, 175–195.

Sunstein, C. R. (2004). *Communications of the ACM Volume 47 Issue 12*, 57-59.

Sunstein, C. R. (2009). *Going To Extremes: How Like Minds Unite and Divide.* Oxford: Oxford University Press.

Sunstein, C. R. (2009). *How Falsehoods Spread, Why We Believe Them, What Can Be Done* . Farrar, Straus and Giroux.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi (Çev: Osman Akınhay).* İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şakı Aydın, O. (2008). Şöhret Kültürü: Toplumsal Değişim ve Medyanın Rolü. . *T. C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.*

Şan, M. K., & Şimşek, R. (2011). Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Sosyolojik Arka Planı,. *Akademik İncelemeler Dergisi, 6(1):* , 88-110.

Şenkal, A. (2008). Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi-MaxWeber'in Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi Cilt:10 Sayı:1 , Ocak 2008*, 118-143.

Şentürk, M. (2012). Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak. Murat Şentürk. içinde İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Şentürk, M. (2021). *Türkiye'de Hemşehri Dernekleri: Bir Literatür Değerlendirmesi.* İstanbul: nsan ve Medeniyet Hareketi Yayınları.

Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu.* Ankara: ODTÜ Yayınları No:27.

Şenyapılı, T. (1981). *Gecekondu: Çevre İşçilerin Mekânı.* Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Tönnies, F. (2000). Gemeinschaft ve Gessellschaft, (Çev.Ahmet Aydoğan). A. Aydoğan içinde, *Şehir ve Cemiyet,* (s. 185-217). İstanbul: İz Yayıncılık.

Türk, E. (2015). Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1(2): 127-149. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1(2)*, 127-149.

Türkdoğan, O. (2007). Kimlik-Göç-Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği. *Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı: 36*, 1-14.

Taşçı, H. (2012). Göçün Mekânı: Esenler ve Mekânın Değişimi. E. M. Şentürk içinde, *Şehir Yayınları* (s. 155-184). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi .

Tajfel, H., & Forgas, J. P. (1981). Social Categorization: Cognitions, Values and Groups. J. P. Forgas. içinde, *Social Cognition: Perspectives on Everyday Understanding* (s. 113-141). London: Academic Press.

Tatlıdil, E. (1989). *Kentleşme ve Gecekondu.* Ege Üniversitesi Basımevi: İzmir.

Tekşen, A. (2003). *Kentleşme Sürecinde Bir Tampon Mekanizma Olarak Hemşehrilik: Ankara'daki Malatyalılar Örneği.* Ankara: T.C. Basbakanlık Devlet Planlama Teskilatı.

Tekeli, İ. (1991). Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler. *Kent Planlaması Konuşmaları* (s. 79-88). içinde Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Tekeli, İ. (1996). Türkiye'de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi Üzerine . F. B. Yıldırım içinde, *Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne* (s. 15-27). İstanbul: Kent Basımevi.

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Timisi, N. (2015). Önsöz. (. S. Uğurlu içinde, *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar Twitter* (s. 7-12). Ankara: Heretik Basın Yayın.

Tocqueville, A. d. (2019). *Amerika'da Demokrasi.* İstanbul: İletişim Yayınlari.

Toffler, A. (1997). *Dünyayı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor? (Çev. Murat Çiftkaya).* İstanbul: İz Yayıncılık.

Tokgöz, C. (2017). Kimlik ve Bellek Ekseninde Sosyal Medya Anlatıları. *Intermedia International e-Journal, Fall*, 1-7.

Tuan, Y. F. (1990). *Topophilis: A Study Of Environmental Perception, Attitudes and Values.* Columbia: Columbia University Press.

Turkle, S. (1997). Constructions and Reconstructions of Self in Virtual Reality: Playing in the MUDs. S. K. (Ed.) içinde, *Culture of the Internet* (s. 143-155). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları (Çev. Deniz Özçetin, Burak Özçetin).* Ankara: Heretik Yayınları.

Turner, J. (1982). Toward a Cognitive Definition of the Group. Cambridge:. H. Tajfel içinde, *Social Identity and Intergroup Relations.* Cambridge: Cambridge University Press.

Turner, J. C. (1975). Social Comparison and Social Identity: Some Prospects for Intergroup Behaviour . *European Journal of Social Psychology*,, 5-34.

Turner, J. C. (1991). *Social Influence* . Buckingham: Open University Press.

Underwood, M. (tarih yok). Kamusal Alan Olarak İnternet, (Çev.: Mehmet Küçük). *Cogito Dergisi Sayı: 30*, 120-142.

Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek, .* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Uslu, F. (2010). Bilgi ve inanç Kavramlarının Analizi. E. D. Başdemir içinde, *Epistemoloji: Temel Metinler* (s. 15-48). Çorum: Hitit Kitap Yayınevi.

Van Manen, M. (2007). Phenomenology of Practice. *Phenomenology & Practice. 1(1), https://doi.org/10.29173/pandpr19803.*, 11-30.

Vico, G. (2007). *Yeni Bilim (çev. Sema Önal).* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Vierkandt, A. (1896). *Natuvölker und Kulturvölker.* Leipzig.

Waters, T. (2014). Gemeinschaft and Gesellschaft Societies,. *Encyclopedia of Sociology, 2nd ed.* içinde

Weber, M. (2000). Şehir. A. Y. (Ed.) içinde, *Şehir ve Cemiyet.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Weber, M. (2011). *Sosyolojinin Temel Kavramları (Çev.:Medeni Beyaztaş).* İstanbul: Yarın Yayınları.

Weber, M. (2012). *Şehir - Modern Kentin Oluşumu.* İstanbul: Yarın Yayınları .

Weeks, J. (1998). *Kimlik: Topluluk/Küimlik/Farklılık - Farklılığın Değeri (Çev.: İrem Sağlamer).* İstanbul.: Sarmal Yayınevi.

Wellman, B. (1997). An Electronic Group is Virtually a Social Network Culture of the Internet. L. Erlbaum içinde, *Internet Culture* (s. 179-205). Hillsdale, NJ.

Wellman, B. (2001). Computer Networks as Social Networks. *Science Press*, 2031-2034.

Wellman, B. (2001). Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized Networking. *International Journal of Urban and Regional Research*, 227-252.

Wellman, B. (2010). Studiying the Internet Through the Age. C. R. Burnet M. içinde, *The Handbook of Internet Studies.* Wiley-Blackwell.

Wellman., B., & Gulia, M. (1999). The Network Basis of Social Support: A Network is More Than the Sum of Its Ties . B. Wellman içinde, *Networks in the Global Village.* Boulder, CO: Westview Press.

West, D. (1998). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş (Çev. Ahmet Cevizci).* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Wetherell, M. (1996). Group Conflict and the Social Psychology of Racism. . I. g. M. Wetherell (Ed.) içinde, *Identities, Groups and Social Issues* (s. 175-238). New York: Sage Publications.

Williams, L., & Sewpaul, V. (2004). Modernism, Postmodernism and Global Standards Setting. *Social Work Education, Vol. 23, No. 5*, 555-565.

Willig, C., & Rogers, W. S. (2017). *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology.* SAGE.

Wirth, L. (1927). The Ghetto. *American Journal of Sociology 33(1)*, 57-71.

Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. A. A. (Der. Bülent Duru içinde, *20. Yüzyıl Kenti.* İstanbul: İmge Kitabevi.

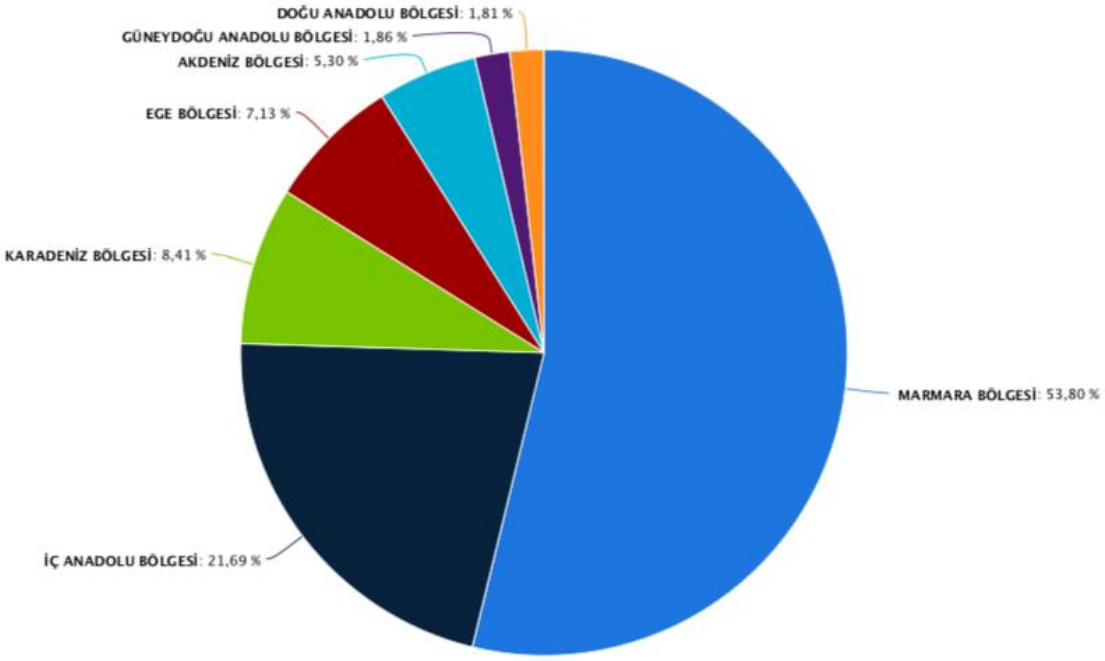
Yörükan, A. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri.* Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.

Yardi, S., & Boyd, D. (2010). Dynamic Debates: An Analysis of Group Polarization Over Time on Twitter . *Bulletin of Science Technology Society October, 30, 5*, 316-327.

Yazar, A. (2015). Kent Kültürü ve Kimliğine Tarihsel ve Kuramsal Bakış. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 3*, 117-144.

EKLER:

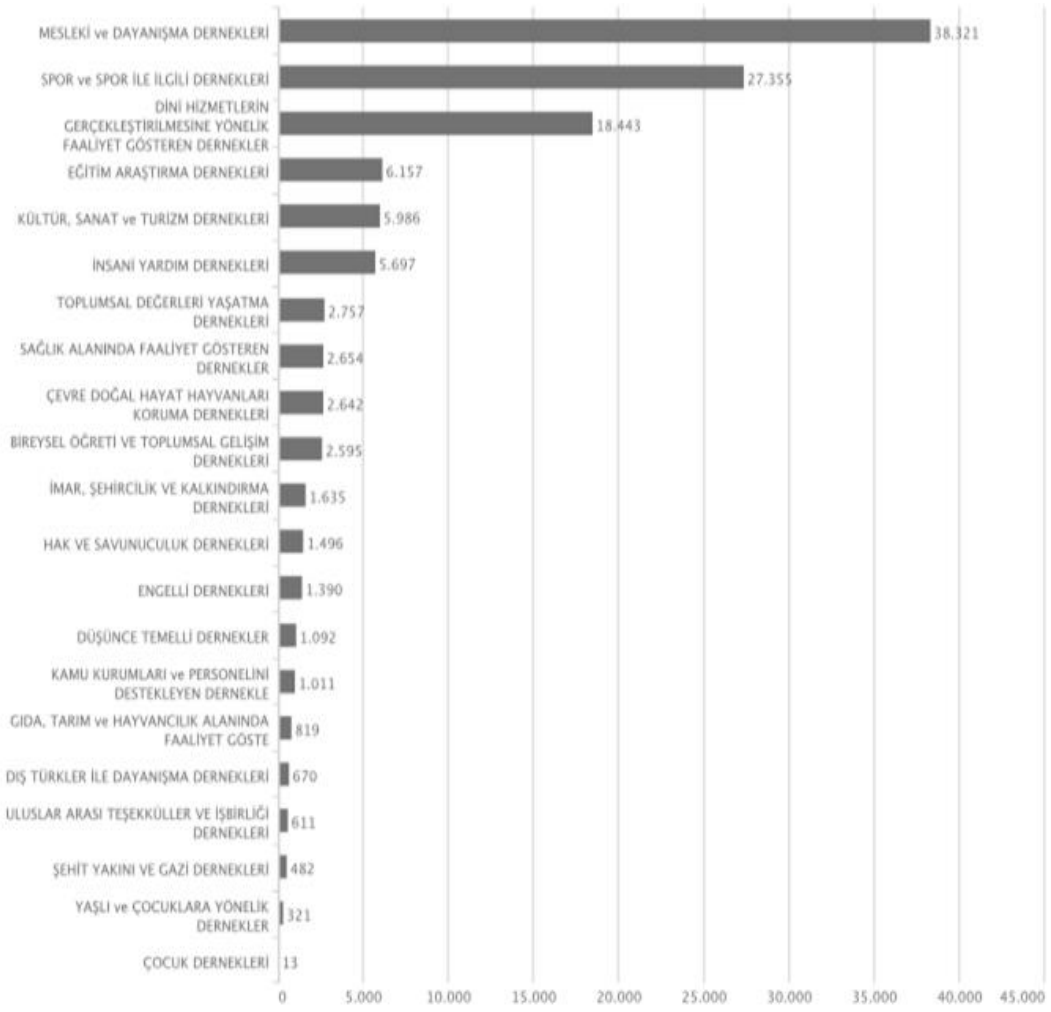
Ek:1 Hemşehri Derneklerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Şekil 40: Hemşehri Derneklerinin Bölgelere göre Dağılımı

Kaynak: https://www.siviltoplum.gov.tr/hemsehri-derneklerinin-bolgelere-gore-dagilimi (Erişim Tarihi: 21.07.2021)

Ek:2 Türkiye'de Derneklerin Konularına Göre Dağılımı

Şekil 41: Türkiye'de Derneklerin Faaliyet Konularına Göre Dağılımı

Kaynak: https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi (Erişim Tarihi: 21.07.2021)

Ek: 3 Görüşme Formu

Görüşme Formu

Merhaba ben Murat Gülgör

İstanbul Ticaret Üniversite, İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü Medya ve İletişim Çalışmaları Doktora Programı öğrencisiyim. Ülkemizde yaklaşık 50 yıldır yaşanan göç olgusu sonucunda oluşan hemşehrilik ağlarının, başta Facebook olmak üzere sosyal medya mecralarında yansıması üzerine bir araştırma yapıyorum. Bu araştırmanın, başta iletişim çalışmaları olmak üzere, sosyal bilimler alanında yapılacak araştırmalara ışık tutacağını düşünüyorum. Araştırma için Facebook hemşehri sayfalarına üye olmuş bireylerle görüşmeler yapmam gerekmektedir.

Soruları cevaplarken, bu soruların detaylı değerlendirilebilmesi için hazırlanan sonda soruları da dikkate almanızı talep etmekteyim.

Yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler sadece bu araştırma kapsamında ve anonimleştirilerek kullanılacak ve kişisel bilgileriniz tamamen gizli tutulacaktır.

Sizinle yapılacak görüşmenin yaklaşık bir saat ve yüz yüze gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak, dünyada ve ülkemizde yaşanan COVID-19 salgını koşulları sebebiyle, talep etmeniz halinde cevaplarınızı ses kaydıyla, internet üzerinden video konferans vasıtasıyla veya yazılı olarak da beyan etmeniz mümkündür.

Araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim.

SORULAR

A) Demografik Sorular:

1) Cinsiyetiniz:

2) Yaşınız:

3) Eğitim durumunuz:

4) Mesleğiniz:

5) Memleketiniz:

6) İkamet ettiğiniz il:

B) Araştırma Soruları:

1) Facebook hemşehri sayfalarında yer almanızın sebepleri nelerdir?

Sonda soruları:

1-A) Facebook hemşehri ağında bulunmanız sizin hemşehri bağlarınızı güçlendiriyor mu?

1-B) Sosyal çevrenizin gelişmesini sağlıyor mu?

2) Bu ağlar üzerinde yer alan resimler, müzikler, haberler ve memleketinizi ifade eden diğer semboller sizde nasıl bir duygu yaratıyor?

Sonda soruları:

2-A) Heyecanlanıyor musunuz?

2-B) Gurur duyuyor musunuz?

2-C) Yerel şivenizi, başka yerde kullanılmayan, sadece yörenizde kullanılan kelimeleri öğrenmek veya bunları unutmamak açısından faydalı buluyor musunuz?

3) Facebook hemşehri sayfalarında yer alan ölüm, doğum, evlilik, bir işyeri açma, görevde yükselme gibi haberler sizi bir hareket içinde bulunmaya yönlendiriyor mu?

Sonda soruları:

3-A) Facebook sayfasında bir hemşehrinizin vefat haberini aldığınızda, başsağlığı için taziye evine veya işyerine gitmeniz gerektiğini düşünüyor musunuz?

3-B) Bir hemşehrinizin görevinde yükselmiş olduğuna dair bilgiyi aldığınızda tebrik için ziyaret etmeyi zorunlu görüyor musunuz?

3-C) Taziye veya kutlamanızı Facebook sayfasını kullanarak da yapıyor musunuz?

4) Facebook hemşehri sayfalarında bulunan yerel yemeklerinizin, danslarınızın, yerel hikayelerinizin çocuklarınız veya genç akrabalarınız tarafından öğrenilmesini ister misiniz?

Sonda sorusu:

4-A) Bu bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında Facebook uygulamasının kolaylık yarattığını düşünüyor musunuz?

5) Facebook hemşehri sayfanızda ilk kez tanıdığınız bir kişinin sizde yarattığı güven hissi ile sosyal yaşamda ilk defa tanıştığınız bir kişiye karşı duyduğunuz güven algısı aynı mı? Farklı ise açıklayabilir misiniz?

6) Facebook üzerinden edindiğiniz bir habere göre, mahallenizin muhtar adaylarından birisi hemşehriniz. Bu durum oyunuzu etkiler mi?

Sonda soruları:

6-A) Hemşehrinizden bir şey talep etmenin daha kolay olduğunu düşünüyor musunuz?

6-B) Olumsuz bir davranışla karşılaşsanız bunu Facebook üzerinden ifade eder misiniz?

7) Facebook hemşehri sayfasında, diğer sayfalara göre rahat hissediyor musunuz?

Sonda soruları:

7-A) Orada bulunanların sizinle ortak özelliklerde olması sebebiyle sizi daha rahat anlayabileceklerini düşünüyor musunuz?

7-B) Ortak bir tarihiniz olduğuna inanıyor musunuz?

7-C) Ortak bir kültüre sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?

8) Facebook hemşehri sayfasında gerçek kimliğinizle bulunmak gözetleniyor hissi uyandırıyor mu?

Sonda soruları:

8-A) Aynı ağda bulunan bireylerin sizinle ilgili bilgileri görebiliyor olmaları sebebiyle bu ağın yapısını "köy yaşantısı" gibi hissediyor musunuz?

8-B) Diğer taraftan, Facebook'ta başkalarının görebileceği bilgilerin kısıtlanabiliyor olması yaşamsal açıdan konfor sağlıyor mu?

9) Facebook hemşehri sayfanızda ülkenin genel durumu üzerine görüşler beyan ediliyor mu? Tartışmalar yapılıyor mu ? Bu tartışmalar sırasında ortak bir kanıya varılıyor mu?

Sonda soruları:

9-A) Tartışmaları sessizce izleyen bireyler olduğunu düşünüyor musunuz?

9-B) Bu tartışmalar sonucunda mevcut fikirlerin daha da güçlendiğini, ortak bir paydada buluşulduğunu düşünüyor musunuz?

9-C) Oluşan ortak görüşün, bireylerin oy kullanma eğilimlerinde etkili olduğunu veya konu hakkında bir kez daha düşünmelerine yol açtığını düşünüyor musunuz?

10) Açıklamak istediğiniz başka bir husus var mı? Lütfen belirtiniz.